G. D. ISCRU

REVOLUŢIA DIN 1821 CONDUSA DE TUDOR VLADIMIRESCU

Coperta I: Tudor Vladimirescu — Desen după pictura lui Th. Aman. *Coperta a iV-a:* Matricea sigilară *„Descătuşarea, 1821",* descoperită de Nestor Vornicescu.

G. D. ISCRU

COPERŢILE:

REVOLUŢIA DIN 1821
CONDUSĂ DE TUDOR VLADMIRESCU

EDITURA ALBATROS
BUCUREŞTI 1982

KEAOrntlV DIK
1851
INTRODUCERE

1. Istoriografia

În istoriografia noastră, revoluţia din 1821 s-a bucurat de o atenţie deosebită. Lista contribuţiilor documentare şi interpretative, de mai mare sau mai mică întindere, frecvent polemice, este impresionantă. Nu vom putea înfăţişa toate aceste contribuţii, ci ne vom opri, pe scurt, asupra celor mai importante.

Printre primele contribuţii, o consideraţie specială merită referirile şi interpretarea date de Nicolae Bălcescu. Dacă pînă la revoluţia din 1848 — perioadă în care, de fapt, s-a format ca istoric, preocupîndu-se de probleme de structură socială mai ales, dar şi angajat în pregătirea concretă a luptei

ce urma s-o ducă generaţia sa —, N. Bălcescu a scris doar în treacăt despre insurecţia *sau* mişcarea *din 1821 \ după 1848, comparaţia şi reflecţiile prilejuite acum de o bogată trăire revoluţionară, fecundate mai mult, acum, de militantismul concepţiei, l-au condus pe autor la concluziile de mare valoare din cele două studii cunoscute, ambele apărute în 1850 —* Mersul revoluţiei în istoria românilor *şi* Question econo- mique des Principautes Danubiennes[1] *— studii în care era normai ca revoluţia din 1821 să se bucure de o tratare corespunzătoare. De reţinut — pentru ce vom spune mai departe — că pînă în*

1 N. Bălcescu, *Opere,* tomul I, partea a II-a, ed. G. Zâne, Bucureşti, 1940, p. 24—26, 53, 85, 101—106.

1848 lui N. Bălcescu i se clarificaseră, mai mult decît altora din generaţia sa, probleme majore ale trecerii de la evul mediu la evul modern. Nu întîmplător a fost desemnat el, întîi, să vor

bească în cadrul „Societăţii studenţilor români" din Paris, în 1847. Cele mai multe din ideile acelei cuvîntări[1] *îşi păstrează valabilitatea pînă azi.*

Deşi nu a avut o bază documentară amplă, solida lui pregătire istorică, precum şi capacitatea de înţelegere superioară a oamenilor şi a evenimentelor i-au permis principalului ideolog al revoluţiei din 1848 din Ţările Române, în cele două studii amintite, din 1850, o caracterizare în general justă a acţiunii din 1821, precum şi o corectă fixare a locului şi rolului ei în epoca de revoluţie socială burgheză *care avea să se încheie cu triumful modului de producţie capitalist, superior celui feudal, în ţara noastră. Acum, în 1850, pentru N. Bălcescu, ceea ce se petrecuse în 1821 fusese, fără nici un dubiu, o* revoluţie, *„reeditată", cu unele adăogiri şi dezvoltări, în 1848. „Revoluţia de la 1821 '— scria el, scurt, dar corect şi cuprinzător — a strigat* dreptate *şi a vrut ca tot românul să fie liber şi egal, ca statul sa se facă romanesc. Ea fu o revoluţie democratică"* [2]*. în 1821, ca şi în 1848, „partida revoluţionară'' conducătoare preconiza „a mîntui poporul prin popor"*[3]*. Definind programul intern şi extern al revoluţiei din 1821, N. Bălcescu scria: „Poarta călcase drepturile ţării; poporul cere ca să le consfinţească din nou; fanarioţii şi ciocoii prădaseră un veac ţara, poporul cere ca puterea să, se ia din mîinile lor, ca tot românul să fie liber şi egal în ţeara lui; într-un cuvînt, cere ca statul să se facă românesc, cere domnirea democraţiei"* [4]*. Acesta a fost, pentru N. Bălcescu,* specificul *revoluţiei din 1821 — dezideratul major, cum am spune noi azi —, pe care o vede organic legată de revoluţia din 1848, care vine doar cu un specific al ei, impus de transformările survenite între timp. Astfel,* specificul *lui „1848a a fost »chestiunea socială«, împroprietărirea ţăranilor ; „celelalte puncte, ceva mai dezvoltate — scria N. Bălcescu, refe- rindu-se la programul revoluţiei din 1848 din Ţara Românească — sînt reproducerea programului revoluţiei din 1821*[a 5]*.*

Am spus că lui N. Bălcescu i se clarificaseră, mai întîi, pro-

---

1 In *Trecutul fi prezentul,* în N. Bălcescu, *Opere,* tom. I, partea a Ii-a, ed. cit., p. It9.

2 în *Mersul revoluţiei..., op. cit.,* p. 106.

3 *Ibidem,* p. 103.

4 *Ibidem,* p. 101—1C2.

bleme majore ale trecerii spre evul modern[s], etapele acestei treceri, cu sintezele *lor programatice, exprimate în „momente" revoluţia- nare organic legate între ele, fiecare venind însă cu un* specific *al lor. Aşa înţelegem bine cum, în concepţia lui N. Bălcescu, programul revoluţiei din 1821 reprezintă sinteza programatică a unei etape revoluţionare ; cum programul revoluţiei din 1848 fusese el însuşi o* sinteză *programatică a celei de a dona etape ; cum, după 1848, programul revoluţiei {pentru N. Bălcescu, revoluţie viitoare*) *urma a fi tot o* sinteză *de etapă revoluţionară. In concepţia lui N. Bălcescu, devizele „momentelor" revoluţionare,!ca esenţă pro- gramatică, erau :* dreptate *(1821) ;* dreptate şi frăţie *(1848) ;* dreptate, frăţie, unitate *(„revoluţia viitoare")* *; ar fi urmat, în chip firesc, independenţa politică. Şi toate aceste trei etape, cu trei sinteze programatice, aparţineau aceluiaşi* proces revoluţionar, *a- dîncit, „maturizat" continuu.*

*In 1851, avînd un ultim prilej de a se referi în scris la revoluţia din 1821, N. Bălcescu se exprima succint că „ridicarea lui Tudor fu deşteptarea naţiei" *

Prin urmare, nu printr-o demonstraţie completă materialist- istorică — pe care, obiectiv vorbind, n-o putea face el atunci —, ci datorită apropierii, în timp, de evenimentele petrecute, datorită bunei sale formaţii de' specialitate, intuiţiei sale ştiinţifice puţin comune, datorită trăirii sale militante şi posibilităţii de a face comparaţii pertinente, Nicolae Bălcescu, cea mai reprezentativă inteligenţă a generaţiei sale, în succintele referiri şi caracte- rizări pe care ni le-a lăsat despre 1821 a putut sădi convingerea că în acel an de „deşteptare a naţiei" a avut loc o revoluţie, *esenţial asemănătoare cu cea din 1848 şi cu cea care (pentru el) urma, inevitabil, să vină — şi toate înlănţuite în* procesul revoluţionar *al trecerii spre evul modern.*

Formulată la acest nivel ştiinţific, convingerea a fost puternică şi ea s-a menţinut în istoriografia românească, cu unele inconsecvenţe, pînă în 1947, fiind preluată, între timp, de istoriografia marxistă.

Tot la Nicolae Bălcescu găsim şi primul răspuns clar, şi tot intr-o exprimare succintă, la o problemă importantă a revoluţiei din 1821, problemă pe care o bună parte a istoriografiei ulterioare, ocolind exigenţele criticii izvoarelor, a declarat-o ca „delicată". Este vorba despre rolul eteriştilor

din Principate în acel an revoluţionar şi în viaţa lui Tudor Vladimirescu. Astfel — reluăm în acest context — pentru N. Bălcescu, pînă la 1821 „fanarioţii şi ciocoii prădaseră un veac ţara, *poporul cere ca puterea să se ia din mîinile lor, ca tot românul să fie liber* fi egal în *ţeara lui; intr-un cuvînt cere ca statul să se facă românesc...". Dar* Tudor Vladimirescu — *continuă N. Bălcescu imediat — a fost* „ucis de aceşti fanarioţi, *pe cari şi după moarte-i umbra lui urmează a-i mătura din ţeară* \ *N. Bălcescu nu mai revine, dar textul lui este clar şi ne scuteşte de comentarii.*

După Unirea Principatelor (1859), au început să fie publicate, în gazete şi separat, unele »memorii" asupra revoluţiei din 1821 — dar ele rămîn, toate, pentru noi, izvoare istorice şi, ca atare, vom stărui asupra lor mai jos.

Comemorarea semicentenarului revoluţiei (1871) — iniţiativă şi realizare a societăţii „Românismul", condusă de B. P. Hasdeu — a declanşat, se pare, şi prima acţiune amplă de documentare în vederea elaborării unei cărţi şi, desigur, unei publicaţii de documente. Iniţiativa a avut-o Constantin D. Aricescu, participant la revoluţia din 1848, scriitor de facturi modestă, dar un pasionat al istoriei, adept al lui Nicolae Bălcescu în ce priveşte evenimentele aici în discuţie. După cîţiva anţ *ie documentare •— inclusiv pe teren, de unde a putut culege informaţii de la izvoare încă vii, de toată încrederea —, în 1874 C. D. Aricescu, director al Arhivelor Statului, scotea, la Craiova, prima carte consacrată revoluţiei din 1821*[1], *cu o anexă documentară cuprinzînd 99 de „piese"*[2] *(„note", cum se numesc acolo) — ambele ajunse, azi, rarităţi bibliografice. In 1921, la comemorarea centenarului revoluţiei, în comunicarea pe care o ţinea la Academia Română şi cu care prefaţa, tot atunci, volumul de* „Izvoare contemporane" *consacrate evenimentelor petrecute cu un secol în urmă, Nicolae Iorga aprecia că lucrarea lui* C. *D. Aricescu cerneşte şi astăzi ca izvor de căpetenie... pentru istoria acelor fapte extraordinare"*[3] *— apreciere care îşi păstrează încă, în bună măsură, valabilitatea. In ce priveşte caracterul acţiunii din 1821, C. D. Aricescu este adeptul tezei lui N. Bălcescu, pe care, practic, o relansează, pornind*

1 C. D. Aricescu, *'Istoria revoluţiunii române de la 1821,* Craiova, 1874, XXX + 382 p.

2 Idem, *Acte justificative la Istoria revoluţiunii române de la 1821*, Craiova, 1S74, 225 p.

3 N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mişcării lui Tudor Vladimirescu,* Bucureşti, 1921, p. VI.

de la cele două studii menţionate, încercînd în final, el însuşi, o teore

tizare — de factură modestă însă, dar demnă de reţinut (Istoria revoluţiunii..*p. 345 şi urm.). Paradoxal, C. D. Aricescu este' şi primul autor care supune unui examen critic unele surse ete- riste sau filoeteriste, partizane — care, apărute între timp, deformaseră adevărul asupra revoluţiei românilor — dar şi primul care, ca autor al unei lucrări de interpretare, deşi apără pe drept memoria lui Tudor, în termeni clari şi fermi, produce şi primele în- curcături \ poate şi din insuficienţa izvoarelor cu care opera. Cunoscînd, deja, lucrările mai multor autori străini (nu şi pe cea a istoricului englez filoeterist Thomas Gordon — v.'mai jos),*
C. D. Aricescu atrăgea atenţia, în 1874, că acei autori, afară de cîţiva (Laurengon, Regnault şi Ubicini), „mai toţi au avut în vedere scrierile grecilor", iar aceştia „au avut interes a denatura adevărul, mai ales în ceea ce priveşte pe Tudor" ; în ce-i privea pe autorii greci — continua C. D. Aricescu —, „mai toţi' îl descriu pe Tudor în culori negre, astfel încît Europa şi-a format
o idee greşită despre scopul „mişcării", caracterul şi aspiraţiile conducătorului ei[1].

Din păcate, scoasă în ţară într-un tiraj mic şi netradusă în alte limbi, pentru a fi difuzată şi peste hotare, lucrarea n-a putut să-şi dea întreaga sa valoare, pe care incontestabil a avut-o şi încă o are. O reeditare a ei, într-o ediţie critică, se impune.

Primul dintre istoricii noştri reprezentativi, care s-a oprit cu cea mai mare atenţie asupra revoluţiei din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a fost V. A. Urechia. Acesta consacră „subiectului" un întreg volum, al XlII-lea, din originala sa sinteză, foarte util şi azi[2]. *Notăm, de la început, ca pozitiv, menţinerea în titlul volumului a caracterizării de* revoluţie *şi faptul că volumul întreg era destinat prezentării „revoluţiunii* lui Tudor Vladimirescu*. *V. A. Urechia înţelesese că mişcarea eteristă din Principate era o „temă" ce nu aparţinea istoriei românilor, ci istoriei universale; despre ea urma să se vorbească în cuprinsul volumului, căci acţiunea eteristă din Principate influenţase negativ pe cea roma- iţească, dar istoricul nu uita că el scrie o istorie* a românilor. *Observăm aceasta, întrucît ulterior, chiar şi*

1 C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii*..p. XVIII—XIX.
2 V. A. Urechia, *Istoria românilor. Revoluţitmea lui Tudor Vladimirescu* (după documente noue), 1821 —1822, Bucureşti, 1931, 399 + XIV pag.

relativ recent, alţi autori, dincolo de rigorile metodologice, au căutat să împletească organic cele două acţiuni, unii chiar intr-un mod cu totul dăunător adevărului istoric şi cauzei naţionale, cum se va vedea.

V. A. Urechia subliniază independenţa revoluţiei româneşti faţă de Eterie, deşi nu respinge o corelare care să fi servit şi interesele românilor. El accentuează aspectul social *al revoluţiei* (*„Revo- luţiunea de la 1821 este mai puţin naţională decît socială*[a] — op. cit., *p. 17), respingînd — în ciuda evidenţelor documentare — ideea unei înţelegeri prealabile a lui Tudor cu unii boieri pămtn- teni. Ca 'om de ştiinţă, i se poate reproşa lui V. A. Urechia o antipatie — altfel, îndreptăţită, ca om al timpului său — faţă de boierii pămînteni; această antipatie, pentru „momentul" 1821, a acţionat ca o prejudecată, V. A. Urechia văzîndu-i şi pe boierii pămînteni de la 1821 prin prisma* [a]*momentului" Cuza-Vodă şi a actelor ulterioare ale urmaşilor „veliţilor" de la 1821. Istoricul observa însă cu dreptate că Tudor nu s-a proclamat Domn '. V. A. Urechia îi acuză — documentat! — pe eterişti pentru răul pricinuit revoluţiei românilor, pentru asasinarea lui Tudor, ob- servînd, pe alt plan, că Tudor nu acceptase colaborarea cu turcii împotriva eteriştilor*[1]*. Descrie pe larg mersul Eteriei în Moldova — şi dacă admite, aci, existenţa unor boieri pămînteni „cu simpatie' pentru Eterie (între ei, „junele vistier" N. Roznovanu), scoate în evidenţă motivul pentru care mitropolitul Moldovei a „acceptat" să „sfinţească" steagul Eteriei*[2]*.* i

A. D. Xenopol, primul autor de sinteză universitară consacrată istoriei românilor, fără a-i consacra revoluţiei din 1821, formal, un întreg volum — nici cel puţin nu i-a reţinut numele într-un titlu de capitol — poate fără să vrea însă a încadrat-o excelent, în ediţia a 111-a — privind de la nivelul ştiinţific şi metodologic de azi — astfel cu materia întregului volum X al acestei ediţii[3] *gravitează, de fapt, în jurul „momentului" 1821, permiţîndu-ne nouă, azi, parcurgînd volumul, o viziune aproape completa asupra evenimentelor*

---

1 «Nici un document nu justifică această aserţiune" — scria el *(op. cit.,* p. 91).

2 „Prea Sfinţia-ta — citează V. A. Urechia din *„ordinul"* lui Al. Ipsilanti — să nu pretextezi... pentru că, *vrînd sau nevrind, vei merge** (op. cit., p. 97, s.n., GJD.I.).

3 A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* ed. a IlI-a, Vlădescu, „Cartea Românească", Bucureşti (1930 ?). Titlul capitolului care cuprinde şi revoluţia din 1821 este : *„Răsturnarea domniilor fanariote",* ed. cit., X, p. 33—89.

aici în discuţie. Astfel, A. D. Xenopol, în acest volum, analizează, sub toate aspectele, „rezultatele epocei fanarioţilor" şi tratează, in detaliu, istoria politică şi socială a anilor [1] *1812—1821, ani în care — zicem noi azi — s-a creat acea* situaţie revoluţionară deosebită *care a generat, obiectiv şi subiectiv, revoluţia din 1821.*

A. D. Xenopol — ca şi C. D. Aricescu şi V. A. Urechia — aprecia meritele mari ale Eteriei pentru cauza Greciei, dar analizând cu clarviziune izvoarele, a ajuns la concluzia justă că în conjunctura internaţională nefavorabilă[1] *în care eţeriştii au declanşat lupta, în Principate, „ar fi fost o nebunie ca românii sa sprijine revoluţia grecească şi de aceea chiar de la început găsim*
o mutuală neîncredere între greci şi boierii români. Aceştia nu erau iniţiaţi în secretul conspiraţiei şi nici nu aveau de gînd să se răscoale contra turcilor" [2]*. Rezumînd comportarea eteriştilor în Moldova şi poziţia boierilor pămînteni, de aci, faţă de eterişti, A. D. Xenopol reconfirmă punctul de vedere al lui V. A. Urechia, astfel: „(Al.) Ipsilanti, cunoscînd simţinuntele moldovenilor faţă cu scopurile sale, îi tratează pe boieri cu totul altfeliu de cum ar fi făcut-o daca s-ar fi aşteptat ca interesele grecilor să fie îmbrăţişate de ei. El îi primi în Iaşi cu o mîndrie rece, după ce-i făcuse să aştepte mult timp în anticameră. La început însă — continuă istoricul — moldovenii trebuiră să se prefacă în faţa grecilor, care încălcase(jă) înarmaţi* o *ţară lipsită de orice apărare*[a] [3].

A. D. Xenopol nu şi-a propus nici în ultima ediţie să rediscute, eventual pentru o demonstraţie mai completă, caracterul de revoluţie *al acţiunii conduse de Tudor Vladimirescu. Este — pe baza izvoarelor — adeptul unei înţelegeri prealabile a lui Tudor cu boierii „făgăduiţi", astfel încît, după acest istoric, la intrarea lui Tudor în Bucureşti nu s-a produs o* „împăcare" *cu grupul de boieri pămînteni rămas în ţară, de vreme ce între ei „a trebuit sâ existe o înţelegere de mai înainte"* \ *Prin înţelegerea cu boierii*

---

1 „Revoluţia grecească pornită deci fără timp, într-un moment cînd politica (narilor puteri îi era aşa de potrivnică, trebuia, cu toată simpatia de care se bucura la *popoarele* europene, să se sfîrşească într-o jalnică *tragedie,* cum o numeşte în bataie de joc vornicul Alexandru Beldiman" — scria el *(op.* cit., P- 43).

2 A. D. Xenopol, *op. cit.,* p. 44.

— arata. A. D. Xenopol – Tudor „nu pierdea nimic din a lui neatîrnare şi întărea numai poziţia lui de conducător al unei mişcări de răzvrătire.

A. D. Xenopol introduce totuşi o dogma — sau o aserţiune dogmatizată ulterior, de unii chiar pînă azi, poate graţie autorităţii marelui istoric — anume aceea că „mişcarea lui Tudor, socială la început, fu împinsă de boierii cu care el se aliase pe tărî- mul politic şi naţional", ceea ce l-a pus pe Tudor — îşi continua autorul logica sa — „în vădită duşmănie cu Ipsilanti“ [1].

în ansamblu, volumul citat al lui A. D. Xenopol, prin baza documentară şi prin observaţiile pertinente ale autorului, rămîne una din cărţile cele mai importante consacrate revoluţiei din 1821.

In ce priveşte raporturile revoluţiei din Ţara Românească cu Ete- ria, A. D. Xenopol nu numai că nu susţine subordonarea acţiunii conduse de Tudor faţă de aceasta, dar o consideră chiar o formă de protest faţă de acţiunea eteristă de aci. Discutînd raporturile revoluţiei cu Poarta Otomana, A. D. Xenopol face parte dintre istoricii care nu consideră ca fiind o stratagemă politică, pentru a-i amăgi pe turci, declaraţiile iniţiale ale lui Tudor, precum că acţiunea lui nu este pornită contra puterii suzerane. Poarta, la rîndul ei, este de părere A. D. Xenopol, înţelegînd de la început rosturile acţiunii lui Tudor, avea „alte gînduri faţă cu dînsa" spre deosebire de Rusia.

A. D. Xenopol acordă revoluţiei din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, o importanţă atît de mare „în mişcarea de regenerare a poporului român“, încît, după părerea sa, „cu drept cuvînt se datează de la acea epocă o nouă perioadă a istoriei neamului românesc“ ; fără ea, revendicările boierilor, de care Poarta luase cunoştinţă şi pînă atunci, ar fi rămas nimic; fără această ridicare de mase Poarta n-ar fi fost convinsă să-şi reconsidere poziţia faţă de Principate[2].

Nicolae Iorga, inegal şi contradictoriu, se pare că nu „agreează“ subiectul în discuţie, căruia — semnificativ, poate — nu i-a consacrat o „istorie", aşa cum a procedat cu atîtea alte subiecte sau domenii de cercetare, ci doar o

1 *Ibidem,* p. 68 ; jubl. A. D. Xenopol.

2 *Ibidem,* p. 73 ; s.n., GJD.I.

* N. Iorga, *Un apărător al săracilor „Domnul Tudor“ din Vlădinări (1780—1821),* «Cartea românească”, Bucureşti, 1921.

broşură de popularizare, la aniversarea din 1821 *, o valoroasă comunicare, tot atunci, la
Academia Română şi un scurt capitol în cunoscuta sa sinteza A editat, e drept, „izvoarele contemporane“ ale revoluţiei, deja citate, a descoperit şi a publicat scrisori provenind direct de la Tudor, ca şi multe alte documente în materie, scrisori ale unor negustori şi boieri ai vremii, s-a ocupat de unele detalii ale „ras- <oalei[u] din 1821.

O primă observaţie, pozitivă, se poate face în legătură cu modul în care, în ciuda oscilaţiilor, marele istoric a „văzut" epoca în care se înscrie şi revoluţia din 1821. Se cunoaşte că N. lorga, dincolo de concepţia generală idealistă, a avut serioase contribuţii sau, adesea, intuiţii materialiste. Noi, azi, acceptăm quasiurtanim, că perioada de trecere de la feudalism la capitalism se limitează, cronologic, între mijlocul sec. al XVIII-lea şi mijlocul sec. al XlX-lea luate ca „momente* istorice. In acest interval s-a desfăşurat, zicem noi azi, procesul revoluţionar care a dus la triumful noului mod de producţie, capitalist, în Ţările Române. In ce ne priveşte, i-am zis, după o expresie fericită a lui K. Marx, „epoca de revoluţie socială“, atribuindu-i accepţiunea cea mai cuprinzătoare a conceptului de revoluţie[1]. Observăm, deci, că N. Iorga îşi subintitulează volumul aici în discuţie, al sintezei sale, Revoluţionarii. Ştim că, de regulă, în subtitlurile volumelor, la realizatorii de sinteze, oricum la N. Iorga aşa a fost, se reţine esenţa perioadei tratate. Voit sau nu. Dar ar fi imposibil, chiar nedelicat şi jenant, să susţinem că întîmplător avem, la marele istoric, acest subtitlu, la volumul VIII al sintezei, ca şi subtitlurile de la celelalte volume. In ciuda oscilaţiilor din cuprins, subtitlurile volumelor, pun în evidenţă o concepţie ce nu poate fi tăgăduită la marii creatori — şi N. Iorga a fost unul dintre ei, la nivel mondial — concepţie căreia încerca să-i dea expresie definitivă în ultimii ani ai vieţii.

Prin urmare, ca şi la A. D. Xenopol oarecum, „viziunea“ largă pe care o oferă voi. VIII al sintezei asupra perioadei mari pe care şi noi, azi, o avem în vedere, ne oferă, obiectiv vorbind, o „bază solidă de plecare", solidă pentru încadrarea corectă a revoluţiei din 1821, în ciuda faptului

1 Cf. G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a Românii*, sub tipar, cap. I.

că menţionatul capitol, consacrat ei în volum („Criza revoluţionară di» 1821“) *rămîne inferior, în ce priveşte corectitudinea interpretării, faţă de comunicarea ţinuta la Academie, în 1921.* Ce-se *întîmplasef Interveniseră contribuţiile documentare şi interpretative, de autoritate, ale profesorului Emil Vîrtosu — trei cărţi bune, apărute şi citite ! — şi ale altora, care întăriseră unele ipoteze mai vechi, nefondate, ale marelui istoric a propos de legăturile lui Tudor cu Eteria, intervenise mai ales contribuţia de autoritate, dar cu un spirit partizan disimulat a lui I. C. Filitti (v. mai jos) — marele istoric, în menţionatul capitol din sinteză a făcut „un pas înapoi“ faţă de nivelul şi fermitatea cu care apreciase revoluţia şi pe Tudor în anul comemorării centenarului, atît în broşura amintită — de nivel ştiinţific, în ciuda ţinutei de popularizare — cît şi, mai ales, în comunicarea, de la Academie.*

Astfel, dacă în comunicarea de la Academie, din 1921, K. Iorga aprecia ca „mişcarea lui Tudor Vladimirescu“ o putem numi revoluţie, *căci ,de fapt a fost o revoluţie, o puternică şi îndrăzneaţă revoluţie', „o încercare hotănta pe care numai anume contingenţe au împiedicat-o de a distruge întregul sistem fanariotic, care* e- *turcesc pe cît şi grecesc“, sistem a cărui ţintă, vizibilă în faza lui finală, era „de a înlocui cultura şi limba românească prin cultura şi limba grecească, cu o tendinţă naţională vădită de a reconstitui şi peste noi Imperiul bizantin al elenismului“ ,* dacă în 1921 N. Iorga aprecia pe Tudor, pentru* „silinţile lui de a clădi un regim nou *pe o tovărăşie democratică, am zice, cu o protipendadă onesta şi patriotică“ (chiar dacă preţioasa idee, aici menţionată, era „talonată“ nefericit de idealismul concepţiei) ; dacă în 1921 N. Iorga aprecia că, în revoluţie,* „cînd ia hotărîreâ cea mare, Tudor reprezintă un pas mai departe în concepţia politică a libertăţilor naţionale şi populare în părţile acestea răsăritene", sprijinindu-se „pe «pravile» care nu sînt legile, ci dreptul natural aşa cum l-a definit Rousseau" *(deşi nuanţa patriarhală a idealismului marelui istonc însoţeşte şi această superioară înţelegere a penonalităţii lui Tudor); dacă, în sfîrşit, toate aceste aprecieri le găsim la N. Iorga în 1921 (fie şi urmate nefericit*

de altele pe care nu le ignorăm, dar nici nu ne determină să subapreciem „sdipirile")r în 1938, în amintitul volum VIII al sintezei, N. Iorga vede în acţiunea lui Tudor multă confuzie, multă imitaţie (după „revoluţia sîrbilor[a] lui Caragheorghe), chiar şi „cine ştie ce vînt al visului, nedesluşit pentru dînsul" (pentru Tudor). Totul este multa dorinţă de fericire pentru cei mulţi, simţită şi exprimată ţărăneşte de „bietul boiernaş ţăran", încredere naivă în oameni interesaţi şi vicleni — eteriştii — precum şi destulă nepricepere politică. Pentru N. Iorga, revoluţia nu a avut un program: proclamaţia „de la Padeş" avea un „cuprins nelămurit". Spusese şi în amintita broşură că „Cererile norodului rumânesc" arată „slăbiciunea de >cugetare a unui om care avea darul şi puterea, dar căruia împrejurările nu-i dăduseră lumina, încercarea, priceperea pentru a cîntări după cuviinţă oamenii şi împrejurările".. „Iniţiat" in Eterie ,încă din vremea călătoriei sale la Viena (1814—1815), prin Ior- >dache Olimpiotul, legat de aceasta cfyiar prin jurămînt, pe care .îl va călca, Tudor va avea totuşi — după N. Iorga — o poziţie rezervată, de necolaborare, faţă de mişcarea eteristă, chiar de la început. N. Iorga nu este convins că, la Bucureşti, a avut loc o întîlnire între Tudor şi Al. Ipsilante; afirmă că la Goleşti, s-a comis, faţă de Tudor, „actul trădării, de mult chibzuit" şi că, in final, Al. Ipsilanti „îngăduise asasinatul". Fără să fi prilejuit o *ridicare în masă a poporului, părăsind — odată cu intrarea lui rudor în Bucureşti — „atîtea din gîndurile şi nădejdile cele vechi", această „încercare ţărănească de a crea o altă viaţă românilor", această „încercare de vitejie nenorocită" rămîne, în 1938, pentru N. Iorga, „ca direcţie şi consecvenţă..., desigur îndărătul revendicărilor boiereşti".*

E drept, N. Iorga formulase mai demult ipoteza nefondată a legăturilor lui Tudor cu Eteria, avînd la bază chiar un „jurămînt", pe care nu-l cunoştea — cum nici alţii nu l-au cunoscut, pînă azi, ca document autentic şi este improbabil că el există I — ipoteză pe care n-a părăsit-o niciodată, în ciuda unor evidenţe documentare ; e drept, N. Iorga, contrazicîndu-se frecvent, subapreciase şi principalul document programatic al revoluţiei din 1821, „Cererile

norodului românesc", dar multe din aprecierile şi judecăţile lui rămîn „piese de rezistenţă". Antologică, in privinţa forţei de evocare, şi corectă ştiinţific, rămîne acuzaţia marelui istoric la a.dresa asasinilor lui Tudor, acuzaţie cuprinsă în finalul amintitei lucrări de popularizare. Acolo, N. Iorga scrie despre cel „judecat" şi despre „judecătorii" săi, despre victimă şi asasini: „L-au judecat ? El nu era om să răspundă. L-au osîndit ? Ce preţ putea să aibă osînda de la astfel de judecători ! A fost omorît noaptea, în marginea oraşului, sub geana dealului de pe care priveghează -mănăstirea Dealului cu rămăşiţele pămînteşti ale lui Mihai <Vi- teazul>. Călăi i-au fost trei «ostaşi» cari nu stătuseră niciodată în faţa duşmanului... îl ciocîrtiră cu iataganele la ceasurile de noapte, cînd fac isprăvi tîlharii, în spre ziua de 27 mai 1821, în

marginea Tîrgovişteі. Aceşti creştini care luptau sub steaguri sfinţite pentru libertatea celor ce cred în Hristos, zvîrliră într-o fîntina părăsită trupul spintecat, care nu s-a învrednicit niciodată de îngropare. Ţăranul acesta făcuse într-adevăr un n are pacat: voise ca în ţara lui să aibă parte de fericire şi de putere săracii neamului românesc"

In sintezele sale, mai vechi ţi mai noi, istoricul Constantin C. Giurescu a denumit acţiunea condusă de Tudor Vladimirescu, evolutiv, în trei feluri: răscoală, mişcare *(mişcare revoluţionară),* revoluţie. *Un studiu special nu i-a consacrat. Intr-o recentă lucrare de cercetare*[1] *profesorul şi-a fixat opţiunea la termenul de* revoluţie, *con- siderînd acţiunea ca fiind* „prima revoluţie burghezo-democratică *din trecutul Ţării Româneşti". Denumirea nu este urmată însă, nici aici, de o demonstraţie. Istoricul admite o conlucrare a lui Tudor cu Eteria, într-o prima fază, considennd pe Tudor însuşi ca eterist, iar respinge teza subordonării acestuia. Este de părere că şi între boierii pămînteni erau eterişti. In ce priveşte poziţia lui Tudor faţă de boieri, începînd cu data de 23 martie, profesorul o consideră ca o schimbare de tactică. Nici în ediţia a Il-a, revăzută şi adăugită", din* Istoria Bucureştilor, *istoricul nu şi-a reconsiderat pînă la capă: teza*

1 C. C. Giurescu, *Contribuţii la studiul originilor fi dezvoltării burgheziei române pînă la 1848,* Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 229—232.

privind legăturile revoluţiei românilor, ale lui Tudor personal, cu Eteria[1].

I. C. Filitti, analist de mare fineţe şi spirit ştiinţific obiectiv pentru un neavizat, în realitate cu destul accent partizan, filo- grecesc, în „pledoaria" sa, şi-a precizat punctul de vedere asupra „răscoalei" din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, în 1932 [2]*„ şi l-a apărat în 1936—1937, în plină controversă istoriografică asupra subiectului*[3]*, după ce apăruseră primele importante contribuţii documentare şi interpretative ale profesorului Emil Vîrtosu, de care va fi vorba mai jos. *Apărarea" din 1937 nu aduce, documentar, aproape nimic nou, ci face apel continuu la cartea din 1932 pentru a argumenta mai ales încadrarea perfectă a acţiunii lui Tudor în mişcarea eteristă, deşi nici în 1932 nu demonstrase această teză, ba citase chiar un document — e drept, meu puţin*
concludent — care pleda net împotriva acestei „încadrări". I. C. Filitti avea, atunci, o mare autoritate ştiinţifică şi cartea sa din 1932 a derutat chiar şi pe cei avizaţi (pe N. Iorga însuşi l-a influenţat!).

Cercetătorul care s-a opus cu consecvenţă şi documentat tezelor lui I. C. Filitti a fost prof. D. Bodin. In conferinţa ţinută în 1936 şi publicată în 1937 [4]*, D. Bodin numeşte, cu consecvenţă, acţiunea condusă de Tudor Vladimirescu, cu termenul de* revoluţie, *iar pe conducătorul ei îl consideră un* revoluţionar ; *conferinţa, dealtfel, era ţinută în ciclul „Figuri revoluţionare române", organizat de „Universitatea liberă". în contrast cu aproape toţi istoricii şi cercctatorii care, pînă atunci, stăruiseră asupra evenimentului, D. Bodin susţine ferm — cu multe dovezi, in text — că in 1821, în vremea revoluţiei, Tudor Vladimirescu a fost conducătorul real al Ţării Româneşti; de asemenea, că „subordonarea" acestuia faţă de Eterie „nu se întemeiază pe absolut nici un document" — teză care îşi păstrează valabilitatea pînă azi. Studiile ulterioare ale lui D. Bodin, în special — privind*

1 C. C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor,* ed. a Il-a revăzută şi adăugită,, Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1977, p. 105—109.
2 I. C. Filitti, *Frămîntările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828,* Bucureşti, 1932.
3 I. C. Filitti, *Tudor Vladimirescu. Rostul răscoalei lui, Bucureşti,* 1937..
4 D. Bodin, *Tudor Vladimirescu,* Bucureşti, 1937.

„legăturile“ cu Eteria cel bazat pe izvoare italiene[1] *reprezintă o contribuţie de preţ la înţelegerea corectă a revoluţiei din 1821, dacă dăm la*
o parte un oarecare tribut pe care autorul l-a plătit anilor fTă- mîntaţi în care şi-a elaborat studiile.

Istoricul care merită cele mai pozitive aprecieri, pentru contribuţia sa, în primul rînd documentară, ca şi pentru competenţa cu care, în multe rînduri, aplicînd rigorile criticii izvoarelor, a stabilit valoarea reală a unor documente sau a precizat detalii, este, după părerea noastră, Emil Vîrtosu[2]*. Este primul care a publicat în ţinută ştiinţifică multe din documentele revoluţiei*
— cov'irşitor inedite, unele de cea mai mare importanţă — şi i-a întocmit primele bibliografii sistematice. De asemenea, este istoricul care, favorizat şi de noroc, a revenit cu pasiune, de-a lungul unei vieţi de om, asupra unui subiect ce-l consacrase. Şi totuşi, aproape de sfîrşitul contribuţiilor sale de mare importanţă — între timp se adăugaseră şi ale altora — aprecia că »problema revoluţiei greco-române de la 1821, în tot complexul ei, rămîne încă nerezolvată, în aşteptarea publicării documentelor fundamentale, singurele în măsura să ne facă cunoscut adevărul, tot *adevărul“*

Pe baza contribuţiilor documentare, aduse de dînsul, dar şi de alţii, E. Vîrtosu, a clarificat multe detalii ale revoluţiei din 1821. In problemele ei mari a adus, de asemenea, importante contribuţii interpretative, dar, mai ales atunci cînd a abandonat rigorile criticii izvoarelor, a plătit şi tribut unor

---

1 D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în lumina izvoarelor italiene,* în „Revista istorică română", voi. XI—XII, 1941—1942, p. 46—65.

2 E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose, fapte şi documente noi (1821),* Ed. Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1927 ; idem, *1821. Date şi fapte noi,* „Cartea românească". Bucureşti, 1932 ; idem, *Tudor Vladimirescu. Pagini de revoltă,* ed. I, în 1936, ed. a Il-a, revăzută şi adăugită, în 1944 ; idem, *Mărturii noi din viata lui Tudor Vladimirescu,* Ed. „Cartea românească", Bucureşti, 1941 ; idem, *Despre Tudor Vladimirescu şi revoluţia de la 1821,* Ed. Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1947. Nu ignorăm observaţiile lui Marcel Romanescu şi D. Bodin la adresa lui Emil Vîrtosu şi le adăugăm îndată propria noastră observaţie faţă de o importantă eroare — sau, poate, slăbiciune în context istoric.

păreri „de greutate". Emil Vîrtosu făcuse şi mai înainte mici erori in publicarea izvoarelor şi unele mai mari în caracterizările generale, atunci cînd a încercat să treacă, pentru marele public, pragul rigorilor ştiinţifice. Dar cea meu mare dintre greşeli a făcut-o în 1947. Astfel, în cartea din 1947, deja citată (Despre Tudor Vladimirescu...), *apreciind în termenii cei mai favorabili cartea lui Andrei Oţetea care apăruse în 1945 şi despre care va fi vorba mai jos, Emil Vîrtosu îi vine bucuros Jin întîmpinare" cu ceea ce menţionatul autor nu ştia încă: cu descoperirea cărţii istoricului englez* filoeterist *Thomas Gordon*[1]*, de unde reproduce rezumatul unui fals istoric — aşa-zisul „acord" pe care Tudor l-ar fi încheiat — la 27 decembrie 1820, după Gordon — cu lordache Olim- piotul şi Ioan Farmache pentru triumful „cauzei comune". Igno- rînd regulile criticii textelor, ignorînd „semnalut" tras încă de C. D. Aricescu asupra surselor eteriste şi lucrărilor filoeteriste, ca şi „semnalul" mai apropiat şi documentele invocate de Dumitru Bodin în anii 1936—44 etc., Emil Vîrtosu consideră că, în primul rînd cu acel document, „lucrarea lui Gordon aduce revelaţii pentru legăturile dintre Tudor Vladimirescu şi Eterie", că „descoperirea" permite „însăşi stabilirea neîndoioasă, pe temei documentar, a momentului cînd Tudor intră în Eterie, prin cine şi în ce condiţii"* (op. cit., *p. 6*). *De asemenea, cu aprecierea mai sus citată asupra revoluţiei „greco-române" (expresia îi aparţine), şi asupra importanţei izvoarelor cunoscute, Emil Vîrtosu — de pe platforma unui specialist de autoritate ce se putea manifesta istoriografie — derutează : întîi, că nu putea fi vorba despre o „revoluţie greco- romană" (dar Emil Vîrtosu putea să creadă, după „descoperirea făcută); al doilea, că deşi ştim că ne lipsesc multe documente„ întîmplări fericite au făcut să ne parvină totuşi documente fundamentale ale revoluţiei, unele publicate chiar de autorul acestei aprecieri derutante.*

în istoriografia marxistă consacrată revoluţiei din 1821, prima- contribuţie notabilă aparţine lui Lucreţiu Pătrăşcanu. Specialist cu

1 *History of the Greek Revolution,* I—II volumes, Edimburg-London, 1832, republicată într-o ediţie germană, în 1840, apoi într-o nouă ediţie engleză în 1S44.

o formaţie ştiinţifică complexă, L. Pătrăşcanu studiase temeinic
— în baza documentaţiei de atunci, accesibile lui — problemele- trecerii de la feudalism la capitalism în Ţările Române, cu precădere problemele agrare, valorificîndu-şi cercetările mai întîi îir *teza sa de doctorat, susţinută în 1925 \ Apoi, în 1933, a început să lucreze la* Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907, *în condiţii vitrege însă, prima ediţie a cărţii apărind după Eliberare, în 1945, iar a doua, revăzută, în 1947*[1]*. Problemele primei etape a trecerii de la feudalism la capitalism şi, în context, cele ale- „revoluţiei pandurilor din 1821", l-au preocupat pe autor pe aproape o treime din această carte. Fiindu-i clară destrămarea a ceea ce el numeşte „regimul feudal", evenimentele din 1821 nu puteau fi, pentru L. Pătrăşcanu, decît o* revoluţie *— şi această constatare este esenţială pentru convingerile şi contribuţia sa în materie. La fel de importantă este şi constatarea că, fiindu-i clar şi caracterul* burghez *al respectivei etape revoluţionare, L. Pătrăşcanu observă cu dreptate că „revoluţia din 1821 n-a fost nici în ideologia ei, nici în metodele ei de realizare o revoluţie ţărănească"*[2]*. Era vorba, deci, despre o* revoluţie burgheză. *Trecînd însă la înfăţişarea obiectivelor revoluţiei din 1821, L. Pătrăşcanu a devenit prizonierul unor serioase limite, mai generale, ale convingerilor sale ştiinţifice, precum şi al schemei sale „logice" după care înfrîngerea „revoluţiei pandurilor*[a] *„se datorează exclusiv contrazicerilor născute şi dezvoltate în chiar sînul ei"* [3]*. L. Pătrăşcanu nu înţelegea, se pare, în totalitate, esenţa înnoitoare a sintezei programatice din 1821 şi susţinea teza eronată privind „capitularea lui Tudor în faţa protipendadeidupă intrarea acestuia.*
în Bucureşti şi fixarea taberei la Cotroceni Pentru L. Pătrăşcanu, revoluţia se oprise şi astfel i-a devenit foarte .logică" imaginea lui Tudor „abandonat de ţărani"[4]*, atît de logică încît autorul n-a mai simţit nevoia sprijinirii*

1 Idem, *Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907*„ Ed. Politică, Bucureşti, 1969.
2 *Ibidem*, p. 65.
3 *Ibidem*, p. 64.
4 *Ibidem*, p. 79.

afirmaţiei pe documente. Dar şi dacă le-ar fi căutat, nft le-ar fi găsit!

*Deşi cu aceste di*n *urma teze demonstraţia caracterului de* revoluţie, *dat de autor acţiunii conduse de Tudor, a fost afectată negativ, sîntem de părere că viziunea de ansamblu a lui Lucreţiu Pătrăşcanu asupra realităţilor perioadei de trecere de la feudalism la capitalism în Ţările Române — viziune din care, ulterior, prin cercetare şi regîndire se puteau elimina limitele — a fost, pentru istoriografia marxistă, cea mai importantă contribuţie în ce priveşte caracterul acţiun H din 1821. Caracterizarea, preluată de la istoriografia ce începuse cu Nicolae Bălcescu şi continuase cu nume strălucite, arătate mai sus, cîştigase prin elementele de gîndire marxistă introduse de autor în interpretarea concretului istoric. Dar soarta autorului şi a cărţii sale a făcut să nu se mai meargă mulţi am, după 1947, pe această direcţie de cercetare, acţiunea condusă de Tudor Vladimirescu fiind denumită, de aici înainte, cu termenul de* răscoală, *denumire reţinută şi în subtitlul colecţiei de izvoare, apărută între 1959—1962*[1].

*In ce priveşte raporturile revoluţiei românilor cu Eteria — problema rămîne neînţeleasă de L. Pătrăşcanu *.*

Autorul şi cartea care au dus teza „legăturilor" lui Tudor cu Eteria pînă la expresia ei extremă, aceea a subordonării, a fost profesorul de la Universitatea din Iaşi, românul transilvănean Andrei Oţetea[2].

Cartea citată, căreia i se potriveşte bine ideea citatului din Joseph de Maistre, dat de autor în motto, s-a bucurat de o nouă ediţie, în 1971[3] *şi a fost, în acelaşi an, popularizată printr-un rezumat |*

Răstălmăcind documentele autentice, de certă valoare, ieşite din cancelaria Ini Tudor Vladimirescu, eliminind alte surse care-i subminau „aprecierile"[4]*, bazîndu-se mai ales pe*

---

1 *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821* (în continuare : *D.I.R., 182J),"* Ed-. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1952—1962 (5 volume).

2 Andrei Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi mişcarea eteriită în Ţările Româneşti, 1821—1822,* Bucureşti, 1945. (Extras din „Balcania*, IV—V), 411 pag., cu ilustraţii *hors* text.

3Acad. Andrei Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi revoluţia din 1821.* Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1971, 564 pag.

4G. D. Iscru, *Cu privire la revoluţia burgheză din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu,* în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie «A. D. Xenopol»" din Iaşi, XV/1979, p. 330—351.

istoriografia eteristă. şi filoeteristă partizana, aa şi pe surse de aceeaşi provenienţă

— intre care, in prim plan se situa acel act dubios numit de autor „legămîntul lui Tudor faţă de Eterie — A. Oţetea şi-a menţinut teza subordonării revoluţiei româneşti faţă de Eterie, deşi a încercat, în ediţia din 1971, să mai atenueze formulările din 1945.

In ce priveşte demonstrarea caracterului de revoluţie, A. Oţetea n-a reuşit să convingă, după părerea noastră | Pe alt plan, cartea lui A. Oţetea fiind larg difuzată, afirmaţiile ei fiind preluate şi în manualele de şcoală, mulţi ani, a „lipsit" atîtea generaţii de cunoaşterea aportului lui Gheorghe Lazăr şi de implicarea acestuia în revoluţie.

Prof. Vasile Maciu, prin autoritatea sa ştiinţifică, a reuşit să impună, pentru revoluţia din 1821, timp de mai mulţi ani, caracterizarea de mişcare revoluţionară[1].

Un model de studiere atentă a „faptului mărunt", stabilit şi pus la locul lui, ne-a oferit cercetătorul Ion Neacşu în numeroase studii consacrate evenimentului. Pentru studiul raporturilor lui Tudor cu Eteria, consemnam mai ales contribuţia cercetătorului Nestor Camariano, care, deşi susţine teza „iniţierii lui Tudor în Eterie, nu aduce totuşi dovezi concludente în acest sens, după cum nu aduce astfel de dovezi nici în ce priveşte iniţierea unor boieri români în Eterie.*

Aspectelor militare ale revoluţiei din 1821 le-a fost consacrată o valoroasă contribuţie istoriografică, acum la a doua ediţie, de către Dan Berindei şi de Traian Mutaşcu[2]*. în ce priveşte interpretarea evenimentelor, D. Berindei, pînă la ultimul studiu apă-*

---

1 Vasile Maciu, *Caracfrul mişcării lui Tudor Vladimirescu,* în „Studii[1]*, revista de istorie, tomul 24 (1971), nr. 5.

2 Dan Berindei şi Trai an Mutaşcu, *Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821,* Ed. militară, Bucureşti, 1962, 226 p. ; idem, *Aspecte militare ale mişcării revoluţionare din 1821,* ediţia a Il-a revăzută, Ed. militară, Bucureşti, 1973, primul autor a publicat şi singur o lucrare de sinteza (Dan Berindei, *L'annee revolutionnaire 1821 dans Ies Pays Roumains,* Ed. de l'Acad. de la R.S.R., Bucarest, 1973, 246 p.).

rut | fie că nu şi-a pus problema demonstrării caracterului de revoluţie (pînă în 1973, de vreme ce o numeşte „mişcare revoluţionară"), fie că lasă demonstraţia incompletă, iar în legătură cu raporturile revoluţiei românilor cu Eteria, D. Berindei rămine, iru fond, adept al lui A. Oţetea, cu uşoare încercări de „detaşare" faţă de teza înaintaşului său.

N. Isar, stăruind asupra concepţiei despre patrie a lui Tudor Vladimirescu, a adus, după părerea noastră, o importantă contribuţie interpretativă la înţelegerea mai corectă a programului in~ tern şi extern al revoluţiei din 1821[1]**.**

Un valoros studiu despre programul revoluţiei datorăm profesorului Louis Roman [2]**.**

în ce ne priveşte, de aproape zece ani ne preocupă studiul revoluţiei din 1821. Pe lingă un curs special universitar[3]*, am reuşit să publicăm cîteva studii, am pregătit pentru tipar, în colaborare> un volum de izvoare narative*[s] *şi, singur, o carte în care revoluţia din 1821 este tratată în contextul epocii.*

Cea mai valoroasă contribuţie, în materie, a ultimilor ani este, fără îndoială, cartea profesorului Mircea T. Radu, apărută în 1978[4]*, la capătul a circa*

---

1 N. **Isar,** *Un moment ideologic important in lupta poporului român pentru dreptate socială fi libertate raţională. J50 de ani de la mişcarea revoluţionară condusă de Tudor Vladimirescu,* **în ^Revista de filosofic", tomul 18 (1971), nr. 5.**

2 **Louis Roman,** *Cererile norodului rumânesc fi forţele social-politice la* ***1821,*** **în „Studii si articole de istorie", voi. XXX—XXXI, Bucureşti, 1975.**

3 **Asist. dr.** G. D. **Iscru,** *Prelegeri de istorie modernă a României. Revoluţia din* ***1821*** *condusă de Tudor Vladimirescu,* **Bucureşti, 1975.**

4 G. D. **Iscru (coordonare), Natalia Trandafirescu, Marcel Ciucă şi Ilie Cristian,** *Izvoare narative interne privind revoluţia din* ***1821*** *condusă de Tudor Vladimirescu* **(în continuare**: *Izvoare narative,* ***1821),*** **în curs de apariţie** 1» **Ed. Scrisul românesc, Craiova.**

20 de ani de muncă. în ciuda faptului că revistele de speciălitate, cu o singură excepţie[1]**,** *nu i-au semnalat apariţia, cartea a „lucrat" pentru sine şi oricine a studiat-o fără prejudecăţi a rămas convins că ea înlătură — în baza izvoarelor cunoscute pînă acum — „teza' Oţetea referitoare la raporturile revoluţiei românilor cu Eteria, demonstrînd caracterul independent al revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu. Iată de ce, sub aspect ştiinţific, ne apar cu totul palide, deşi îngrijorătoare prin perseverenţa lor, încercările din ultimii doi ani de a lega din mon revoluţia română de Eteria '.*

Dintre contribuţiile recent apărute menţionăm pe aceea a lui 'Gr.isifor Gbibu[2]*.*

2. Izvoarele

a) Izvoarele edite. *Deşi unele izvoare — documentare sau narative — începuseră să apară mai dinainte, în presă, prima culegere, cu peste 100 de piese documentare, consacrată revoluţiei din 1821, este volumul lui C. D. Aricescu, intitulat* Acte justificative la istoria revoluţiei române de la 1821, *volum menţionat şi mai sus. De atunci şi pînă azi, baza documentară edita, pentru studiul evenimentului, a crescut continuu. După 1944, acest efort, ■continuat, re orientat, şi amplificat, a condus la principala noastră ■colecţie apărută sub egida Institutului de istorie al Academiei*[3]**.** *Paralel, au fost reeditate — cu*

1 **Personal, am recenzat cartea în .Revista arhivelor", nr. 2/1979.**

2 Onisifor Ghibu, *Contribuţii la istoria revoluţiei din 1821. Legăturile dintre Gheorghe Lazar şi Tudor Vladimirescu.* Capitol dintr-o monografie neterminată, dedicată lui Gheorghe Lazăr, în *Repere sibiene,* II, Sibiu, 1980.

3 *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821* (în continuare: *D. I.R., 182t),* 5 voi. Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1959—1962.

adăugiri — rapoartele consulare austriece şi a apărut un întreg volum consacrat ecoului revoluţiei **în** *Transilvania*. Au mai apărut, ocazional, unele contribuţii documentare — cum sînt cele publicate cu prilejul aniversării a 150 ■de ani, în reviste de specialitate. Recent (1980), a apărut un valoros volum de documente externe, selecţionate din bogatul fond •existent la Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Bucureşti[5].*

b) Izvoarele inedite *referitoare la evenimentele revoluţionare ■din 1821 rămîn încă numeroase. Unele au fost deja semnalate sau folosite în lucrări de interpretare ; altele, pregătite pentru tipar, îşi aşteaptă de mai mulţi ani rîndul la publicare ; în sfirşit, dato-*

rită unor cauze mai mult sau mai puţin obiective, altele vor ră- mine încă multa vreme în această situaţie. De mare interes în acest sens ar fi cercetarea sistematică în arhivele străine, în special în Turcia, U.R.S.S. şi Austria.

Publicarea în ediţie critică şi integrală a izvoarelor revoluţiei din 1821 rămîne o datorie a istoriografiei noastre.

3. Scurte consideraţii metodologice [4]

Lucrarea de faţă va puncta concluziile ştiinţifice pe care autorul le consideră mai îndreptăţite, concluzii rezultate din sintetizarea nivelului actual al cercetării de specialitate, în care am cuprins şi propriul nostru efort.

•

Revoluţia din 1821 — *cu conţinutul de* „moment" revoluţionar — *s-a integrat organic în* „epoca de revoluţie socială" burgheză, *epocă al cărei conţinut concret-istoric l-a reprezentat* trecerea de la feudalism la capitalism în Ţările Române *şi care epocă, în timp, a fost cuprinsă între mijlocul secolului al XVIII-lea* fi *mijlocul secolului al XIX-lea înţelese ca momente istorice.*

4v. G. D. Iscru, *Consideraţii metodologice privind epoca modernă în istoria României,* în .Forum", an. XXI, 1979, nr. 3 ; mai pe larg în lucrarea noastră : *Introducere în studiul istorici modeme a României,* ms., cap. I—II.

în perioada de trecere de la feudalism la capitalism, *perioadă în care* revoluţia este o problemă a întregii societăţi, *se trece* de la tipul feudal al relaţiei de proprietate şi de muncă la cel capitalist. *Se produce, în timp, o* revoluţionare — *după expresia lui K. Marx — a structurii şi a suprastructurii sociale.* Clasele sociale, ca element de structură, legat de o anumită fază istorică a procesului de producţie, *se revoluţionează, astfel încît de la clase tipice orînduirii feudale se ajunge la clase tipice noii orînduiri sociale, celei capitaliste. Fireşte, ca şi alte elemente de structură, clasele sociale, pe parcursul perioadei amintite, poartă „amprenta* tranziţiei ce are loc, astfel încît nu este cazul să căutăm aici forme „pure", ci trebuie să distingem şi să înţelegem direcţiile polariza- toare în dezvoltarea societăţii. în felul acesta, dilema iscată de întrebarea : unde este burghezia românească în 1821 ? devine o falsă dilemă, căci, încetînd să mai înţelegem prin burghezie oră- şenimea, fie ea şi cea înstărită, unghiul sub care privim clasa do

minantă şi exploatatoare a viitoarei orînduiri se deschide mult, făcînd loc şi altor categorii sociale în sfera de formare a acestei •clase, altor indivizi nu neapărat de provenienţă urbană. De asemenea, sprijinind consideraţia de mai sus în legătură cu această clasă, este cazul să atragem atenţia la modul cel mai serios asupra unei expresii ce părea că se ştie, anume că baza procesului istoric obiectiv numit de K. Marx „acumularea primitivă a capitalului" o constituie totuşi deposedarea producătorului direct de mijloacele de producţie. Acest proces istoric obiectiv a avut loc şi la noi, în perioada ce discutăm, fără a cunoaşte amploarea din alte ţări, cum ar fi Anglia, de pildă.

în perioada de trecere de la feudalism la capitalism, *cînd revoluţia a fost o problemă a întregii societăţi, lupta pentru progres social s-a dat nu între clase sau forţe sociale care »trăgeau societatea înapoi" şi altele care, numai ele, o „împingeau înainteci* lupta s-a dat în jurul soluţiilor de trecere, *unele mai conservatoare şi mai exclusiviste, adesea marcate serios de reacţionarism politic, altele mai radicale, mai „de stînga". Fireşte, aceste soluţii au fost promovate de clase sociale (sau grupări mai restrînse). In momente de mare tensiune socială, între acestea a putut să aibă loc un conflict deschis, sub forma unor acţiuni sau insurecţii revoluţionare. Unele dintre aceste acţiuni sau insurecţii au putut întruni trăsături care, în concepţia noastră, se definesc ca „momente" revoluţionare ; sau, altfel spus, ca revoluţii cu conţinutul de „moment" revoluţionar — concept teoretizat de V. L. Lenin in cunoscuta sa lucrare* Falimentul Internaţionalei a Il-a, *publicată în 1915, în ajunul revoluţiei socialiste din Rusia. Concluziile lui V. I. Lenin, deşi privesc, în context, revoluţia socialistă, care se vădea inevitabilă în epocă, aplicate cu discernămînt ne ajută să înţelegem şi revoluţiile cu un atare conţinut din alte epoci revoluţionare.*

Astfel, V. I. Lenin a precizat condiţiile obiective şi subiective *care, odată identificate prin cercetare, ne îndreptăţesc să vorbim despre o atare revoluţie :*

1) Situaţia revoluţionară deosebită *(căci nu orice situaţie revoluţionară poate duce la o atare revoluţie), constînd din: a) aşa- numita „criză a virfurilor" ; b) creşterea însemnată a combativităţii maselor datorită agravării exploatării;*

2)Clasa revoluţionară conducătoare. *Forţele revoluţionare se grupează în jurul unui* program revoluţionar *şi, pornind acţiunea, au ca obiectiv* cucerirea puterii, *urmînd apoi să conducă ţara în baza programului prestabilit, eventual dezvoltat ulterior în funcţie de mersul evenimentelor. Biruitoare, dar şi înfrîntă chiar, această revoluţie impulsionează procesul revoluţionar obiectiv.*

Transpunînd consideraţiile lui V. I. Lenin — valabile, intr-un context istoric, pentru revoluţia socialistă — în epoca de revoluţie socială burgheză, trebuie să ţinem seama de o deosebire foarte importantă care există între cele două perioade de trecere, anume, aceea că, spre deosebire de trecerea la socialism, trecerea feuda- lism-capitalism are loc între orînduiri cu clase antagoniste şi cu exploatare a omului de către om. Ca atare, pornind de la teza marxistă — verificabilă pe concretul istoric al trecerii feudalism- capitalism — că revoluţia socială este o problema a întregii societăţi, vom găsi, acum, aceste grupări mari de oameni antrenate
— în limite specifice de gîndire şi acţiune — pe direcţiile principale de trecere, susţinînd o soluţie sau alta, aşa cum am arătat deja. De regulă, reformele pe care clasa care are în mina ei puterea — „stăpînii" din evul mediu — acum în transformare revoluţionară ea însăşi, cum am arătat, le înfăptuieşte în perioada de trecere, nu tind să conserve vechea onnduire, ci se înscriu tot pe direcţia care duce la noul mod de producţie, dar soluţiile ei sinî, fatalmente, mai conservatoare, mai exclusiviste, căci o clasă dominantă şi exploatatoare care a avut în mîinile sale mijloacele principale de producţie nu le cedează. Ele se „fedistribuie" în cursul procesului revoluţionar obiectiv, sub presiunea celorlalte clase şi categorii sociale care nu concep mersul înainte fără a avea. acces la aceste mijloace de producţie. Şi din direcţia acestor din urmă clase, soluţiile pot fi mai radicale sau mai moderate. Lupta de clasă ce se duce în jurul acestor soluţii, luptă mult amplificată în perioada de trecere, poate îmbrăca forme diverse, inclusiv conflicte deschise, sub forma acţiunilor revoluţionare despre care am vorbit deja.

Pe o treaptă sau alta a procesului revoluţionar obiectiv, lupta deschisă poate fi declanşată sub conducerea unei clase — fie bine constituite, fie în curs de constituire — sau, în funcţie şi de unele obiective specifice momentului, se poate realiza, fie şi vremelnic,

o unitate politică internă, de regulă în faţa unui obiectiv extern pentru realizarea căruia „ocazia" nit trebuie pierdută.

Este ceea ce s-a realizat, după părerea noastră, în 1821 în Ţara Românească, cînd nici Tudor cu „ Adunarea noroduluinici conducerea boierească a ţării nu s-au postat, în ultimă instanţă, pe poziţia de respingere reciproca, ci pe una de colaborare. Nu pierdem din vedere, firește, greutatea cu care s-a ajuns la o atare colaborare şi nici unele „fisuri" ale acesteia, pe parcursul evenimentelor. Dar subliniem că întreaga acţiune a pornit cu această idee de colaborare, precum rezultă chiar din primul document al revoluţiei, dat „publicităţii — Proclamaţia „de la Padeş“ (vezi precizarea în legătura cu boierii „făgăduiţi").*

CAPITOLUL I

SE FRAMINTA ŢARA

Mono : *>Poporul român aşteaptă cele mai mari binefaceri de la o revoluţie pe care o crede apropiată fi pe care o imploră*“.
(1816, Raportul reprezentantului Franţei la Bucureşti).

Ca „moment" revoluţionar, revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu a fost expresia unei situaţii revoluţionare deosebite.

Pe de o parte, *exploatarea turco-fanariotă* — care accentua fiscalitatea şi secătuia ţara de multe produse naturale — cu corolarul, mereu mai apăsător, al abuzurilor şi jafurilor ; pe de altă parte *exploatarea pe domeniile boiereşti şi mănăstireşti,* mult amplificată acum prin generalizarea arendăşiei — au generat un înalt grad de mizerie şi nesiguranţă în rîndul maselor muncitoare în general, ca şi în rîndul tuturor celor legaţi mai direct de procesul de producţie şi de circulaţie a mărfurilor.

Izvoarele interne, de epocă, cunoscute pînă acum, probează că formulările şi expresiile „plastice" din unele documente ale revolu- p'ei din 1821 exprimă o realitate de fapt. Astfel, citim în cunoscutul „arz“, din 23 ianuarie, către Poarta otomană : „Căci boierii, sau mai bine a zice tiranii noştri cei cumpliţi, învoindu-să cu cel de acum domn..., ne-au prădat ca niciodată mai nainte şi pei- rii cei de istov far’ de milostivire pre noi ne-au dat...° ’. Sau re- proşînd ispravnicului de Mehedinţi, la 28 ianuarie 1821, Tudor scria : „Au pre semne nu vă ajunge că i-aţi prădat şi i-aţi des- puiat, pînă cînd au rămas ticăloşii ţărani mai goli decît morţii cei din mormînturi ?“ [1]. Şi exemplele ar putea continua.

In ce priveşte situaţia din unele oraşe, menţionăm abuzurile protipendadei din Bucureşti, suportate tot mai greu de masa mare de meşteşugari şi negustori, ca şi efortul, ieşit din comun, al Domnului, Al. Suţu, de a cotropi,

1 *Ibidem,* nr. 111, p. 209.

în profitul familiei sale şi al acoliţilor, vetrele oraşelor Tîrgovişte şi Ploieşti. Să reţinem, de asemenea, din principalul document programatic al revoluţiei din 1821, *„Cererile norodului rumânesc“,* afirmaţia — *e* drept, puţin „îngroşată" — că din pricina „greutăţii havaeturilor şi a vămilor, neguţătoriia a încetat cu totu, ajungînd ţara în cea desăvîrşită lipsă a banilor |

în mod special, măsurile luate împotriva pandurilor olteni — practic, desfiinţarea acestora ca formaţiune militară şi coborîrea celor mai mulţi între birnici[1] — într-o vreme în care nesiguranţa în ţară creştea din cauza prădăciunilor efectuate de turcii din Ada-Kale şi din alte locuri, a nemulţumit pe cei vizaţi, dar şi pe beneficiarii securităţii pe care erau capabili s-o aducă pandurii. Să reţinem, de pildă, cele scrise de Tudor în legătură cu forţa combativă a pandurilor, pe care îi cunoştea foarte bine. într-o scrisoare, din 1815, comentînd jafurile adalîilor, fostul comandant al batalionului de panduri din Mehedinţi din războiul din 1806 — 1812 izbucnea : „Eu numai cu pandurii ţării, făr' de nici un ostaş striin, voi face de nu să va mişca o iarbă din pămîntul ţării[2].

Toate acestea au creat în ţară o aproape permanentă stare de nemulţumire, nelinişte şi răzvrătire, în anii 1818—1820 \ îngrijitorul unor moşii scria stăpînului său în 1819 : „Numai cu numele sîntem noi stăpîni ai moşiilor, iar ei (sătenii, n.n., G.D.I.) fac ce vor, fără să vrea să ştie că moşiile sînt cumpărate, pînă la ultima palmă, cu galbeni. Ei îşi fac mendrele precum vor“[3]. Dealtfel, în ce priveşte accentuarea exploatării, dar şi creşterea continuă a combativităţii ţărănimii, încă N. Bălcescu observa că : „în Ţara Românească starea ţăranilor merse din zi în zi mai rău pînă în 1821, cînd desperarea lor izbucni"[s]. O mare frămîntare a pri

1 Cf. Apostol Stan, *Renaşterea armatei naţionale,* Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1979, cap. VI.

2 *D.I.R., im,* I, nr. 49, p. 91.

3 *D.I.R., mi,* I, nr. 77, p. 137.

4 N. Bălcescu, *Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele Române in deosebite timpuri,* în: N. Bălcescu, *Opere,* I, ed. G. şi "El. Zâne, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1974, p. 160.

cinuit în rîndul ţăranilor trecerea la aplicarea noii legi agrare — Legea Caragea, din 1818. O serioasă cercetare relativ recentă a. constatat că „noua clacă (prevăzută în legea amintită — n.n., G.D.I.), cu noile ei obligaţii a(le) căror procedee de percepere dădeau naştere la atîtea abuzuri, înşelăciuni şi violenţe, a contribuit c:I mai mult la izbucnirea răscoalei din 1821“ ’.

Dacă în secolul al XVIII-lea forma principală de luptă a ţărănimii împotriva exploatării a constituit-o fuga de pe moşii, la începutul secolului al XlX-lea, datorită cauzelor arătate, devin mai frecvente şi cresc în amploare formele mai acrive de luptă,, ca : nesupunerea mai generală la plata birului şi răzvrătirea unor sate întregi. în ce priveşte situaţia din unele oraşe, să reţinem că timp de 20 de ani ploieştenii au purtat procesul pentru apărarea vetrei oraşului — şi l-au cîştigat în ajunul revoluţiei din 1821, tocmai datorită semnelor prevestitoare ale acesteia. Iar tîrgovişte- nii, la începutul iernii în care izbucnea revoluţia au recurs, în disperare de cauză, la acea procesiune de pomină a venirii la domnie „cu jalba-n proţap* şi cu rogojini aprinse pe cap, cîştigînd şi ei procesul cu domnia în acelaşi timp. Este de reţinut că N. Bălcescu facea o legătură directă între „revolta tîrgoviştenilor" şi revoluţia din 1821 : „*Revolta tîrgoviştenilor pentru despoierea ce domnul Alexandru Suţu se ispiti a le face* — nota el —*fu urmata de revoluţia de la 1821...*“ [1].

înaintarea rapidă şi în general fără „probleme" a lui Tudor în Oltenia şi mai departe, spre Bucureşti, afluxul spre tabăra lui, pe parcurs, pune în evidenţă o ţară pregătită, obiectiv, pentru o atare acţiune. Făcînd apel la amintitul ispravnic de Mehedinţi sa
i se alăture, să nu-i fie ostil, Tudor îl avertiza : „să nu dai norodului vreo pricină cu vreo împotrivire de arme ; că atunci bine- să ştii că nici în găurile şerpilor nu veţi scăpa ; pentru că norodul cel ars şi fript de către dumneavoastră este amărît şi înfocat asupra-vă şi numai pricină caută" [2].

Transformările structurale petrecute între timp, deja puse în evidenţă de cercetarea de specialitate, au generat importante idei de transformare a societăţii, unele fiind deja consemnate în hrisoave şi legiuiri, altele, numeroase, rămase la nivelul de propu- ■neri şi proiecte reformatoare. Activitatea reformatoare din vremea domniei lui Caragea, continuată în scurta domnie a lui Alexandru Suţu, pune în evidenţă aşa-numi ta „criză a vîrfurilor" ca element obiectiv al situaţiei revoluţionare. Acest element obiectiv avea însă un

1 N. Bălcescu, *Reforma socială la români,* în N. Bălcescu, *Opere,* I, E<L Acad., R.P.R., Bucureşti, 1953, p. 260.

2 *D.I.R., 1821,* I, nr. 112, p. 212.

aspect specific, care şi-a pus amprenta asupra întregii acţiuni româneşti din 1821. Este vorba despre creşterea opoziţiei factorului politic pământean, românesc, faţă de elementul fanariot, ca şi teama aceluiaşi factor politic pământean faţă de ceea -ce se intuia sau se ştia cu oarecare precizie că pun la cale eteriştii din Principate, fie ei fanarioţi cunoscuţi, fie conspiratorii care nu puteau scapa unor boieri informaţi, din Divan sau din afară, în pofida disensiunilor ce se semănau în mod deliberat între ei, ca şi în pofida persecuţiilor care au lovit j)e unii din cei mai de seamă boieri patrioţi. Această opoziţie pamînteană din ajunul lui ,1821“, mai îndîrjită decît cea anterioară, acest sentiment de îngrijorare pentru soarta ţării va oferi, în cursul revoluţiei, suficiente temeiuri pentru colaborarea factorilor politici: de o parte, Tudor Vladimirescu cu „Adunarea norodului", de cealaltă parte 'boierii rămaşi în ţară, în prunul rînd cei constituiţi în acea „vremelnică stăpînire“, în Bucureşti.

În 1821, probează izvoarele cunoscute, iniţiativa a avut-o întotdeauna tabăra de la Cotroceni, unde era Tudor cu „Adunarea norodului", dar, conform aceloraşi izvoare, „vremelnica stăpînire" n-a fost numai un element politic pasiv, dacă reţinem că Tudor însuşi şi cei din jurul lui, au trebuit, în urma unor tratative, să mai cedeze întrucîtva din radicalismul antiboieresc cu care porniseră acţiunea în Oltenia şi cu care ajunseseră în marginea Capitalei ţării, şi dacă mai reţinem că multe din acţiunile întreprinse, -ulterior, în probleme interne, dar mai ales externe, încorporau şi punctul de vedere al Divanului boieresc, chiar dacă „sugestia" aparţinea, frecvent, „căpeteniei" din tabăra de la Cotroceni.

în ce-1 priveşte pe Tudor Vladimirescu, acesta ne apare, din izvoare, ca un reprezentant tipic al noii clase în devenire revoluţionară.

Anumite împrejurări au concurat pentru a uşura trecerea lui în legendă, de care greu Ie-a fost apoi istoricilor să se desprindă. Vîrsta la care „pandurul" şi-a dat din plin măsura i-a rămas aproximată „din ochi", căci nu i s-a ştiut şi încă nu i se ştie data exactă a naşterii. Poate 1770. Mai sigur — 1780. Oricum, era la

vîrsta răspunderilor şi a împlinirilor, cînd a ridicat „în cerul ţării, aidoma cometelor, ...freamătul şi fiorii marilor îndmplări ce vor să fie“ (Gala Galaction). Nu i se cunoaşte adevăratul chip decît din descrieri. în viaţa fiind, nimeni nu i-a schiţat un portret, iar despre cel din biserica de la Prejna, ctitoria sa, toţi s-au îndoit că i-ar reda înfăţişarea.

Tudor era bărbat serios şi gînditor ; om drept şi energic ; activ şi sincer ; uneori crud şi chiar răzbunător. Scurt la vorbă şi bogat la minte —* şi-l amintea un pandur de-al lui, Dumitru Căţel Bresniceanu din Cerneţi. Nimeni nu-1 văzuse rîzînd vreodată. Se zice că doar doi confidenţi ai lui îl văzuseră o dată zîmbind. Statura lui Tudor era de mijloc. Era om „legat", cum se zice şi de o constituţie robustă. Culoarea părului şi a mustăţilor era gal- ben-castanie. Părul capului, dat pe spate în formă de chică scurtă, lăsa să i se vadă ceafa rasă. Frunte lată şi încreţită, sprîncene groase şi cam lăsate pe ochii căprui, cu o căutătură cruntă, ce insuflau respect şi frica. Faţa smeadă, cam lungă şi cam grăsulie, nasul drept şi potrivit, gura bine făcută, mustaţa groasă şi tunsă, lăsată pe buze, bărbia cam rotundă şi un neg pe umărul stîng al obrazului. Este tot portretul pe care l-a putut reconstitui Constantin Aricescu — de la martori oculari, unii foarte apropiaţi — în anii în care se documenta pentru scrierea primei „istorii” asupra „revoluţiunii române de la 1821“, în urmă cu peste 100 de ani[1]. Sub aspect fizic, aproape că nu mai rămîne nimic de adăugat. Poate, detalii neînsemnate la hotarul dintre fizic şi moral, adunate, în cea mai mare parte, tot de primul său istoric.

Şi tot C. D. Aricescu ne-a reconstituit costumaţia lui Tudor „în timpul revoluţiei" : Pe cap purta căciulă dreaptă şi înaltă, de hărşie neagră, în formă de stup, numită „gilepească“ sau „ca- zaclie", cu fundul de postav alb. Peste cămaşă purta pieptar cu şireturi negre, iar pe deasupra pieptarului dulamă încopciată de culoare negru-verde şi lungă pînă sub genunchi. Peste dulamă — cepchen (un fel de scurteică) pînă la brîu ; gambele — acoperite cu poturi strimţi, cu copci şi găitane. în picioare purta cisme lungi, la .drum, iar în oraş iminei. Iarna, pe deasupra veştmintelor, purta o „tatarcă" (un fel de bundă), lungă şi îmblănită, strînsă la spate, cu gulerul scurt şi ridicat, cu puţină blană la capul mî- necilor şi prin prejur, cusută cu găitan de mătase — roşu, negru

C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 14—42. Reluarea datelor biografice ţi întregirea lor — la Andrei Oţetea, *Tudor Vladimirescu,* 1945, p. 71—91 ; idem, *Tudor Vladimirescu,* 1971, p. 114—162.

şi albastru — împletit cu fir, cu mîneci lungi şi strimte şi cu un găitan gros atîrnînd la spate, în formă de unghi, avînd în vîrf doi ciucuri de mătase.

Ca armament, avea o sabie turcească după gît şi două pistoale.

In istorie, Tudor a intrat orfan de tată (Constantin, supranumit Ursu, din Mehedinţi, poate din Prejna). Mama — Ana Bondoc, din Vladimirii Gorjului — i s-a prăpădit mai tîrziu, de inimă rea, consemnează tradiţia, după ce i-a murit singura fiică pe care încercase s-o fure o ceată de greci ; în încăierarea lui Tudor cu grecii, fata, în cădere, s-a izbit puternic şi a murit.

Destule informaţii ni-1 prezintă pe Tud.">r, într-adevăr, ca „bărbat serios şi gînditor". Reflecţiile sale, scurt*, veneau tîrziu, după o lungă „convorbire* cu sine, ca o concluzie, apoi trecea la faptă ; cîte o idee mai importantă rămînea împlîntată adînc în „programul" său „de perspectivă".

Fără a fi un ascet, Tudor n-a fost însurat, iar viaţa lui „particulară", atît cît i-o cunoaştem din documente, şi-a trăit-o cu cumpătare, făcînd însă pe cei din jur să-i respecte „dreptul", şi aici, ca şi în afaceri[1]. Era uneori crud şi chiar răzbunător, deşi o singură dată ştim că a ajuns la această — recunoscută şi de el - - „neajungere de minte", obligîndu-se să suporte, băneşte, totul[2]. Nu lua viaţa unui om cu atîta uşurinţă, cum s-ar putea crede despre un militar „de carieră" al timpului — căci Tudor aşa a fost — şi era gata să ierte dacă avea garanţia că pericolul a trecut. Altfel, dacă era convins de nocivitatea faptei, ducea represaliile pînă la exterminarea adversarului sau pînă la punerea lui în totală neputinţă de acţiune[3].

Aceste trăsături temperamentale şi de caracter, la Tudor, l-au impresionat pe cronicarul bănăţean Nicolae Stoica de Haţeg, care l-a cunoscut personal, sigur din 1814 dacă nu chiar de mai înainte. „Bine se păzea" — notează cronicarul, vorbind despre primul „cvartir", de 6 săptămîni, al lui Tudor, în 1816, la Mehadia. Şi era „cuminte" — mai adăuga cărturarul. Tudor s-a dus la Bucureşti. A revenit în toamnă la Mehadia, cînd a mai şezut *9* săptămîni. îl vizita des pe românul bănăţean, fie la acesta acasă, fie la băi, unde se întîlneau. „Tot cuminte* — revine, ca o constatare definitivă,

1 Emil Vîrtosu, *Mărturii* noi..., p. 11, 15, 16, 88—89.
2 *Ibidem,* p. 19—20.
3 *D.I.R., 1821,* I, nr. 17; Em. Vîrtosu, *op.* rit., p. 23—26, 88—90; .Revista arhivelor", nr 2/1970, p. 571, 584—587.

după o nouă „probă*, reflecţia finală

Am spus că n-a avut, el, familie. Umblînd cu treburile slujbei în plaiul Cloşani, un sătean de încredere din partea locului l-a întrebat: „Boierule, să mă ierţi, să te întreb ceva. De ce nu te însori ? Să te statorniceşti aici la noi; să te avem în toată, viaţa vătaf de plai; căci eşti iubit de toţi, ca boer drept şi cu frica lui Dumnezeu ; ne-ai scăpa de ciocoii care ne-ar prăda*. Tudor a răspuns într-un tîrziu, mai mult pentru sine : „Ei! Talamane ! Eu nu sînt făcut nici pentru avere, nici pentru muiere; sînt făcut pentru altceva" [1].

Izvoarele păstrează şi alte asemenea reflecţii ale lui Tudor. Conştiinţa că ar fi un „predestinat* ? Din actele şi faptele lui anterioare anului 1821 rezultă, oricum, un drum parcă ales, sfi- dînd riscurile, o rară conştiinţă a răspunderii pentru soarta oamenilor între care trăia şi despre care se convingea tot mai mult că, în fond, ca să-i ajute eficient exista o singura cale : o acţiune de amploare — „cuminte* însă — în numele ţării şi pentru binele de obşte. Tradiţia conservă o opţiune a lui Tudor. Iancu Jianu dorea să se căsătorească cu sora lui Tudor. Cînd tocmai puneau la cale căsătoria, la Vladimiri, pe fată au furat-o grecii. Fata murind, apoi, în încăierarea lui Tudor cu ceata de greci, cei doi au jurat sa se considere totuşi apropiaţi şi rude de aci înainte. Iancu Jianu ar fi spus : „Eu mă fac hoţ, unde oi prinde grecii îi omor !“ „Nu, eu mă duc la Rusia, să lupt !* — ar fi răspuns Tudor[2]. Că această împrejurare sau alta mai dificilă[3] a determinat opţiunea lui Tudor, contează mai puţin. Noi ştim că gîndul acesta Tudor l-a avut prin 1812 sau imediat după aceea[4]. Plecarea în Rusia nu apare ca un scop în sine, ci ca un mijloc pentru împlinirea „predestinării". în altă împrejurare, cînd era urmărit şi se ascundea la un credincios, întrebat de gazdă ce are, Tudor, după vreun sfert de oră, ar fi răspuns, ca pentru sine, întrebător: „Trăi-voi, oare, să scap ţara de leprele străine ?“ [5]. Nu este vorba despre sentimente xenofobe, ci de ura pentru *străinul exploatator,* „le

1 CX). Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 31—32.
2 Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...,* p. 10.
3 CX). Aricescu. *Istoria revoluţiumi...,* p. 27.
4 *D.I.R., 1821,* I, nr. 26 şi 27.
5C. D. Aricescu, *op. cit.,* p. 30.

pra“. In acest sens, tot tradiţia conservă o „scenă" edificatoare : într-o zi, cînd Tudor se afla Ia via de la Cemeţi, servitorii săi îşi permiseseră să maltrateze pe un marchitan evreu care umbla cu marfă prin sate ; Tudor, aflînd, i-a dojenit aspru, arătîndu-le că şi evreul este „făptura lui Dumnezeu" şi nu trebuie batjocorit ; apoi le-a poruncit „straşnic" să nu mai cuteze altădată să batjocorească pe oricine ar intra în curtea sa, că vor fi aspru pedepsiţi '.

Cu timpul, pe măsură ce greutăţile generale se vor amplifica, dar şi cele personale vor creşte în duritate, această revoltă neputincioasă, dincolo de o ipotetică conştiinţă a „predestinării", se va transforma în convingeri şi acestea vor conduce la fapte, cînd se va ivi ocazia. Vom reveni într-un capitol următor. Aici stăruim încă asupra omului *concret,* cu calitaţile lui, ca şi cu limitele şi slăbiciunile sale, asupra apartenenţei sale la clasa evului nou, care „se năştea".

în sufletul aspru al pandurului, militarului şi omului de afaceri, mereu confruntat cu greutăţile vieţii, tandreţea şi afecţiunea îşi aveau totuşi locul lor. Plecase la Viena, în 1814, cu afacerile boierului Nicolae Glogoveanu, care se dovediseră un bun prilej pentru ca Tudor — urmărit de turci şi de vodă Caragea — să lipsească din ţară pentru aproape un an. O îndrăgise mult, părinteşte, pe fetiţa acestuia, rămasă orfană de mamă între timp. Din Viena, îi scria boierului în ţară despre acest „juvaer de copil", „ca un înger", care era „coconiţa Masinca", de care a avut foarte multă grijă, ca de propriul său copil[1].

Cîtă învăţătură avea Tudor — greu de spus, căci nu ştim să fi învăţat prea mult timp într-un mod organizat, într-o instituţie şcolară. Deprinsese slovele de la un preot din sat, citite din Bucoavnă cînd păştea vitele pe dealurile Vladimirilor şi scrisese pe foi de fag, în lipsă de hîrtie. Pe la 10—12 ani intrase „pe pro- copseală" la un „condicar" din Craiova, dascălul Lupu, de la care mai deprinde, poate, ceva „învăţătură", dar la care nu stă mult. 11 găsim apoi în casa bătrînului boier Ion Glogoveanu, tot „pe procopseală", după datina vremii, ca „fecior în casă", luînd şi el sau „furînd" învăţătură de la dascălul care pregătea pe fiul boierului, Nicolae, cu care Tudor astfel a copilărit şi care, în ciuda

1 *D.I.R., 1821,* I, nr. 46 ; .Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 581.

sfatului tatălui, l-a menţinut mult timp pe lîngă sine pe Tudor, ca om de mare încredere

Tudor a fost însă — putem spune acum, fără teamă că vom greşi — un strălucit *autodidact.*

N-a mers la şcoli înalte, să înveţe contabilitate, căd vîrtejul ■vieţii I-a prins de mic, iar apoi afacerile nu i-au dat răgaz. Dar a ajuns unul din cei mai întreprinzători negustori oltem, rulînd mari sume de bani şi avînd relaţii de afaceri în ţară şi peste hotare [1]. Tradiţia consemnează că „el făcea negoţ de porci, vaci şi capre, iar oamenii lui se duceau peste graniţă, pînă la Peşta, la Viena şi nu veneau luni întregi[2]. El însuşi a ajuns cu vite pînă la Pesta, cînd era încă îngrijitor la moşia lui N. Glogoveanu[3]. După invazia adalîilor (1814), care l-au prădat şi pe el cumplit, scriindu-i lui N. Glogoveanu spera „că doar să va mai face cum- vaşi, fiindcă şi eu prea multe lucruri am în ţară şi cu unii-alţii mă tot păgubesc de toate părţile"[4]. Făcea negoţ în ţară şi peste graniţa, cu de toate, de la făină la fier şi de la turme de capre la zeci de vite mari, toate trecute cu grijă în „catastih" ; avea circiumă şi mai multe mori de apă[5]; avea relaţii de afaceri în Austria — de la Orşova la Viena —, la sud de Dunăre, la sîrbi şi la Odesa[6]. In 1816, de pildă, solicita acoperirea unei creanţe de la Regep-aga, executat, între timp, la Orşova, în valoare de 163 087 piaştri (sau chiar 290 400 piaştri, după ştiinţa marelui vizir însuşi)[B].

Avînd cunoştinţe pentru o exploatare agricolă, dar şi bani, Tudor a fost şi arendaş al cîtorva moşii '. Pentru arenda moşiei Ploştina (Mehedinţi), de pildă, el plătea anual: 1 300 taleri, 500 ocă de grîu şi 150 ocă de peşte (morun sau nisetru sarat) *. Termenii în care sînt

---

1 **Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...,* p. 18—19, 40, 99—108 ; *D.I.R., 1821,* I. p. 59, 60—62, 70—71, 75, 86—88, 104—106, 109 etc.**

2 **Em. Vîrtosu, *op. cit.,* p. 10.**

3 **C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 17—19.**

4ˢ ***D.IJL, 1821,* I, p. 90—91.**

5 **Em. Vîrtosu, *op. cit.,* p. 9, 16, 86—87, 90—93 ; *D.I.R., 1821.* I, p. 51— 52 ; Arh. St. Buc., ms. 89, f. 240—241 ţi ms. 108, f. 236.**

6 ***D.I.R., 1821,* I, p. 47, 66—68; „Revista arhivelor*, 2/1970. p. 578.**

redactate contractele reflectă concepţia „partenerilor", deci şi a lui Tudor, în această direcţie. Pentru moşia amintită, de pildă, el îşi achitase arenda anuală, anticipat şi se obliga să procedeze la fel în continuare. In schimb, în cei trei ani ai termenului de arendare, cerea să fie considerat „întocmai ca un stăpîn" \ In 1815, cînd a izbucnit conflictul cu N. Glogo- veanu pentru arenda moşiei Cătunu, Tudor îi scria acestuia să nu-i facă nedreptate, căci la acea moşie, preciza el, „eu sănt stăpăn şi eu am să caut socoteala şi să dau seama[8 2].

N-a studiat Tudor Vladimirescu agrimensura la vreo şcoală înaltă, dar a ajuns un bun hotamic, căutat şi preferat, de la hotărnicii obişnuite pînă la îndreptarea hotarului ţării[3]. A hotărnicit împreună cu apropiatul său „biv clucer za arie" Ştefan Mi- culescu şi cu învăţatul boier Iordache Otetelişeanu \

N-a învăţat „arta“ războiului la şcoli de înalte studii militare, dar a ajuns un excelent comandat de batalion în războiul ruso-turc din 1806—1812, precum se ştie, apreciat de multe ori la superlativ de generalii ruşi[5], decorat cu ordinul „Sf. Vladimir" şi recompensat cu gradul de locotenent în armata rusă (brevetul pentru grad îl va primi, la cerere, în 1819)[6]; în 1812 fusese numit comandant de panduri pentru două judeţe [7]; să mai reţinem că de numele lui Tudor se leagă, de fapt, începutul reconstituirii armatei române moderne, el fiind comandant al primei unităţi militare, astfel individualizată, formaţiune care a avut o autonomie în luptă în zona în care a operat, iar în 1821 Tudor Vladimirescu s-a dovedit capabil să organizeze şi să conducă, de fapt, prima armată modernă a Ţarii Româneşti.

Tudor Vladimirescu nici „ştiinţa* administraţiei n-a învăţat-o la vreo şcoală, dar a condus, ca vătaf, aproape continuu, din 18C6 pînă în 1820, personal sau prin „vechil" (fratele său, Papa), plaiul Cloşani, slujbă la care a ţinut foarte mult şi pe care n-a ezitat s-o obţină prin mijloacele timpului[a]. N-a aspirat la isprăv- nicie, căci asemenea slujbe mai înalte erau rezervate caftaniţilor, iar Tudor era un om realist.

Nici .ştiinţa legilor" n-a învăţat-o Tudor la vreo Academie. A deprins-o „din mers", în confruntarea cu cerinţele şi greutăţile vieţii şi ale afacerilor : de îngrijitor de moşie şi de om de mare încredere al boierului N. Glogoveanu ; de arendaş; de „stăpîn", el însuşi, cu ceva moşie, cumpărată cu stînjenul de la diverşi ; de codevălmaş cu alţi săteni la mori sau la pămînturi ; de hotarnic ; de vătaf de plai; de ctitor de biserică şi de purtător de grijă la alte schituri şi biserici; şi mai ales de negustor — activitate care-1 defineşte prin excelenţă.

în toate aceste împrejurări Tudor a trebuit să ştie cutuma, datina, dar şi slova „pravilei". Cînd nu se putea prezenta personal la proces, îşi punea „vechil" (reprezentant), după regula timpului pentru oamenii cu „dare de mînă" [1] ; şi acesta trebuia, fireşte, instruit. La Viena, într-o ţară străină, a trebuit să poarte proces pentru încurcatele afaceri prilejuite de moartea soţiei Glogovea- nului"[2]. „Mă sufocă tare judecata" — scria el odată, boierului \ Pusese avocat, dar a trebuit să cunoască şi el, cît de cît, legea acelei ţări, ca să nu facă prea multă cheltuială — lucru care-1 deranja cel mai mult („m-au afanisit cheltuiala din ţara aceasta drăcească", scria el) — şi să-i poată opune, într-o împrejurare, legea ţării sale. Este un moment asupra căruia merită să insistăm, pentru a înţelege ceea ce socotea Tudor firesc şi nefiresc în raporturile dintre oameni din ţări şi de legi diferite, deci între două entităţi politice. Crescuse cu acest mod de a gîndi. Prin legăturile lui de afaceri peste hotare îşi consolidase cunoştinţele şi nu înţelegea să fie supus la alt tratament, cunoscînd că ţara lui avea dreptul să urmeze după legile sale. în spiritul timpului, omul trebuia judecat după legea ţării lui. Judecătorii de la Viena — scria Tudor lui N. Glogoveanu la 25 august 1814 — „după pravila lor, au găsit cu cale" să meargă judecata într-un fel care dezavantaja pe boier. *„Eu am stătut împotrivă cu pravila noastră, fiind noi de altă ţară* şi *lege".* Şi, probabil, a trebuit să insiste pentru a-i convinge pe jurişţii vienezi. „Văzînd ei aşa — continua Tudor scrisoarea — au hotărît să le aducem ponturile pravili(i) noastre". Şi, în continuare, cunoscînd procedura, indica boierului din ţară, în detaliu, cum trebuie să scoată acele „ponturi" din „pravila ţării" şi cum să i le trimită, pentru a avea şanse de iz- bîndă la Viena. Nu uita să-i precizeze că de la poşta din Bucureşti, cînd vor fi expediate scrisorile la Viena, „să se ia reţipiscă, ca să nu să mai poată pierde scrisorile" ; iar pe scrisori — adăuga el — „şi nemţeşte să se scrie deasupra"

Afacerile i se încurcaseră foarte rău către 1821 şi el

1 *DJJl., 1821,* I, p. 60—61.
2Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...,* p. 43—52.

trebuia să se apere cu legea. Dar legea, şi aşa expresie a voinţei celor puternici, putea fi interpretată, cuvîntul de pe urmă într-o asemenea interpretare nefiind al lui. Oricum, legea trebuia cunoscută, pînă cînd va veni şi vremea schimbării ei, vreme la care Tudor, prin replici scurte, ca un ecou interior, consemnat de izvoare, a făcut cîteva aluzii înainte de 1821.

Lecturile lui Tudor Vladimirescu ? Cît îi dădeau răgaz multi- plele-i activităţi. Dacă a cerut de la cărturarul Nicolae Stoica de Haţeg „calendare"[1], înseamnă că era obişnuit cu astfel de lucrări pline de învăţături practice.

Astfel de cărţi, nu numai calendarc, va mai fi găsit Tudor în biblioteca lui Nicolae Stoica de Haţeg — un om care s-a instruit toată viaţa şi a cărui bibliotecă număra, în 1821, 137 de titluri (263 volume) ’ — în intervalul de 15 săptămîni, în 1816, cît a stat la Mehadia în „cvartir" sau la băi, vizitîndu-1 pe cărturar sau primind vizitele acestuia. Tudor a fost, de asemenea, un cititor al cărţilor bisericeşti, atunci de mare autoritate morală, cu învăţături încărcate de simplitate şi dreptate, ca reguli de convieţuire pe care divinitatea le-ar fi dat oamenilor, reguli contrazise flagrant de atîtea realităţi ale timpului său. în documentele emanate din cancelaria lui Tudor, în 1821, dar şi în altele anterioare, concepute şi scrise numai de el (deci, din care aportul altora se exclude) sînt frecvente expresiile şi „învăţăturile" luate din astfel de cărţi. în 1808 Tudor dăruia bisericii din Preşna un *Triod,* cumpărat de el \

Reţinem însă, ca unul din cele mai importante lucruri pe linia formării sau, la un om ca Tudor, a consolidării unei

1 Nicolae Stoica de Haţeg, *op. cit.,* p. 304. *Calendarul* — gen de carte care şi-a avut maxima căutare şi difuziune în epoca formării lui Tudor, Râmnicul oltean fiind unul din cele mai importante centre de producere şi desfacere al acestor cărţi —, „adevărată publicaţie periodică*, tindea, ca şi alte publicaţii ale vremii, la formarea omului activ, întreprinzător, la dezvăluirea capacităţilor pe care omul le posedă şi care pot determina o mai bună organizare a vieţii şi a muncii, cu condiţia înlăturării unor stavile (▼. Al. Duţu, *Cărţile de înţelepciune in cultura română,* Ed. Acad. RJ5.R., Bucureşti, 1972,^ p. 32 şi 37). Aceasta este, dealtfel, epoca de mare difuziune a .cărţilor de înţelepciune" în general şi din acestea va fi găsit Tudor şi în casa din Bucureşti a Glogoveanului şi în alte case de ad, pe care le frecventa cînd venea cu vreo „pricină* şi cît vremea îi dădea răgaz.

[1] Nicolae Stoica de Haţeg, *op. cit.,* p. 14.

concepţii, citirea acelei cărţi de căpătîi a generaţiei sale şi a multor generaţii următoare : *Istoria pentru începutul românilor în Dachia,* de Petru Maior. Lucrarea apăruse, cum se ştie, în 1812[1]. Poate Tudor aflase între timp despre această carte. Nu i-a cerut-o în primul „cvartir", de 6 săptămîni, la Mehadia. Avea probleme încurcate de rezolvat la Ruşava (Orşova), rămase poate din „perioada vieneză". A plecat la Bucureşti. In toamna lui 1816, în septembrie — notează cronicarul nostru —, *„călare din Ardeal la mine veni",* cu o slugă a lui. După ce băgară caii în grajd şi prînziră — continuă protopopul preţioasa notare — *„ceru Istoria Românească, calendare, c-o să şadă la băi, să cetească, să-şi petreacă. Şi pan în noemvrie, 9 săptămîni, la băi şezu. Venea, ne întîlneam aici şi la băi. Tot cuminte*" [2].

Oprind aici comentariul nostru privind astfel de lecturi ale lui Tudor, notăm un tipic procedeu de autodidact pasionat. A luat de la un cărturar şi om de prestigiu („faţă bisericească") cărţi, între care celebra lucrare a lui Petru Maior. Poate, în întîlnirile de la casa protopopului si de la băi îl va fi întrebat şi altele, curios să afle. îl va fi întrebat şi protopopul despre noutăţile din Viena, de unde Tudor abia venise, poate din acelea, politice, despre care Tudor scria lui N. Glogoveanu. Nu va fi lipsit din conversaţia lor conţinutul cărţii lui Petru Maior. Am văzut mai sus că românul bănăţean ţinea atît de mult s-o citească preoţii din subordinea sa, poate pentru a-i „învăţa" şi pe enoriaşii lor români, s-o citească şi cititorii cronicii sale, „să se înveţe" şi ei. Dar avea şi Tudor obiceiul de a întreba şi de a asculta „istorii". „Ia mai spune, popo, istorii d-ale care-mi 'plac mie" — i se adresa ei, mai tîrziu, şi episcopului Ilarion *.

Importantă prin ea însăţi, informaţia cărturarului român bănăţean — ca Tudor i-a cerut, pentru a o citi, *Istoria* lui Petru Maior — îşi amplifică, pentru noi, valoarea prin menţionarea convorbirilor frecvente pe care le-au avut cei doi, vizitîndu-se.

Făcîndu-se legătura cu o remarcă usturătoare a lui Tudor, dintr-o scrisoare din Viena către N. Glogoveanu, la adresa boierilor ţării, s-a presupus că, între alte probabile lecturi, acesta ar fi putut citi şi cartea de călătorie a lui Karaczai, publicată în

1 Protopopul Nicolae (Nicolae Stoica de Haţeg), în 1813, o recomanda, spre cumpărare, preoţilor, împreună cu alte două lucrări: „Să le luaţi, să le cetiţi ţi să le ştiţi*. Personal, a preţuit-o mult, ca toţi românii care au ajuns s-o citească sau cel puţin să afle despre cuprinsul ei. Cărturarul român bănăţean
o numeşte „întîia istorie a românilor în limba românească" şi o recomandă şi cititorilor cronicii sale: „să o căutaţi, să vă învăţaţi* (Nicolae Stoica de Haţeg, *op. cit.,* p. 12—13).

2 *lbidem,* p. 304 ; s.n, G.D.I.

1815 la Viena şi existentă pe piaţa vieneză în vremea şederii lui Tudor acolo '. Să reţinem că tot la Viena apăruse, în 1806, în greceşte, cunoscuta *Istorie a Ţării Româneşti* de Mihail Cantacuzino Banul, iar în 1816 apărea, în Lipsea Saxoniei, tot în greceşte, *Geografia României* de Dimitrie Philippide.

Curat lucru, fără a nega importanţa legăturilor cu episcopul Ilarion (nu ştim de cînd anume) — de la care, desigur, avea ce învăţa — este greu de admis că la vîrsta pe care o avea Tudor, în ajunul acţiunii celei mari şi cu „ştiinţele" dovedite în diverse împrejurări, pînă atunci, avea atîta nevoie să fie „învăţat" cum să formuleze „cererile norodului" său. Fireşte — aşa cum mai pe larg vom reveni în alt loc — programul revoluţiei din 1821, ca sinteză programatică, nu este rodul numai al gîndirii lui Tudor Vladimirescu. Dar gîndirea şi fapta acestui *om format,* cu aproape toate calităţile de conducător politic şi militar, au constituit forţa de legătură a ideilor şi elementul care le-a ridicat, „înnobilate", pe treapta consecvenţei revoluţionare. Desigur, a avut şi „sfetnici"
— consilieri, spunem azi — care poate l-au sfătuit nu numai de bine (vezi defăimarea, la început, a mitropolitului — ranchiună mai veche a lui Ilarion) ; a mai învăţat încă şi de la boierii rămaşi în Bucureşti în cîteva zile de „parlamentări", înainte de a intra în Capitală ; poate a mai învăţat şi pe parcurs. Dar centrul de elaborare şi difuziune a ideilor şi direcţiilor de acţiune l-a constituit, în 1821, „Adunarea norodului" condu» de Tudor Vladimirescu.

Asupra acestui aspect important, cum am spus, vom reveni. Aici, legînd numai „firul pregătirilor" de coordonatele personalităţii lui Tudor, încercăm să surprindem, în continuare, pe de o parte modul în care propriile sale necazuri se împleteau tot mai strîns cu greutăţile tot mai mari ale ţării, fapt care a putut contribui la o şi mai mare angajare a lui pe drumul către acel „altceva" despre care încă nu se destăinuise moşneanului oltean, spu- nîndu-i doar că el, Tudor, nu este făcut „nici pentru muiere, nici pentru avere*[1] ; pe de altă parte să notăm felul în care, într-un context oltenesc mai larg, generator de surprize pentru puternicii zilei, Tudor Vladimirescu era cunoscut de oameni, de la cei care şi-l doreau să rămînă între ei, spre a le face dreptate, pînă la unele figuri proeminente ale zilei.

tn august 1817, Tudor era „poprit* la Căimăcămia Craiovei, dintr-un motiv pe care încă nu-1 ştim[1], iar în 1818, în faţa Di-

1 „Revista arhivelor', nr. 2/1970, p. 588.

vanului domnesc, pierdea procesul cu Nicolae Glogoveanu *. Atunci va fi rostit el o replică tăioasă la adresa boierilor divaniţi: „Pe unde pun cucoanele voastre panglicele vor pune într-o zi oltenii mei curelele opincilor" [1]. Cu prilejul anului nou următor (1819) era iarăşi în Bucureşti, căci, după obicei, se cumpărau slujbele şi era interesat să nu şi-o piardă pe a lui. Mereu supărat pe marii boieri din Divan, fiind la masă la apropiatul său, Ilarion, a mai „scăpat" o replică dură : „D-oi trăi, voi face 12 perechi de opinci din pielea a 12 boieri divaniţi" *.

„Afacerile" nu-i merseseră bine. Spre sfîrşitul primăverii lui 1819 îl găsim din nou în Bucureşti, cînd obţine, la 26 mai, brevetul pentru gradul de locotenent în armata rusă [s], grad conferit în anii războiului ce trecuse. Putea fi şi acesta bun la ceva, în noua situaţie. Poate şi autorităţile ţariste, şi în special consulul general Al. Pini, se gîndeau să şi-l apropie mai mult. Temut de mulţi, dar apreciat de alţii pentru calitaţile lui, Tudor, era, în aceşti ani, cînd lovit, cînd cultivat. Avea, în **1819,** la Divanul domnesc, „soroc" pentru un proces cu fraţii Rogobete — tîlhari cunoscuţi, hoţi de vite şi colaboratori ai turcilor. Protejat de influentul bancher şi arendaş Hagi Ianuş, Rogobete nu s-a prezentat la proces, pe care Tudor, cu alţi „cetaşi" din Mehedinţi, l-ar fi cîştigat — şi procesul a fost transferat la Căimăcămia Craiovei \

Aşa cum s-a mai observat[2], în conflictul cu fraţii Răescu, apoi cu fraţii Rogobete, Tudor nu apăra numai un interes personal sau de grup, ci acţiona împotriva unor colaboratori ai turcilor. Tudor acţiona, deci, în interesul superior al ţării, după cum tot în 1819 îl găsim desemnat să cerceteze cu discreţie într-o altă acţiune de mare interes pentru ţară: este vorba de îndreptarea hotarului spre Transilvania, în zona moşiei Podeni, unde austriecii, cointeresîndu-1 pe vodă Caragea, fugarul, mutaseră bornele. A hotărnicit acolo împreună cu boierul patriot Iordache Otetelişeanu, împărtăşindu-şi reciproc .sentimente patriotice" [3].

Pînă în 1821 cunoaştem că Tudor a mai avut un singur proces, la Divanul domnesc din Bucureşti, cu neamurile slugerului Preda Săulescu, pentru care, la 5 sept. 1820, ruga pe un slujbaş al Divanului Craiovei să-i fixeze „sorocul" după Crăciun, pînă atunci neputînd să meargă în Capitala ţării[4].

•

Schiţînd, în economia lucrării de faţă, situaţia revoluţionară deosebită a cărei expresie a fost revoluţia din 1821 condu» de

1 C. D. Aricescu, *op. cit.,* p. 36.
2 .Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 571.
3 *D.I.R., 1321,* V, p. 583.
4 *lbidem,* I, nr. 94, p. 184—1S5.

Tudor Vladimirescu, precizînd, de asemenea, elementul „subiectiv", cu expresia lui concretă în epocă şi în „momentul" revoluţionar, ne rămîne să stăruim, în continuare, asupra *obiectivelor revoluţiei,* detaliate în *programul revoluţionar,* asupra *conducerii revoluţionare a ţării,* conducere care a implicat acea *„schimbare de regim politic*" ca trăsătură a unei atari revoluţii, ca şi, mai pe scurt, asupra *impulsului pe care revoluţia din 1821,* deşi înfrîntă, l-a *dat procesului revoluţionar obiectiv în anii care au urmat.*

Dar înainte de a continua cu problemele propriu-zise ale revoluţiei româneşti, socotim necesară reluarea discuţiei asupra unei grave şi îndelungate confuzii istoriografice, confuzie care, din păcate, persistă, în ciuda evidenţelor documentare şi deşi a survenit în ultimii ani o demonstraţie dară în această privinţă.

Este vorba despre locul şi legăturile revoluţiei româneşti din 1821 în contextul luptei revoluţionare a popoarelor din Sud-Estul Europei, îndeosebi în ce priveşte obiectivul extern al acestei lupte ; în context, mai ales, despre legăturile cu Eteria grecească, mai precis cu acţiunea declanşată de Al. Ipsilanti în Principatele Române.

Desigur, expunerea din acest capitol II va contribui în bună măsură la lămurirea şi înţelegerea expunerii din capitolele ce-i vor urma, pînă la sfîrşit.

CAPITOLUL II

ROMÂNII ŞI VECINII LOR BALCANICI

Motto : *t) „Facă grecii fi bulgarii ct-or voi in pă- mintul lor ca să scape de jugul turcului, iară noi românii vom face ce-om putea ca să ne mintuim de relele ce ne apasă...". (1820, replică a unui boier român).*

2) „Eu nu mă războiesc cu Poarta..., dar eu nu voi înceta de a cere... reintroducerea drepturilor... Ţării Româneşti...".

„Trebuie insă să vă mărturisesc sincer fi cu încredere că apropierea unui corp elin sub comanda prinţului Ipsiland mă pune in cea mai mare încurcătură, pentru că nu ftiu pe ce temei se rnzemâ o

asemenea acţiune... De aceea eu am somat pe prinţul Iptilanti să se oprească la bariera Bucureştilor pînă ce-mi va aduce dovezi că are intr-adevăr autorizaţia unei puteri mai înalte pentru desfăşurarea acţiunii sale; fi aceasta, pentru motivul că eu nu sînt dispus să vărs sîngele românilor pentru Grecia fi nu vreau ca printr-o măsură nesocotită şi pripită să întreprind ceva în detrimentul poporului român".

(Tudor Vladimirescu, 22 martie/3 aprilie 1821).

Este de reţinut că reprezentanţii cei mai autorizaţi ai „primei generaţii" de istorici români moderni, N-Bălcescu şi M. Kogălni- ceanu, nu au amintit nimic despre legături ale revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu cu Eteria. Şi dacă acestea ar fi existat, aşa cum s-a susţinut mai tîrziu de către unii, cei doi trebuiau să se refere la ele, căci amintirea era recentă, iar probitatea pe care le-o

cunoaştem îi obliga la aşa ceva. Iar Vasile Alecsandri, înţelegînd bine felul în care balada populară a reţinut acţiunea românească din 1821 şi imaginea conducătorului ei, cînd a publicat — prima dată în 1862, apoi în ediţie, în 1866 — *Visul lui Tudor Vladimirescu,* a comentat în notă rolul nefast al lui Al. Ipsilanti, fără a aminti despre vreo legătură între cei doi.

Acţiunea de elaborare a unei „istorii" despre cele petrecute în 1821, sub conducerea lui Tudor Vladimirescu — adunarea

izvoarelor, apoi elaborarea sintezei, pe baza lor — s-a declanşat însă abia la începutul deceniului VIII al veacului trecut, după comemorarea semicentenarului revoluţiei. In 1874 apărea *Istoria...* lui C. D. Aricescu, însoţită de anexa ei documentară.

Din punctul de vedere care ne interesează aici, încă acest prim autor român de carte consacrată revoluţiei se confrunta cu o bogată istoriografie despre Grecia în general, ca şi despre Eterie şi revoluţia grecească din 1821 în special, întrucît „problema" Greciei moderne, deşi circumscrisă „problemei orientale", preocupase în mod deosebit lumea diplomatică şi istoriografia europeană deopotrivă. La rîndul ei, propaganda grecească — prin scrieri importante, unele apărute chiar în Principatele Române, dar şi pe alte căi — fusese foarte activă, astfel că Europa, cel puţin Europa istoricilor, îşi formase deja o imagine despre framîntările din Sud- Estul continentului şi în special despre Eterie, cu acţiunea ei revoluţionară din 1821, din surse aproape exclusiv greceşti \ ete- riste şi filoeteriste. Or, întreaga istoriografie despre care vorbim, în măsura în care tratase şi revoluţia românească, în atari condiţii,
o integrase Eteriei, adesea ca pe un detaliu doar. Iar autorul englez filoeterist Thomas Gordon[1] deja relatase, încă din 1832, după surse eteriste, despre pretinsa „învoială" dintre Tudor Vladimirescu pe de o parte şi eteriştii Iordache Olimpiotul şi Ioan Far- mache pe de alta, învoială datată 27 decembrie 1820. Numai că relatarea lui Gordon n-a fost cunoscută — oricum, n-a fost utilizată — la noi decît începînd cu anul 1947, cînd Em. Vîrtosu o descoperă şi o publică în cartea sa *Despre Tudor Vladimirescu şi*
revoluţia de la 1821, Ed. Casa Şcoaldor, p. **104—106,** apreciind-o ca pe o „revelaţie[0].

în aceste condiţii — cînd, pe deasupra, izvoarele revoluţiei româneşti abia începeau să se adune şi să se prelucreze — era foarte greu de .rezistat", era greu de corectat o imagine deja pusă în tipare ce păreau a fi definitive.

Este totuşi meritul important al lui C.D. Aricescu, acela de a fi făcut prima critică, pertinentă, unei bune părţi a istoriografiei eteriste şi filoeteriste, opunîndu-i izvoarele adunate de el, în textul şi în logica desprinsă din ele ’. Dar şi CD. Aricescu, „copleşit" de atîtea „autorităţi" în materie, într-o vreme în care istoriografia noastră abia se desprindea din epoca ei romantică, a plătit tributul său de credulitate. Astfel, C.D. Aricescu, după Ger- vinius, afirmă : „Căpitan Iordache

1 Thomas Gordon, *op. cit.*

<01impiotul> iniţiă pe Tudor, din partea grecilor, în secretul Eteriei, însă numai pe jumătate", şi mai adaugă detalii, în sprijin, după P. Poenaru şi Kiriac Po- pescu[1]. C.D. Aricescu nu susţine însă că Tudor a fost eterist şi judecă aspru odiosul asasinat comis de eterişti la Tîrgovişte. Impresia generală este că autorul, pornind de la izvoarele adunate de el însuşi, a încercat să se desprindă, în această privinţă, de o „teză" consacrată şi a reuşit în mare măsură, deşi nu integral.

De aci înainte, pe plan european imaginea şi „teza" deja acreditată va continua să se consolideze — practic, în condiţiile unei inexistente propagande istoriografice româneşti, în materie — astfel că, de pilda, în anii 1941—42, D. Bodin, preocupat şi de redarea revoluţiei româneşti din 1821 şi a conducătorului ei în istoriografia italiană, constată că acestea sînt prezentate fals şi adesea ignorate. După un examen atent al istoriografiei respective, autorul citat, întrebîndu-se cum se explică „această descrescîndă interesare a istoriografiei italiene faţă de Tudor, şi deformarea lui", conchide că „deformarea trebuie pun în legătură cu bibliografia bogată grecească şi, după ea, italiană, care a popularizat lupta eterişti1or enorm în cercetările ştiinţifice şi chiar în masele populare ale Italiei, şi odată cu aceasta figura lui Tudor, trecută prin critica şi interesele greceşti"[2]. Alte istoriografii, pe plan europ-

ean, n-au fost cercetate de nimeni atît de atent, dar, după sondaje şi analogii, nu este cazul să ne aşteptăm la imagini mai favorabile decît cea dată de istoriografia italiană.

In ţară, părerile s-au împărţit. In economia acestei lucrări trecem peste detalii, menţionînd numai pe autorii mai de seamă. In timp ce V.A. Urechia şi A.D. Xenopol, prelucrînd atent izvoarele şi istoriografia, susţin independenţa revoluţiei româneşti din 1821, urmaţi, cu toată consecvenţa şi după cercetări proprii, de Dumitru Bodin, N. Iorga a crezut — fără a dovedi ! — în „iniţierea® lui Tudor în Eterie, iar Emil Vîrtosu a avut îndoieli pînă în 1947, cînd, descoperind şi publicînd relatarea lui Thomas Gordon, a aderat la teza Oţetea. Dan Berindei a încercat o oarecare „detaşare", dar, în fond, a rămas adept al aceleiaşi teze (v. analiza făcută de M.T. Radu în cartea citată), atîta doar că nu mai aderă, *în interpretare,* la ideea

1 *Ibidem,* p. 39.

2 D. Bodin, *Tudor Vladimirescu in lumina izvoarelor italiene,* în „Revista istorică română*, voi. XI—XII/1941—42, p. 61.

subordonării revoluţiei româneşti faţă de Eterie, evită o atare formulare, deşi logica expunerii sale, cu documentele după care se conduce cu precădere, merge pe aceeaşi linie.

In 1975, în citatul curs special universitar, ne-am exprimat clar şi ferm dezacordul faţă de teza Oţetea, dar cursul, tipărit pentru uzul studenţilor, a avut un tiraj redus (800 ex.) şi un circuit relativ intern.

în 1978 apărea, după circa 20 de ani de muncă, excelenta carte a profesorului Mircea T. Radu. A fost, acesta, un bun cîştigat al istoriografiei româneşti recente şi, pe alt plan, un act nobil de dreptate faţă de generaţia care a înfăptuit revoluţia românească din 1821 şi faţă de conducătorul ei, Tudor Vladimirescu.

Se înţelege că în economia lucrării noastre nu vom reproduce demonstraţia lui M.T. Radu, ci, pornind de la ea, vom întreprinde totuşi o lămurire, cu efortul de a fi mai accesibilă şi adusă „la zi".

Lămurirea ce ne-am propus ni se pare utilă din două motive :

a) ignorarea deliberată, de către adepţii tezei Oţetea — în formularea extremă, a acestui autor, sau mai atenuată (i-am spune: „varianta Berindei") — a cărţii lui M.T. Radu, ca şi a altor contribuţii recente, tăcerea „prudentă" a altora, în sfîrşit o oarecare greutate la lectură, pentru unii, a cărţii lui M.T. Radu — toate acestea au condus la pătrunderea lentă a concluziilor acestei cărţi în rîndul specialiştilor şi mai ales în masa cititorilor ;

b) încercarea — mai directă — de revitalizare a tezei Oţetea (într-o formulare sau alta) [1] ameninţă sa readucă deruta în această problemă.

•

Revoluţia din 1821 din Ţara Românească s-a înscris, desigur, în şirul unor acţiuni similare — anterioare, contemporane sau ulterioare — din Europa şi în chip special din Sudul şi Sud-Estul continentului. Era, deci, o frămîntare revoluţionară din Peninsula Iberică pînă în Grecia, dar să nu uităm că erau încă şi „anii de aur“ ai „Sfintei Alianţe, cînd forţele contrarevoluţiei erau mai puternice, mai ales pentru situaţia în care la luptă se ridicau popoare mai mici. Dacă

1 v. J.J. Farsolas, *Rolul Etniei în pregătirea revoluţiei de la 1821,* în „Revista de istorie", tom. 32, 1979, nr. 2. Gravă ni se pare republicarea, în tiraj de masă (în „Magazin istoric*, nr. 6/1980), sub o semnătură străină de subiect, a pretinsului „legămînt* al lui Tudor „faţă de Eterie*. Cu acelaşi

frămîntarea revoluţionară ar fi cuprins cel puţin unul din „stîlpii" „Sfintei Alianţe*, dacă cel puţin unul ar fi „căzut" sub loviturile revoluţiei, şansele popoarelor mici ar fi fost altele în anii 1820—1822. Dar n-a fost aşa, precum se ştie.

Iată de ce orice acţiune de acest gen trebuia bine gîndită — strategic şi tactic. Iată de ce, restrîngînd discuţia la Sud-Estul Europei, liderii luptei revoluţionare nu erau toţi pentru acţiuni deschise, insurecţionale, în ce priveşte obiectivul extern, căci contextul politic şi militar nu era favorabil, iar alianţele nu erau uşor de perfectat.

Pentru sirbi, de pildă, etapa acţiunii deschise — i-am spune : „etapa Karagheorghe" — se încheiase. îşi avusese utilitatea ei şi urmările ei favorabile. Pacea de la Bucureşti, din 1812, a însemnat pentru sîrbi o mare dezamăgire. După unele frămîntări şi insuccese, s-a impus „soluţia" Miloş Obrenovici, de desprindere lentă faţă de Imperiul otoman, prin tratative cu acesta, tratative duse însă „cu arma la picior", gata şi pentru rezistenţă armată. Sîrbii erau singuri în lupta lor şi trebuiau să-şi aprecieze lucid forţele, oricît de mare le-ar fi fost dorinţa de independenţa. Grecii nu-i ajutaseră în „etapa K.aragheorghe“, şi sîrbii nu aveau nici un motiv serios să creadă că din partea lui Al. Ipsilanti se puteau aştepta la ceva bun. De aceea Miloş Obrenovici va rămîne pasiv la chemarea lui Al. Ipsiland, urmîndu-şi însă propria cale, mai lentă, dar mai eficientă, spre independenţă Sîrbii au fost — şi în „etapa Karagheorghe" şi vor fi şi în 1821 — în bună înţelegere cu românii, cum reiese chiar din spusele lui Tudor Vladimirescu însuşi[1], încercînd să-şi concerteze acţiunile, partenerii „ser-vindu-se“ reciproc prin desfăşurarea propriei acţiuni, fără a-şi nesocoti, reciproc, interesele superioare.

Nici la bulgari, în 1821, deşi poziţia lor politică prezenta deosebiri faţă de sîrbi, lupta revoluţionară deschisă, antiotomană, nu era singura soluţie avansau şi urmată. Şi pentru ei, ca şi pentru sîrbi, pacea de la Bucureşti, din 1812, a însemnat o „amară deziluzie” [2]. E drept, ulterior, mai mulţi dintre liderii bulgari — inclusiv „ţarul“ Alexandru Pavlovici care a acţionat în Tara Românească, pe lîngă tabăra lui Tudor Vladimirescu, jucînd însă, cu sau fără voie, un rol negativ pentru revoluţia românească şi mai ales pentru conducătorul ei — s-au lăsat cu uşurinţă atraşi de propaganda eterista. Influentul „deputat bulgar" însă, lider al emigranţilor bulgari

1scop, dar într-o formulă „subtilă", ne-a fost pus „la îndemînă", în 19S0, un
2volum de *Scrieri istorice alese* de A. Oţetea, cu prefaţă ţi comentarii.

din Principate, Atanasie Nekovici, unchiul lui Alexandru Pavlovici, era, în preajma lui 1821, pentru
o poziţie mai rezervată — şi a încercat să-i atragă pe o atare poziţie şi pe alţii. Ambii — unchi şi nepot — fuseseră sfătuiţi pentru a rămîne pe această poziţie de către Stroganov, reprezentantul Rusiei la Constantinopol[1]. Şi calea preconizată de Atanasie Nekovici era, în 1821, mai înţeleaptă, apropiindu-se oarecum de cea a sîrbilor[2]. Desigur, lupta deschisă, în 1821, alături de ete- riştii lui Al. Ipsilanti, a lăsat şi printre bulgari cîteva nume de martiri ai libertăţii, cu importanţa lor pentru memoria şi tradiţia revoluţionara a poporului vecin şi prieten. Dar — este cazul s-o spunem (şi vom reveni mai jos) — mulţi dintre cei care şi-au
desfăşurat acţiunea în Principate, alături de eteriştii lui Al. Ipsilanti (şi nu integraţi în oştirea românilor, condusă de Tudor Vladimirescu), conducătorii lor în primul rînd, inclusiv Alexandru Pavlovici, au fost în situaţia de a ignora şi ei, după conduita liderilor eterişti, interesele superioare ale românilor, afectînd negativ revoluţia românească şi adudndu-şi partea de contribuţie la soarta tragică a conducătorului ei.

Dacă ne referim, acum, fie şi sumar, *la grecii înşişi* — a căror situaţie politică prezenta importante deosebiri, şi în avantaj şi în dezavantaj, faţă de cea a sîrbilor şi românilor — şi printre ei, în 1821, „varianta Ipsilanti" nu era singura avansată şi împărtăşită. Hrănitor al acelei himere medievale a refacerii Bizanţului, sub numele de „Noua Grecie", Al. Ipsilanti, pornea de la iluzii politice, nu de la realităţi concrete. Căci în 1821, pentru ei, nici pe plan mai general (ţinînd de conjunctura politico-militară, de care am amintit), nici în ce-i privea direct, momentul luptei deschise nu era bine ales; sau, oricum, chiar dacă lupta deschisă trebuia declanşată, data intrării în acţiune trebuia gîndită atent, în funcţie de conjunctura şi, deloc neimportant, în funcţie de propriile pregătiri. Or, în momentul în care Al. Ipsilanti a hotărît începerea revoluţiei greceşti în Principate, nici conjunctura nu le era favorabilă, nici pregătirile grecilor nu erau terminate iar turcii deconspiraseră, se pare, cel puţin în parte, planurile eteriste. Dealtfel — şi este cazul să se ţină cont de acest lucru!
— hotărînd începerea luptei deschise, în Principate, în aceste condiţii nefavorabile, Al. Ipsilanti şi-a permis sa nesocotească „mandatul[0] Consfătuirii de la Ismail şi hotărîrile importantei Conferinţe eteriste de la Vostitza (Peloponez) din 26—29 ianuarie 1821 st. v.

1 **— Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu 210**

2 v. experienţa tragică a celor 17 reprezentanţi bulgari, prezentaţi de Sava lui Al. Ipsilanti, la Bucureşti *(D.I.R., 1821,* V, p. 289—290, după I.P. Liprandi).

Recent, K.K. Hatzopoulos a întărit şi prin cercetările sale ca *„declanşarea revoluţiei greceşti în Peloponez* (i*nu în Principatele Române* —n.n., G.D.I.) *nu numai că era prevăzuta în „Planul general*[u] *al Eterici, dezbătut şi aprobat la consfătuirea eteriştilor de la Ismail* (începutul lunii octombrie 1820), *dar a fost şi scopul principal al întregii activităţi a lui Al. Ipsilanti, de la preluarea conducerii organizaţiei secrete revoluţionare (aprilie 1820*) *pînă la mijlocul lunii februarie 1821".* Prin urmare, cum am spune azi, Consfătuirea eteristă de la Ismail dăduse şefului nou ales al Ete- riei un *mandat,* pe care el *trebuia* să-l urmeze. Şi l-a urmat în cea mai mare parte, cum arată în continuare K.K. Hatzopoulos, strîngînd contribuţii băneşti şi provizii, trimiţîndu-şi reprezentantul personal în Peloponez pentru a-i pregăti sosirea acolo, făcînd şi alte pregătiri în acest sens.

„Dar — continuă autorul citat — în timp ce pregătirile revoluţionare continuau potrivit planurilor Eteriei, în Peloponez au avut loc unele frămîntări politice în cercurile eteriste locale, care urmau să joace un rol hotărîtor în evoluţia evenimentelor revoluţionare din 1821. Mai precis, imediat după extinderea reţelei conspirative a Eteriei în Peloponez, cercurile politice conducătoare ale regiunii — mai ales notabilii şi reprezentanţii înaltului cler, deşi au fost şi ei iniţiaţi în Eterie, şi-au manifestat de la început neîncrederea faţă de Comitetul suprem al organizaţiei secrete, cau- tînd să evite controlul conducerii Eteriei şi să acţioneze în mod independent". Emisari ai cercurilor eteriste din Peloponez au fost însărcinaţi să verifice „zvonurile privind sprijinul eventual al Rusiei ţariste în caz de declanşare a revoluţiei" şi să trateze cu conducătorul Eteriei „condiţiile după împlinirea cărora notabilii şi reprezentanţii înaltului cler din Peloponez ar fi fost de acord cu mobilizarea poporului şi declanşarea revoluţiei". Primul emisar al cercurilor menţionate (trimis încă în 1819), descoperind că „Rusia nu era amestecată în activităţile eteriştilor", *a fost omor'it* de cel de al doilea emisar (probabil, cîştigat, între timp, de Comitetul suprem — n.n., G.D.I.), trimis în 1820, omorît „ca să nu provoace, prin informaţiile pe care le deţinea, demoralizarea grecilor şi refuzul cercurilor politice conducătoare din Peloponez pentru aplicarea planurilor revoluţionare ale Eteriei". Dealtfel, după aceea, notează autorul citat, cel de al doilea emisar (I. Paparrigo- poulos), revenit în Peloponez, a devenit „un colaborator de seamă al Epitropului general al Eteriei" (Al. Ipsilanti — n.n., G.D.I.)

— cu care discutase personal la Odesa, în august 1820 — „şi un adept ferm al aplicării planurilor organizaţiei secrete sub condiţia ca revoluţia să fie declanşată iniţial în Principatele Române şi pe urmă în Peloponez...[0]. Prin urmare, ne vedem în drept să conchidem noi, „secretul" Comitetului suprem şi al Epitropului general era declanşarea acţiunii în Principate. Cu atît mai mult este de luat în

seamă *mandatul* Consfătuirii de la Ismail (oct. 1820), care aplicase prima „cenzură" poziţiei Comitetului suprem şi Epitropului general însuşi. A doua acţiune de „cenzură", în acest sens, a întreprins-o amintita Consfătuire de la Vostitza. K.K. Hatzopoulos continuă :

„Dar punctul culminant al frămîntărilor politice înregistrate în cercurile politice conducătoare eteriste din Peloponez a fost Consfătuirea de la Vostitza — localitate în nord-estul regiunii — care a avut loc între 26 şi 29 ianuarie 1821 (st. v.). La această consfătuire au luat parte, pe de o parte, notabilii şi arhiereii din nordul Peloponezului, ca reprezentanţi ai cercurilor politice conducătoare ale întregii regiuni, iar pe de alta Gr. Dikeos, trimisul Epitropului general al Eteriei (Al. Ipsilanti — n.n., G.D.I.), ca reprezentant al lui şi al întregii organizaţii secrete.

În timpul convorbirilor care s-au purtat la Consfătuirea de la Vostitza — să reţinem bine aceste relatări — „s-a evidenţiat ca cercurile politice conducătoare din Peloponez nu erau dispuse să declanşeze revoluţia dacă nu aveau în prealabil asigurat sprijinul militar al Rusiei, pe care îl considerau ca fiind un factor foarte important pentru a asigura succesul revoluţiei în curs de pregătire. Sub influienţa acestor împrejurări" — încă şi mai bine să reţinem cele ce urmează (n.n., G.D.I.) —, „la Consfătuirea de la Vostitza au fost luate, cu toate obiecţiile eteristului Gr. Dikeos (reprezentant personal al lui Al. Ipsilanti — n.n., G.D.I.), următoarele hotărîri importante: a) ammarea temporară a declanşării revoluţiei; b) continuarea pregătirilor, dar evitarea unei mobilizări generale a poporului; c) aplicarea unor măsuri de prudenţă pentru a se linişti autorităţile otomane ; d) prohibirea activităţii revoluţionare a lui Gr. Dikeos ; e) trimiterea unor emisari în insulele Hydra şi Spetses, în Italia la mitropolitul[1] Ignatie (eterist de frunte, dar şi favorit al lui Capodistrias) şi în Rusia la Al. Ipsilanti. Aceşti emisari erau însărcinaţi cu misiunea de a comunica hotărîrile luate la Consfătuirea de la Vostitza şi de a se informa asupra opiniei celor cu care trebuiau să se întîl- nească în privinţa declanşării revoluţiei greceşti. în special, emisarul trimis în Rusia a fost însărcinat să comunice Epitropului general al Eteriei, printre altele, condiţiile după îndeplinirea cărora cercurile politice conducătoare din Peloponez erau dispuse să declanşeze revoluţia".

Spre Al. Ipsilanti, în Rusia, a fost trimis acelaşi I. Paparrigopoulos, dar acesta s-a oprit la Constantinopol, nemaicontinuîndu-şi drumul. A trimis numai, lui Al. Ipsilami, prin curier special, scrisoarea cercurilor conducătoare din Peloponez. Dar — opinează autorul citat — I. Paparrigopoulos, adept al declanşării

1 de fapt, fostul mitropolit.

revoluţiei greceşti în Principatele Române, nu în Peloponez, „l-a îndemnat pe Epitropul general al Eteriei, probabil pnntr-o scrisoare personală, sa modifice plaaurile revoluţionare eteriste şi „sa declanşeze imediat revoluţia greaca în Moldova". Prin urmare, după opinia lui K.K. Hatzopoulos, I. Paparrigopoulos a^nesoco- tit, fie şi în parte, însărcinarea primita. în parte, fiindcă a asigurat totuşi ajungerea la Al. Ipsilanti a scrisorilor notabililor şi arhiereilor din Peloponez (pe 15/27 sau 16/28 februarie 1821). Al. Ipsilanti — continuă autorul citat — a înţeles^ .imediat că, de fapt, se afla în faţa unui impas, dat fiind că sosirea sa în Peloponez şi declanşarea revoluţiei în aceasta regiune erau condiţionate în mod absolut de sprijinul militar rusesc, pe care Al. Ipsilanti nu-1 avea asigurat cu certitudine".

Această condiţie *sine qua non* a cercurilor eteriste din Pelopo- aez, ca şi decorispirarea, fie şi parţială, a planurilor eteriste de către Poarta otomană [1], poate şi alte elemente l-au determinat pe Al. Ipsilanti să j$_a$ „hotărîrea de a modifica planurile revoluţionare eteriste iniţiale şi a declanşa revoluţia greaca în Moldova şi nu în Peloponez* [2].

Prin urmare — ne permitem noi să tragem concluzia, căci K..K. Hatzopoulos n-o face (şi pînă la un punct este de înţeles, fără a fi, ştiinţific, şi de admis) —, aşa cum rezulta şi din aceste ultime cercetări ale unui tînăr istoric grec, Al. Ipsilanti, declanşînd revoluţia grecească în Principatele Române, se lansa, practic, într-o *aventură, militară şi politică*.

Sa mai reţinem, după I. P. Liprandi, că şi I. Capodistria — grecul cu rol important în istoria ulterioară a ţării sale, căruia i se produsese conducerea Eteriei înainte de a i se fi propus lui Al. Ipsilanti —, atunci ministru de externe al ţarului, i-a sfătuit pe entuziaştii adepţi ai lui Ipsilanti să nu declanşeze încă acţiunea revoluţionara. Dar Al. Ipsilanti a trecut Prutul în Moldova şi a intrat în Iaşi. „Cam în acelaşi timp — notează I.P. Liprandi —, un oarecare Kamarinos, trimis din Moreea ca delegat la I. Ca-

1 *D.I.R., 1821,* V, p. 282, nota 3 (nota lui I. P. Liprandi).

2 Konstantinos K. Hatzopoulos, *Camele şi premisele revolutei yeceştr din 1821 în Principatele Române,* rezumatul tezei de doctorat, Bucureşti, 19SO (teza susţinută şi admisă), p. 15—20.

podistria, s-a întors cu răspunsul acestuia de la Petersburg şi cu scrisori, în care li se dădea sfatul să nu înceapă încă acţiunea. Ipsilanti — să reţinem bine! — a poruncit lui Xantos să-l omoare (pe Kamarinos), ceea ce s-a şi făcut, numitul fiind executat pe
o luntre la Galaţi. Lucrurile i-au rămas lui Xantos, iar actele i-au fost trimise lui Ipsilanti, fapt ce l-a îndemnat să înceapă acţiunea mai devreme" \

Dacă la aceasta mai adăugăm în fond slaba pregătire şi dotare a trupei eteriste adunau în Principate — inclusiv cea a entuziaştilor mavrofori duşi la moarte sigură în lupta de la Dră- găşani (căci luptele nu s-au dat niciodată numai cu entuziasm, iar Al. Ipsilanti era general şi trebuia să ştie bine cum se duc războaiele !) — suspiciunea şi discordia dintre multe căpetenii eteriste de aci, în sfîrşit complicaţiile politice survenite, care au afectat şi cauza grecilor, ne apare în toată amploarea ei aventura lui Al. Ipsilanti şi a partizanilor lui.

Iar pentru istoria de atunci a românilor, pentru revoluţia din 1821, pentru soarta conducătorului acestei revoluţii aventura ete- ristă din Principate a jucat un rol cu totul nefast. Asupra acestei chestiuni vom mai stărui pe parcursul cărţii şi vom reveni în final.

Pentru românii din Principate, în acel „moment", şi în atari condiţii, dorinţa de independenţă rămînînd firească şi puternică, obiectivul extern *realizabil* — judecat cu tot realismul şi răspunderea — era *ameliorarea statutului juridic extern* al acestor ţări, fie şi numai pînă la respectarea cadrului legal consfinţit de tratatele ruso-turce şi detaliat prin hatişeriful din 1802 şi prin alte acte elaborate ulterior. Românii, poate mai mult decît sîrbii, erau singuri în efortul lor sau putea să rămînă singuri în „jocul" de interese al marilor puteri. Tratativele ruso-turce şi pacea încheiată la Bucureşti în 1812 fuseseră, pentru români, nu numai sau nu aut o deziluzie cît unul din cele mai serioase avertismente : riscul fusese aproape total şi el fusese evitat datorită cunoscutelor complicaţii declanşate în acel an de tristă amintire. El sur- venise unei experienţe trăite, şi pricepute de români — cum ne încredinţează Naum Rîmniceanu şi alte izvoare ; anume, este vorba despre pregătirile încercate de Constantin Ipsilanti — sub paravanul constituirii unei oştiri a ţării sau care, chipurile, să ajute pe ţar în eventualele sale

campanii la Dunăre —, pregătiri militare
câre să ducă la realizarea acelei iluzii politice a „Noii Grecii* în graniţele fostului Bizanţ, iluzie (ama îi stătuse bine, poate, în planurile romantice ale unui Rigas Velestinlis, dar care nu putea fi agreată de Imperiul ţarist, iar pentru români amenința să devină periculoasa. Şi să reţinem : Alexandru Ipsilanti, fiul fostului domn fanariot disgraţiat pînă la urmă de ţar (nu întâmplător !), venea în Principate, în 1821, să declanşeze o acţiune armată, nesocotind interese superioare ale oamenilor locului, venea pentru că — sau cel puţin : şi pentru ca — îl chema un jurământ făcut tatălui său, care ii ccruse să nu dezvăluie taina nimănui înainte de a intra în acţiune (cu excepţia partizanilor lui) Fanarioţii, e drept, pe de o parte au lucrat în ascuns, pe de altă parte au semănat între boierii pământeni teama îmbinată cu discordia şi suspiciunea, dar cel puţin unii dintre aceştia din urmă reuşiseră să înţeleagă bine scopurile lor. Iar căpeteniile eteriste care au activat în Principate au fost, toate sau aproape toate, la propriu sau la figurat, fanarioţi sau ,.fanariotizaţi“.

Marele ascendent european al Rusiei ţariste după 1812, consolidat încă după 1815, a dus, pentru Principate, între altele, la accentuarea, pentru români, a „protecţiei" ţariste, cu aproape atotputernicia consulatelor ruse din Bucureşti şi Iaşi. Mişcarea grecească pentru independenţă, inclusiv fanarioţii din Principate ataşaţi acestei cauze drepte înţeleseseră bine acest lucru, fapt pe care l-au arătat în chip diferit: cercurile eteriste din Peloponez — cărora, în fond, le revenea rolul cel mai important în plănuita acţiune revoluţionară viitoare — şi influentul, dar prudentul I. Capodistria, împreună cu cei ce gîndeau ca el, condiţionau începerea luptei de sprijinul garantat al Rusiei; grupul din jurul lui Al. Ipsilanti, care-şi apropiase dar Eforia eteristă din Bucureşti, a uzat şi pînă la un punct chiar a abuzat de serviciile consulatului general ţarist, consulat în cadrul căruia persoanele cele mai influente — consulul general AI. Pini şi dragomanul său Gh. Leven- tis — erau greci eterişti de frunte, cel de al doilea fiind şeful Eforiei din Bucureşti.

Din momentul în care eteriştii n-au putut atrage de partea lor pe Alei. Suţu, domnul Ţării Româneşti — poate numit aci

de Poarta, tocmai cu condiţia deconspirării[1] — şi au hotărît suprimarea lui[2], cel puţin pentru unii boieri pământeni devenise clar că *în curînd* **grecii vor întreprinde ceva. Din 1819, numai 4 familii fanariote mai rămăseseră în „competiţia" pentru tronul Principatelor, dar şi acestea deveniseră, pentru Poarta otomană, un fel de „Coloană a V-a" în mîinile ţarului[3] — toate deci cu „posibilităţi" de a fi suspectate de Poarta otomana. Dispariţia,** *aşteptată*, **a lui Alex. Suţu[4] aducea Ţara Românească — „ţara politică", ţara „legală" — într-o dublă situaţie, pe fondul general al pregătirilor eteriste : a) în cazul în care acţiunea eteristă izbucnea în Grecia propriu-zisă (şi cel puţin unii dintre boierii români nu erau, în**

1 In fragmentul de cronică al popii Uie de la mănăstirea Butoiul citim : „După fuga lui Caragea, luminatul sultan au trimis domn pe Alexandru Suţu, deşi boierii ceruseră pe Brîncoveanul să le fie domn, iar el (A. Suţu! — n.n., GJD.I.) a căsnit să descopere mişcările creştinilor contra Turchiei'. *(Izvoare narative, 1821, p. 267).* Informaţia este confirmată şi de o sursă otomană (v. M. Guboglu, *Un mănunchi de documente...,* în „Revista arhivelor", s.n., nr. 1/ 1958, p. 240—241).

2 Hotărîre îndeplinită — şi izvoarele cunoscute nu mai lasă nici un dubiu privind cauza suprimării lui Al. Suţu.

3 Mih. Suţu, din Moldova, putea fi pe drept suspectat, ca ginere al domnului fugar Ioan Gheorghe Caragea (şi poate numai banii, eventualele angajamente şi presiunea ţarului îi vor fi adus tronul Moldovei); Moruzeştii fuseseră compromişi grav în 1812 şi nu era exclus (în calculele politice ale unor oameni lucizi) ca reprezentanţii acestei familii să se lase încă antrenaţi într-o acţiune care să-i compromită definitiv în ochii Porţii (cum s-a întîmplat dealtfel). Asupra lui Callimachi nu erau însă atîtea bănuieli, dar nu era exclus ca acestea să survină (ca şi asupra fraţilor Moruzi, în 1812), întrucât Callimachi era reprezentantul Porţii în interminabilele „consfătuiri" de la Con- stantinopol, după 1817, cu Stroganov. S-a văzut ulterior, dealtfel, că Poarta l-a numit domn în Ţara Românească. Totuşi, bănuielile au survenit, s-au amplificat şi fraţii Callimachi vor fi ucişi la sfîrşitul lui

general, străini de pregătirile ce se făceau în acest sens !), compromiterea fanarioţilor devenea, inevitabil, totală ; în acest caz, evitarea obţinerii tronului, în continuare, de către singura familie fanariotă „nepătată" în ochii Porţii deschidea calea revenirii la domniile pământene, aşa cum mai ceruseră boierii români în memorii anterioare şi, recent, după fuga lui Caragea ;
b) în cazul în care acţiunea izbucnea în Principate (şi aceasta era
de prevăzut — şi nu puteau scăpa unor ochi atenţi pregătirile ce se făceau), aceasta ar fi dus la acelaşi rezultat, dar în acest caz era de evitat implicarea Principatelor în aventura eteristă de aici.

în acest sens comentează I. P. Liprandi — o sursă foarte bine informată — abilitatea politică a marelui ban Grigore Brîncoveanu (unul din principalii candidaţi la o viitoare domnie pământeană !) şi priceperea politică a altor boieri pământeni.

„Unii dintre boierii din Bucureşti — ne informează I. P. Liprandi — aveau deja o idee (deşi confuză) despre existenţa Eteriei..., precum şi despre răscoala generală a grecilor, care trebuia să izbucnească în curînd.

<Gr.> Brîncoveanu ştia despre planul răscoalei grecilor încă din anul 1820, din luna mai; despre acest fapt există do veri vădite" — continuă I. P. Liprandi.

„Fiecare dintre boierii <pământeni> care aveau o idee cît de superficială despre Eterie era sigur că întreprinderea grecilor nu va fi niciodată încununată de succes. <Gr.> Brîncoveanu, cu mintea lui chibzuită, şi tovarăşii săi de idei care ştiau despre aceasta, pe de o parte linguşeau pe eterişri

---

1821, Rusia protestînd contra acestui act al Porţii. Singura familie, ca să spunem aşa „nepătată*, în „momentul" 1820—21, prin neaderenţa la Eterie, tămînea ceia a lui Alei. Suţu, dar suspiciunile puteau surveni şi pentru aceasta, întrucît, după luarea tronului, la sfîrşitul lui 1818, Alex. Suţu, se lăsase subordonat aproape în totalitate consulului general ţarist Al. Pini, care dealtfel l-a ajutat din plin să jefuiască ţara.

4 Fusese otrăvit, se pare, prin noiembrie 1820, iar otrava acţiona lent dar vizibil.

şi îi asigurau că le vor da ajutor în caz de va fi nevoie, iar pe de altă parte voiau să profite de nenorocirile care trebuiau negreşit să lovească pe eterişti şi care erau pregătite întrucîtva, în chip viclean, chiar de boierii care nutreau speranţa de a trage foloase pentru dînşii din aceasta. Ei credeau probabil că turcii, reprimind răscoala grecilor, vor pierde cu totul încrederea în ei şi, pe deasupra, că răscoala poporului român împotriva jefuitorilor lui, domnitorii greci, va spori şi mai mult indignarea şi neîncrederea Porţii faţă de aceşti fanarioţi.

Aşa judecau atuncii boierii, întemeindu-şi în acelaşi timp succesul intrigilor lor — comentează în continuare I. P. Liprandi — şi pe dezordinile produse de acum de răscoala lui Aii paşa, precum şi pe alte lupte interne care sfîşiau atunci Turcia (iarăşi un fapt real — n.n., G.D.I.) şi pe care răscoala generală a grecilor trebuia să le sporească şi mai mult. Pe de altă parte, în urma celor doi ani de domnie funestă a lui Alexandru Suţu, care îndîr- jise pe ţărani (nimic exagerat — n.n., G.D.I.), li se părea că nu ar întîmpina nici o greutate în a ridica poporul; şi, în sfîrşit, şi boala Domnului — toate acestea, după parerea lor, îi faceau să spere că vor obţine vechile lor drepturi şi privilegii" \ Sub rezerva
găsirii scrisorii lui Gr. Brîncoveanu, tot aşa poate fi interpretată poziţia acestuia, menţionată intr-o scrisoare a lui bimbaşa Sava către Xantos[1]. Aceeaşi judecată se desprinde clar din luarea de poziţie, în Divan, a vornicului Bălăceanu, la începutul revoluţiei. Iată textul, consemnat de Iordache Golescu. La vestea, dată de marele vistier, ca din Moldova vin eteriştii, care se vor uni cu cei din Ţara Românească — şi „atunci, zicea marele vistier, veţi vedea cazne şi chinuri *dă la fanarioţi*" (s.n., G.D.I.) —, vornicul Bălăceanu răspunde : „în adevăr, pot veni oricine va voi şi cum va voi, că ai noştri nu ne ascultă (încă nu survenise reglementarea raporturilor între Tudor Vladimirescu şi Divan — n.n., G.D.I.), dar vă încredinţez că toţi aceşti răzvrătitori îndată vor peri, ca nişte căpetenii la nici o comandă supusă (supuse — n.n. G.D.I.) anar- hiia multă vreme nu o duce. Dar duoă această turburare, toate să vor schimba, toate să vor preface, toate să vor îndrepta, dobin-

1 *D.I.R., 1821,* IV, nr. 37, p. 78, unde însă rezumatul documentului este făcut, fără vreun temei, în spiritul tezei Oţetea.

dînd ţara o orînduială, o oblăduire, o ocîrmuire mai bună, mai blîndă, mai liniştită şî mai temeinică, ce dă silă o s-o dobîndească, neavînd ce face, ca să scape odată dă stăpînirea fanariotească. Ca o apă cînd se turbură dă vijălii, după vijălie o vezi că să curăţă, să lămurează dă orice murdalîc, curgînd pe pietre la vale“ [1].

în acest spirit trebuie comentat şi cunoscutul act prin care cei trei mari boieri ai Ţării Româneşti — Gr. Brîncoveanu, Gr. Ghica şi Barbu Văcărescu — desemnau pe Tudor, la 15 ianuarie st. v., să ridice „norodul în arme".

în sfîrşit, pentru a ne opri aici, aceeaşi detaşare politică între boierii pămînteni şi cei greci din Ţara Românească, se arată clar într-o relatare despre o adunare de boieri ţinută, după toate probabilităţile, în a doua parte a anului 1820, în toamnă, la Bucureşti. Astfel, după fuga lui Caragea — consemna popa Ilie de la mănăstirea Butoiul —, „Boerii erau împărţiţi în două cete, boeri rumâni din rumânî curaţi şi boeri greci de origină, rudiţi cu noi. Creştinimea toată mişca şi grecii făgăduiau că Roşia le dă ajutoare ca să scape de turcu, iară vodă n-a găsit să descopere ceia ce vrea să spue sultanului.

Pe acea vreme făcutu-s-a adunare în casele dvornicului Filipescul, iară eu eram adus de un arfiereu ca să cetesc nişte scrisori cu slovă arăpească.

1 *Izvoare narative, 1821,* p. 237.

Dvornicul Filipescul, după ce a cetit mai multe scrisori roşeşti şi turceşti pe vlahiceşte, şi altele greceşti, care toate erau în co- prindere ca acum a venit vremea ca să scape creştinii de jugul paginilor şi erau numai două care ziceau Filipescului ca să nu dea ţara din lac în puţ, Filipescul apoi sculatu-s-au şi au grăit: «Boeri dumneavoastră, cunoaşteţi că în grele nevoi sfatul luminatelor feţe boereşti, mari şi mici, ca şi toţi starostii isnafurilor şi tîrgoveţilor m-au ales cu cinste ca staroste şi vechil al lor în nevoi. Acum a venit timpul să vă spun şi să luaţi cunoştinţă cum ţara noastră este pusă între ciocan şi nicovală şi nu ne putem apăra în niciun chip de isbeală. *Gindutu-m-am şi socotit că e bine, în numele tuturor care este de viţă românească, fie boer ori tîrgoveţ, să spun că nu mă unesc cu vorba de a ridica norodul în contra sultanului — şi cui nu-i place, să facă ce va voi.*

De multe ori — a continuat Filipescu —, Roşia s-au bătut cu Turchia şi cînd s-au făcut pace ae-au lăsat tot sub turc şi noi am indurat mari şi grele nevoi. Ba încă ni s-au luat şi dreptul de a ne alege noi pe vodă. Acum Roşia voeşte să prindă şarpele cu mîna noastră ; ca dacă vom cădea, să vină să ne scape şi să ne lipească la împărăţia muscălească. Ea vrea să ne dăm ei robi, cum sa dădeau oamenii şi satele robi la mănăstiri ca să scape de foamete şi angarale. Dacă de voe bună ne-o prinde moscalul, apoi cu greu mai om scăpa... *Facă grecii şi bulgarii ce-or voi în pămîntul lor ca să scape de jugul turcului, iară noi rumânii vom face ce-om putea ca să ne mînttăm de relele ce ne apasă,* că ele vin numai pentru că avem domni streini, nu pămînteni, de la Mavrocordat. Dară noi suntem pricina suferinţelor noastre şi trebuie să fim uniţi şi cuminte de acum nainte vreme». Toţi boerii începură a bate în palme şi a îmbrăţişa pe Filipescul — se arată mai departe în sursa citată —, iară unul din boeri<i> greci, care era rudit cu boierii noştri, s-au sculat şi au zis : «Boeri dumneavoastră. Nu credeam niciodată să fiţi aşa de puţini credincioşi cu marele împărat al Roşiei... Eu gîndesc să ne sculăm cu toţii să gonim pe turci, căci grecii ne vor da ajutor şi vor începe a lupta pe faţă».

Iară Filipescul, mîniat, au strigat, zi cînd — notează mai departe acest martor ocular, participant la adunare : «Du-te în ţara ta şi bate-te cu turcii, pleacă la grecii ăi a te face

cazac sau pahonţ rusesc, ca să-ţi scapi ţara grecească, care e roabă, iară pe noi lasă-ne să ne bălăbănim cu turcii, căci noi nu îndurăm ca voi».

Şi s-au făcut mare gîlceavă de erau să se ia la bătae, iară boerii greci sc bateau cu pumnii în piept şi tremurau" — încheie „cronicarul" relatarea despre cele petrecute în acea adunare de boeri.

Chiar a doua zi — se arată mai departe în izvor —, boierii greci „au început a zădărî pe norod contra boierilor lui Filipescu". Vodă Al. Suţu, auzind — reţinem încă o informaţie utilă —, „au scris la sultanul că boerii greci sunt răzvrătiţi contra turcilor, cerînd ferman ca să-i piarză". Grecii au aflat şi au hotărît să-l ucidă pe vodă cu prilejul unui praznic „la biserică grecească" ; egumenul însuşi i-ar fi dat cafea otrăvită, pregătită de doctorul Hristaris. „Boerii (pămînteni ! — n.n., G.D.I.) s-au răsculat contra grecilor şi voiau a scula pe norod ca să-i omoare, spre a răzbuna moartea lui vodă. Dar boerii greci, ca să scape de furie, au ţinut trei zile pe vodă la fereastră şi-l arătau oamenilor că nu e mort ci numai bolnav" — se încheie relatarea despre acest episod ’•

Din nici una din aceste relatări nu rezultă o neînţelegere sau o respingere a cauzei juste a poporului grec sau a altor popoare balcanice, de eliberare de sub stăpînirea străină, ci rezulta, pe de o parte, o neaderenţă a boierilor pămînteni la aventura eteristă din Principate, iar pe de altă parte, mai mult, o judecată politică responsabilă faţă de interesele superioare ale Principatelor, judecată care presupunea şi efortul de a evita implicarea Principatelor pe o cale ce nu corespundea acestor interese în acel moment istoric.

Adăugăm, de asemenea, că nu avem pînă acum nici o dovadă demnă de crezare că vreunul din boierii pămînteni, din Ţara Românească sau Moldova, erau membri ai Eteriei sau că au aderat la acţiunea pusă la cale şi apoi declanşată de eterişti în Principate.

Rămîne sa vedem dacă Tudor Vladimirescu însuşi era eterist sau dacă fusese iniţiat în Eterie — fie şi numai „pe jumătate", cum zicea C. D. Aricescu[1] —, dacă încheiase personal vreun „legămînt", „convenţie”, „contract" cu Eteriâ sau cu unii membri marcanţi ai ei în vederea luptei comune.

De la început este cazul să reţinem că, pînă acum, nu avem nici un izvor care, supus criticii textuale şi logicii istorice bazată pe

1 v. C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 39, dupi Gervinus.

ansamblul izvoarelor cunoscute şi de certă valoare să permită afirmaţia că Tudor Vladimirescu ar fi devenit membru al Eteriei «au că ar fi fost „iniţiat" în vreo forma — integral sau... „pe 'jumătate" — în secretul Eteriei, sau că ar fi aderat — înainte de declanşarea revoluţiei ori pe parcursul ei, în vreunul din momentele ei — la acţiunea eteristă din 1821 din Principate.

Notăm, mai întîi, că la părerea lui N. Iorga — precum că Tudor, aflat în 1814 la Viena, acolo Iordache Olimpiotul „îl trecu şi pe dînsul pe lista lungă a celor cari la cel dintîiu semn al unui mare şef nevăzut trebuiau să se ridice în arme ca să puie capăt stăpînirii turceşti asupra creştinilor" [1] — s-a renunţat, din motive ■uşor de înţeles[2].

Nestor Camariano, relativ recent[3], a ajuns Ia următoarele concluzii : 1) „că în arhivele cunoscute ale unor eterişti nu s-a păstrat nici un document oficial care să ateste că Tudor a fost membru al Eteriei" ; 2) „Tudor nu este trecut în listele de eterişti publicate de istoricii greci Ioan Filimon şi Valerios Mexas" în 1858 şi în 1937 ; e drept, listele sînt incomplete; 3) Părerile lui C. D. Aricescu (citată şi mai sus) şi Ion Ghica, bazate pe relatarea lui Gervinius, pentru a fi admise cu încredere ar trebui „să fie întărite de probe documentare" [4]. Propunîndu-şi să cerceteze mai de aproape relaţiile lui Tudor Vladimirescu cu Iordache Olimpiotul, dar fără a aduce alte temeiuri documentare în afara citatelor afirmaţii şi a pretinsului „acord" (v. mai jos) — în varianta Gordon sau varianta germană (şi în interpretarea Vîrtosu—Oţetea) —, care plasează „iniţierea" în 1820 sau ianuarie 1821, N. Camariano ne oferă o judecată stranie : anume, că deşi „nu ■deţinem nici un document oficial, act de iniţiere", totuşi, „după părerea noastră, iniţierea lui Tudor în Eterie trebuie plasată la o dată mult anterioară acesteia" — şi se străduieşte, *pe temeiul arătat,* să găsească una, fie şi aproximativă[5]. Introducîndu-1 — pe -un temei la fel de şubred — şi pe Tudor Vladimirescu într-un complot alături de Iordache Olimpiotul şi de alţi eterişti, N. Ca-

1 N. Iorga, *Un apărător al săracilor*p. 57 şi 45.

2 In acel an, 1814, Eteria care avea si deaanşeze acţiunea din 1821 în Principate abia lua fiinţă, la Odesa — v., aici, studiul de la nota următoare, p. 141.

3 N. Camariano, *Les relations de Tudor Vladimirescu avec l'Hetairie .avânt la revolution de 1821,* în „Balkan Studies", Tessalonic, 6, 1965.

4 *Ibidem,* p. 140—142. N. Camariano ia apoi în discuţie şi pretinsul „acord" dintre Tudor, Iordache şi Farmache despre care va fi vorba mai jos.

5 *Ibidem,* p. 147.

mariano conchide, după I. Filimon ', că numai între Iordache Olimpiotul (deci, nu şi Farmache!) şi Tudor s-a încheiat un „acord", la o dată ce „poate fi fixată cu aproximaţie în luna martie 1818"[1]. Şi demonstraţia lui N. Camariano — finalul ei, cel privitor la „iniţiere[11] — va fi invocată ulterior ca o autoritate de adepţii tezei Oţetea.

Cu „demonstraţia" lui N. Camariano ne aflăm, practic, în' faţa a *trei pretinse „acorduri"* pe care Tudor le-ar fi încheiat cu căpetenii eteriste: *primul,* numai cu Iordache Olimpiotul, prin martie 1819 ; *al doilea* („varianta* Gordon), cu Iordache şi^ Farmache, la 27 dec. 1820 st. v.; *al treilea* („varianta" austriacă), pe la mijlocul lunii ianuarie st. v. 1821). Singurul acord însă căruia i-am recunoaşte textul (în copie — traducere germană) ar fi ultimul, descoperit de A. Oţetea şi publicat în 1956 [2], fără ca editorul să ne fi convins de valoarea acestui act. Şi totuşi, acest din urmă pretins acord (corect: „contract"J — numit, de descoperitorul său, în mod cu totul abuziv, „legamîntul lui Tudor faţă de Eterie[B] — a fost considerat ca „dovada irecuzabilă a afilierii lui Tudor la Eterie" [3].

Să discutăm pe rînd *cele trei pretinse acorduri.*

1. Gel din martie 1819, numai cu Iordache Olimpiotul, „stabilit" de Nestor Camariano.

Acest acord nu putea fi încheiat de Tudor din următoarele motive (adăugate la inconsistenţa „demonstraţiei" lui N. Camariano) :

a) Nu-i cunoaştem textul — nici în original, nici în copie ;

b) existenţa lui este dedusă pe baza unei surse partizane greceşti
filoeteriste, faţă de care chiar eterişti de frunte (E. Xantos) şi-au exprimat, în memoriile lor, neîncrederea pentru unele

1 *Ibidem,* p. 150 ; v. şi p. 161. N. Camariano ignoră informaţia lui I P. Liprandi, care scrie despre raporturile lui Tudor cu Iordache, arărînd ţi motivaţia acestor raporturi : .Poate că Tudor a început să acţioneze la sugestia altor persoane din Bucureşti, care ştiau despre Eterie şi care voiau să tragi din aceasta foloase pentru ei (care erau aceste persoane, v. mai sus, p. 73 — n.n., G.D.I.). *Dar in ceea ce priveşte pe Iordache"* — continuă Liprandi —, *.după fuga lui Caragea, Tudor se afla cu el în raporturile cele mai duşmănoase* (D.I.R., 1821,* V, p. 418; despre motivaţia, foarte serioasă, » acestor raporturi duşmănoase, vezi *ibidem,* p. 416—417 ; s.n., G.D.I.).

2 A. Oţetea, *Legămintul lui Tudor faţă de Eterie,* în „Studii*, rev. de 'ist-, an. IX, 1956, nr. 2—3, p. 125—133.

3 Acad. A. Oţetea, *Tudor Vladimirescu ţi revoluţia din 1821,* Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 33.

informaţii (v. mai sus, p. 63, nota 1) ; c) după fuga lui Caragea — aşa cum arată I. P. Liprandi, respins însă sentenţios de N. Camariano —, fugă facilitată de Iordache Olimpiotul, Tudor nu putea încheia vreo înţelegere cu acest mercenar al fanariotului fugar cu banii ţării; d) mai mult, în 1819, în primăvară, cum am arătat mai sus (v. p. 38) — şi reluăm în acest context —, Tudor punea la cale pe moşnenii Podeni să dea jalbă la vodă Al. Suţu pentru călcarea hotarelor ţării de către austrieci, călcare facilitată de vodă Caragea în schimbul „zaherelelor" a căror trecere autorităţile austriece au permis-o în Transilvania, trecere care i-a adus lui vodă importante venituri; jalba a ajuns la vodă Al. Suţu şi Tudor însuşi a fost desemnat, alături de boierul patriot Iordache Otete- lişeanu, în 1819, să îndrepte hotarul ţării ; hotărnicind acolo, pe munte, cu amintitul boier — va nota acesta mai tîrziu —, şi-au împărtăşit unul altuia *„sentimente patriotice, care ne-au fost legat oarecum şi mai înainte de a ne vedea“* Ce fel de sentimente patriotice îşi împărtăşeau în acel moment şi care îi legaseră pe cei doi „şt *mai înainte*" de a se vedea ? în nici un caz unele de iubire sau preţuire faţă de domnul fanariot fugar şi de mercenarii lui care-i uşuraseră fuga (între ei, la loc de frunte — Iordache Olimpiotul!). Aceasta era, atunci, „dispoziţia sufletească" a lui Tudor faţă de fanarioţi şi faţă de mercenarii lor.

Documentele, acum cunoscute[1], ale .cazului Podenilor' confirmă relatările lui Naum Rîmniceanu şi Iordache Otetelişeanu şi toate la un loc întăresc afirmaţia lui I. P. Liprandi — reluăm şi aici textul deja citat — că *„după fuga lui Caragea Tudor se afla cu el* (cu Iordache Olimpiotul — n.n., G.D-I.) *în raporturile cele mai duşmănoase“*[2]. Deci, exact cu acest mercenar fanariot Tudor nu putea să încheie vreun acord !

2) „învoiala", tot între Tudor şi Iordache, dedusă de Em. Vîrtosu din relatarea lui Thomas Gordon.

Nici această învoială nu s-a putut încheia, din următoarele motive (adăugate la argumentaţia de mai sus):

a) Th. Gordon n-o reda textual, ci relatează despre ea, că s-ar fi incheiat „în limba română" şi ar fi fost întărită, ca martor, de Gh. Levends, secretarul consulatului general ţarist din Bucureşti [3];

b) Th. Gordon a fost un ‘amor filoeterist, informaţiile despre Eterie le are exclusiv din surse partizane, iar despre acţiunea eteristă din Ţara Românească Gordon a folosit — ne arată Em.

1 „Revista arhivelor”, nr. 2/1970.

2 *DJ.R., 1821,* V, p. 418 ; s.n„ G.D.I.

3' Cf. Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...,* p. 104—106; v. ţi **p.** 19—20.

Vîrtosu — „ţi un manuscris grecesc scris de un «patriot anonim» (patriot grec! — n.n., G.D.I.) la 23 noiembrie 1821 (probabil, terminat atunci — n.n., G-D.I.) în localitatea Păduri (?) şi cuprin- zînd o povestire pe larg a revoluţiei greceşti din Principate[a], manuscris ce se află la British Museum şi este atribuit lui Constantin Ducas[1]. Em. Vîrtosu ştie totuşi că fiul lordului Gordon a fost luptător pentru cauza Greciei, chiar din 1821, cînd sosea la Tri- poliţa împreună cu alţi 5—6 ofiţeri şi, pentru cartea aici în discuţie, pe lîngă sursele menţionate, a putut utiliza şi alte «documente de valoare şi informaţii de primă mînă[2]. Desigur, tot de primă... importanţă era pentru eterişti să-şi justifice comportarea de invadatori în Principate în general şi în special asasinarea în chip tîlhăresc a conducătorului revoluţia românilor ! Şi dacă pentru aceasta era nevoie de falsuri sau de informaţii false ce urmau a fi puse în circulaţie — fanarioţii-eterişti din Principate nu aveau scrupule şi erau „maeştri" în confecţionarea sau în furnizarea unor asemenea acte şi informaţii. însăşi acţiunea lor în Principate au clădit-o pe falsul privind intervenţia imediată a Rusiei şi au organizat o întreagă propagandă pe această linie, reuşind să deruteze
o vreme, la început, chiar pe diplomaţii unor mari puteri. Sînt şi alte multe dovezi mai „mărunte" în acest sens.

c) In ce priveşte data actului despre care relatează Gordon (27.XII.1820 st. v.), este de reţinut mai întîi ca Tudor, la 15 sept.
1820,rugase pe biv vel medelnicer Gr. Bălteanu de la Logofeţia Divanului Craiovei să-i pună „sorocul" înfăţişării la Bucureşti, la Divanul domnesc, într-un proces *după Crăciun* (25-XII.1820), *„fiindcă* —scria el — *pănă la Crăciun nu săntem gata de mersu la Bucureşti, să ne)udecăm*[u] * (s.«., G.D.I.). Deşi Naum Rîmniceanu afirmă că Tudor ar fi fost la Bucureşti „încă din luna noemvr<ie>“[3], noi ştim, *după documente,* că la 29 oct. 1820 st. v. Tudor judeca o pricina în calitatea de vătaf de plai (la Cloşani) ’, iar la 13 decembrie, aflat — cu siguranţă — tot în Oltenia, trimitea lui N. Zoican o scrisoare în legătură cu negoţul lor[4]. Prin urmare, este plauzibil să considerăm că, aşa cum îşi rugase amintita cunoştinţa, în septembrie, în legătură cu sorocul procesului la Divanul domnesc, Tudor va fi venit în

1 *Ibidem,* p. 5.
2 *Ibidem* (documente eteriste şi filoeteriste — evident! n.n., GD.I.).
3 *Izvoare narative, 1821,* p. 55 ms.

4 *D.I.R., 1821,1,* nr. 99, p. 190-191.

Bucureşti *după Crăciun* (după 25JXII.1820 st. v.). Apoi» oare, atît de repede l-a putut „contacta* Iordache Olimpiotul — *tocmai elt* (v. mai sus) —, l-a amăgit şi l-a determinat să şi încheie, la 27 dec., „învoiala" despre care relatează Gordon ?

Am discutat mai sus poziţia boierilor pămînteni faţă de Eterie, faţă de ce puneau la cale eteriştii-fanarioţi din Principate (v. mai sus, p. 57—61). Pornind de la concluzia de acolo (vezi), trasă pe bază de izvoare indubitabile, reţinem încă o informaţie. Din declaraţia lui Dimitrie Macedonschi aflăm că unii influenţi boieri pămînteni, începînd cu Barbu Văcărescu, l-ar fi solicitat pe acesta pentru o acţiune care să ducă la înlăturarea răului „înrădăcinat in patria noastră*, acţiune care presupunea, categoric, „înarmarea poporului împotriva nedreptăţii*. Despre aceasta, D. Macedonschi n-ar mai fi vorbit nimănui decît lui Tudor Vladimirescu, după sosirea acestuia la Bucureşti. După convorbirea dintre ei însă — relatează D. Macedonschi —, convorbire ce putea să aibă loc în primele zile după Crăciun[1], „acest Vladimirescu vorbea în mod deschis prin Bucureşti şi la consulate că de nu vor înceta abuzurile va fi răscoală în Muntenia*. Ceea ce este însă mai interesant de reţinut, avînd în vedere aderenţa ulterioară a fraţilor Macedonschi la acţiunea eteristă din Ţara Românească [2], este că — tot după relatarea citată — Vladimirescu nu i-a ascultat îndemnul de a nu se amesteca într-o atare acţiune (cum îşi propusese şi el, D. M., să nu se amestece !) şi continua acea comportare riscantă, *„din cauză că el* (Tudor — n.n., G.D.I.) *se înţelesese de acum cu boierii şi se ascundea faţă de mine, pentru că eu nu eram de acord*"[s].

Prin urmare, după D- Macedonschi, Vladimirescu s-a apropiat de gruparea boierilor pămînteni care puneau la cale acţiunea menţionată — şi avem, pentru aceasta, copia cunoscutului înscris pe care i l-au dat cei trei mari boieri la 15.1.1821 st. v., pentru „ridicarea norodului în arme", înscris pe care istoricii nu-1 contestă ! —, îndepărtîndu-se de cel care la puţin timp se va dovedi partizan al Eteriei (dacă n-a jucat, cumva, o „carte dublă", fiind, de fapt, „omul" consulului general Al. Pini — v. mai jos).

Naum Rîmniceanu, popa Ilie de la mănăstirea Butoiul, I. P. Liprandi şi alte numeroase izvoare ne încredinţează că era

1 Şi chiar dacă ar fi fost mai devreme — admiţînd că am găsi dovezi valabile conform cărora Tudor ar fi cosit în Bucureşti cîndva înainte de Crăciun, poate cînd spune Naum Rîmniceanu —, datele problemei nu se schimba.

2 Cunoscuta lui colaborare cu Iordache Olimpiotul îndeosebi.

notorie în Bucureşti poziţia diferită a boierilor pămînteni faţă de boierii greci în ce priveşte obiectivul extern al acţiunii lor.

Tudor Vladimirescu, pentru care fanarioţii din Principate şi mercenarii lor erau „lepra străină" ce trebuia scoasă din ţară — putea, acum, rapid „convertit", să-i prefere, încheind cu Olimpiotul „învoiala" menţionata de Gordon, apoi să se ascundă de unul din principalii aderenţi la cauza Eteriei, trecînd de partea boierilor pămînteni, cînd toate documentele ulterioare de certă valoare, în primul rînd cele ieşite din cancelaria lui în vremea revoluţiei ne arată poziţia lui independentă faţă de Eterie (v. mai jos) ?

3) *Al treilea pretins „acord" al lui Tudor Vladimirescu*, de data aceasta cu două căpetenii eteriste : Iordache Olimpiotul (atît de „iubit" şi de „preferat" de Tudor !) şi Ioan Farmache, document numit de A. Oţetea, în mod abuziv, „legămîntul lui Tudor faţă de Eterie" ’.

Mai întîi, ce recunoaşte A. Oţetea însuşi sau ce se deduce din ■consideraţiile sale :

a) Că actul este o *anexă la raportul din 16 iunie al generalului Schustekh* (comandantul suprem al forţelor armate din Transilvania, cu sediul la Sibiu) către Binffy, guvernatorul provinciei; de aici, prima afirmaţie nefondată a lui A. Oţetea, anume că „actul provine de la agenţia austriacă de la Bucureşti", că Fleischackl (consulul, retras la Sibiu) l-ar fi cunoscut şi, bineînţeles (adăugăm noîr G.D.I.) şi Udrizki (secretarul consulatului, rămas în Bucureşti),, care, „logic*, l-ar fi trimis.

b) Că nici în corespondenţa lui Udrizki, *trimisă din Bucureşti,* cîtă s-a publicat pînă acum ^un număr apreciabil de rapoarte !) nu găsim *nici o urmă* în legătură cu acest act.

c) Aceeaşi constatare — pentru corespondenţa lui Popovich,. transmisă *din Bucureşti* către .Wiener Zeitung*. Ambii — şt Udrizki şi Popovid — erau informatori foarte pricepuţi, iscoditori şi activi — şi totuşi, nici o urmă I

d) După mai multe izvoare [1], Al. Ipsilanti a reuşit să treacă graniţa în Transilvania, pe la Cîineni (Rîul Vadului), către mijlocul lunii iunie. I. P. Liprandi dă data de 14 iunie st. v.[2], Mihai Cioranu chiar 16 iunie st. v. *Copia — traducere a documentului despre care vorbim apare ca anexă la un raport al generalului Scbustekh din 16 iunie.* Este prima dată — şi ultima dată în texte de epocă ! — cînd apare acest document, *strîns legat de data trecerii lui Al. Ipsilanti la Sibiu.*

1 Dîrzeanu, Chir iac Popescu, Cioranu — cf. N. Iorga, *Izvoarele...*, p. 90, 220—224, 312.

2 *D.I.R., 1821,* V, p. 438.

e) In corespondenţa lui Iordache Olimpiotul cu Al. Ipsilanti, cîtă se cunoaşte pînă acum, nu apare comunicarea privind „acordul* (învoiala, contractul) pe care acesta (singur sau cu Farmache) l-ar fi încheiat cu Tudor Vladimirescu. Or, un astfel de act nu era un „detaliu* pe care Iordache să nu-1 comunice conducătorului Eteriei. Categoric, nu ! Şi în nici un alt izvor de epocă sau memoriu ulterior actul cu pricina sau vreo menţionare a lui nu mai apare (afară de cartea lui Gordon), iar textul lui vine în contradicţie cu tot ce ştim — pe bară de izvoare sigure — despre conduita lui Tudor faţă de eteriştii-fanarioţi din Principate,, în 1821, în zilele revoluţiei.

Din cele prezentate pînă acum nu se poate trage decît o singură concluzie : *că actul descoperit de A. Oţetea este copie-traducere de pe un }als confecţionat de eterişti (grupul lui Al. Ipsilanti,* căci Al. I. era autorul moral al tuturor nenorocirilor şi, în ce-1 priveşte pe Tudor, Al. I. era autorul moral al asasinatului odios comis de eterişti la Tîrgovişte), *pentru a-şi justifica în faţa. contemporanilor şi a istoriei crima săvîrşită.*

Chiar dacă, din maximă prudenţă, n-am accepta ideea de fals, actul rămîne totuşi dubios, iar pe baza lui nu ae pot trage concluzii ştiinţifice.

•

Cu demonstraţia de mai sus — pe care n-am putut-o include în economia cursului nostru jsublicat în 1975 —, ne ajă.urara principalei concluzii formulata de M. T. Radu în excelenta «a carte, deja menţionată şi în studiul: *Un text apocrif atribuit lui Tudor Vladimirescu* („Luceafărul", nr- 5 7 şi 10/1981). Chiar şi simplul fapt că doi autori, fără a fii unul oe altul, reluînd studiul izvoarelor, au ajuns la aceeaşi concluzie — se poate adăuga la cele spuse pînă acum.

•

Ne rămîne să înfăţişăm, dintre datele noi, pe cele mai semnificative — în economia acestei cărţi — privind raporturile revoluţiei românilor cu acţiunea eteristă din Principate. Numai atît, căci discuţia asugra izvoarelor cunoscute pînă la apariţia cărţii lui M. T. Radu o găsim la acest autor, cu craduzia deja meaţioaată : independenţa revoluţiei româneşti faţă de Eterie în general şi în special faţă de acţiunea eteri să din Principate.

Aici, ţinem deci să introducem două elemente în piu':

1) Concluzia, în acest sens, ce se desprinde din documentele publicate în recentul volum, *Revoluţia din 1X21 condusa de Tudor Vladimirescu,* Ed. Acad. R.S.R., Bu;xre*ti, 1980 şi din alte documente otomane în curs de apariţie[1] — cu unele reluări, pentru întregiri şi sublinieri.

2) Invocarea, aici, a interpretării dată steagului revoluţie;

1 *Revoluţia din 1821,* Doc. *ext.,* 1980, nr. 6, p. 79; documentul era cunoscut, dar neutilizat; aid se publica din nou.

din 1821 de către Onisifor Ghibu (în studiul deja amintit), urmîrd ca interpretarea propriu-zisă s-o înfăţişăm pe larg în capitolul următor.

•

Ca şi din documentele cunoscute pînă la apariţ" recentrlui vohrr, după declanşarea revoluţiei româneşti în Oltenia, zvonurile, amplificate, ca şi neputinţa de a verifica mai operativ ştirile au provocat confuzie şi incertitudine în lumea. diplomaţilor. Ceea ce a fost reţinut însă şi raportat destul de repede — dată fiind difuzarea, operativă, şi în Bucureşti, a Proclamaţiei sde la Padeş" şi

a „arzului" către Poartă — a fost conţinutul acestor documente. Consulul austriac, de pildă, şria exact, chiar din primele zile ale lunii februarie, conţinutul „arzului" \ ca şi consulul Franţei[1]; ceva mai tîrziu, afla despre aceasta şi raporta ambasadorul sard la Viena[2]. Or, din „arzul" către Poarta (ca şi din memoriile către cei doi împăraţi, ai Rusiei şi Austria, la Laybach, memorii la care era anexat „arzul") rezulta neaderenţa revoluţiei româneşti la obiectivul net antiotoman ce va fi formulat la intrarea lui Al* Ipsilanti în Moldova.

Suspiciunea a survenit, pentru diplomaţi, cînd Al. Ipsilanti a intrat în Moldova şi a început recrutările şi jaful: se credea, la început, că cele două acţiuni sînt concertate ; propaganda eteristă, interesată, a avut, cu siguranţă, un rol în răspîndirea şi întreţinerea acestor zvonuri.

Clarificările îşi fac însă loc treptat. Decisive au fost — pentru consulii din Bucureşti ai puterilor europene (sau pentru agenţii ramaşi aci după retragerea titularilor) — atitudinile şi declaraţiile lui Tudor în preajma intrării în Capitală, dar mai ales după ce a intrat. Astfel, la 19/31 martie consulul Prunei la Bucureşti transmitea, între altele : „Exista persoane care cred că *Vladimirescu şi prinţul Ipsilanti nu acţionează de comun acord* **şi că ar fi posibil ca cele două părţi să se încaiere"[3]. La fel raporta, cu aceeaşi dată, şi tot din Bucureşti, consulul Franţei[3].**

Documentul, de o totală încredere şi care arată cel mai limpede raporturile dintre Tudor şi Ipsilanti este raportul secretarului consulatului austriac, Udritzki, către Fleischackl (consulul, retras la Sibiu), din 22 martie/3 aprilie, deci a doua zi după intrarea lui Tudor în Bucureşti. Din relatarea lui Udritzki se vede grija deosebită manifestată de Vladimirescu faţă de reprezentanţii puterilor. Udritzki a fost primit în audienţă de Vladimirescu, în casa Zoiţei Brîncoveanu — unde acesta, precum se ştie, îşi instalase pentru început „cartierul general" —, de faţă fiind episcopul Ila- rion şi

1 *Ibidem,* nr. 8, **p.** 83—84.
2 *Ibidem,* nr. 24, p 116.
3 *Ibidem,* nr. 43, p. 171 ; s.n., G.D.I.

doctorul Hristaris. Apoi, l-a invitat „într-o cameră alăturată, complet separată, în care — arată Udritzki — am rămas *absolut singuri mai mult de o ora* *. Udritzki l-a informat pe Tudor despre ajungerea la Laybach a memoriilor trimise (trimise din staţionarul de la Padeş — n.n., G.D.I.) ţarului şi împăratului Austriei, dar ca cei doi suverani nu numai că nu i-au dat vreun răspuns, ci l-au considerat rebel — cîtă vreme, arată raportul, „veţi persereva să cereţi, cu arma în mînă, justele sau presupusele drepturi ale poporului" ; de asemenea, i s-a acordat Porţii „deplina putere de a goni cu trupele otomane masele populare". Tudor Vladimirescu — continuă Udritzki — „a afirmat îa mod solemn ca nu s-a răsculat ca rebel împotriva guvernului (desigur, corect: „suveranului" sau „suzeranului" — n.n., G.D.I.; v. mai departe) său legal, adică împotriva Porţii, dimpotrivă, el cere numai ca Poarta (aşa cum (el) a exprimat mereu în cererea sa, făcută în numele poporului, şi în toate proclamaţiile sale) să reînvie drepturile poporului călcate în picioare de fanarioţi, prin influenţa cîtorva boieri de aici, şi să limiteze extorcările strigătoare la cer“. După alt instructiv schimb de cuvinte, Tudor i-a declarat lui Udritzki : *„Eu nu port război cu Poarta; s'mt — împreună cu poporul român — mereu devotat ei şi de aceea mă voi retrage de pretutindeni {din faţa* ei) *dar voi cere cu tărie restabilirea drepturilor Ţării Româneşti şi voi implora puternicul sprijin al Maiestăţii sale împăratul Austriei; trebuie însă să vă mărturisesc sincer că înaintarea unei trupe elene care se află sub comanda prinţului Ipsilanti mă pune în cea mai mare încurcătură, căci nu ştiu pe ce bază se întemeiază această concentrare de forţe şi n-aş vrea. si zădărnicesc eventuale planuri secrete ale unei mari puteri. De aceea am somat pe prinţul Ipsilanti să*

rămînă în afara oraşului Bucureşti pînă ce îmi va fi dat dovezi că este într-adevăr autorizat de o putere mai înaltă pentru acţiunea lui, căci eu nu sînt în niciun caz dispus să vărs pentru Grecia sîngele românilor şi să acţionez printr-o comportare neînţeleaptă şi înfierbîntată, în dezavantajul poporului român"

[1] ***Revoluţia din 1821, Doc. ext.,*** 1980, p. 193—194. Documentul era cunoscut cel puţin din 1940, cînd a fost publicat de I. Nistor în voi. XX, al colecţiei Hurmuzaki. A Oţetea a fost printre primii şi foarte puţinii care a avut privilegiul să-l cunoască pînă la republicare, în seria noua a colecţiei Hurmuzaki, voi. II, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1967, p. 647—650, sub îngrijirea acad. A. Oţetea; de fapt, Dan Berindei a fost unul din principalii îngrijitori (dacă nu singurul) ai acestui din urmă volum. Aici, în volumul citat, recent apărut, documentul se republică pentru a 3-a oară, pentru valoarea lui şi, pe bună dreptate, în ***Introducerea*** la volum este declarat „o mărturie de excepţie" (p. 14). Conţinutul documentului fusese expus ***in extenso*** de I. Nfis- tor într-un studiu, amintit deja (I. Nistor, ***Tudor Vladimirescu şi*** *Sfints* ***Alianţă,*** în „Academia Română. Memoriile secţiunii istorice[01], seria III, tom. XXII, mem. 25, Bucureşti, 1940.

n

Exact cu aceeaşi dată (22. III./3. IV) era expediată din Bucureşti o notă informativă rusească ce confirma (dacă era nevoie) cele relatate de Udritzki privind raporturile Tudor—Ipsilanti. Informatorul, arătînd duşmania dintre arnăuţii lui bimbaşa Sava şi pandurii lui Tudor, îşi exprima opinia că neînţelegerea se va rezolva „odată cu sosirea prinţului Ipsilanti". *„Pînă atunci* — continua informatorul —, *primul (Vladimirescu* — n.n., G.D.I.) *doreşte să reziste ultimului (lui Ipsilanti* — n.n., G.D.I.), *anunţînd că el nu merge contra sultanului, suveranul său legal, ci se plînge de abuzurile interne ale cîrmuirii din Tara Românească şi cere numai dezrădăcinarea acestora"* [1]. Asemenea declaraţii ale lui Tudor au fost transmise, după uzanţă, ambasadorilor de la Constan- tinopol

1 *DJJL, 1821,* I, p. 393 ; s.n., GJD.I.

(superiorii direcţi ai consulatelor din Bucureşti), şi difuzate pe reţeaua diplomatică ; ele vor fi reţinute şi transmise într-un raport al ambasadorului Franţei la Petersburg (v. mai jos).

După numai o zi (adică la 24. III./4. IV), Tudor, aflat în compania lui Hagi Prodan, l-a invitat din nou pe Udritzki la o întrevedere, de data aceasta, la hanul Şerban Vodă, han păzit de 500 de panduri călări. Udritzki raporta că a fost primit de *„conducătorul poporului român".* Dupa aflarea unei informaţii cerută lui Udritzki, *Tudor şi Hagi Prodan* — raporta secretarul agenţiei austriece — *aţinură să exprime din nou faţa de mine asigurarea lor de supunere şi devotament faţă de Poartă" ;* i-au comunicat apoi că au verificat netemeinicia unor zvonuri în legătură cu un mare număr de sîrbi şi ruşi (cîteva sute, cu tunuri) ce s-ar afla în tabăra lui Ipsilanti. Dar chiar dacă aceste zvonuri s-ar fi adeverit — au continuat cei doi interlocutori — *„şi chiar dacă Tudor şi Prodan ar fi convinşi că Ipsilanti ar fi întreprins acţiunea sa cu voinţa şi conlucrarea curţii imperiale ruseşti, dînşii în niciun caz nu ar face cauza comună cu mişcarea grecească"* [1].

într-o scrisoare către un necunoscut (încă), din 6/18 aprilie 1821, a cavalerului de Gentz, secretar şi colaborator al cancelarului Mettemich, diplomat însărcinat cu întreţinerea relaţiilor diplomatice cu Domnii Principatelor, citim:

„Revoluţia grecilor va face, probabil, ca toate celelalte (...). Adevărat că pînă acum domneşte cea mai mare anarhie, cu deosebire în Bucureşti, dar Ipsilanti, deşi trimisese o avangardă de

1 1. Nistor, *Tudat Vladimirescu fi Sfînta Alianţă, loc. cit.,* extns, p. 15; s.n., GD.I,

1 000 de călăreţi, pînă la 4 ale curentei nu apăruse el însuşi în Bucureşti şi nu s-a primit nici o ştire sigură despre el. De altă parte, Tudor a ocupat cu corpul său toate părţile oraşului, pe cari nu le luase mai înainte grecii. Este de remarcat că românii şi pandurii lui Tudor observă cea mai severă disciplină, şi cel mai mic exces este pedepsit cu moartea; de altă parte, grecii lui Ipsilanti, în toate locurile pe cari le ating, comit contra locuitorilor nevinovaţi ai ţării excese de cari se înfioară natura. Tudor este un om de rînd şi incult ', dar *patriot,* care pînă în ora aceasta declară că niciodată n-a avut în gînd să facă războiu sau rebeliune contra Porţii, că doreşte să vadă plîngerile ţării şi asupririle grecilor şi boierilor îndreptate pe cale legală şi nu încetează a trimite la Constantinopole cele mai *rugătoare demonstraţii* în acest înţeles. Nici o picătură de sînge românesc nu voeşte să se verse vreodată în favorul grecilor, pe care singuri îi urăşte. Din contra, *Ipsilanti este un radical fanatic* şi, precum ştii, *un mincinos fără credinţă*, iar elenii lui însetaţi de libertate sunt drojdia omenirii. Această deosebire mi se pare foarte remarcabilă" [1].

După cum se vede, din finalul textului reprodus mai sus, Gentz se adresa unei persoane care-1 cunoştea pe Ipsilanti. Cît despre comportarea şi caracterul eteriştilor care au acţionat în Principate, numeroase alte izvoare confirmă părerea lui Gentz, care, dealtfel, era bine informat pe canale diplomatice şi pe alte căi. în rest, textul scrisorii este clar şi ne scuteşte de comentarii; se „simt" în el informaţiile trimise de Udritzki, din Bucureşti.

După I. P. Liprandi, Tudor Vladimirescu j-ar fi declarat lui Al. Ipsilanti cu prilejul întrevederii de la Bucureşti (mijlocul ultimei decade a lunii martie st. v.) : „Scopul vostru este cu totul opus scopului meu. Voi aţi ridicat armele pentru eliberarea Greciei, iar eu pentru a elibera pe compatrioţii mei de jugul prinţilor greci şi al unora dintre marii boieri ; locul vostru nu este aici ; duceţi-vă, treceţi Dunărea şi luptaţi contra turcilor. în ceea ce mă priveşte, eu nu intenţionez să lupt contra lor ; eu intenţionez să lupt numai împotriva abuzurilor care sfîşie patria mea. Forţele voastre

1 .Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXXV, 1912—1913, Partea administrativi şi dezbaterile. Bucureşti, 191), p. 59 ; document achiziţionat în 1913 de Arhivele Statului şi transferat de D. Onciul la Academie; comunicat de I. Bianu în şedinţa din 29 martie 1913.

sînt prea slabe ca să puteţi să vă opuneţi (forţelor) turceşti, şi dacă nu sînteţi sprijiniţi de vreo putere, numai nenorocire vă aşteaptă". Şi I. P. Liprandi adaugă : „Ei s-au despărţit în termeni cît se poate de reci. Conducătorul grecilor a răspîndit însă zvonul că Tudor i-a jurat «credinţă», lucru cu totul neadevărat"

I. C. Filitti, invocînd mai multe surse, citează un răspuns dat de Tudor Vladimirescu lui Al. Ipsilanti la 26 aprilie 1821 : „Principe ! Scrisoarea (Dv) din 22 (aprilie) am primit-o şi am văzut că n-aveţi încredere în noi..." — îi răspundea Tudor. Şi continua :

„Noi n-am făgăduit nimic ţi nici nu depinde de noi a făgădui ceva. Nu vom lipsi însă de a împlini ceea ce iubirea de oameni şi ospitalitatea poruncesc". Apoi, mai departe — comentează I. C. Filitti (la care să nu uităm spiritul partizan !), citînd din loc în loc — Tudor scria : „Ce comunitate există între daci şi eleni ?

Ce parte au de aşteptat dacii în viitoare bunăstare a elinilor" (?). Tudor arăta că ţara sa se bucură de privilegii din partea Porţii, că ţara sa i-a hrănit pe elini, că învoiala dintre ei (Tudor—Ipsilanti) fusese ca grecii numai să treacă prin Principate, iar acum ţara a devenit teatru de ocupaţie şi de pradă. în sfîrşit, rezumă I. C. Filitti (în maniera-i cunoscută) —, „fără a rupe deci desă- vîrşit raporturile, Tudor cere ca Ipsilanti să-şi arate intenţiile, să precizeze cît are de gînd să mai rămîie în ţară şi mai ales să lămurească asupra scrisorii imperiale de care tot vorbeşte[1] *.

Cînd la Poartă au sosit ştiri verificate despre masacrul comis de eterişti la Galaţi, în „rezoluţia" sultanului pe raport se arăta că *„(cele mtimplate la Galaţi) nu seamănă cu disputa iscată în Ţara Românească, ci se arată a fi de altă natură"* [3]. Mai tîrziu (sfîrşitul lunii iunie 1821), într-o scrisoare a marelui vizir către Nesselrode, după ce se comenta acţiunea eteristă în Principate şi afirmîndu-se că planul acesteia nu era bazat „decît pe speranţe şi calcule pur himerice", despre Tudor Vladimirescu se arăta că, spre deosebire de eterişti, „a cutezat — *sub o altă forma* (s.n.f G.D.I.) — să ridice stindardul revoltei" \

Ambasadorul sard la Constantnopol raportase la 24.111./ 5 .IV **cum guvernai otoman descoperise** *„proiectul nesocotit al grecilor de a forma un imperiu pe ruinele tronului otoman**, **iar la** 29JII/10.IV, **continuîad,**

1 *Revoluţia din 1821. Doc. ext., 1980,* p. 345.

comenta raporturile lui Tudor cu Al. Ipsilanti, astfel: **Tudor Vladimirescu. .., care pare a nu fi consimţit nici adoptat planul nesăbuit al lui Ipsilanti, nu se abate de la principiul său şi de la cererile adresate guvernului otoman şi împăratului Rusiei şi, dacă persistă in această atitudine, domnul reprezentat al Rusiei crede că ceea. ce cere în numele ţării îi va fi acordat total sau cel puţin în parte"* | Exact cu data de mai sus (29.III./10.IV) raporta din Constantinopol şi ambasadorul Franţei, între altele, ca „se răspîndeşte zvonul ca *Tudor şi Ipsilanti nu au un comandament comun şi au ţeluri diferite : cel dintîi, să apere Principatele, iar al doilea se străduieşte să pătrundă în Grecia"*[1].

La 16/28 aprilie, consulul austriac, la Sibiu — dar ţinut la curent de secretarul agenţiei, Udritzki, rămas în Bucureşti — raporta lui Mettemich, între altele, că *„Tudor Vladimirescu... se ţine în continuare separat de Ipsilanti şi pare a acţiona pe propriul cont..."*[2].

La 23 aprilie/5 mai, ambasadorul Franţei la Petersburg raporta ministrului de externe : *„După ultimele ştiri din Constantinopol, n-ar exista pînă în prezent, o unire între prinţul Ipsilanti şi Vladimirescu. Acesta din urmă, care luptă pentru independenţa Ţării Româneşti şi Moldovei, şi nu pentru eliberarea generală a grecilor, după ce a devenit stăpînul Bucureştiului, ar fi spus prinţului Ipsilanti, sosit la puţin timp după aceea cu 7—8 mii de oameni în împrejurimile acestui oraş, să se fereascâ de a intra în Bucureşti şi să-şi continue marşul pe care prinţul Ipsilanti l-ar fi îndreptat într-adevăr spre Serbia"* \ Această din urmă relatare confirmă cel mai bine, odată în plus, documentele deja invocate privind propriile declaraţii făcute de Tudor către reprezentanţii consulatelor a doua zi după intrarea în Bucureşti (v. mai sus).

Din demonstraţia lui M. T. Radu, deja invocată, din unele reluări documentare pe care ni le-am îngăduit, încă, mai sus, ca şi din completările aduse, pe baza documentelor recent publicate (sau republicate), iar unele încă în curs de publicare, a reieşit cu toată claritatea că „arzul" trimis de Tudor Vladimirescu sultanului a ajuns la destinaţie [3]; că, în ce

1 *Ibidem,* p. 220; s.n., GX>J.
2 *Ibidem,* **p.** 259 ; sji., GX).I.
3 încă ne-ar mai trebui o confirmare, cu formulare *expresă,* din sursă otomană. In ce priveşte aceste surse, sîniem de părere că .rezoluţiile* puse de sultan pe unele documente, .rezoluţii* în care se face deosebirea dintre revoluţia românilor şi mişcarea eteristă din Ţara Românească (v. mai sus, p. 74), pledează pentru ajungerea la destinaţie a acestui important memoriu trimis de Vladimirescu.

priveşte stilul şi conţinutul, el n-a putut fi şi n-a fost o „stratagema" pentru a „adormi", chipurile, o naivă diplomaţie otomană ; că cele arătate în memoriu (v. şi mai jos, capitolul urm.) concordă cu felul în care era formulat obiectivul extern în alte proclamaţii, scrisori, declaraţii ieşite din cancelaria lui Tudor, de sub pana lui şi din gura lui; că, în sfîrşit, aşa stînd lucrurile, felul în care românii concepeau să desfăşoare acţiunea lor diferea radical de scopul declarat al acţiunii eteriste, iar între Tudor şi Eterie, între Tudor şi unii şefi eterişti, între Tudor şi Ipsilanti însuşi n-au putut exista şi n-au existat raporturile susţinute de A.. Oţetea şi adepţii săi. Dimpotrivă, din toate documentele de certă valoare — iar nu din surse dubioase sau dintr-o istoriografie partizană ! — reiese independenţa revoluţiei româneşti din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu.

Un comentariu de epocă, dintr-o gazetă vieneză bine informată, ne redă — desigur, nu de pe poziţii revoluţionare, dar este cu atît mai valoros comentariul — ne redă specificul acţiunilor gîndite sau deja declanşate în Sud-Estul Europei. Este important că acest comentariu se face spre finalul evenimentelor revoluţionare din Ţara Românească, atunci and, din punctul de vedere ce ne interesează, diplomaţii, cabinetele şi gazetele bine informate erau edificate asupra caracterului acţiunilor respective; un comentariu, ded, în cunoştinţă de cauză.

Astfel, sub data de 2/14 iunie, gazeta „Wiener Zeitung* scria :

„Cei mai mulţi văd, în tulburările izbucnite în Turcia europeană, înfruntîndu-se numai două părţi: grecii şi turcii. Această opinie este greşită*. Şi gazeta explica : *„Locuitorii Imperiului otoman de rit greco-neunit se împart în mai multe etnii complet deosebite. Aceasta deosebire se răsfrînge profund* — în acest imperiu, ca *şi în tot restul lumii — asupra fiecărei probleme politice* [...].

Această deosebire între etnii a pricinuit, încă de la începutul ultimelor evenimente din Turcia, o diferenţă esenţială atît în scopurile cît şi în relaţiile dintre acţiunile care tulbură liniştea în acest imperiu.

Prima răscoală — continuă comentatorul — *s-a produs în Oltenia, din iniţiativa căpeteniei române Tudor* (*Vladimirescu*). *Ea era îndreptată împotriva grecilor (mai precis contra marilor familii greceşti care trăiesc în Fanar la Constantinopol, cunoscuţi sub denumirea de «fanarioţi»...)* [1]. *Din această cauză, declaraţiile lui Tudor împotriva Porţii nu au fost formulate cîtuşi de puţin în sensul proclamaţiilor lui Ipsilanti.*

*Apoi s-a ivit în Moldova Ipsilanti ca reprezentant al cauzei pur greceşti*căruia i s-a alăturat Mihail Suţu, domaul Moldovei — relatează mai departe în limbajul de atunci, comentatorul vienez, care observa că *„între populaţiile dacice, urmaşe propriu- zise ale coloniştilor romani, şi poporul curat grecesc există cea mai mare deosebire*[2]*;* de amîndouă se deosebeşte apoi poporul - sîrb".

Şi comentatorul urmăreşte, în ordine şi cu observaţii pertinente, atitudinea faţă de mişcarea grecească, din momentul declanşării ci, mai întîi atitudinea românilor din Moldova[3], apoi a sîrbilor conduşi de Miloş Obrenovici \ după care reţine caracterul acţiunii greceşti şi deosebirea ce trebuia făcută între mişcarea din Grecia propriu-zisă (din Peloponez şi Arhipelag) şi cea declanşată în Principate, după care conchide :

„Răscoala din Ţara Românească a fost, aşadar, nu numai în <lezacord cu ţelul eteriştilor, dar chiar direct opusă acestui ţel". ■Şi comentatorul explică ce vrea să spună, pornind de la statutul juridic internaţional al Principatelor : „Ambele principate dunărene se bucură de privilegii foarte largi şi de o neatîrnare aproape deplină faţă de turci... Astfel, *plîngerile poporului de acolo nu sînt cîtuşi de puţin îndreptate împotriva hegemoniei otomane, ci ■împotriva apăsării principilor*

1 Faptul că în document se reţine numai obiectivul extern al acţiunilor gîndite sau declanşate de aceste .etnii* (în cazul românilor, obiectiv cu puternice implicaţii interne, aproape parte organica a obiectivului intern), se datoreşte, credem, nu lipsei de informaţii şi nici ignorării obiectivului intern al revoluţiilor. Dar, pur ţi simplu, în document se discuta *numai* acest aspect.

2 Desigur, ca .etnie", după conceptul comentatorului, dar şi din alte puncte de vedere — de pildă, ca situaţie politica, aţa cum am reţinut, mai sus, din cuvîntul vornicului Filipescu în acea adunare de boieri din 1820 (v. mai sus, p. 60—61).

3 Atitudine de reţinere, de neaderenţă, cum a şi fost în realitate.

greci, care întotdeauna au guvernat
aceste ţări cu o putere nelimitată şi le-au folosit prea adesea exclusiv pentru a satisface propria lor lăcomie şi pe aceea a numeroasei lor clientele"

Comentatorul gazetei austriece au reţine — şi o face, poate„ deliberat (dacă nu, pur şi simplu, îi scapă !) — şi aspectul antioto- man pe „moment" dar mai ales pe „direcţia strategică" (am spune- azi) al revoluţiei românilor, care, vizînd „regimul" fanariot, submina, implicit, autoritatea şi suveranitatea otomană, fără să-şi propună, atunci, înlăturarea ei, din bine chibzuite raţiuni politice. Dupa cum, tot acest comentator — şi am fi mai mult tentat s-o> credem că o face deliberat — nu reţine că acţiunile revoluţionare la care se referă, gîndite sau declanşate deja, se puteau ajuta reciproc, fie şi numai prin „simpla" lor dezvoltare paralelă, independentă, fără pretenţii de înglobare a uneia în alta. A merge cu comentariul mai departe, pe această direcţie, însemna a da, odată în plus, sugestii popoarelor din această zonă, liderilor lor — ceea ce, desigur, nu era în viziunea şi în interesul unei gazete dintr-o capitală a „Sfintei Alianţe", gazetă situată în esenţă pe poziţia menţinerii „ordinei legale" stabilite. Comentatorul a dorit numai să explice o situaţie politică din zonă, pentru a nu se greşi (cum se întîmpla deja!) în aprecierile asupra ei. Şi s-a oprit la timp !

Cît priveşte *totala opoziţie* de ţel între români şi greci, care apare la comentatorul gazetei — desigur, ea trebuie apreciată în sensul comentariului nostru de aici, şi pe care l-am mai făcut şi în alte locuri, anume că nu era vorba despre o neînţelegere sau respingere a cauzei juste, de eliberare de sub dominaţia străină, a grecilor şi a altor popoare balcanice, ci pur şi simplu de menţinere a revoluţiei românilor pe poziţia unui interes superior al acestora, fără implicarea în acţiuni care puteau afecta grav acest interes politic naţional[1].

1 Comentariu, altfel corect, mai necesita şi unele „retuşuri" de limbaj, cum ar fi, de pildă, .puterea nelimitată" a principilor fanarioţi din Principate.

în sfîrşit — dar nu ultima în ordinea importanţei pe linia demonstrării caracterului independent al revoluţiei românilor, în 1821 —, aici doar să notăm, căci vom expune pe larg în capitolul Următor, să notăm că *steagul revoluţiei româneşti din 1821, condusa de Tudor Vladimirescu nu reţine nici un element heraldic *împrumutat* de la steagul Eteriei*, cum ne-am fi aşteptat în cazul unei subordonări sau chiar al unei colaborări mai strînse.

Acestea fiind, după părerea noastră, raporturile revoluţiei românilor cu mişcarea eteristă din Principate, această din urmă mişcare, ca problemă de istorie universală, nu ne va interesa, în economia lucrării de faţă, decît în măsura în care a afectat — şi. din păcate, a afectat negativ — cauza românească.

CAPITOLUL m

PENTRU DREPTATE ŞI SLOBOZENIE

Motto : *„Poporul cere... ca statul să se facă românesc, cere domnirea democraţiei*
(NT. Bălcescu^

1. **Obiectivele revoluţiei**

Obiectivul intern al revoluţiei era instituirea unei „noi ordini" : economice, sociale, politice, cu corolarul ei instituţional —, care nu putea fi, atunci, decît una burgheză. Dat fiind însă stadiul în care se afla, atunci, procesul revoluţionar obiectiv, despre care am vorbit şi mai s u s c a şi „clasa conducătoare" a acestui proces, să nu ne aşteptăm la formulări clare, „mature", în toate privinţele; sau, cel puţin, clare pentru noi, prea mult obişnuiţi cu formulări de acest fel. Formulările

programatice trebuie înţelese în contextul epocii şi în cel al documentului programatic. Gradul lor de „claritate" ţine de „maturitatea" procesului revoluţionar însuşi. *Obiectivul intern* nu se formula pentru prima dată atunci, în 1821. El era al *etapei revoluţionare* care începuse la mijlocul veacului trecut, al XVlII-lea, şi pe care o încheia, deschizînd o alta, „momentul" 1821. Cercetările recente au pus în evidenţă, cu extrem de multe detalii, atît opţiunile, soluţiile avansate cît şi reformele propriu-zise, reforme cu conţinut şi implicaţii revoluţionare. Iar noi, în problema agrara — ca principală problemă social-economică, ţinînd de obiectivul intern în Ţările Române — sintetizînd. am gîndit, pe temeiul izvoarelor cercetate, la existenţa a *trei puncte de vedere* pe drumul către o „nouă ordine" [1] : *un punct de vedere pe care l-am numit exclusivist, al marilor stăpîni de pa-*

mint, care „nu vedeau" trecerea spre evul modem decît cu menţinerea mijloacelor de producţie în proprietatea lor, cu toate consecinţele ce decurgeau de aici; *un punct de vedere diametral opus,* al ţărănimii, care în momente de mare tensiune social-politică considera că va fi un act de dreptate dacă pămîntul îi va reveni integral ei — şi proceda chiar în consecinţă, făcîndu-şi singură dreptate, cum s-a întîmplat în 1821, în vremea revoluţiei[2]; altfel, în condiţii de „linişte", ţărănimea parţial aservită încă se străduia să folosească moşiile pe cît era posibil, în integralitatea lor, răscumpărîndu-şi global obligaţiile faţă de stăpînul „legal" sau de intermediarul care apăruse şi proliferase — arendaşul —, adesea chiar „la concurenţă" cu acesta, iar ţărănimea încă liberă se străduia să-şi recupereze cel puţin părţi din pămîntul pierdut în „disputele" îndelungate şi inegale cu marii stăpîni feudali; în sfîrşit, un *al treilea punct de vedere,* al unor reprezentanţi mai clarvăzători ai viitoarei clase dominante a evului modern (ne-am obişnuit cu o expresie : *burghezia în ascensiune*), clasă acum în devenire, care pledau, în

1 Cf. *ibidem.*

2 *Memoires et projets de reforme dam Ies Principaute; Roumaines, 1769— 1830,* Bucarest, 1970, p. 173 ; v. şi *Izvoare narative, 1821,* ms., p. 191—192.

condiţiile concrete ale ţării noastre, pentru *o soluţie „de compromis“* — soluţie care se va cristaliza treptat, după 1821, în programul agrar al revoluţiei burgheze din Ţările Române, în expresia lui „matură" de la 1848, şi se va aplica ulterior. Desigur, rămîn de cercetat mai bine şi de regîndit revoluţionările declanşate în celelalte „compartimente" ale societăţii în „epoca de revoluţie", în general, ca şi în prima ei etapă încheiată, pentru Principate, cu „momentul" 1821.

In ce priveşte *obiectivul extern* al revoluţiei din 1821, deşi dorinţa supremă rămînea *independenţa,* ea nu putea fi formulată, atunci, în mod expres, într-un program destinat publicităţii şi tratativelor cu marile puteri „legitimiste". Cercetările recente au reactualizat, pe drept, o valoroasă idee, mai veche, a istoriografiei româneşti, după care greutăţile, insurmontabile atunci, în calea independenţei statale, au determinat pe români — judecînd cu

maturitate şi înaltă răspundere prezentul şi viitorul lor politic — să „ramină“ revendicarea, posibil de formulat programatic, *a autonomiei reale,* faţă de care cadrul juridic internaţional — statutul juridic internaţional al Principatelor — nu se putea opune decît printr-o interpretare abuzivă, de pe poziţii de forţă. Dar această autonomie reală — căci una *de drept* era consemnată în tratate ! — era concepută de români ca pas important pe drumul „strategic" al luptei pentru independenţă statală. Desigur, autonomia rămîne obiectiv fundamental al statului naţional, legat organic de problemele şi de direcţiile dezvoltării interne, dar ea, autonomia, era atunci, conţinută în statutul juridic extern.

Din acest unghi şi sub acest aspect trebuie luat în consideraţie caracterul *antiotoman* al revoluţiei româneşti din 1821. Căci, altfel, în documentele programatice el n-a fost formulat. Şi n-a fost formulat nu pentru a induce, chipurile, în eroare, la început, o *naiva“ diplomaţie otomană — dar, se înţelege nu numai otomana, „problema orientală" interesînd toate marile puteri europene —, pînă la întărirea forţelor interne ale revoluţiei (eventual, perfectarea colaborării cu eteriştii, în viziunea adepţilor „tezei" Oţetea), ci el n-a fost formulat în mod deliberat, după o judecată responsabilă. In 1828—1829, un cunoscut gînditor român, dintre cei mai progresişti şi mai activi în epocă, Ionică Tăutu, scria că „noi sîntem un norod supus Înaltei Porţi otomaniceşti, careia dăm pe an nişte dări hotărîte şi rămînem înlăuntrul nostru slobozi despre dînsa, în legea, în pravilele şi în obiceiurile noastre. . . ; a o pierde (această „slobozenie" — n.n., G.D.I.) este de paguba noastră, şi încă un ministru al uoi(i) curţi străine nu de mulţi ani ni-au arătat că aciasta ar putea fi de a noastră primejdie". Apoi, mai departe: „Supusul priceput (discret), pentru a şti sa nu cadă, închipuiască-să stăpîn, cercctează-şi voirile şi va vidâ ca-i este de agiuns o sîrguinţă pînditoare a privilegiurilor... şi că nimica nu-i este mai de stricăciune decît capriţiile nefolositoare. ..“ ’. Referindu-se la calea pe care trebuiau să meargă românii, avînd în vedere implicaţiile politice externe ale acţiunilor ce plănuiau, un polonez, M. Czajkovski, scria lui Ion Ghica, în 1844, intre altele, că „reuşita politicii voastre este să urmaţi calea legală, sa cautaţi a stabili legalitatea în toate acţiunile voastre" [1]. în ce priveşte obiectivul revoluţionar

1 Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea naftonalS,*

extern, aceste gînduri şi sfaturi trebuie înţelese în sensul că era de evitat orice act mai „curajos" („capriţiu nefolositor", în concepţia lui Ionică Tăutu) care să ofert pretext unei intervenţii din afara. Trebuiau „speculate" toate „valenţele" statutului juridic extern, trebuia militat cu înţelepciune pentru ameliorarea lui, pînă cînd şi conjunctura externă permitea schimbarea lui radicală, în bine, adică dobîndirea independenţei statale. Asemenea gînduri şi considerente i-au condus şi pe revoluţionarii români din 1848 şi de mai tîrziu, pînă la obţinerea independenţei statale ; şi calea aceasta, pentru împlinirea unor obiective externe majore, n-a fost neglijata nici ulterior.

Deci, revenind la *obicc tivul extern* al revoluţiei de la 1821, a susţine că el era unul *antifanariot,* care implica revenirea la domniile pămîntene şi cîştigarea unei autonomii reale, aceasta nu înseamnă că revoluţia nu avea un caracter *antiotoman,* căci ameliorarea statutului juridic extern al Principatelor, în acest chip, însemna, desigur, o subminare — şi de moment şi, mai ales, de perspectivă — a suzeranităţii otomane, fără însă a se formula expres înlăturarea ei şi fără a deschide calea altor primejdii mai mari. Aşa se punea problema pentru românii din Principate — atunci şi nu numai atunci. Pentru alte popoare problema nu s-a pus aşa — şi căile şi mijloacele luptei lor pentru independenţă au putut fi altele.

Obiectivul extern, aeci, al revoluţiei din 182P noi îl înţelegem şi îl formulăm astfel : *reconsiderarea situaţiei externe* a Ţării Româneşti, eventual şi a Moldovei, *în sensul transformării autonomiei dintr-o prevedere de drept într-o realitate de fapt.* Autonomia era prevăzută în tratate, de fapt recunoscută de ultimele tratate dintre Rusia şi Turcia şi de importante documente diplomatice otomane. Autonomia desemnase raporturile străvechi şi tradiţionale ale Ţărilor Române faţă de Imperiul otoman [1]. Dar ea fusese încălcată în multe rînduri şi premeditat. Ea trebuia transformată într-o realitate de fapt, garantată solemn de marile puteri, după uzanţa vremii.

In toate documentele în care conducerea revoluţiei expune obiectivul extern, nu este depăşită, cum se va vedea, această revendicare realistă. Experienţa anterioară,

---

1834—1849, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1967, p. 258.

1 Pentru o atare politica a Imperiului otoman însuşi vezi Mihai Maxim, *Capitulaţiile,* în „Contemporanul" din 29.1, 5, 12, 19 şi 26.11, 5, 12, 19 şi 26. III/1982.

destul de apropiată în timp, era un bun sfătuitor în această privinţă. Se puteau angaja românii, în 1821, într-un conflict armat cu Poarta otomană ? Se puteau angaja într-o colaborare prea strînsă cu ţarul, cînd ştiau bine cît de mult se străduise Cutuzov, în 1812, după instrucţiuni mai înalte, să fie Dunărea hotar al marelui Imperiu de la Nord ? Sau erau gata să adere la planuri ale eteriştilor-fanarioţi din Principate, pe care în detaliu nu le puteau cunoaşte, deşi în mare le puteau intui, fără teama unor grave complicaţii politice, care ar fi afectat viitorul ţării ? Evident, nu ! Şi istoria opoziţiei politice a multor boieri români patrioţi sub ultimele domnii fanariote, rememorată de cercetări recente, consemnează această îngrijorare şi preocupare pentru viitorul ţării. Autonomia reală, în schimb, garantată solemn şi respectată, era un important pas spre independenţa ce urma să vină. Desigur, nu aşteptată cu pasivitate, nu fără luptă şi sacrificii. înlăturarea domniilor fanariote, ca dăunătoare chiar intereselor mari ale Porţii, se putea subînţelege, chiar dacă sultanului nu i se contesta dreptul de a trimite (eventual, de a confirma) Domnul ţarii, care putea să nu fie fanariot. Se ştie că în ajunul revoluţiei Poarta deja limitase dreptul familiilor fanariote de a ocupa tronul Principatelor. Era de aşteptat ca, după acţiunea eteristă, ale cărei scopuri le aflase în ultimă instanţă Poarta, căzînd la o înţelegere cu factorii politici interni, putea fi determinată — cum s-a întîmplat de altfel şi cum se şi prevăzuse — să nu mai fie trimişi în ţară domni fanarioţi. Iată de ce obiectivul românilor, în 1821 — cînd conjunctura generală externă nu era favorabilă pentru români (şi nu numai pentru ei) unei insurecţii care să nu ţină seama de forţa represivă a „Sfintei Alianţe" — era de a întreprinde o acţiune cît mai legitimistă, cît mai în litera tratatelor, ocolind actele care puteau provoca suspiciuni ori supărări la Poartă — şi nu numai la Poartă. Deşi Tudor şi pandurii pe care îi conducea îi urau pe turcii asupritori, conducerea revoluţiei nu a dat nici un motiv formal pentru a le îndreptăţi intervenţia. A fost, aceasta, o linie consecventă de conduită a conducerii revoluţiei, asupra căreia vom reveni mai jos.

Gă Tudor a dus tratative cu Poarta, direct sau prin

paşalele de graniţă, acum nu mai încape nici o îndoială. Aceste tratative, mai precis trimiterea de scrisori-memorii („arzuri[0]), dar şi primirea unor răspunsuri se confirmă documentar chiar din momentul iniţial al revoluţiei. Şi pe această linie conducerea revoluţiei a urmat continuu, pînă la retragerea lui Tudor din Bucureşti; iar documente publicate recent, confirmînd pe altele cunoscute mai dinainte, arata din partea lui Tudor o politică de „menajare* a

turcilor, pînă la sfîrşit, în ciocnirile directe, împletite cu fermitate atunci cînd momentul permitea şi fermitatea se putea justifica.

Şi mai este o problemă.

Prea mult „obişnuiţi" pînă acum cu „teza* subordonării revoluţiei româneşti şi a lui Tudor personal faţă de Eterie, sau cel puţin cu existenţa unor raporturi foarte strînse între cele două acţiuni, — nu am dat suficientă atenţie rezervelor pe care şi Tudor şi boierii ocîrmuitori din Bucureşti le-au avut faţă de mişcarea grecilor din Principate. Rezervele acestea reies cu toată claritatea din documentele cunoscute şi au fost văzute cel mai bine, la vremea respectivă, de istoricul A. D. Xenopol.

Categoric, nu mulţi boieri aflători în Bucureşti au ştiut de acţiunea ce urma a se declanşa în Oltenia. Iar acţiunea declanşîn- du-se cu grave accente antiboiereşti, teama i-a putut cuprinde pe mulţi dintre boierii pămînteni. îl ştiau pe Tudor răzbunător şi îşi mai puteau aminti că avusese multe necazuri în ultima vreme şi procese la Divan, pierdute. într-o atare situaţie, nu ştiau ce raporturi s-ar fi putut eventual stabili între Tudor şi Eterie — fie direct, fie prin intermediul lui Al. Pini, consulul general al Rusiei în Bucureşti, dar şi grec eterist, consul care domina, în această .calitate, viaţa politică. Nesiguranţa putea să crească dacă eteriştii din Bucureşti lansau şi amplificau zvonul unor legături strînse, prestabilite, între Tudor şi acţiunea grecească, ca şi ideea unui sprijin al Rusiei faţă de Eterie, aşa cum au făcut de fapt.

Surprinşi şi temîndu-se de accentele antiboiereşti ale acţiunii pornite în Oltenia, temători de complicaţiile pe care le putea crea "himera eteristă a refacerii Bizanţului sub chipul „Noii Grecii"

— de care himeră, pricepînd-o, începuseră chiar a se teme cel puţin după domnia lui Constantin Ipsilanti, tatăl

„Epitropului general" al Eteriei —, neînţelegînd prea bine cum poate sprijini ţarul o asemenea idee, dar puşi în situaţia de a recepta continuu astfel de zvonuri, întărite apoi de proclamaţiile lui Ipsilanti, boierii ocîrmuitori puteau fi serios preocupaţi de soarta ţării — în context şi de soarta lor, fireşte —, fapt care a determinat, după părerea noastră, rămînerea unora în Bucureşti, în frunte cu Mitropolitul — a doua persoană, ca importanţă politică, în stat. în teama şi nesiguranţa ce dominau era greu de luat o hotărîre prea bună, mai ales în condiţiile în care consulul general Al. Pini domina viaţa politică, după cum şi greşeli se puteau face destul de >uşor, de *unii* dintre boieri, cum s-au şi făcut.

Oricum, o invazie otomană, ca represalii contra unor „rebeli", nu era dorită. Şi nici o ocupare a ţării, a Principatelor, de către trupele ţariste. Cu atît mai mult nu era dorit un război între cele două puteri, război care — se văzuse, dar s-a văzut şi mai tîrziu, în anii 1828—1835 — putea reedita, eventual cu implicaţii mai grave, situaţia din 1812.

De aici, atîtea hotărîri contradictorii ale conducerii boiereşti din Bucureşti, pînă cînd cele două grupări politice — Tudor cu .Adunarea norodului", în netă superioritate, şi „vremelnica stăpînire“, factor politic ce nu putea fi ignorat totuşi — au angajat între ele tratative şi şi-au reglementat raporturile în zilele de 18—23 martie 1821 st. v. (v. mai departe, p. 181—191).

La rîndul sau, Tudor Vladimirescu, fara a avea vreun angajament faţa de Eterie — oricum, niciunul dovedit cu certitudine piua acum —, se temea de complicaţiile politice, pentru români, pe care le putea crea acţiunea eteristă (fapt pus în evidenţa mai sus).

2. Programul revoluţiei

După precizările aduse asupra situaţiei revoluţionare deosebite, a cărei expresie a fost revoluţia ce discutăm, ca şi după cele ara- tate $î_n$ legătură cu baza sociala şi forţa conducătoare, programul — $_{ca}$ nominalizare şi detaliere a obiectivelor revoluţiei — este

element esenţial care ne permite să stabilim caracterul acţiunii din 1821 din Ţara Românească.

Socotim însă că nu se poate intra în discuţia de fond a chestiunii fără cîteva observaţii prealabile. Cea mai importantă, fiindcă ţine şi $(\}_e$ metodă şi de concepţie, este

aceea că un program politic trebuie înţeles şi apreciat în contextul (chiar în limbajul!) în care a fost creat. A doua observaţie se referă la faptul că procesul revoluţionar care cuprinsese, încă de la mijlocul sec. al XVIII-lea, structura şi suprastructura societăţii româneşti, nu se încheiase în primele decenii ale sec. al XlX-lea. în al treilea rînd, concepînd revoluţia sodală burgheză ca o transformare în structura şi în suprastructura societăţii, ca o problemă a întregii societăţi în perioada de trecere de la feudalism la capitalism, noi considerăm [ca]_ *programul revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu:* 1) cuprinde, în mare măsură, elemente programatice formulate anterior, mcepînd, în mare, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, înţeles

ca moment istoric, şi el va fi continuat şi dezvoltat, pînă la maturizarea deplină, ca program al revoluţiei burgheze în Principate, în deceniile următoare ; 2) caracterul şi limitele acestui program sint date nu numai de gradul de maturitate al procesului revoluţionar, a clasei sale conducătoare, aflată în plin proces de „cristalizare", ci şi de conjunctura istorică externă, extrem de complexă, în care această revoluţie a izbucnit şi s-a desfăşurat.

In ce priveşte geneza *programului revoluţionar,* am arătat mai sus că Tudor, în faţa actului de copleşitoare răspundere, era un *om format,* care ştia suferinţele ţării şi nu-i trebuia un ajutor prea mare să-i formuleze „cererile". Dacă însă pentru ajutorul primit, în pregătirea programului, de la acei boieri ai ţării care i s-au „făgăduit" şi care l-au desemnat să ridice norodul în arme, problema nu se pune atît de mult sub aspectul conţinutului programului — deşi nici acest aspect nu trebuie neglijat —, ci sub acela al realizării alianţei cu „ţara legală", în schimb, pentru o colaborare nemijlocită a lui Gheorghe Lazăr, în orientarea lui Tudor Vladimirescu, pledează cu destul temei cercetările lui Onisi- for Ghibu \ în afara „colaborării" indirecte — prin întreaga lui „operă" la „Şcoala academică" înfiinţată în 1818 —, Gheorghe Lazăr a avut o contribuţie directă în orientarea „panromânească" a revoluţiei, în imprimarea liniei tactice şi lui i s-ar putea datora ataşarea la steagul revoluţiei (fapt neobservat de Onisifor Ghibu) a tricolorului (v. mii jos), existent dealtfel şi pe pînza steagului (v. mai departe).

Fără a împinge consideraţiile de acest fel în sfera hazardului, avînd totuşi în vedere apropierea lui Tudor de un alt învăţat român „de dincolo", protopopul Nicolae Stoica de Haţeg, cu care s-a sfătuit adesea[1], putem admite că Vladimirescu va fi reţinut sfaturi şi de la bine informatul şi învăţatul cronicar.

1 Vezi şi I. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuţii istorice bănăţene,* Ed. Fada, Timişoara, 1980, p. 74—82.

Elemente programatice găsim, cum e firesc, în multe documente ale revoluţiei, în primul rind cele scrise direct de Tudor sau sub dictarea lui, ca şi izvoarele narative provenind mai ales de la persoane apropiate sau, în general, bine informate. Ne rămîn încă necunoscute, cum am spus, documentele ce se vor fi aflînd, poate, în arhivele turceşti şi reprezentînd corespondenţa lui Tudor cu Poarta.

Consideram însă că *documentul programatic cel mai important al revoluţiei,* document care poate fi admis ca *program revoluţionar,* este cel intitulat »*Cererile norodului rumânesc",* cunoscut pînă acum în două variante* (aparent trei, dar ultimele două» una în germana, alta în limba română — de 33, respectiv 34 de articole — sînţ aproape identice) redactate începînd cu prima jumătate a lunii februarie (prima variantă, cea de 20 de articole) şi^ pînă la reglementarea raporturilor lui Tudor cu .vremelnica stăpînire" din Bucureşti ; mai cunoaştem o menţiune a unui ziar englez, în luna mai 1821, despre o *„Constituţie"* cu 48 de articole pe care Tudor, la Cotroceni fiind, o pregătea.

Considerăm că *acest document conţine* — exprimate în limbajul timpului şi cu limitele acelui moment revoluţionar — *principii de ba2ă ale unei „oi ordini sociale.*

înainte de toate, *principiul suveranităţii poporului.* Astfel — exemplificăm cu expresii din document —, pentru Tudor, care se ridicase în numele poporului, *„Cererile"* [1] nu puteau fi decît ale *„norodului rumânesc*Adăugirile la bir trebuiau făcute numai atunci „cînd va fi vreo mare trebuinţă a ţării şi *cunoscută de tot norodul"* (desigur, prin reprezentanţii săi în „Adunare" — n.n, G.D.I.). Legiuirea lui Caragea trebuia desfiinţată, ea „nefiind făcuta cm *voinţa a tot norodul",* Mitropolitul „cel de acum* trebuia înlăturat, el „nefiind orînduit cu *alegerea şi voinţa a tot norodul",* urmînd să se aleagă alt mitropolit — *„pe care va pohti norodul".* Jefuitorii ţării (şi — să reţinem ! — pentru Tudor, „ţara", „patria", însemna „norodul") sau cei care *„au ucis norodut cu arme de moarte, fără a-i întreba ce le este cererea",* unii să fie

1 Ne aparţin toate sublinierile din textul ce urmează, care comentează programul.

îndepărtaţi din ţară, alţii să fie trimişi la ocnă pe viaţă ori „să se omoare *în faţa norodului" ;* tot „în *faţa norodului"* trebuiau arse şi „anaforalele şi întăririle" nedrepte şi spoliatoare făcute de
Alex. Suţu în probleme fiscale. Toate acestea — în prima variantă publicată (cea de 20 de articole). în varianta germană ţi în ultima variantă publicată găsim aproape aceleaşi expresii în legătură cu cauzele citate mai sus. în plus, Tudor se defineşte pe el însuşi ca *„ales şi hotărît de întreg poporul român"* şi el, ca un „iubitor de patrie", trebuia să aibă în vedere *„folosul a toată obştea".* Toţi cei care erau cu Tudor slujeau *„norodului şi patrii", „folosului de obşte"* şi în baza acestor „slujbe" trebuiau să fie „ertaţi şi blagosloviţi, cinstiţi şi miluiţi" de către stăpînire *„cu toate cererile ce vor face".* în sfîrşit, conform variantei a doua (în ambele redacţii, germană şi română), documentul trebuia să fie întărit nu numai cu hrisov, dar şi „см *mare jurâmînt obştesc".*

Prin urmare *poporul suveran,* nu admitea nimic împotriva interesului şi voinţei sale, reprimarea oricăror abateri de la această nouă ordine social-politică putînd să meargă pînă la pedeapsa capitală.

Cît priveşte alte principii şi prevederi ale unui program revoluţionar burghez — în limitele democraţiei burgheze —, documentul fie că le conţine, fie că ele, decurgînd dia cele expuse mai sus, urmau a fi formulate şi puse în aplicare ulterior.

Desfiinţarea privilegiilor de clasă este o altă prevedere fundamentală care reiese din litera şi spiritul acestui program revoluţionar. Astfel, toate „dregătoriile" in Stat — „atît cele politiceşti cît şi cele bisericeşti, de la cea mare pînă la cea mai mică — trebuiau să nu se mai dea cu bani. De vreme ce ,„norodul" avea o reprezentanţă — „Adunarea" sa —, aceasta urma să-şi exercite voinţa suverană. Am văzut cum trebuia „orînduit" mitropolitul — cel mai „mare" dregător „bisericesc" al ţării — şi aceasta este o indicaţie de cum trebuia să se urmeze şi cu alţi „mari* dregători „bisericeşti". Preot — „dregător bisericesc" mai mic — sa fie făcut *„numai care va fi destoinic".* De asemenea, am văzut cine le încredinţase

puterea — lui Tudor şi celelalte „căpetenii" din subordinea lui: Tudor era *„ales şi hotărît de întreg poporul român*“ şi în numele acestui popor îşi exercita puterea. Era, aceasta, o indicaţie de cum trebuia să se urmeze cu toate „dregătoriile". Singur domnul ţării urma a fi numit de Poartă, dar obligat şi el, prin semnarea „Cererilor...", să respecte voinţa poporului ca lege supremă. Aceasta — în legătură cu „dregătorii" cei „mari", militari şi „politiceşti*. Cît despre dregătorii mai mici, ca ispravnicii de judeţe şi zapcii de plăşi, de pildă, se înţelegea că ei nu mai trebuiau admişi în funcţie prin „dare de bani", precizîndu-se în continuare că ei
trebuie să fie pămînteni şi „patrioţi" (deci *oamenii care slujeau patria, adică poporul_*/) — numai aşa putînd să garanteze că nu vor mai face jafuri. în varianta a doua (ambele redacţii) prevederea este foarte clară (punctul 8): *„Dregătoriile să nu se dea pe bani şi să se aibă in vedere nu obîrşia, ci meritul"* (textul german) ; sau : *„Caftane cu bani să înceteze cu totul de a se mai face, nici după neam, ci numai după slujbă*“. Credem că textul ne scuteşte de orice comentarii. Privilegiaţii existenţi mai erau încă, în oarecare măsură, menajaţi, cu ei Tudor urmînd să conlucreze spre „folosul de obşte”. Desfiinţarea *tuturor_*privilegiilor n-ar fi constituit o bază de conlucrare. De aici înainte, mai ales promovarea în funcţii — mici şi mari — urma să se facă pe principiul meritului şi cu voinţa „norodului”. Este interesant că se prevedea desfiinţarea posluşnicilor — instituţie upic medievală — şi prin aceasta un important privilegiu feudal era desfiinţat, menţinîndu-se în schimb scutelnicii — instituţie înfiinţată relative recent (în urma reformelor lui C. Mavrocordat), instituţie căreia i se putea găsi, în viitor, mai uşor, un temei pentru desfiinţare. Au desfiinţat-o boierii înşişi, prin Regulamentul organic ! O „spărtură" se făcea însă şi aici: scutelnicii străinilor urmau să fie desfiinţaţi „cu totul".

Desfiinţarea privilegiilor avea, obligatoriu, un corolar : *egalitatea oamenilor în faţa legilor.*_Aceasta nu numai că era de la sine înţeles — căci legile, fiind emanaţia voinţei „poporului . suveran", nu puteau să mai menţină inegalităţi —, dar din înseşi prevederile programatice subliniate mai sus rezulta, cel puţin de aci înainte, o

egalitate în drepturi politice (evident, repetăm, în limitele democraţiei burgheze).

Programul acesta mai prevedea şi înfăptuirea unor principale reforme cu conţinut revoluţionar.

Reforma justiţiei — emana din întregul program. Legile trebuiau să fie o emanaţie a voinţei „norodului", dregătoriile — mari şi mici — să fie atribuite după merit şi după voinţa poporului. *Principiile* revoluţionare erau enunţate ; ulterior trebuiau găsite formulări juridice şi un cadru instituţional adecvat.

Reforma administrativă, pe *principiul* promovării în funcţii după merit, credem că s-a înţeles din cele expuse mai sus. Dar documentul merge şi dincolo de principiu. Burghezia, peste tot, „a venit pe lume* cu un spirit de economie. Aparatul administrativ trebuia să fie cît mai redus şi mai eficace. Astfel, documentul prevedea: să fie un singur zapciu de plasă, să se împuţineze „dregătorii" judecătoriilor şi ai cancelariilor, iar lefurile lor să fie „uşoare" (mai mici, desigur, decît cele existente) ; să fie, de asemenea, înlăturaţi „slujbaşii cămării domneşti". Să se desfiinţeze unele instituţii administrative, fie ca inutile, fie ca jefuitoare ale poporului : hătmănia Divanului, Vornicia Capitalei, Spătăria cea mare „cu toţi dregătorii săi şi cu toţi slujitorii spătării". Adăugăm că se reafirmă principiul modem, introdus încă de Constantin Mavrocordat, al salarizării „funcţionarilor de la curte, precum şi a altor funcţionari" (textul german).

In ce priveşte *reforma şcolară,* şi aici se enunţa, în a doua variantă, principiul şi se desemna, pentru început, un cadru instituţional *posibil* atunci : extinderea reţelei şcolare pe cheltuiala instituţiilor bisericeşti (mitropolie, cele 3 episcopii, precum şi toate [1] mănăstirile), care să fie *obligate* la aceasta ; la şcolile respective urma să înveţe — după a doua variantă, copia germană — „tineretul naţiunii române, sărac sau bogat" ; sau, după copia românească a acestei variante, orice şcoală astfel înfiinţată trebuia „să strîngă copii de neamul românesc, atăt dintre cei evghenişti (nobili, n.n., G.D.I.) şi săraci şi dintre cei

1 In 1819 erau în Ţara Românească 229 de mănăstiri, metohuri şi schituri, afară de biserici; cu totul, erau în ţară peste 3 100 unităţi eclesiastice *(D.I.R., 1821,* I, p. 130—132).

proşti". Deci : extinderea reţelei şcolare şi accesibilitatea generală, în limita posibilului, la ştiinţa de carte. Era, atunci, o prevedere revoluţionară şi realizabilă.

O *reformă a armatei* este prevăzută în acest program revoluţionar : instituirea unei armate regulate a ţării — cu 4 000 de panduri şi 200 de arnăuţi — , întreţinută pe baze moderne ; militarii să aibă o „leafă uşoară", tot pe socoteala mănăstirilor (solda modernă — n.n., G.D.I.) şi — aşa cum s-a apreciat, o vreme, în epoca modernă — să se bucure de scutiri (atunci, de toate dările). Nu se prevedea o „gardă naţională", dar un fel de „gardă naţională" a existat, cînd s-a ivit necesitatea, din dispoziţia lui Tudor însuşi, cel puţin în Bucureşti, cum se va vedea. De altfel, ea nici nu se putea justifica, în program, atunci — şi era nevoie de a se justifica măsurile de acest fel în faţa puterilor suzerane şi „protectoare". Nu credem, pe de altă parte, că în 1821, în momentul pornirii acţiunii şi chiar pe parcurs, conducătorii îi vedeau utilitatea în forma instituţionalizată în 1848, cîtă vreme Tudor putea să asigure, şi aşa, ordinea, cum se va vedea mai jos. De asemenea pe baza consideraţiilor de mai sus, sîntem de părere că utilitatea unei „gărzi naţionale" pentru Bucureşti s-a impus mai ales după preluarea conducerii Capitalei şi ţării de către Tudor, cu „Adunarea norodului".

Numeroase prevederi, referitoare — direct sau indirect — la fiscalitate, în acest document, ne determină să considerăm, cel puţin preconizată şi o *reformă fiscală,* cu unele căutări şi insuficienţe în ce priveşte cadrul instituţional. în primul rînd, ea este, la modul general, subînţeleasă pe baza principiului suprem al suveranităţii poporului — principiu pe care este elaborat întregul document. In al doilea rînd, variantele cunoscute au şi unele precizări elocvente. Se cere să se revină — şi aceasta este de reţinut — la darea în 4 sferturi (impunere fixă şi anticipată !) şi orice adaos la bir este, cum am văzut, de competenţa „Adunării norodului". Dacă posluşnicii urmau a fi desfiinţaţi, cum am văzut că prevede programul, ei trebuiau, în mod logic, daţi, „la bir", ca şi scutel- nicii străinilor. Nu era vorba, în acest caz, numai de o creştere cantitativă a contribuabililor, ci de lichidarea unui important avantaj material al boierilor evului mediu.

Reamintim şi aici solicitarea substanţială a resurselor materiale ale feudalilor clerici — mitropolia, episcopiile, mănăstirile — pentru întreţinerea şcolilor şi a armatei. Nici feudalii laici, foarte mulţi concentraţi în Bucureşti, nu erau trecuţi cu vederea. în copia germană a variantei a doua, oamenii de la ţară nu mai trebuiau impuşi la dare pentru construirea străzilor („podurilor") în Bucureşti, fondul necesar urmînd a fi acoperit „din venitul vămii". în copia românească a acestei variante revendicarea conţine un element în plus, foarte important. Anume, se menţine interzicerea de a se mai percepe bir de la „ţară" pentru construirea străzilor din Capitală, adăugîndu-se : „cîţi bani nu să vor ajunge dintr-ai cutii podurilor să se adaoge şi să se pue numa de către orăşani<CL> Bucureştilor ce au butci şi căleşti", deci de cei mai înstăriţi.

Desfiinţarea vămilor interne — pentru a se facilita formarea pieţii naţionale unice —, ca şi reducerea vămii la graniţă — pentru a facilita „liberul schimb[1] ' — este, precum se ştie, o revendicare a revoluţiei burgheze — şi ea este cuprinsă în program, în ambele copii ale ultimei variante. De reţinut sînt *justificările* prevederii : *pe de o parte,* perpetuarea vămilor interne a determinat, după cum se spune în document, încetarea „cu totul' a comerţului Ţaru Româneşti, ţară care, după părerea celor care au contribuit la elaborarea documentului, „nu are aproape deloc alte venituri afară de acelea care decurg din comerţ[8] (copia germană) ; sau, în ultima variantă : ţara „altă tarapana nu are decît numa cu neguţătoriia trăeşte" ; *pe de altă parte,* măsura se justifică şi cu argumentul că aşa „se obişnuieşte la aaţiunile civilizate" (copia germană) ; sau : „precum să obicinueşte şi la ţările cele luminate" — în copia românească.

în ce priveşte *regimul politic*, ce urma să fie instituit, conţinutul lui rezultă din ambele variante, mai puţin *expres* din prima variantă. Documentul pune în evidenţă două instituţii de bază ale unui *regim monarhic constituţional burghez:* domnul (monarhul), cu puterea îngrădită, şi „Adunarea norodului" ca for legislativ. în

1 Doctrina economică a liberului schimb va fi încă multă vreme, de aici înainte, susţinută în Principate. De un protecţionism industrial (prin vămi) va fi vorba mult mai tîrziu.

copia germană, în plus, Tudor apare ca un fel de *şef de guvern:* el, *„împreuna cu celelalte căpetenii"*, „să *aibă... grija de binele intern şi extern"* (s.n., G.D.I.). în copia românească a variantei a doua, Tudor, ales de popor, apare ca „mai mare şi chivemisitori la toată Adunarea". El şi ceilalţi căpitani trebuiau să fie recunoscuţi şi *respectaţi* de „stăpînire" (Domnie). *Domnul* — conform celei de a doua variante — era ca un monarh constituţional, de vreme ce el nu putea intra în ţară şi n-o putea conduce decît semnînd şi respectând „Cererile norodului rumânesc" — document ce urma a fi întărit în ţară cu „hrisov" şi „mare jurămînt obştesc", recunoscut de sultan, garantat de Rusia şi de Austria.

Intenţionat am lăsat la sfîrşitul analizei „problema proprietăţii", problemă despre care în unele lucrări se afirmă că nu era soluţionată, în altele —, forţîndu-se litera şi spiritul documentelor, ca şi contextul istoric — se susţine că soluţia dată, în această privinţă, de revoluţia din 1821 a fost împropretărirea ţăranilor, ca şi în 1848.

în etapele procesului revoluţionar în care se încadrează organic şi revoluţia din 1821 din T[ara] Românească, soluţiile date problemei proprietăţii agrare a perioadei de trecere de la feudalism la capitalism au fost în funcţie de „datele" concret-istorice, de la etapă la etapă, ale acesteia : gradul de „maturizare" a procesului revoluţionar şi sarcina principală a etapei, raportul intern de forţe, conjunctura externă.

Ideea împroprietăririi ţăranilor — de fapt, ideea recunoaşterii dreptului lor la proprietatea deplină asupra unei părţi a pămîn- tului —, ca soluţie dată problemei agrare *în programul revoluţiei burgheze,* nu a fost a „momentului" 1821. Ea „se naşte" şi în

ţara noastră şl se formulează programatic abia în deceniul care a premers revoluţiei din 1848 şi o găsim înscrisă, în formulare „matură", în programul acestei revoluţii '. De asemenea, etapa revoluţionară încheiată cu „momentul" 1821 avea altă problemă fundamentală de rezolvat: aşa cum observa deja ideologul revoluţionar Nicolae Bălcescu, în interior trebuia să triumfe principiul democraţia (burgheze — n.n., G.D.I.)» sintetizat în ideea suveranităţii poporului; în ce priveşte obiectivul extern, trebuia — tot după N. Bălcescu — ca „Statul să se facă românesc*, adică să se ajungă, deocamdată, la o reală autonomie, prevăzută în tratate dar încălcată sistematic de cele doua puteri, suzerană şi „protectoare*.

Revendicarea, din „Cererile norodului rumânesc*, privind înlăturarea *Legiuirii Caragea* — lege care, într-o formă mai voalată, excludea pe clăcaşi de la „stăpînirea* pămîntului, clăcaşul fiind, pentru legiuitor, un „dăditor" sau „săditor* pe o moşie ce nu era a lui, ci era „străină* de el, după cum, aceeaşi lege, într-o formulare fără echivoc, desfiinţase dreptul satului de clăcaşi de a avea prioritate la „arendarea* moşiei — şi menţinerea, în continuare, a *Pravilniceştii condici* a lui Al. Ipsilanti (din 1780) — lege care recunoaşte dreptul dăcaşului la folosirea pămîntului —, oterea o bază mai adecvată de plecare în rezolvarea, în viitor, cînd liniştea va reveni în ţara, a problemei agrare. In 1821 trebuia restatornicit, juridic, dreptul ţăranului la pămînt, drept contestat de amintita legiuire din 1818. Iată de ce putem socoti că prevederea referitoare la abrogarea Legiuirii Caragea poate fi inclusă în programul agrar al revoluţiei din 1821.

în Proclamaţia „de la Padeş* se vorbea de „jertfirea* pentru „folosul de obşte* a averilor „rău agonisite* ale „tiranilor boieri*, afară de ale celor „făgăduiţi*, expresie care a determinat pe unii autori să forţeze textul, interpretîndu-1 ca pe o. soluţie de împroprietărire a ţăranilor, ca în 1848. De asemenea, în proclamaţia din 23 martie către locuitorii oraşelor şi satelor, Tudor precizează că după achitarea „rămăşiţelor* birului, aceşti locuitori

'■ Demonstraţia la G. D. Iscni, *Consideraţii privind formarea modului de ■producţie capitalist în Ţările Române, in* „Anuarul institutului de istorie «A. D. Xenopol»[1] din laţi, XV/1978. In răscoala din 1784 din

Transilvania — unde „ultimatumul de la Deva" cerea ca pămîntul să se împartă la ţărani, precum se ştie — era altceva : acolo .programul" era *punctul de vedere ţărănesc* de ieşire din cadrele feudalismului ; acolo, Horea, ca ţăran şi ca reprezentant al ţăranilor, a formulat programul. Şi în Ţara Românească, punctul de vedere ţărănesc era asemănător in 1821, dar aici revoluţia a fost una *burghezi,* iar programul ei agrar n-a fost o emanaţie a gîndirii ţărăneşti.

vor cunoaşte „mare uşurinţă" nu numai „întru răspunderea daj- diilor, *ci şi întru toate celelalte dări şi orinduieli... şi veţi înţelege înşivă scăparea robiei intru care v-aţi aflat pînă acum*" (s.n.,. G.D.I.)[1]. Promisiunea vizează, după părerea noastră, în primul rînd pe ţărani, cu ale lor „celelalte dări şi orînduieli". Pe ce cale să se asigure „folosul de obşte" asupra gămîntului ? Odată recunoscut *dreptul,* rămînea soluţia tradiţionala prin care obştea ţărănească — devenită complet liberă în cazul moşiilor „jertfite" — îşi stăpînea şi îşi utiliza patrimoniul. în cazul celorlalte obşti săteşti, de pe moşii „nejertfite" — deci, obşti încă dependente —, în epocă se impusese o soluţie : răscumpărarea globală a obligaţiilor, pe termen mai scurt („arendare" — formula preferată de marii „stăpîni") sau mai lung (prin „embatic"). Soluţia se putea utiliza în continuare, pînă cînd transformările structurale şi „presiunea de jos" urmau să impună o alta.

Revenind la proclamaţia din 23 martie 1821, insistăm asupra promisiunii lui Tudor Vladimirescu de a scăpa pe locuitorii din robia „întru care v-aţi aflat pînă acum". Mai adăugăm la acestea şi informaţia lui I. P. Liprandi referitoare, am spune, la „gîndul de pe urmă" al lui Tudor: tratativele cu turcii, care ar fi urmat să se reia după ce Poarta ar fi lichidat mişcarea eteristă în Principate, trebuiau — era voinţa părţii otomane, se spune în izvor — să se încheie cun un nou aşezămînt pentru Principate, *„mai ales în favoarea sătenilor"* (s.n., G.D.I.) [2].

în ce priveşte *obiectivul extern al revoluţiei*_— revenim şi în acest context —, el se degajă clar din punctul 33, — respectiv, 34 — al ultimelor două variante publicate, ca şi din alte izvoare, şi poate fi sintetizat, pe scurt, astfel, cum deja am arătat: *cîştiga- rea unei autonomii reale,*__fără

1' *D.I.R., 1821,* I, nr. 2J0, p. 387.
2 *D.I.R., 1821,* V, p. 298.

ruperea legăturilor cu puterea suzerană şi contînd, în continuare, pe „protecţia" Rusiei ţariste, eventual a Imperiului habsburgic. Soluţia era, atunci, singura posibilă şi ea era a etapei revoluţionare încheiată cu „momentul" 1821 : „suveranitatea limitată", adică autonomia reală. Şi soluţia va rămîne, în continuare, cea „preferată" de revoluţionarii români, pînă cînd, în 1856, a fost posibilă o alta mai bună, iar în 1877—1878 soluţia cea mai bună în condiţiile epocii, deşi nici. atunci riscul nu a lipsit.

Din cele arătate pînă aici, considerăm că a reieşit caracterul de program revoluţionar al documentului intitulat *„Cererile norodului rumânesc*cu observaţiile făcute deja la începutul acestei analize. La ele mai adăugăm şi pe aceea că programul, desigur, cuprinde şi revendicări mai mărunte, dar acestea indică unele măsuri mai concrete şi imediate, în spiritul principiilor care stau la baza programului.

Alte documente programatice ale revoluţiei din 1821 vin să întregească, să explice şi chiar să dezvolte prevederile cuprinse în *„Cererile norodului rumânesc".* Astfel, *Proclamaţia* „de la Pa- deş“ (23 ianuarie)[1] este o chemare la luptă unită a tuturor locuitorilor ţării, indiferent de treapta socială, împotriva nedreptăţii, pentru a pierde pe „cei răi“. Tot din acest document se desprinde baza socială a revoluţiei: în primul rînd negustori, orăşeni, ţărani, iar apoi, în general, orice locuitor, toţi aceştia urmînd să fie aparaţi, în timpul revoluţiei şi în continuare, de jafuri şi de nedreptăţi. Cu o singură excepţie : „decît numai binele şi averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să să jărtfească: însă al cărora nu vor urma noaă — precum sînt făgăduiţi —, numai al acelora să să ia pentru folosul de obşte® — îşi încheie Tudor proclamaţia.

Cuprinsă şi în proclamaţia „de la Padeş", fidelitatea faţă de Poarta otomana, alături de revendicarea „dreptăţilor ţării" — pentru încălcarea cărora Porţii nu i se aducea *direct* nici cea mai mică învinuire — formează conţinutul principal al primului „arz- magzar", trimis, prin paşa de Vidin, sultanului[2]. Stilul era diplomatic, chiar curtenitor,

1 ' *D.I.JL, 1821,* 1, nr. 110, p. 207—208.
2 *Ibidem,* nr. 111, p. 208—211.

dar, în fond, destul de ferm : sultanul nu trebuia să se amestece, deocamdată, căci, după ce, printr-această acţiune, se va lichida răul intern, sultanul va fi liber[1] să aprecieze rezultatul. Este, precum se vede, politica faptului împlinit, pe care românii au utilizat-o din plin în secolul al XlX-lea, dar şi mai înainte.

Casa din Vladimiri (jud. Gorj), în care s-a născut Tudor Vladimirescu.

Cula lui Tudor Vladimirescu (de la Cerneţi, jud. Mehedinţi).

1 Evident, o .libertate* permisă de eventuala aprobare de către sultan a .Cererilor norodului..." (vezi mai sus).

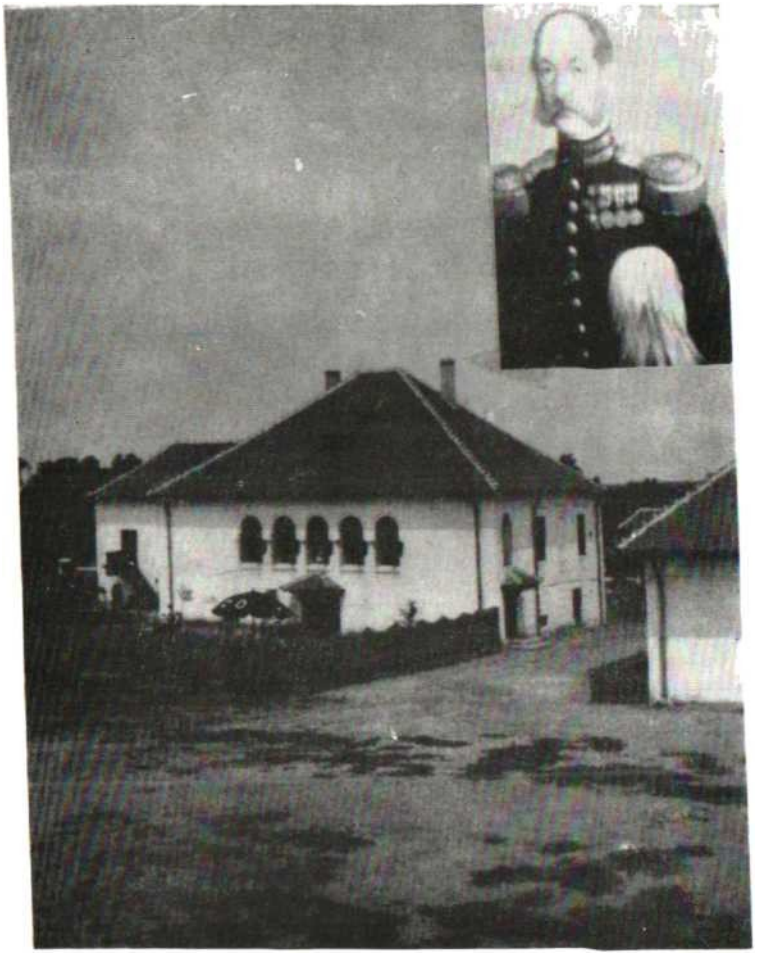

„Steagul cel mare* al «Adunării norodului* în revoluvia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Reconstituire (flamura) şi facsimil (ciucurele) de Olivia Strachină.

Fotograf ia flamurei steagului, înainte de donarea ei (1SS2).
Originalul — la Muzeul militar central, Bucureşti.

Ciucurele tricolor de la „Steagul cel mare“. Fotografie de pe originalul păstrat la Muzeul militir central, Bucureşti.

Casa din Tîmburești (jud. Dolj) în care a fost adăpostit şi păstrat „Steagul cel mare" al „Adunării norodului" (din Albumul familiei Caletzeanu- Craiova).
Ion (Ianache) Cacaleţeami, com.indant al tunarilor lui Tudor Vladimirescu, apropiat colaborator al acestuia, salvatorul şi păstrătorul steagului şi al altor relicve de la 1821 (din Albumul familiei Calerzeanu-Craiova).

„Bilet de voie" dat ele Ţyj Vladimirescu, comand^ „Primului batalion de pândi Mehedinţi la 1 sepţ j pentru 2 panduri.

în colţul stîng — sigiliul j mandirului" (Arhivele St^ | filiala Dolj. colecţia Documi tc, 1/16).

Detaliu : sigiliul comandirului.

Sigiliul lui Tudor Vladi$_{m}$i,* confecţionat la Viena, în isţi Literele din cîmpul T(heodor) W(ladimirescu) cîc) (dupa Emil Vîrtosu, *Mari*

Sigiliu folosit de Tudor Vlădici în 1815 (după Emil Vîriosu, *noi...).*

Gheorghe Lazăr (17S2—1823), ctitor al învăţământului superior în limba română, ideolog al revoluţiei clin 1S21 şi colaborator al lui Tudor Vladimirescu (după *Istoria Universităţii din Bucureşti,* voi. I, Bucureşti, 1977).

Dionisie Lupu, mitropolit al Ţării Româneşti (1819—1821), fost egumen al mănăstirii Tismana (1807—1819). în 1821 s-a aflat în fruntea „Vremelnicei stăpîniri".

Alexandru Filipescu-Vulpe (1775—1856), mare vistier în timpul revoluţiei din 1821, membru al „Vremelnicei stăpîniri', principalul dregător prin care Tudor Vladi-

mirescu colabora cu aceasta.

Ilarion Gheorghiadis, episcop de Argeş (1819—1821), colaborator apropiat al Iui Tudor Yladimires- cu (după Nestor Vornicescu, *Descătuşarea, 1821,* Craiova, 1981).

A doua (16 martie) [1] şi a treia (20 martie) proclamaţie[2] către locuitorii oraşului Bucureşti (textul primei proclamaţii, din 8 martie, nu se cunoaşte) întăresc caracterul revoluţionar-burghez al revoluţiei din 1821. Mai mult, aşa cum observam încă în 1975 (G. D. Iscru, *Prelegeri..* p. 14, nota 15) în această a treia proclamaţie întîlnim şi formularea care ne arată că *Tudor concepea revoluţia* ce conducea ca o *expresie a renaşterii naţionale*[3]*.*

Proclamaţia, din 23 martie, către „toţi lăcuitorii oraşelor şi satelor" *, reafirmînd scopul general al revoluţiei, marchează etapa nouă în care ea intrase, după «dezavuarea» ţaristă adusă oficial la cunoştinţă publică. Proclamaţia a fost tipărită în 3 000 de exemplare. Pentru isprăvnicatele judeţelor erau necesare, dacă s-ar fi trimis pe cale administrativă, numai 17. Ea se adresa locuitorilor judeţelor, pe care îi îndemna să-şi îndeplinească, în continuare, obligaţiile, cu promisiunea că „mare uşurare" li se va face în viitor, după izbînda cauzei. Dar textul ei conţinea şi un ferm program extern, care trebuia adus la cunoştinţa tuturor, inclusiv ţarului care dezavuase revoluţia şi sultanului care, eventual, ar fi puiuţ crede că, în aceste condiţii, intervenţia în Ţara Românească va fi o treabă uşoară. Să fim atenţi la acest text: *„Iar cea mai de temei botărire a mea însoţită cu glasul poporului* — spune Tudor — *iaste ca nici într-un chip să nu încetez din cererea dreptăţilor ţării, pre care şi de nu le voi vedea dobîndite printr-acele destoinice cuvinte care s-au făcut cunoscute pînă acum pă unde s-au cuvenit, vă făgăduiesc sufleteşte că să vor dobîndi negreşit prin vărsare de sînge împotriva vericăruia vrăjmaş să va arăta călcătoriu acestor dreptăţi, de care întîi voi aveţi să vă bucuraţi** (s.n., G.D j.),

Nu numai că a dispărut tonul curtenitor la adresa Porţii, din proclamaţia „de la Padeş", dar nici măcar vag nu mai este menţionată lipsa de vinovăţie a Porţii. Acum, Tudor nu mai „năzuieşte" spre „înpărătească milă*, ca la 23 ianuarie, ci se bazează numai pe popor, pe care-1 cheamă la arme şi la

1 *D.I.R., 1821.* I, nr. 220, p. 372—37J.

2 *Ibidem,* nr. 229, p. 385 ; copie originalul — Arh. St. Buc., fond. Saint-Georges, inv. 1 126, pach. III, doc. 10.

3 G. D. Iscru, *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu — expresie a renaşterii naţionale româneşti,* intervenţie la al XV-lca Congres mondial de ştiinţe istorice, Bucureşt:, 1980.

* *D.I.R.; 1821.* I, nr. 2J0, p. 385—387.

apărarea pe toate căile a revoluţiei, împotriva „vericăruia vrăjmaş"." Evident, Tudor, cu forţele sale, nu se putea gîndi la un război, cu adevărat, împotriva *tuturor* vrăjmaşilor (se înţelege, cei externi — şi mai precis, acum, Poarta, care urma să intervină), dar proclamaţia, tipărită în 3 000 de exemplare, era, cu siguranţă, destinată şi unui efect diplomatic.

„înscrisul" dat de Tudor, la 23 martie ’, boierilor divaniţi şi spre cunoştinţă tuturor „patrioţilor", în numele lui şi al „obştii norodului“, este, cum am mai arătat, condiţionat de o clauză esenţială : Tudor va respecta tot ce a promis „stăpînirii" numai dacă „şi această stăpînire va avea îngrijire pentru dînsul (pentru popor — n.n., G.D.I.), a-1 feri de orice jaf şi nedreptate".

După reglementarea raporturilor dintre Tudor (cu „Adunarea norodului”) şi „vremelnica ocîrmuire* din Bucureşti, în noul memoriu către Poartă şi în tratativele cu paşalele de graniţă, ca reprezentante ale Porţii, conducerea revoluţiei a apărat, în esenţă, linia politică a primului „arz“, din 23 ianuarie 1821.

Astfel, în arzul din 27. IIIJ8. IV, către Poartă, trimis în numele mitropolitului, egumenilor, boierilor mari şi mici, căpitanilor, mazililor şi din partea a „toată obştea lăcuitorilor“, ca o revenire la primul arz, se arăta că ridicarea poporului, condus de Tudor, „nu priveşte spre nesupunere, ci spre cererea dreptăţilor sale", cerere pe care acesta o face „nu cu chip de împotrivituri către prea puternica împărăţie, precum mai nainte să vestise, ci cu chipul cei mai adînci supuneri şi plecăciuni" ; că ei, semnatarii noului arz, s-au unit cu poporul şi aşteaptă porunca sultanului spre a şti cînd să arate pasul ţarii printr-o dare de seamă amănunţită[1]. „Omul împărătesc", cerut încă în primul arz, din 23 ianuarie st. v., este cerut, de două ori în cursul lunii aprilie, prin arz către paşa de Giurgiu, să fie trimis la Bucureşti „spre a da ascultare plîngerilor şi dreptăţilor" poporului român[2].

1 *D.IJR., 1821,* I, nr. 250, p. 409—412.
2 *Ibidem,* II, nr. 36, p. 58—61.

Abia în ultimă instanţă, cînd, datorită intervenţiei otomane, Tudor şi .Adunarea norodului" au început retragerea spre Oltenia, în cuvîntul pronunţat în faţa Divanului Tudor a spus: „Dv. treceţi acum în Statele Austriei \ căci eu trec peste Olt cu toată Adunarea norodului, ca să mă întăresc în mănăstirile ce le-am umplut cu zaherele şi panduri. Şi nădăjduiesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mă ţin acolo multă vreme, ca în nişte cetăţi, pînă cînd voi sili pe turd să dea ţăegi, drepturile şi privilegiile ce norodul le-a cerut prin mine de frtnalta Poartă. Umblaţi sănătoşi ! D-zeu să vă lumineze ca să vă iubiţi ţara cu căldură. Nu încetaţi şi din Braşov a lucra pentru dobăndirea sfintelor drepturi ale patriei noastre" [z].

Extrem de interesantă, pentru programul revoluţiei în general, aşa cum îl gîndea Tudor, este intervenţia lui, directă, din 31. III./12. IV, pe lîngă boierii retraşi la Braşov. Acestora, Tudor le scria :

rCred că v-aţi încredinţat pînă acum de dreptatea celor începute de mine, de gîndurile mele fără patimă, pentru că eu nu caut cevaşi pentru mine, ci mă îngrijesc de binele patriei şi de fii ei sărmani, cari au rămas cu desăvîrşire goi din pridni ştiute dumneavoastră. Nici unul din ei n-a mai putut rabda suferinţele pe cari pînă acum le-au îndurat. De aceea toţi s-au hotărît sau să moară sau să-şi cîştige dreptăţile lor, însă nu de la acei cari sînt făptuitorii înpilării[3], nid prin mijlocirea lor, fiindcă tot poporul a aflat de unde veneau suferinţele...“. După ce amintea arzul trimis Porţii de curînd (v. mai sus), cu speranţele ce se legau de el, Tudor continua, într-o formulare fără echivoc privind ţinta *directă* a acţiunii pe care o conducea : „Vrăjmaşii noştri... au supt sîngele sărmanilor locuitori vreme de aproape o sută de ani". Aminteşte apoi dezbinarea boierilor şi complicitatea lor cu fanarioţii în ce priveşte aducerea ţării „într-o stare atît de jalnică". In consecinţă, reproşîndu-le boierilor din Braşov „răul“ care „vine din neînţelegerea dintre voi“, le cere să acţioneze în unire „cu boierii rămaşi aici”, atît pentru propriul lor bine, cît şi «pentru binele obştesc". Le reaminteşte ce forţă politică reprezintă ei, dar şi ce datorie patriotică decurge dintr-o atare poziţie, îi apreciază că sînt oameni „ştiutori în ale ştiinţei şi pricepuţi în ale politicei" — şi le cere : „Lucraţi, fiindcă acum e vremea potrivită a

dobîndi de la Înalta Poartă, pentru popor, dreptăţile lui legiuite". Le trimite copie de pe aitimul arz expediat la Poartă şi de pe scrisoarea către ţar ‘ 0

Cu aceeaşi claritate ni se dezvăluie, odată în plus, ţinta directă a revoluţiei românilor pe linia obiectivului extern — alungarea fanarioţilor —, din documente emanate de la cancelaria lui Tudor la începutul lunii aprilie st. v. Astfel, la 3/15. IV, cînd circula zvonul intervenţiei otomane iminente, Tudor scria mitropolitului că el nu crede în acel zvon — „strataghimă fanarioţească" îl califica el — şi că, oricum ar fi, „sîntem datori să ne jertfim pentru patria noastră". In consecinţă, îl roagă pe mitropolit să rămînă pe loc, promiţîndu-i, pentru pază, 500 de panduri, „credincioşi ostaşi" [1]. A doua zi, 4/16.IV, Tudor scria şi marelui vistier, între altele : *»Am ştiut şi ştiu că tot enteresul fanarioţesc într-aceasta razemă, ca să le dăm prilej să să aşeze odată în Bucureşti şi apoi cu chipuri înşelătoare să tragă* tot *norodu lîngă dînşii“.* Că este vorba, fără echivoc, despre eteriştii care invadaseră armat ţara, rezulta clar din cele ce urmează : „Ci *mai bine este ca să-i lăsaţi ca să mă bata, precum sînt hotărîţi..căci eu sînt bucuros ca mai bine să per cu cinste în casa mea decît să umblu prin păduri după pohtele şi planurile fanarioţilor**. Reafirmă crezul său şi arată că trimite pe Pavel Macedonschi la mitropolie — „om foarte credincios şi înţelept" —, cu care să se discute despre „verice trebuinţă" [J]. Or, care erau fanarioţii care cu mîna armată ameninţau atunci sa-1 „bată" pe Tudor ?

•

Documente privind obiectivul extern al revoluţiei romaneşti din 1821 sînt, din cele publicate, încă multe şi multe vor fi încă necunoscute sau nepublicate. Ele pot aduce informaţii în plus, importante sau de detaliu. Cele citate pînă acum rămîn însă „piese" de primă importanţă. Ne oprim, cu documentele, aici.

Continuînd totuşi, ţinem să afirmăm că a fost pentru noi o adevărată revelaţie cînd am luat act de interpretarea dată de Onisifor Ghibu, pentru prima dată, steagului revoluţiei româneşti din 1821 V

1 *1821,* II, nr. 4, p. 21—22.

Steagul acesta exprimă, cu mijloace specifice, obiectivele revoluţiei, mai cu seamă calea de atingere a lor, în cine se puneau speranţele şi care trebuiau să fie. mijloacele. După cum se va înţelege îndată, el simbolizează încrederea în forţele proprii şi independenţa acţiunii româneşti nu numai faţă de Eterie, ci faţă de orice alt „protector" puternic.

Nu vom proceda aici la completa descriere a steagului[1]. Vom reţine, în text, sub aspect tehnic, doar observaţia de specialitate a lui P. V; Năsturel; anume, că flamura steagului era „de mătase

albă foarte fină, căptuşită cu mătase albastră* Deci, o combinaţie de mare fineţe şi simţ estetic — şi, totodată de o simplitate cuceritoare —, care era menită să exprime, în acest plan, sinceritate şi puritate, gîndire adîncă şi responsabila, capacitate de înţelegere şi lipsă de ostentaţie, dar şi hotărîre de nestrămutat, în ultimă instanţă, pentru triumful cauzei, aşa cum s-a spus la Padeş şi în marşul spre Bucureşti, aşa cum s-a reconfirmat în alte documente programatice date după'intrarea în Capitala ţării.

„Sfînta treime" de pe steag, în al doilea „registru", urma sa reprezinte, în fond, cu mijloacele epocii, *încrederea in sine*; nu într-un „protector" lumesc, oricît ar fi fost el de puternic, mai ales puternic (căci putea fi cu atît mai periculos), nu legătura cu un vecin, într-un

1 Starea jalnica în care se află, acum, steagul a determinat pe Olivia Strachină, specialistă în cadrul Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, să-l reconstituie pe baze ştiinţifice, cu mijloace proprii; cît am putut, pe plan ştiinţific, i-am dat concursul. Pentru toate detaliile — a se vedea studiul citat al lui Onisifor Ghibu, ca şi G. D. Iscru, *Steagul revoluţiei din 1821,* în „Revista arhivelor" nr. 2/1981 ; Olivia şi Alexandru Strachină, *Reconstituirea steagului revoluţiei din 1821,* ibidem; G. D. Iscru, *Contribuţii documentare privind steagul revoluţiei din 1821,* în „Mitropolia Olteniei", nr. 7—9/1981.

moment, cînd atari legături erau riscante şi greu de realizat, nu patronajul unor forţe mitologice oarbe, ci încrederea în divinitate, adică, precum am spus, în fond încrederea în tine însuţi. Prezenţa crucii în braţele lui Hristos — «lucru rar întîlnit în iconografia ortodoxă", observa Onisifor Ghibu —, „simboliza desigur nu «mîntuirea», ci suferinţa care trebuia să însoţească toate actele mari şi mai ales pe acelea care aveau să încerce schimbarea rînduielilor lumii*.

Al treilea „registru" îl reprezintă cei doi sfinţi protectori şi patroni, într-o postură extrem de interesantă[1]. Despre Sfîntul Teodor Tiron nici un cercetător sau istoric nu s-a îndoit că e) era sfîntul-patron, protector al lui Tudor Vladimirescu. Dar acest sfînt Gheorghe — care, deşi tot sfînt-ostaş, ca şi Teodor Tiron, nu este omorîtoral balaurului — cine este şi pe cine reprezintă înainte de a stărui asupra *acestui* sfînt Gheorghe, să mai observăm, după Onisifor Ghibu, la sfîntul Teodor Tiron de pe steag : el, deşi îmbrăcat ostaş (căci este „sfînt-militar"), nu are tradiţionala aliură războinică, ci una tot ostăşească, dar de înţeleaptă reţinere : întîi, să se facă tot ce este posibil prin cuvînt[2]; şi să fie linişte şi înţelegere, în

1 Onisifor Ghibu observa că .în întreaga iconografie orţodoxă privitoare la Sfînta Treime nu se găsesc alături de aceasta sfinţii canonizaţi de Biserică în cursul vremurilor, ci exclusiv figuri din imediată apropiere — şi locală şi temporală — a lui Isus* (fecioara Mana, Ioan Evanghelitul etc.). De aceea autorul citat conchidea că aşezarea celor doi sfinţi patroni şi protectori alături de „Sfînta Treime" „nu este întîmplătoare, ci are un înţeles' mai adînc".

2 „Dreptăţile ţării* — spunea Tudor locuitorilor, în martie, cînd ajunsese în „scaunul oblăduirii norodului*, „de nu le voi vedea dobîndite printr-a- cele destoinice cuvinte care s-au făcut cunoscute pînă acum pă unde s-au cuvenit, vă făgăduiesc sufleteşte că să vor dobîndi negreşit prin vărsare de sînge, împotrivi vericămia vrăjmaş să va arăta călcătoriu acestor dreptăţi, de care întîi voi aveţi să vă bucuraţi* *(D.IJl., 1821,* I, p. 386).

ţară, între locuitorii ei, ca şi între popoare. „Mintea care l-a conceput pe sfîntul Teodor în acest chip a fost, fără îndoială, a unui om de mare cultură" — consideră Onisifor Ghibu. Noi reamintim aici însă şi reFecţiile lui Nicolae Stoica din Haţeg despre Tudor : „cuminte" ; „tot cuminte". Şi atunci, dacă dintr-o parte a venit acea „mare cultură", ea a putut fertiliza pe un „sol" pregătit s-o primească şi s-o accepte ; sub acest aspect, „solul" despre care vorbim nu poate fi considerat ca un element pasiv. Şi astfel, sfîntului Teodor Tiron, patronul lui Tudor Vladimirescu, cei care l-au conceput astfel i-au putut da misiunea de a aduce, în primul rînd prin cuvînt, pe lîngă alina* rea suferinţelor, — pacea şi înţelegerea \

Această misiune şi-a putut-o reţine pentru sine Tudor Vladimirescu, conducătorul „Adunării norodului", cel chemat să-i fie „chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor", dar care nu uita nici

un moment — ca om ʙcu picioarele pe pămînt" şi ca ostaş — că adesea cuvintele şi chemarea la pace pot fi nesocotite ; şi atunci armele urmau „să vorbească[8]

„Şi mai caracteristică este — reluăm, după Onisifor Ghibu —, sub aspectul caracterului mişcării, înfăţişarea sfîntului Gheorghe. Nici acesta nu este prezentat înarmat şi în exerciţiul acţiunii sale de zdrobitor al balaurului. Nici el nu poartă nici armă, nici cruce ; în schimb, în braţul sting ţine un mănunchi de ramuri de măslin — simbol al păcii, nu al revoluţiei sîngeroase sau al războiului — iar în mîna dreaptă un scut în formă de lună. Ca un pandant întregitor al ideii ce stă la temelia lumii, descoperim pe haina sfîntului simbolul soarelui (pe umărul stîng), *simbol care se întîlneşte în stema tuturor celor trei provincii locuite de români" :* Transilvania, Ţara Românească şi Moldova — descrie şi interpretează autorul ciut. Pe lîngă toate aceste elemente, care dau sfîntului Gheorghe de pe steag o semnificaţie neobişnuită", Onisifor Ghibu identifică pe sf. Gheorghe de pe steagul revoluţiei nu cu cel de la 23 aprilie — sf. Gheorghe ostaş, patronul creştin al ostaşilor, purtătorul de biruinţă (omorîtorul balaurului, în postura ecvestră) —, ci cu cel de la 8 ianuarie, „Hozevitul" — ceea ce este, evident, o eroare ; căci pe steag apare : *S</î»t«/> M<are~> M<ucenic>*

Gbeorghie", cîtă vreme la 8 ianuarie Biserica creştină înscrie în calendarul său pe *„cuviosul* Gheorghie Hozevitul".

Deşi rămas pe linia unei interpretări adecvate documentelor programatice, Onisifor Ghibu, reţinînd şi acea identificare greşită, face următorul raţionament: întrucît patronul spiritual al lui Gheorghe Lazăr era sf. Gheorghe Hozevitul, iar pe steag este — dupa părerea sa — *acest* sf. Gheorghe, sfîntul de pe steag îl reprezintă pe Gheorghe Laur, după cum sf. Teodor Ttron îl reprezintă pe Tudor Vladimirescu ; deci, în interpretarea Ghibu, cei doi sfinţi de pe steag reprezintă, în plan spiritual — pe cei doi oameni ai pămîntului — .instrumentele lumeşti" — chemaţi sa restatomicească dreptăţile a „tot norodul românesc"

Intr-o altă interpretare — şi ideea ne-a fost sugerată întîi de I.P.S. Nestor Vomicescu, mitropolitul Olteniei[1]—, sfîntul Gheorghe de pe steag ar putea să reprezinte Moldova, acest sfînt fiind nu numai hramul străvechi al Mitropoliei Moldovei (e drept, în poziţie ecvestră şi' omorînd balaurul), dar şi elementul heraldic tradiţional al steagului de luptă al moldovenilor. Ipoteza poate fi primită ca atare, cel puţin tot ca o fericită „coincidenţă".

Concluzia noastră asupra acestui sfînt Gheorghe din compoziţia heraldica de pe steagul revoluţiei: postura aceea „neobişnuită" — nu ecvestru şi omorînd balaurul, evident „păgîn", ci pedestru, fără ostentaţie, chemător la înţelegere şi pace — se încadrează perfect în ideea care a stat la baza întregii compoziţii heraldice redobîndindirda drepturilor ţării, a „dreptăţii norodului" (biruinţa, deci), în primul rînd prin forţa Cuvîntului[2], soluţia militară (pentru care, chiar pînă la data alcătuirii steagului, se făcuseră pregătiri serioase, şi ele vor continua pe parcurs!)

1 v. I.P.S. Nestor Vomicescu, *Descătuşarea,* 1821, Craiova, 1981.

2 In scrisoarea către ispravnicul de Mehedinţi, Tudor menţiona că „le este ştiută celor mari trebuinţa cea de obşte folositoare* *(D.I.R.,* 1981, I, p. 212) — şi noi' ştim că el trimisese deja *arzuri* şi memorii împăraţilor, fapt reconfirmat într-un răspuns către Divan din 4/16.II. *(ibidem,* p. 229).

rămînînd una extremă, cînd forţa Cuvîntului se va epuiza[1]; dar şi atunci, calea era cea de *apărare,* de *rezistenţă* pînă la limita posibilului, pţ„J cînd „puternicii zilei* urmau sa se convingă ca drepturile unui popor nu mai pot fi nesocotite ^ Că sfîntul de pe steag putea n şi patronul spiritual al lui Lazăr sau simbolul Moldovei — subliniindu-se, astfel, ideea de unitate românească —, ramîn, cum am spus, ipoteze plauzibile.

în legătură cu sfinţii de pe steagul revoluţiei româneşti, Oni- sifor Ghibu mai observă că pe steagul Etenei figureaza şi sfinţii Constantin şj Elena, care erau şi «patronii de veacuri ai Tarii Romaneşti". £| apar pt steagul lui Tudor. Or, prin ei se putea sublinia, notam noi, nu legătura directă — de un fel sau altul — între cele două acţiuni, atunci ideea „pancreştină", contra „păgînismului* musulman, care ar fi stat la baza acestor acţiuni
— dacă, intr-adevăr, aceasta ar fi fost ideea de bază. Absenţa de pe steagul revoluţiei a celor doi sfinţi ■— era de părere Oni- sifor Ghibu — un înţeles profund: nu mai era vorba,^ pur şi simplu, de Tara Românească, pentru ca sfinţii ei locali să fie puşi în^ rolul de patroni ai marii întreprinderi în curs de înfăptuire, ci era vorba de ceva mult mai măreţ...: era vorba de «tot norodul românesc», pentru care patronajul ocrotitorilor^ locali ai Tării Româneşti nu mai era de ajuns, şi care reclama intervenţia atk a ^ divinităţii creştine integrale cît şi a cultelor acesteia cei doi sfinţi patroni ai celor două personalităţi implicate în conducerea revoluţiei.

Urmează interpretarea elementelor «Un planul de jos al steagului revoluţiei ; vulturul cu crucea în plisc

1 Rememorării: în Proclamaţia către ţară. din (post) 23 martie/5 aprilie, Tudor asigura că .-cea' mai de temei hotărîre a mea, însoţită cu glasul norodului, iaste ca nici într-uh chip să nu încetez din cererea dreptăţilor ţării, pe care şi de nu. Ic voi vedea dobîndite *printr-acele destoinice cuvinte care s-au făcut cunoscute ftno qfum . pa unde s-au cuvenit, vă făgăduiesc sufleteşte că st vor dolâniy negreşit prin vărsare de singe împotriva vericăruia vrăjmaş să va arăta călcăteriu. acestor. drcptă(i...“* (ibidem, p. 386; s.n., G.D.I.).

— simbol heraldic al Tarii Româneşti —, înconjurat de cununa de frunze de laur (dafin) prinse jos cu panglica roşie, şi versurile, despre care Onisifo$_r$ Ghibu observă cu dreptate că nu trebuiesc citite ca fiind grupate în cflr două aparente catrene, ci perechii de la stingă la dreapta, adică :

„Tot norodul românesc Pe
tine te proslăvesc.
Troiţă de o fiinţă
Trimite-mi ajutorinţă.
Cu puterea ta cea mare Si
in braţul tău cel tare
Nădejde de dreptate Acum
*să am şi eu parte** V

Reţinem, mai întîi, trei observaţii ale lui Onisifor Ghibu: 1) în stema Ţării Româneşti au se întîlneşte cununa de lauri; 2) versurile citate nu au valoare poetică (literara), ci au o valoare şi semnificaţie *politică;* 3) Expresia *„tot norodul românesc"* (s.n., G.D.I.) — de mare importanţă pentru înţelegerea simbolurilor de pe steag şi a mesai"lui său în general — nu are se*>s dacă ne-am închipui că se referă la poporul din Ţara Românească sau la popor în general, ci trebuie admis că ea se referă la românii din cele trei ţări şi că autorul ei — sau cel puţin principalul ei autor — trebuia să fie un român ardelean, mai obişnuit cu ea, pe care Onisifor Ghibu îl vede în persoana lui Gheorghe Lazăr.

Primele două observaţii sînt corecte, iar ultima este o ipoteză plauzibilă. Cu un adaos, pe care l-am pus şi mai sus, cînd am discutat geneza programului revoluţiei: nici în alcătuirea steagului etc. să nu „vedem" în cei de la Sud de Carpaţi elementul pasiv, după cum nu trebuie să vorbim despre Gheorghe Lazăr ca unic autor al programului revoluţiei — ca ideologul ei, cum am spune azi — iar despre Tudor Vladimirescu numai ca un conducător militar, aşa cum — furat fiind, poate, autorul, de pasiunea cercetării — pare să rezulte din întregul studiu al lui Onisifor Ghibu.

Şi atunci, conduziv, interpretarea elementelor din josul steagului ar putea fi aceasta : ideea de unitate a tot norodului românesc (în interpretarea de mai sus), — exprimată simbolic în cununa de lauri ce înconjoară vulturul, prinsa jos în panglica roşie ce simboliza lupta, jertfa, iar cu cuvinte în primul vers citat — în jurul acţiunii declanşate în Ţara Românească, unitate ce putea să fiinţeze atunci, dacă împrejurările ar fi permis, sau

care urma sa fie un mesaj pentru viitor, mesaj ce venea, precum se ştie, inca din veacurile anterioare şi care va căpăta putere şi expresie clara în prima jumătate a sec. al XlX-lea '•

In sfirşit, un element de o excepţională valoare, element pe care Onisifor Ghibu nu l-a cunoscut: *prezenţa „tricolorului" romanesc pe steagul revoluţiei din 1821, reprezentat prin trei ciucuri de mătase în cele trei culori.*

^[1]}. [scr]*[s]oarea de donaţie a steagului, publicata şi în presa vremii **^(„Pressa",** nr. 203/20.IX.1873, p. 2), George Cacaleţeanu nota ca „acest stindard are încă *trei ciucuri* cu bulele de sus în argint şi *firele lor de matase cu culorile naţionale ;* sunt independenţi de stindard"[2]. Iar corepsondentul lui C.D. Aricescu, avocatul M.T. Stătescu din Craiova, care despre steag depune mărturie ca „l-am văzut cu ochii mei şi l-am pipăit cu mînele mele" şi **ca** „este luxos pentru timpii de acum 52 de ani înapoi", după ce-1 descrie succint, adaugă : „a **avut** *ciucuri luxaşi, cu argintu şi matase, cu culorile naţionale"* [3].

Datoram lui Aurel Metzulescu descrierea exactă a ciucurilor [4] Acesta a sesizat, primul, importanţa extraordinară a acestui element al steagului, după cum tot prin grija acestuia aflăm că s-a făcut prima reconstituire picturală a steagului de către pictorul ^[to]i[ca], — .publicată, din păcate, de A. Metzulescu, în alb-negru. I[ata]$_{A}$ descrierea lui A. Metzulescu: „Ciucurele se prezintă ca un tot întreg, însă compus din trei părţi distincte sau mai bine (zis) din trei ciucuri mai subţiri de mătase de dimensiuni egale şi de culori variat şi care sînt uniţi la partea lor superioară printr-un şnur de mătase. Fiecare ciucuraşi e format din franjuri, fire de matase răsucită, lungi de aproape 15 cm- In total, ciucurele pro- pnu-zis [ar]e o lungime de 35 cm. Ceea ce este interesant este că *culorile celor trei ciucuri* componenţi sînt: *roşu fraise* unul, *galben* altul şi $_{a}$itul *albastru,* exact culorile drapelului nostru, dar decolorate de timp. Firele lungi de mătase sînt acoperite de un rînd d$ alte fire, tot de mătase, dar de jumătate lungime, colorate la fel şi, aşezate în chipul următor : cele roşii, lungi, sînt acoperite

| N? P<ste mult timp se va vorbi, despte Bucureşti ca despre capitala viitoarei Dadi mari (Corneli^ Bodea, *Lupta românilor*

1 Observaţia privind o asemenea lectuiS o facea încă donatorul steagului, G.I. Cacaleţe&nu,- în 1873 : .Copiez textual acea inscripţiune — scria el — care pare a rima daca vom citi-o în linie dreaptă*.

pentru unitatea naţională, 1M4—1849, Ed. Acad. R.S.R., Bucureţti, 1967, p. 15, 99, 146, 208, 209 etc.

Arh. St. Buc., fond Saint Georges, înv: 1126, pach. III, doc. 14, f. 9 ţi 9 a ; s-n., G.D.I.

[3] *IJMem,* f. 68-69; s.n., G.D.I.

Dr. Aurel Metzulescu, *Steagul lui Tudor ' Vladimirttcit,* în .Oltenia*, cartea II, nr. 9/1941, p. 134—138.

de cele albastre scurte ; cele galbene, lungi, şi firele scurte roşii; iar cele albastre lungi şi firele scurte galbene. Firele lungi sînt mai numeroase: 163—182 mm. — vorbim de ceea ce găsim astăzi ; cele scurte sînt mai puţine — în număr de 60 pînă la 70.

La partea superioară a fiecăruia din aceşti trei ciucuri se găseşte cîte un disc de metal alb (canaf, probabil de argint) ca o jumătate de sferă, in diametru de 34 mm[1] şi înalt de 15 mm, prelungite prin cîte un tub cilindric, tot de metal alb, lung de 20 mm ţi de 10 mm în diametru ; prin fiecare din aceste trei discuri trece cîte un şnur de mătase ce iese din fiecare ciucure component; aceste şnururi se unesc sus într-unul singur, mai gros. Deasupra tuburilor se găseşte cîte un globul de mătase — 16 mm d<ia> m<etru> — fixat chiar de şnururile ciucurelui. Acestea sînt prinse, toate trei, de un alt globul de mătase de 20 mm d<ia>m<etru>. Deasupra acestui globul şnururile împlitite trec printr-o sferă turtită, de metal alb (probabil argint) înaltă de 27 mm şi în d<ia> m<etru> de 37 mm, deasupra căreia se află un alt globul de mătase,

£rin care trece şnurul, ce face mai sus un ochete (laţ) de 30 mm ingime. Anexată acestui ciucure se găseşte o sulă (cui) de metal galben, probabil de bronz, cilindrică, recurbată la un capăt şi pa- tră la mijloc. La celălalt capăt are o sferă de circa 10 mm d<ia>m<etru>, cu şanţuri oblice pe ea. Cuiul este prins de un inel printr-o toartă de fier şi în totalm său are o lungime de 38 mm. Acest cui fixa ciucurele de lemnul stindardului, trecînd printr-un inel metalic prins de portdrapel, probabil patrat la partea interioară, pentru a putea fixa cuiul şi astfel, ciucurele, de portdrapel. După toate aparenţele, ciucurele era fixat de portstindard numai ia anumite festivităţi militare[0].

lata, deci, confirmau încă o dau această *înaltă iedee de unitate naţionala românească in revoluţia românească de la 1H2t !*

Cei trei ciucuri însă, aşa cum erau ei îngemănaţi — cum

1 In text: cm, ceea ce ni se pare, clar, o greşeală de autor sau de tipar.

nu « putea mai expresiv, ca şi combinaţia culorilor (cele trei culori in două etaje) ! —, erau detaşabili, poate din motivul arătat de A. Metzulescu, poate, mai degrabă, din prudenţă, deşi nu erau atît de mari ca să „bată la ochi".

Ceva însă, foarte subtil, deşi — dacă observai, avînd în minte ideea în sine — cu o şi mai mare putere expresivă, rămînea pe -sieag : *veşmintele lui Dumnezeu* fi *Hristos au tot cele trei culori*

— *roşu, galben şi albastru.*

Prin urmare, repetăm concis : *steagul revoluţiei româneşti din 1821,* în noua interpretare (de fapt, cu adevărat prima interpretare completă), care se confirmă în chip fericit prin obiectivele şi documentele programatice înfăţişate mai sus, reprezintă *simbolul independenţei acestei revoluţii şi, deopotrivă, simbolul ideii de unitate politică naţională a întregului popor român („tot norodul românesc"* /)•

CAPITOLUL IV

ÎNCEPUTUL ŞI DESFĂŞURAREA REVOLUŢIEI

Motto : *„Veniţi cu toţii să pierdem pe cei rai!'*

(Tudor Vladimirescu)

1. Pregătiri militare ţi politice

Este, acesta, un aspect pentru care izvoarele sînt încă puţine ţi sumare. Totuşi — nu lipsesc.
într-o „povestire" a vieţii lui Tudor Vladimirescu[1] ie

1 După tradiţia păstrată de la contemporanul şi tovarăşul său Gheorghe Duncea clin com. Prejna, jud. Mehedinţi, păstrată în familia acestuia şi pusă la dispoziţia profesorului Emil Vîrtosu în 1930, care o publică 11 ani mai tîrziu (cf. Emil Vîrtosu, *Mărturii noi...,* p. 3—8), editorul menţionînd atunci i-ă î nu« la disoozitie o versiune ţi mai dezvoltata, de care urma a se ocupa „cu alt prilej[0] *(op. cit.,* p. 8, nota 1); nu s-a mai ocupat de această versiune, care e posibil să se afle fie la Arhivele Statului Bucureşti, fie la Biblioteca -.V. A. Urechia" din Galaţi, instituţie la care profesorul şi-a donat biblioteca.

relatează că acesta, pe cînd era „administrator" la moşiile Baia de Aramă şi Glogova ale lui Glogoveanu, la Baia de Aramă a găsit un logofăt, Covrea, de fel din Cemeţi. Făcîndu-se fraţi de cruce, Tudor şi Covrea s-au legat .prin toate felurile de juramînt ca sk nu plece de la vechiul ciocoi oltean pînă nu ş-or face bani, ca ei amîndoi, în tovărăşie, să adune arme de prin ţările vecine, iarbă pentru ele, pentru a porni în luptă contra fanarioţilor din ţara, care jupueau pe bieţii români, adunînd dăjdi, jăfuindu-i de faţă ; precum planul lui Tudor s-a îndeplinit pe vremurile de atuncea"
— nota „povestitorul" [1]. Aici ne interesează mai puţin că această „tovărăşie[1]* a avut alt sfîrşit*. Reţinem doar menţiunea despre astfel de planuri pe care Tudor le-ar fi făcut încă de atunci, poate pe la începutul războiului ruso-turc din 1806—1812, cînd trăia Ion Glogoveanu, oricum înainte de 1815

Dacă acest prim plan de tinereţe este încă greu de controlat, el dobîndeşte totuşi credit dacă-1 asociem la evoluţia lui Tudor după aceea, pe baza izvoarelor păstrate : a) acele replici celebre sau „dureri înăbuşite", păstrate de tradiţie sau rezultînd din cîte va scrisori trimise lui N. Glogoveanu, replici şi expresii redate de noi în alt loc £v. mai sus, p. 34—35) ; b) continua suspectare a lui Tudor de către turci şi de vodă Caragea[s], teama că revoluţionarii sîrbi s-ar putea înţelege cu „căpetenia pandurilor[0 3]; c) faptul că Tudor a depus toate eforturile şi a utilizat toate relaţiile pentru a-şi menţine continuu slujba de *vătaf de plai* într-un loc foarte potrivit — slujbă care-i permitea să-şi conserve „condiţia" şi preocupările de militar * — deşi, poate, ar fi găsit şi alte slujbe mai bănoase ; d) mai notăm încă, după Naum Rîmniceanu, teama fa- narioţilor-eterişti din Ţara Românească, care se pregăteau în taină să intre în acţiune, teama lor că „numai părţile Oltului de n-ar scoate pe faţă vreun pandur* [5]; e) mărturia mai concretă adusă de C.D. Aricescu privind adunarea de arme şi „recrutarea[0] de adepţi, de către Tudor, în anii care au premers revoluţiei[6]; f) un

1 Varianta .lungă" a acestei „istorii* s-a publicat recent — v. Rada Davi- descu, *Memoriul lui Gheorghe Duncea din Prejna, Mehedinţi, privitor la Tudor Vladimirescu,* în voi. „Drobeta", 1978, anuar al Muzeului Regiunii Porţilor de Fier, apărut 1980, p. 154—169.

document pus relativ recent în circuit ştiinţific, dar încă puţin cunoscut, ne oferă o mărturie foarte pred» : aducerea „din Austria" şi depozitarea la Gornoviţa, la casa Răeştilor, a unei importante cantităţi de arme şi muniţii[7], o parte din ele utilizîn- du-se la începutul revoluţia ; g) în sfîrşit, rapiditatea cu care s-a desfăşurat, în ianuarie—februarie, acţiunea în Oltenia, în generat fără incidente, nu la» nici o îndoială asupra unor pregătiri prealabile, concluzie întărită şi de invocarea boierilor „făgăduiţi[0]» în proclamaţia de la Padeş, boieri ale căror averi trebuiau cruţate.

Am urmărit, în alt loc[1], mai în detaliu, pregătirile pentru declanşarea revoluţiei şi am observat ca ele au fost paralele : ale lui Tudor, personal, cu „partizanii[11] săi, şi ale opoziţiei pământene. întrucît relativ slaba .forţa armată" a ţării era deţinută şi controlată de fanarioţi — prin domn, prin corpul de comandă şi, evident, prin existenţa mercenarilor-arnăuţi —, între ceea ce am putea numi pregătiri militare ale opoziţiei pământene ar fi de notat obţinerea spătăriei de către un lider al acelei opoziţii — în
1820,ca şi în 1821 după înmormîntarea lui Alex. Suţu —, marele ban Grigore Brîncoveanu.

Cît priveşte *pregătirile politice,* am notat, tot în locul deja citat, paralelismul lor — Tudor, de o parte, cu oamenii apropiaţi lui, şi opoziţia pământeană, în general, de alta. Strict documentar, „întîlnirea“ s-a produs relativ tîrziu, deşi Tudor, cu multele lui procese şi ca protector oarecum al pandurilor — nedreptăţiţi şi persecutaţi, mai ales cei care luptaseră în războiul ce abia trecuse —, cu treburile vătăşiei şi pentru reînnoirea ei, venea de* la Bucureşti, unde era cunoscut. Trecea şi pe la consulatul rus, pentru a obţine sprijin. I.P. Liprandi cunoştea că, în astfel de împrejurări Tudor ar fi avut „dese întrevederi cu boierii", între- ţinînd cu aceştia „relaţii permanente* [2]; am preciza : cu uni: boieri. „Nemulţumit de cîrmuire din cauza numeroaselor acţiuni abuzive şi lipsite de omenie — nota, încă, I.P. Liprandi —, Tudor îşi manifesta deschis indignarea, exprimîndu-se cu îndrăzneală şi sinceritate împotriva cîrmuirii ruinătoare a domnilor greci" [3].

---

1 G. D. Iscru, *Introducere in studiul* i*storiei moderne a României,* ms-, p. 250 şi urm. (sub tipar)

2 *D.I.R., 1821,* V, p. 267.

3 *Ibidem;* reamintim că D. Macedonschi nota la fel în relatarea sa : „acest Vladimirescu vorbea în mod deschis prin Bucureşti şi U consulate că de nu vor înceta abuzurile va fi răscoala în Muntenia* *(Ibidem,* p. 519).

După cum am arătat deja (p. 65—66), în decembrie[4], poate după 25, Tudor a sosit în Bucureşti şi a luat legătura cu unii din cei mai de seamă boieri din opoziţia pămînteană, evitîndu-1 pe Dimitrie Macedonschi (v. mai sus, p. 66—67 ; v. şi mai jos), boieri care l-au desemnat să ridice poporul „în arme* (cei trei mari boieri : Gr. Brîncoveanu, Gr. Ghica şi Barbu Văcărescu)[5]. Multe zile — şi în mare taină — va fi asistat şi la confecţionarea luxosului şi atît de bine gînditului steag al revoluţiei. Va fi avut întîlniri şi cu Gheorghe Lazăr care, după ipoteza lui Oni-

4Această lună o indică şi I. P. Liprandi *(ibidem).*
5 *D.I.R., 1821*. I, nr. 103, p. 196.

1
1
2

•sifor Ghibu, nu şi-a petrecut vremea scriind cursuri de matematică, cum afirmă cei mai mulţi, ci va fi desfăşurat o acţiune de pregătire a revoluţiei.

Tot pe linia *pregătirilor politice* putem admite, *ca ipoteză,* formarea unei conduceri provizorii a ţării, ^imediat după moartea Domnului Alex. Suţu, din boieri de vază ai opoziţiei pămîn- tene — Gr. Brîncoveanu, Gr. Ghica, Barbu Văcărescu, C. Creţu- lescu, Gr. Filipescu şi grecul Iacovache Rizos, în frunte, cum era normal, cu mitropolitul, *român* (primul după o serie de mitropoliţi greci), Dionisie Lupu ; singurul grec, eterist, Iacovache Rizos, n-a ştiut nimic despre pregătirile ce făceau românii (la 15/27.11.1821 încă nu ştia decît ce ştiau toţi în Bucureşti[1] şi doar era consilier al şefului Eteriei!). Tot în acest sens, al pregătirilor, pledează şi primele discuţii, la Bucureşti, cu cei trei mari boieri care desemnaseră pe Tudor sa ridice poporul în arme[2].

Ia sfîrşit, o chestiune de mare importanţă, care pune în evidenţă indirect, deşi cu o tărie deosebită, pregătirile în vederea începerii acţiunii, este aceea a creditării lui Tudor Vladimirescu pentru acoperirea cheltuielilor iniţiale. într-un studiu special \ am întărit concluzia lui M. T. Radu, care arată cu dreptate, în baza izvoarelor cunoscute şi împotriva susţinerilor lui A. Oţetea, ca „acţiunea revoluţionari din Ţara Românească n-a fost pornită cu banii Eteriei" [3]; anume, am demonstrat — la fel : în baza documentelor cunoscute şi supuse criticii textelor — că afirmaţia fraţilor Macedonschi cum că ar fi împrumutat pe Tudor cu banii necesari începutului acţiunii, este falsă. După cum a stabilit M. T. Radu, Tudor Vladimirescu, în afara propriilor resurse băneşti[4], a utilizat, pentru cheltuielile iniţiale necesitate de constituirea „Adunării norodului" şi de marşul spre Bucureşti, bani împrumutaţi de la prieteni ai săi, negustori din Orşova (Ghiţă

Opran şi Fota Popovici, poate şi Răducan Nicolau), bani restituiţi ulterior din Vistierie. întrucît sumele

1 «Ce fel de joc este acesta ? Încă nu se poate pricepe* ; nici numele lui Tudor nu-1 ştia: scria V ulturescu în loc de Vladimirescu! *(D.I.R., 1821,* IV nr. 64, p. 12)— 124). Mai notam că acel Comitet era, iniţial, compus din

4 români; boierul grec a fost introdus ulterior, alătyri de un al 5-lea român (Gr. Filipescu), la intervenţia consulului rus Al. Pini (A. Oţetea, Tudor Vla- dimirescu..., 1971, p. 191).

2 Discuţii relatate de Iordache Gol eseu (v. *Izvoare narative, 1821,* p. 229 şi urm.).

3 M.T. Radu, *op. cit.,* p. 297; precum se ştie, A. Oţetea afirmase, *fără temei,* că .fondurile lui Tudor proveneau din casa Eteriei* (A. Oţetea, *op. cit.,* ed. 1945, p. 143; ed. 1971, p. 202).

4 Cum o mai făcuse ţi în războiul ruso-turc din **1806—1812.**

împrumutate erau mari, iar acţiunea prezenta, pentru creditori, un mare risc (în caz de nereuşită), este de admis — desigur, ipotetic — o eventuală garanţie dată de unii boieri pământeni cu stare deosebită şi reprezentativi.

2. De la Bucureşti la Tismana.

în sfîrşit, după toate aceste pregătiri — unele atestate documentar, altele deduse logic şi admise ipotetic —, Tudor a plecat din Bucureşti, precum se ştie, în seara zilei de marţi, 18/30 ianuarie 1821, în mare taină, şi într-un moment potrivit pentru a nu se lua în seamă o asemenea plecare ', însoţit fiind de o ceată de oameni înarmaţi[1].

Din aceeaşi zi datează o scrisoare, în greceşte, a unor boieri — s-ar înţelege : pământeni —, prin care aceştia se desolidarizează de o acţiune ce se punea la

1 Cei mai mulţi autori sînt de părere că erau arnăuţi, daţi lui Tudor de către marele spătar Grigore Brîncoveanu. *E posibil să nu fi fost arnăuţi.* D. Ma- cedonschi declară că abia la ieşirea din Bucureşti, a lui Tudor şi a lui, a văzut „pe drum *o ceată de oameni înarmaţi'* (s.n., GJD.I.) ; întrebtnd pe Tudor, acesta i-a spus că „pe aceştia, 28 de oameni, i-a dat cîrmuirea pentru a constrîngc populaţia nesupusă de pe moşia negustorului Gugiu* *(D.I.R., 1821,* V, p. 520) Mai ştim că in alaiul înmormîntării lui Al. Suţu, la 20.1./l.II, nu Gr. Brîncoveanu apare ca spătar (Em. Vîrtosu, *Despre Tudor^ Vladimirescu...,* p. 45) ; în ziua declarării oficiale a morţii domnului. Gr. Brîncoveanu figurează întrr „otcărmuitorii Ţării Româneşti", imediat după mitropolit *(ibidem,* p. 43); mai ştim — e drept, dintr-o singură sursă (CX). Aricescu, *Istoria revoluţiunii...* p. 35), că Tudor venea (a venit, în 1818, după sursa citată) la Bucureşti îr» soţit de plăieşi de-ai lui („catane"), pe care îi lăsa la marginea oraşului. E posibil, deci, ca amintita ceată — „ceată de oameni înarmaţi*, scrie textual D. Macedonschi, despre care nu se poate spune că nu-i cunoştea pe arnăuţi! — să fi fost, de fapt, credincioşi de-ai lui Tudor, poate chiar astfel de „catane* (plăieşi) cu care venea din Oltenia. După I. Dirzeanu, arnăuţii care erau cu Tudor, 40 la număr, erau „dintre soldaţii sărdarului Iordache -^Olimpionil ' şî ai lui <Ioan> FarmacKi *(D. I. R-, 1821,* V, p. 20), despre care ştim că — împreună cu alţii — au produs .incidentul* de la Beneşti pentru a submina acţiunea românească (v. mai departe). E posibil ca Dîrzeanu să facă o confuzie- între „catane" (plăieşi de-ai lui Tudor) şi arnăuţi, deşi nu este exclus ca cetei care a pornit cu Tudor, din Bucureşti, să i se fi alăturat şi arnăuţi. Dacă am mai dispune şi de alte surse, ntunci o informaţie „fugitivă* a lui Iordache Go-

cale cu scopul „să turbure spiritele, să provoace dezbinări şi să paralizeze cîrmuirea", respectivii boieri (care menţionează că subscriu documentul, dar nu o fac totuşi) rugîndu-1 pe consulul rus să-şi „dubleze protecţia faţă de ţară"

Din confruntarea unor surse diferite[2] rezultă că Al- Pini, dacă a bănuit ceva, n-a cunoscut detalii, acţiunea fiind pusă la cale de boieri pămînteni. Consulul (şi eteristul!) Al. Pini, precum deja am arătat, i-a scris lui Tudor, la 25.I/6.II, să înceteze acţiunea pornita, dar Tudor i-a dat amintitul răspuns „caustic", care l-a determinat pe consul să-l califice drept „carbonar". El, consulul, bănuia ci se pune ceva la cale în Oltenia şi — înainte de 19/31 ian., după cum rezultă dintr-un document — îşi luase măsuri să fie ţinut la curent cu tot ce se va întîmpla, îndemnînd totodată să nu se întîmple „supărări", oamenii să fie sfătuiţi „să stea liniştiţi şi să nu caute nimic" \

O problemă care se pune, la acest început — şi efortul de rezolvare a ei se impune, chiar dacă paranteza va fi mai lungă — este aceea a rostului lui Dimitrie Macedonschi pe lîngi Tudor Vladimirescu. In memoriile lui Mihai Cioranu, „aghiotantul" lui Tudor, dupi relatarea celor petrecute la Padeş şi dupi ce redă prima cunoscută proclamaţie din 23.I/4.II, citim : „Eteria grecească, spăimîntîndu-se de aceasta, pe de o parte a trimes să întrebe pe Tudor ce însemnează această proclamaţie, iar pe de alta a trimis lui Macedonschi deocamdată 1500 de arnăuţi, sub pretext de ajutor şi întărire pentru Tudor, poruncindu-i însă în secret să privigheze toate păsurile (paşii — n.n., G.D.I.) lui. Tudor a răspuns grecilor să n-aibă nici o frică, că aşa îl povăţuieşte pe el politica ţarii lui“ Mai tîrziu — şi tot după M. Cioranu —, cînd Eteria a aflat şi despre trimiterea de către Tudor a primului *arz* către Poartă, „a mai trimis o mie de arnăuţi, sub[1] comanda lui Hagi Prodan, pe lîngă ceilalţi o mie şi cinci sute ce se aflau i>upt Macedonschi, tot cu cuvîntul acela că-i trimite drept ajutor, iar întru ascuns aceste două căpetenii, Prodan şi Macedonschi, erau porunciţi straşnic să observe toate păsurile lui Tudor şi supt nici un cuvînt să nu se

1 ***D.I.R., 1821,*** I, nr. 107, p. 204—205 ; .Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 594—595.

depărteze de dînsul“ [1]. Apoi, în alt loc scrie despre „necurmatele intrigi ale grecilor (ce lucrau prin Macedonschi şi Prodan) pe lîngă capii pandurilor" \ Şi tot Cioranu adaugă, despre ambii, *Prodan şi D. Macedonschi,* că *„lucra neîncetat în oştirea lui <Tudor> contrarevoluţie împotrivâ-i*[u] [5] (s.n., G.D.I.).

I. Dîrzeanu, în „cronica" sa notează că Tudor a plecat din Bucureşti „avînd împreună cu dînsul şi un *ofiţer rosesc* (s.n., G.D.I.), a<nume> <Di>mitrie Macedonschi'[2]. în sfîrşit, din declaraţia lui *Dimiţrie Macedonschi,* care l-a însoţit pe Tudor spre Oltenia, plecînd din Bucureşti — Tudor, înainte de această plecare, afirmă acelaşi, „se înţelesese cu boierii şi *se ascundea faţă de mine“* (s-n-, G.D.I.) —, reiese că acest *„ofiţer rosesc“ n-a ştiut* (sau, oricum, n-a ştiut precis) *despre adevăratul scop al plecării lui Tudor* acolo şi că — afirmă el însuşi — „după ce am trecut Oltul..., a treia zi după plecarea noastră din Bucureşti, el (Tudor — n.n., G.D.I.) mi-a declarat că glasul poporului îl cheamă anume pe el spre a-i fi conducător pentru dobîndirea drepturilor şi de nu voi fi de acord îmi voi pierde viaţa, şi aceasta nu numai eu ci şi întreg neamul meu, şi că el este împuternicit în acest scop de către boieri" (anexează traducerea cunoscutului înscris)[3]. Mai reţinem — din propria declaraţie — că Pavel Macedonschi, fratele primului, cînd a acceptat propunerea boierilor de rangul I, a mitropolitului şi episcopilor, de a pleca în Oltenia, la Tudor, le-a declarat acestora că el (ca supus rus — n.n., G.D.I.), mai întîi „trebuie să întreb despre aceasta pe consulul general al Rusiei, Pini" Şi dacă Pavel a procedat astfel, era normal ca şi fratele său Dimitrie să fi procedat aşa, adică să ceară permisiune de la consulul Al. Pini, poate chiar să fie trimis de acesta psntru a-1 supraveghea pe Tudor. Dacă avem în vedere că Al. Pini era grec etenst, iar secretarul consulatului, Gh. Leventis, era şeful eforiei din Bucureşti a Eteriei, informaţia lui M. Cioranu — privind trimiterea de arnăuţi în Oltenia, puşi sub comanda lui D. Macedonschi —, ni-1 „apropie* şi mai mult pe acesta din urmă de consulatul general ţarist. Nu pierdem din vedere nicijuarea de- către D. Macedonschi, de la Tudor, cu prilejul arestării^ de la Goleşti, a unei părţi a arhivei acestuia din urmă, confiscată apoi de la prunul de către autorităţile ţariste din Basarabia şi trimisa la Petersburg[4]. Oricum — să nu uităm nici aceasta —, nu avem

1 ***D.I.R., 1821,*** I, nr. 107, p. 204—205.
2 *D.I.R... 1821,* V, **p.** 20
3 *Ibidem,* p. 520.
4 Discuţia şi sursele — la G. D. Iscru, *Tudor Vladinurescu n-a fost*

nici o intormaţie că aceiaşi boieri „făgăduiţi" lui Tudor l-ar fi desemnat şi pe D. Macedonschi să-l urmeze pe primul în Oltenia. Dar, cu calitatea pe care o avea şi pentru că tot îl însoţea pe Tudor — şi boierii de care vorbim puteau afla repede aceasta —, fără a-i cunoaşte secretul, aflîndu-1 doar după trecerea Oltului, D. Macedonschi trebuia ţinut şi obligat sa fie de folos cauzei- româneşti, nu să-i pricinuiască vreun rău. Pentru aceasta, *tot prin Tudor,* Barbu Văcărescu i-a făgăduit importanta suma de 250 OOtt lei. ^idor îi va fi transmis şi această făgăduiala. D. Macedonschi» inspaimîntat de mersul evenimentelor în Oltenia, dar şi de pedeapsa cu care Tudor îl ameninţase, în drumul spre Craiova va f» dat semne de renunţare, umblînd să se „Iase“ de acea „delicată pornire* — cum îi reproşa prompt (desigur, fiind înştiinţat!) Barbu Văcărescu, amenînţîndu-1 din nou, cumplit, dar tot din nou întărindu-şi făgăduiala prin scrisoarea ce-i adresa în februarie[1].

Din toate acestea — alături de demonstraţia lui M. T. Radu[2] — rezulta că Dimitrie Macedonschi (după aceea, cum se va vedea — v. mai jos, p. 134 — şi fratele său Pavel) a putut juca
o „carte dublă" pe lîngă „Adunarea norodului* şi pe lîngă Tudor
Vladimirescu : ca supus rus, ca ofiţer rus, cu siguranţă informator al lui Pini, dar — poate, şi de aceea — ocolit de Tudor în „preziua” revoluţiei, a putut fi „omul" lui Pini; inevitabil, şi omul Eteriei, prin tot ce a făcut, deşi nu cunoaştem încă dovada sigură a „iniţierii" lui în Eterie [3] — şi în această dublă calitate a început prin a-1 supraveghea îndeaproape pe Tudor, iar în final a avut rolul principal în arestarea acestuia, la Goleşti.

Aşa cum spuneam, după pregătirile amintite, Tudor Vladimirescu a plecat din Bucureşti, pe drumul Râmnicului (Vîlcea). A trecut „<pe la> marginea oraşului Piteşti", „nesupărînd pă nimeni întru nimic", apoi a trecut Oltul la

finanţat de Eterie, loc. cit.

1 *D.I.R., 1821,* I, nr. 120, p. 223 ; datarea scrisorii e nesigură: ori 2 ora 2C februarie; avînd în vedere mersul evenimentelor, am înclina pentru acceptarea dată de 20.II/4.III de pe traducerea rusă a scrisorii, anexată _te declaraţia fraţilor Macedonschi *(Ibidem,* nota 1—2 ; vezi în acest sens şi precizarea lui D. Macedonschi *(D.IJL, 1821,* V, p. 520—521).

2M. T. Radu, *op. cit.,* p. 222—223.

3 Este posibil ca fraţii Macedonschi şi Hagi Prodan să-şi fi avut şi „planurile* lor, cum rezultă din unele atitudini ale acestora, deci să nu se fi identificat întru totul cu eterişdi; dar aceasta, pentru noi, nu schimbă datele problemei.

satul Budeşti, la 19/31.1. Apu- cînd „drumul spre Ocna cea Mare, în seara acelei zile a ajuns la un sat aproape de Ocnă, unde — ne conduce în continuare I. Dîr- zeanu)[1] — „au conăcit noaptea acolo, cumpărînd toate cele trebuincioase cu bani". A doua zi, Tudor şi cei care-1 însoţeau au pornit spre Tîrgu Jiu. în cale l-au întîlnit pe locţiitorul de vătaf al plaiului Horez ce aducea peste 2 000 de taleri la „sărăfia" judeţului Vîlcea, l-au luat cu ei (împreună cu un plăiaş ce-1 însoţea) şi la 21.I/2.II, „pă la 12 ceasuri seara", au ajuns la Tîrgu Jiu, unde „au tras drept la dumnealui vtori logofăt Vasile Mongescu, sa- meşu judeţului". O parte din oamenii care-1 însoţeau pe Tudor — completează C. D. Aricescu, citînd relatarea lui Gr. Mongescu, fiul lui Vasile Moangă [2] — „tăbărîră pe maidanul din dreptul caselor lui Moangă..., unde era isprăvnicatul; restul umplu curtea casei lui Moangă". De aci — continuăm, după I- Dîrzeanu —, 20 din ceată au mers la „conacul* clucerului Dinicul Otetelişeanu, unul din cei doi ispravnici ai judeţului Gorj, pe care „l-au rădicat cu mare zor şi l-au dus la slugeru Theodor"- Ispravnicul a cerut „să-i arate poruncile ce vor avea". I s-a spus să meargă cu toţii la satul Bradiceni, să întâlnească acolo şi pe celălalt ispravnic, căminarul Iorgu Văcărescu — şi acolo, „împreuindu-i pe amîn- doi ispravnicii, le va arăta poruncile". La Tîrgu Jiu, „cu streji la poartă, la scara şi în foişor, şăzînd pînă la patru ceasuri din noap

1 *D.IJL, 1821,* V, p. 20 şi urm.
2 C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 91 ; autorul zice că erau arnăuţi.

te, s-au potcovit caii, cu luminări, noaptea, şi au îmbucat şi -cîte ceva de-a-mpicerile, arătînd că au să meargă şi la judeţul Mehe- dinţului, ca să arădice şi pă dumnealor ispravnicii de acolo". După
C. D. Aricescu, cînd V. Moangă a venit acasă Tudor i-a destăinuit „tot planul", îndemnîndu-1 să-l însoţească la Tismana ; acesta i-a răspuns că nu poate pleca, avînd în „sărăfie" o sumă importantă de bani ; Tudor e de acord ca prietenul său să rămîna pe loc, garantînd, la rîndu-i, banii destinaţi Vistieriei ; „apoi încredinţa pe amicul său că răscularea poporului se face cu consimţământul boierilor patrioţi" ; V. Moanga i-a spus totuşi că fapta lui Tudor este „cutezătoare" şi că nu va scăpa cu viaţă „din această răscoală", la care Tudor a răspuns: „Ştiu, prietene...; dar din ceasul cînd m-am născut m-am îmbrăcat cu cămaşa morţii" \ Deci, după ora 4 dimineaţa, 22.I/3.II — ne conduce iarăşi I. Dîrzea- nu —, ceata reunită a pornjt-o din Tîrgu Jiu. „Şi mergînd cale dă trei ceasuri, au ajuns la o circiumă a stolnicului Viişoreanu, de au mas cu toţii, făcînd îndestulă strejuire, pînă a doua zi (?) [1]“- De aci, „aridicîndu-să cu toţii, au mers la satul Brădiceni“. Nu l-au aflat aci pe cel de al doilea ispravnic al Gorjului, Iorgu Văcărescu (aflase vestea peste noapte şi „să caceridisise") — „şi-au îndreptat cu toţii drumul spre mănăstirea Tismanii", unde au ajuns în seara zilei de 22.I/3.II[2], sîmbătă.

După plecarea lui Tudor din Tîrgu Jiu, la V. Moangă s-au adunat boierii din oraş, dar n-au putut afla nimic de la prietenul lui Tudor ; totuşi, bănuind ceva, „parte din ei fugiră spre a-şi asigura viaţa" — ne mai informează C. D. Aricescu ; şi tot el mai adaugă încă : la prînz, sosind în Tîrgu Jiu şi celălalt ispravnic, Iorgu Văcărescu, porunci să se strîngă „toate catanele isprăvniciei şi cele de poteră", expedie un curier la Bucureşti, cu ştirile din judeţ şi porni la Vistierie banii adunaţi cu un „bumbaşir" venit special pentru aceasta, din Capitală *.

în ra-rea Tismana, Tudor, cu ceata care-1 însoţea, şi cu unul din ispravnicii de Gorj, Dinicu Otetelişanu, „poprit", a stat în noaptea de 22—23.1/3—4.II, făcînd ultimele pregătiri pentru declanşarea acţiunii.

---

1 poate, pînă s-a luminat de ziuă, a doua zi după 21, deci la 22.1/ 3.11. Circiuma Iui Viişoreanu era, atunci, la Vădeni, la 200 stj. departe de şosea. Unde se mai afla încă pe vremea în care C. D. Aricescu îşi elabora lucrarea *(op* cit., p. 93, nota 1).

2 *D.I.R., 1821,* V, p. 21 (Dîrzeanu).

* C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 93. [1] .

3. **La Padeş» la „metereze".**

în mica localitate din nordul judeţului Mehedinţi, Padeş, devenită apoi atît de cunoscută în istoria românilor, Tudor Vladimi- rescu — însoţit de D. Macedonschi şi de puţini oameni înarmaţi, dar aşteptat aci de locţiitorul său la vătaşia plaiului Cloşani, credinciosul Dumitru Gîrbea, cu circa 100 de plăieşi — a sosit în prima parte a zilei de *duminică 23 ianuarie/4 februarie* (poate chiar în zori) şi de aici a fost lansată prima *Proclamaţie revoluţionară* pe care o numim, firesc, *„de la Padeş",* analizată de noi în alt loc (v. p. 96).

în declaraţia sa, D. Macedonschi, care îl însoţea pe Tudor, arata că ei, lăsînd la Tismana pe ispravnicul de Gorj cu 15 arnăuţi, „noi, cu 13 arnăuţi, ne-am dus în *satul Padeş,* unde, *în cele trei zile cît am stat acolo, am scris din partea poporului şi am explicat amănunţit tot ce suferă acesta, precum şi scopul celor întreprinse de noi pentru a se trimite Porţii otomane*"

Deci, după ce a lansat chemarea la luptă, prin *Proclamaţia de la Padeş,* Tudor şi credincioşii săi, într-un „staţionar" de 3 zile
— aci, la Padeş (23—25 I. st. v.) — au lucrat febril în profitul ■cauzei. Au pornit o acţiune de *recrutare sistematică a ostaşilor*[1] şi în puţine zile Tudor a strîns sub comanda lui peste 600 de plăieşi, mai toţi vînători de capre şi de urşi[2]. Din naraţiunea lui M. Cioranu rezultă că Tudor însuşi a participat la acţiunea de recrutare a primului „corp" de ostaşi, cu care a risipit primele rezistenţe, la Tîrgu Jiu- Apoi a revenit la Tismana, pentru „un ■ultim control" iar de aci din nou la Padeş, „unde au găsit toate satele plaiului Cloşani adunate şi gata pentru revoluţie". „Tudor, pe dată li-au şi proclamat şi asidosia (scutirea de tribut)", făgăduind că daca va obţine pentru ţară „vechile drepturi" şi „dorita dreptate", „el va face a li se întoarce toate dezmoştenirile şi uşurarea tributurilor cu care i-au fost împilat Domnii şi boierii greci"

In rimp ce *„Tudor a rămas la meterezi, la Padeş"* — nota mai tîrziu I. Gornoviceanu, în scrisoarea către C. D. Aricescu —, fihiţă Răescu a plecat la Gornoviţa, la „depozitul" de arme şi muniţii despre care am mai vorbit, ,să împarţe din armele

1 *D.I.R., 1821,* V, p. 520 ; s.n., GX>.I.

2Apud C. D. Aricescu, *Istoria revoluţi unii...,* p. 100 ; „Şase sute de panduri — nota şi M. Cioranu —, tot unul şi unul, vrednici de a. fi gardă 'lai şi de ajutor Ţării Româneşti" (N. Iorga, *Izvoarelt...,* p. 237).

ce avea ascunse" acolo, pe altele să le încarce şi să iasă cu ele în drumul oştirii[2].

Tot de la Padeş au fost expediate, cum am menţionat, şi memoriile către puterea suzerană şi către celelalte două puteri în care se puneau speranţe pentru protecţie şi sprijin pe lîngă Poartă : la Laybach, pentru ţarul Rusiei şi pejitru împăratul Austriei, prin Ghiţă Opran din Orşova iar *anul* către Poartă — trimis prin paşalele de la Ada-Kale şi Vidin — „poporul însuşi" l-a înmînat[3], adică o „delegaţie" de oameni simpli, rău îmbrăcaţi, simbolizînd suferinţa, sărăcia şi setea de dreptate deopotrivă

Totul s-a făcut cu multă iuţeală — calculată, însă, chibzuită şi di«ciplinată, cu „deosebită politică* (aşa cum se va înţelege îndată de un observator atent, prezent în tabără), care să nu lase loc superficialităţii, fapt care indică fară dubiu şi pregătiri anticipate, despre care am vorbit.

Unul din raţionamentele de bază ale lui A. Oţetea a fost acela că Al. Pini — ca diplomat ţarist şi ca eterist — a dinamizat şi mai ales a regizat întreaga acţiune desfăşurată în Principate, atît în ce priveşte mişcarea eteristă cît şi pretinsa unitate româno-ete- ristă ’. Or, urmînd documentele de certă valoare, putem constata că situaţia se prezintă, în ce priveşte pretinsa unitate româno-ete- ristă, „regizată", chipurile, de Al- Pini, exact invers de cum a înfăţişat-o A. Oţetea. Aşa cum vom avea prilejul să mai arătăm, revoluţia românilor a fost o acţiune pe care Al. Pini, în dubla calitate despre care am vorbit, a „pierdut-o din mînă“, în pofida atotputerniciei sale anterioare şi n-a mai putut-o aduce sub controlul său pe tot parcursul evenimentelor.

Pentru început reţinem, ca probă de independenţă a revoluţiei româneşti faţă de ceea ce reprezenta atotputernicul diplomat, scrisoarea de răspuns a lui Tudor către acesta în primele zile ale revoluţiei[1].

Din răspunsul lui Tudor reţinem mai întîi poziţia ostilă a lui Al- Pini faţă de acţiunea românească despre care aflase totuşi că începuse în Oltenia. Astfel, el socotea pe Tudor ca „un însoţit cu o ceată de arnăuţi”, iar *„trecerea mea dincoace de Olt* — rezuma Vladimirescu — *este iarăşi socotită o urmare nelegiuită*“ (s.n., G.D.I.). Şi, după ce-i explica rostul acţiunii

1 Arh. St. Buc., fond. Saint Georges, înv. 1126, pach. III/doc. 14, f. 36 ; „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 586.

începute, conducătorul revoluţiei românilor îi scria cuviincios, dar ferm : *„Cît despre mine, eu rog pe Ex. V. să contenească cu acele cugetări ce-mi sînt potrivnice“.*

Explicîndu-i apoi mobilările revoluţiei, şi poziţia conducătorului, altfel de cum o categorisise Al. Pini, Tudor scria: „-..Se cade să fac ştiut ex. v. *că eu sînt un adevărat fiu al Patriei* care din tinereţea mea i-am făcut multe şi folositoare slujbe ; însă că *n-am dobîndit alt folos fără cît iubire şi jertfire de la norod, iar din partea boierilor nu mi-a fost cu putinţă a dobîndi cît de mic folos.* Ci, în loc să-mi dea vreun ajutor, ei au umblat numai cu zăticniri, pănă cînd mai la urmă am căzut în cea desăvîrşită prăpădenie. *Că aceşti ipochimeni* — atrăgea atenţia Tudor- — *„numai din prieteşugul lor pentru străini sînt nărăviţi a prăpădi ţara. ...Şi eu de capul meu nicidecum n-am încercat cea de acum pornire*“ — îşi definea Vladimirescu poziţia —, *„fără cît tot norodul din cele cinci judeţe, din oraşe şi chiar din politia Bucureştilor, atît simpatrioţii mei cît şi oamenii cei străini, cinstin- du-mă pe nune cu credinţa lor, m-au luat a le fi cbivemisitor în treaba cererii dreptăţilor, m-au tras cu ei, şi, în Adunarea cea. de obşte a norodului au botărît să meargă drept la Bucureşti ca să-şi ceară dreptăţile*

Afirmînd unul din principiile de bază ale revoluţiei, şi, totodată, precizîndu-i cu claritate poziţia faţă de puterile suzerană şi „protectoare", Tudor îi răspundea în continuare diplomatului ţarist că în această „pornire" „nimănuia nu se va face nici un rău. Căci norodul ştie că îşi are un stăpîn căruia îi este prea supus şi că nu este dezvinovăţire pentru cel vinovat. Norodul nu va ridica mîna asupra nimănui şi rămîne supus prea puternicei împărăţii < otomane >, după cum ex. v. se poate încredinţa la citirea cererilor asemănătoare ce s-au trimis şi la înalta Poartă şi totodată au fost supuse cu multă plecăciune m. s. împăratul tuturor Roşiilor, apărătorul acestui de Dumnezeu păzit norod". Şi Tudor roagă pe Al. Pini „să binevoiască" — „în puterea slujbei ce aveţi" — „a trimite copie după această jalbă <a românilor> la dumnealui trimisul Rusiei la Ţarigrad".

„Făcînd politică", Tudor ruga pe Al* Pini „să binevoiască a mijloci la boierii oblătuitori ai Divanului, ei să poprească orice pornire de panduri şi de altă oştire ce au cugetat a trimite împotriva norodului[0]. Şi îşi însoţea rugămintea cu un teribil avertisment faţă de eventualii potrivnici interni ai revoluţiei : *„Căci trebuie să vă fac ştiut, domnule, că de se va trage măcar un singur foc de arma asupra norodului, atunci în Ţara Românească nu va mai rămîne nici măcar un singur suflet de neam*

boieresc. Căci tot norodul, aprins de dorinţa răfuielii cu acest neam boieresc, aşteaptă numai semnul ca să şi-o potolească. Şi locuitorii politiei bucureştilor cugetă la fel cu tot norodul".

După ce ruga pe consulul general Al. Pini „să contenească cu acele cugetări ce-mi sînt potrivnice", „alesul norodului" şi „adevăratul fiu al Patriei" adăuga, cu diplomaţie : „Eu mult am dorit ca să plec dăloc spre Bucureşti, dar Adunarea norodului nu mă lasă ; ci, cu înaintarea norodului voi veni şi eu“ (s.n., G.D.I.).

De Ia Padeş, copii de pe Proclamaţia din 23 ianuarie au fost trimise în judeţele Olteniei, poate şi dincolo de Olt, şi în Bucureşti. Dacă la Cărbuneşti — 50 de km în linie dreaptă faţă de Padeş — Proclamaţia a fost citita la 24.I/5.II ’, la Tîrgu Jiu ea a ajuns chiar în seara zilei de 23.1/4.II, eliberîndu-1 pe Vasile Moangă de jurămîntul dat lui Tudor de a ţine secretul. Şi secretul, după C. D. Aricescu, ar fi fost acesta, dezvăluit de prietenul lui Tudor : că „moartea Domnului Al. Suţu s-a ţinut secretă de boieri pînă se vor putea aduna cetele de panduri de peste Olt,, pentru începerea mişcării; că nici Tudor însuşi nu ştie ce rezultat va avea răscoala pînă la sfîrşit; şi că Tudor este însărcinat de cei mai de frunte boieri ai ţării ca să facă acea mişcare, în numele său, pentru a scăpa ţara de Domnii greci" '. Desigur, respectivilor boieri nu le „convenea" — oricum, n-aveau un interes în acest sens — aspectul social foarte pronunţat pe care l-a luat revoluţia în Oltenia, în urma Proclamaţiei lansate la Padeş. Dar noi inserăm aici această informaţie pentru a puncta, „pe drum", odată în plus, caracterul independent, îndelung şi bine chibzuit al revoluţiei româneşti.

4. Drumul spre Craiova. Tabăra de la Ţînţăreni

Ca Tudor, cu „Adunarea norodului" va fi avut de gînd, chiar de la început, să ocupe Craiova, încă nu cunoaştem. Dar, oricum, drumul principal al celor mai mulţi din cei adunaţi la Padeş „la metereze", coborînd pe Motru, a fost „drumul Craiovei".

a) Marea adeziune Mai întîi, pînă la Ţînţăreni, dar şi

populară la cauza acolo, este cazul să evidenţiem *un aspect* revoluţiei. *esenţial: masiva adeziune populara la rezoluţia declanşată.* Era un efect al Proclamaţiei de la Padeş — cu siguranţă, şi mai pe înţeles explicată prin viu grai —, apreciată în multe izvoare pentru claritatea ei, era un efect al pregătirilor anterioare (încă insuficient documentate, dar reieşind, fără îndoială, şi din mersul aproape perfect al evenimentelor în „etapa olteană" a acţiunii). Era însă, înainte

de toate, această mare adeziune populară, o răbufnire a acelei situaţii revoluţionare deosebită care a generat revoluţia însăşi.

Această *maâvâ adeziune populară* este redată de izvoare documentare şi narative, de lucrări memorialistice aparţinînd unor adepţi şi prieteni dar şi ale unor neprieteni, este redată tn documente diplomatice şi în corespondenţe sau informaţii din presa timpului.

Mai întîi, un prieten — adept, participant (care ridică totuşi un semn de întrebare prin comportamentul de la Goleşti —, Mihai Cioranu, notează, referindu-se la prima ridicare, aceea a mehedin- ţenilor, la chemarea lui Tudor : „Şi s-a ridicat tot judeţul acela cu dînsul, unii cu arme, iar alţii cu suliţi, cu coase şi cu fure de fier“. Apoi, oarecum generalizînd: .pandurii si sate întregi începură a se ridica la glasul patriei ce vorbea prin gura lui Tudor“. Comentînd încă proclamaţia de la Padeş, ecoul ei, M. Cioranu scrie: „Aceste proclamări auzindu-le ţăranii chiar de la însuşi Tudor, au început cu toţii a 9e scula şi tot Principatul a se clăti, aprinzîndu-se de entuziasmul răzbunării, mai vîrtos cele cinci judeţe ale Micii Românii, care suferiseră mai mult de la greci. De atunci — continuă memorialistul — ţăranii au mai început a mai răsufla jugul străinului; şi alergau cetele de panduri, supt steagul lui Tudor, strigînd : «Să trăiască dreptatea ! Să trăiască Domnul Tudor!» Atunci a început a se da pe faţă revoluţia şi scopul Vladimirescului". Este util să reţinem aici şi remarca acestui apropiat al lui Tudor, cum că „văzîndu-se întărit şi sprijinit de popor", Vladimirescu a trimis cunoscutul arz către Poartă ’.

Acum, comentariul unui duşman (cu siguranţă, şi personal, dar şi în ce priveşte conduita şi convingerile), memorialistul I. Dîrzeanu, poate cel mai informat contemporan pentru „etapa olteană" a revoluţiei[2]. Comentînd marşul „Adunării norodului”, chiar de la început, cînd Tudor a făcut ocolul pe la Cemeţi, Dîrzeanu notează ostil că Vladimirescu, „amăgind pă toţi lăcuitorii cei proşti du prin împrejuratele sate", aceştia *„cu spinarea le aducea dă mincare“*[3]. Apoi, continuîndu-şi comentariul cînd Tudor se afla în marş între Strehaia şi m-rea Gura Motrului, reţinînd ecoul Proclamaţiei în satele oltene, Dîrzeanu — care era în Craiova, într-o slujbă importantă la Căimăcămie, în măsură, deci, să cunoască —, scrie : „Iar slugeru Theodor cu toată Adunarea sa stînd

' N. Iorga, *Izvoarele.,,,* p. 236, 237, 238 şi 241.

[2] Era la Craiova, în slujba caimacamului grec de aci, cu care a fugit la sfîrşitul lui februaiie, cînd Tudor a. amenințat că va veni în Craiova.
[3] N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 13 ; *D.I.R., 187t,* V, p. 26 ; s.n., G.D.I.

între Strihaia şi între mănăstirea Motrului, propoveduia către obştea lăcuitorilor feluri dă dăşărtăduni, aducîndu-i pe toţi la surea de apostasie, încît *toţi locuitorii judeţului Mehedinţi au făcut încetare de răspunderea datorii lor şi cu toţi alerga la Adunarea slugerului Theodor, ducîndu-le prin cară şi pă cai cele trebuincioase de ale mîncăni. încă şi marginea învecinatelor judeţe, ascul- tind din depărtare propoveduirea asidosii, s-au abătut la nesupunere*“ \

C. D. Aricescu, citînd, în 1874, o „sursă vie" [1], confirmă, men- ţionînd că în calea celor care aprovizionau Adunarea, într-una din sărbătorile de atunci (din 1821) ale sfîrşitului de iarnă ieşeau femei şi bătrîni din partea locului cu „împărţituri", zicînd, de pildă : *„ţine, Ioniţă, să fie de pomană lui Tudorin, că ne-a scăpat de bir".*

Prin contrast, la faţa locului, pe brazdă, la vederea „ciocoiului" sau a celui socotit tot ciocoi, ţăranul devenea crunt \ Memorialistul Dumitrache Protopopescu îşi amintea că în sat la Ţînţăreni (?), pe moşia „domnească", avea o vie — probabil, arendată —, pe care însă, în vremea revoluţiei, a îngrădit-o un Neagoe Marinescu şi
o săpa. Cînd a ajuns acolo, însoţit de o rudă, l-a găsit pe ţăran la vie şi l-a întrebat: „apoi, ce este aceasta, Neagoe ?“• Ţăranul l-a înjurat şi a sărit la el cu sapa, zicînd *„că nu mai sînt ciocoi în ţară“ ;* l-a lovit cu sapa la mîna dreaptă, dar jje memorialist l-a scăpat „neică Meiţă“, care l-a împuşcat pe ţaran „prin picioare" ; „că de nu da neică cu puşca, <Neagoe>da o dată şi mă omora" [2].

Aşa au înţeles sătenii chemarea lui Tudor. „..După ce s-au început apostasia, aceasta — relata „vechilul" m-rii Hurez la 31 VIII 1821, cerîndu-şi, retroactiv, „drepturile" — *s-au sculat numiţii săteni şi au făcut toate acele vii şi pometuri zapt*[3], *cu cuvint că porunca lui Tudor a fost ca nu numai viile să le stăpînească ei, ci şi moşia. Şi aşa, în puterea acestui cuvint, ţin viile în zaptul lor“* [4].

Şi „Adunarea norodului" creştea, ca o apă care-şi aduna izvoarele şi pîraiele. Cînd tabăra se stabilea la

---

1un bătrîn de circa 100 de ani din Jupînești (Gorj), care, la vîrsta lui, putea să încurce unele detalii, dar expresia cu siguranţă nu ! C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 100.
2 C. D. Aricescu, *Acte justificative...,* p. 36—37 ; *D.I.R., 1821,* V, p. 566.
3 adică le-au luat ei, le-au .confiscat".
4 *D.I.R., 1821, II, p.* 317 ; s.n., GD.I.

Ţînţăreni, ea număra peste 5 000 de oameni. „Şi pe tot ceasul vin necurmaţi" — relatează, într-o scrisoare, un participant, de la „faţa locului" |

Documentele diplomatice reţin aceeaşi aderenţă şi afluenţă populară la cauza revoluţiei[1].

Anticipînd, aici menţionăm doar că declanşarea revoluţiei a impulsionat dîrza luptă a tîrgoviştenilor pentru apărarea vetrei oraşului lor (v. mai depjrte)*

b) Ecoul revoluţiei în Bucureşti. Primele reacţii. Primele izvoare — puţine încă, e drept, şi laconice, dar care nu mai lasă nici o îndoială asupra acestui aspect. La unele ne vom mai referi.

Am discutat îm alt loc (v. p. 111—115), despre pregătirea politică şi militară a revolu- ţiei. invocînd, în acest sens,

Cînd îşi scria, mai tîrziu, „cronica" I. Dîrzeanu, reflectînd — desigur — asupra începutului revoluţiei, asupra perfecţiunii, aproape, cu care s-a desfăşurat actul în sine, nota că Tudor „...au savîrşit aceste lucruri fără

1 Astfel, consulul austriac, raportînd din Bucureşti la 2S.I/9.II, compara mica ceată cu cire pornise Tudor în Oltenia *„cu un bulgăre de zăpadă care are aparenţa de a se transforma intr-o lavină' (Revoluţia..., Doc. ext.,* 1980, p 73 ; s.n., G.D.I.); acelaşi, se adresa la 5/17.11 către Prezidiul cezaro-cră- icsc al Transilvaniei, informîndu-I că ecoului Proclamaţiei de la Padeş „i se datoreşte faptul că numărul adepţilor lui (Tudor) creşte* *(ibidem,* p. 79) ; iar luî Metternich, sub aceeaşi dată, îi raporta că „sosesc zilnic ştiri neliniştitoare despre răscoala din Oltenia*, unde „slugnul Tudor... înaintează mereu* şi „este pretutindeni primit ca un salvator şi ca un zeu protector* ;. .îşi sporeşte zilnic partizanii, astfel încît e de temut că în curind va intra în Craiova* ; numărul „insurgenţilor" „a crescut la cîteva mii* (*[ibidem,* p. 82). La 14/26.11, cînd „Adunarea* era la Ţînţăreni, von Miltitz, însărcinatul cu afaceri al Prusiei U Constantinopol, raporta regelui său despre începutul şi continuarea revoluţiei în Oltenia. „...In momentul de faţa — scria el — se preşupune că numărul rebelilor se ridică la. patru sau cinci mii* *(ibidem,* p. 90). Relatînd despre aceeaşi etapă a revoluţia, ambasadorul Angliei la Constantinopol, Strang- ford, menţiona că lui Tudor „i s-au alăturat de îndată o mulţime de oameni* (ibidem, p. IU).

vreo prelungire, *întocmai ca cînd le-ar ţi avut gătite din vreme şi întocmite...*"[1].

Impresia aceasta s-a cristalizat îndată şi în Bucureşti, după primele zvonuri derutante şi în pofida lor, în oraş în general şi printre boieri, la Divan în primul rînd |

După răspîndirea în judeţele oltene a Proclamaţiei şi a primului *arz* către Poartă, ispravnicii, care putuseră „intercepta[4]* documentele respective, le trimiseră în copii la Divan, prin curieri speciali; ei înşişi, ispravnicii, au „cugetat* mai întîi şi aşa au scris, apoi şi în rapoartele către Divan, că *„lucrurile lui Theodor nu să aseamănă cu ale unui tîlhar, ci cu ale unui apostat, inc a de mai nainte chibzuit, hotărit şi gătit în faptă de apostasie*"[9] faţă de care, ei, ispravnicii locali, „nu sînt destoinici a i să în- potrivi"[2]. Aşa glăsuiau rapoartele ispravnicilor într-o vreme îit care *„s-au umplut şi oraşul Bucureştilor de proclamaţiile lui Theodor** [3].

Am inserat mai sus (v. p. 125) — după C. D. Aricescu şi sursele sale — „secretul" lui Tudor, dezvăluit de Vasile Moangă în Tîrgu Jiu după ce a sosit aci Proclamaţia revoluţionară [4].

Care a fost reacţia celor „mai de frunte boieri ai ţării[0] la primele veşti sosite din Oltenia ?

Iordache Golescu, în a sa *Prea scurtă însemnare...,* ne înfăţi- şază răspunsurile *evazive,* şi de aceea suspecte, exact ale celor trei mari boieri ce pot fi incluşi în expresia „cei mai de frunte boieri ai ţării" (v. mai sus) — doar erau *mari bani*[4] — despre care ştim că au dat „înscris", cu „povăţuiri", lui Tudor, pentru ridicarea

1 N. Iorga, *Izvoarele....* p. 10 ; *D.I.R.„ 1821,* V, p. 24 ; s.n., GXU.
2 *Izvoare narative, 1821,* p. 57 (Naum Rîmniceanu) ; s.n., G.D.I.
3 *Ibidem;* sil., G.D.Î.
4 Expresia apare şi Ia Iordache Golescu, despre cei 3 : .cei mai mari. boieri ai ţării* *(op. cit., loc. cit.,* p. 229).

poporului „în arme“ : *banul* Gr. Brîncoveanu, marele spătar[1], *banul* Gr. Ghica şi *banul* Barbu Văcărescu.

Notăm din răspunsurile celor trei mari bani, întrebaţi fiind de alţi trei boieri, alarmaţi de plecarea lui Tudor spre Oltenia şi de primele veşti sosite de acolo.

Banul Gr. Brîncoveanu — despre care boierii alarmaţi aflaseră „din lume” că el deja se pregăteşte să plece la Braşov —, *marele spătar,* cel mai în măsură să răspundă precis, să ia o atitudine, mai întîi a spus că el nu ştie nimic ; apoi, invitat să nu plece, să rămînă pe loc, să scape ţara de o asemenea „răzvrătire", a răspuns : *„Ce vreţi să fac ? Nu vedeţi că domnii fanarioţi* au dat puterea ţării în mîinile arnăuţilor curţei, numai pre paza lor, iar *dă norod nici că le mai pasă ?“*[2]. în finalul discuţiei, cei trei boieri alarmaţi, insistînd ca marele spătar şi ceilalţi „boieri mari* să ia măsuri de apărare, Gr. Brîncoveanu a răspuns: *„Fieştecare- dă sine să îngrijească*" *.

„Bun răspuns !“ — au comentat, cu ironie tristă, cei trei boieri alarmaţi- *„Se vede că are ştiinţă da aceasta, şi să face că ntt ştie pînă va trece în ţara nempseascăˮ* [s] — au mai adăugat ei, grăbindu-se să meargă la celălalt *mare ban,* Gr. Ghica. Dar şi acesta, mai întîi a răspuns că nu ştie, apoi, solicitat expres, răspunse : „leu ce pociu face ? N-am nici o putere. Cine mă ascultă ? Aceasta priveşte la dumnealui banul Brîncoveanu..." — şi-i trimise la acesta. „Bine ne vorbi!“ — comentară din nou, la fel, cei trei boieri alarmaţi şi porniră la *marele ban* Barbu Văcărescu — care era şi *mare ban al Craiovei* (de reţinut informaţia !) —, să-l întrebe şi pe el Acesta s-a arătat a fi cel mai surprins dintre toţi. „Ce ie ? Ce ? S-a întîmplat ceva după moartea Su-

---

1 Am văzut mai sus (v. p. 115, nota 2) că el nu mai apărea ca spătar în alaiul de mmormîntare al Domnului, la 20.I/1.II. E posibil ca .spătarul* din cortegiul mortuar sa fi fost un .adjunct* al .titularului*, acesta fiind[1] deja între amintiţii boieri .oannuitori*; e greu de admis o înlocuire a lui ţi o preluare, după înmormîntarea Domnului, a acelei dregătorii .cheie* în atari împrejurări; abia după retragerea Ini Gr. Brîncoveanu la Braşov dre- gătoria de mare spătar a fost preluată de alt boier (v. p. 131, nota 2).

2 *Izvoare narative, 1821,* p. 229; **sjl.,** G.D.I.

* *Ibidem,* p. 2)0; s.n„ GX).I.

[s] *Ibidem;* s.n., GX).I.

ţului ?“ — şi-a arătat el, mai întîi, totala „ignoranţa". Apoi, cînd
i s-a mai adăugat că Tudor, „cu craii", urmăreşte, pe lîngă nesupunerea la „stapînire” şi *„să izgonească pă fanarioţi din ţară, ca pă cea mai grozavă fiară*,* marele ban Barbu Văcărescu, *ban al Craiovei* totodată, nu se mai arătă atît de ignorant: „Auziiu şî ieu una ca aceasta...” Şi comentează îndată ştirea : „Dă va fi adă- vărat că s-a sculat numai ca să izgonească pă fanarioţi din ţară, lucru sfînt să vede...”, dar cu pornirea cealaltă nu mai este de acord. După care „sugerează” şi el o întîlnire cu marele spătar, „să ne sfătuim*. Aflînd însă că Gr. Brîncoveanu tocmai plecase
— „apucînd drumul spre Braşov, adică la sănătoasa" [1] —, Barbu Văcărescu a îndemnat la sfătuire „cu ceilalţi boieri, că îndăstuli sînt" [2]. Pînă s-ar strînge boierii ceilalţi — *între timp, sosise la Bucureşti vestea intrării lui Al. Ipsilanti în MoldovaI* —, cei trei boieri alarmaţi — vornicul <Nae> Golescu, logofătul <Ior- dache ? adică autorul izvorului nostru> Golescu şi vornicul <Ni- colae ?> Văcărescu — au pornit să se întîlnească cu vornicul <Constantin> Balăceanu, cunoscutul boier patriot, căruia i-au cerut, la fel, părerea : „Ce trebuie dar să facem ? Să lăsăm ţara în mîna crailor să o jefuiască..-”, ori să se unească cu toţii „supt o bună stapînire" şi „însuşi Todor să fiie supus acestii stăgănin, cu ■cîţi ostaşi va fi adunat, ca, cu toţi într-o glăsuire, să sa chipzu- iască cele dă folosul ţării, spre scăpare din cumplirea tiranilor şi nelegiuiţilor fanarioţi ?“ *„Bine grăiţi, sfînt lucru acesta** — a răspuns vornicul Balăceanu. Şi a continuat: „leu cu dumnea-voastră împreună mă jărtfesc pentru ţara, dar cine ne ascultă ; Cine ni să supune ? Cu cine sa îmbrăţişăm o asemenea slujbă ? Bar.ul Brîncoveanul, căpetenia oştilor ţării, ca un spătar, în loc lă adune toată oştirea ţării — bună, rea, precum să află —, spre
ocrotirea ţarii, dumnealui mai întîi pleacă la Braşov, lăsînd ţara în mîinile bulubaşilor da arnăuţi Banul Văcărescu" — a continuat C Balăceanu, dînd o soluţie

1 *Ibidem,* p. 232. Din context reiese că discuţia cu Barbu Văcărescu a avut loc mai tirziu, cînd marele spătar Gr. Brîncoveanu tocmai plecase (a plecat la 28.il/12.III, mai întîi la Mogoşoaia, moşia sa, iar de aid la Braşov — cf. C.C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor,* ed. a Il-a, 1979, p. 106; deja, la 25.II/9.III Gr. Brîncoveanu nu mai semna acte oficiale ale „cârmuirii* — *D.I.R., 1821,* I, nr. 186, p. 306) ; de atunci, importanta dregătorie de mare spătar a preluat-o Grigorie Băleanu — cf. *D.I.R., 1821,* V, p. 278, nota 2.

2 *Izvoare narative, 1821,* p. 232.

problemei în a.tari împrejurări,, soluţie pe care, apreciind-o şi noi, acum, ni se pare mai bună —T deci *„banul Văcărescu, în loc sa să ducă la Craiova, ca un ban al Craiovei, ţi acolo să să arate ca un stăpîn dăspre partea ţării, şi (apoi, în această calitate* — n.n., G.D.I.) *tot dumnealui să să supuie,* pleacă şi dumnealui la Braşov. Banul <Gr.> Ghica cu ceilalţi boieri, toţi dă frică fug în toate părţile, tot ca nişte mamă- ligari. *Fanarioţii au sculat în picure pă toată crăimea dă arnăuţi, că iei să stăpîneascâ în ţară.* Şi aşa, Farmachi, Sava, Duca, Mihali şi alţi bulubaşi ai ţării[1], toţi s-au făcut căpetenii" — comentează C-Bălăceanu raporturile dintre eteriştii-fanarioţi şi arată comportarea lor în ţară, după declanşarea acţiunii eteriste în Moldova —, fieştecare adună oaste piste oaste pă seama sa, nesupu- nîndu-să nici unul la altul, decît orice găsesc pă la boieri, pînă la boiernaşi, pă la arindaşi, pă la negustori, pă toţi ăi dăspoaie şi le ia tot pînă la cămaşă ; dă să va împotrivi cineva, îndată îl ucide. De aceia — continua boierul patriot — „toţi dau orice au, numai viaţa să ş-o scape. Cu cine vreţi să facem vreo treabă ? *Ca miine,* mi să pare, *o să cădem toţi în mîinile zavergiilor '*. Că şi după la Iaş<i> au venit ştiri că beizadea[2] *Nicolacke Ipsilant cu fraţii lui* au fugit de la Rusiia şi, strîngînd cîţiva arnăuţi, *vin şi iei aici în ţară, ca să stăţîneascâ şi ţara noastră şi ţara Moldovei*[3]. Mîine să strîng boierii la divan, ca să chibzuiască ce trebuie să să facă cu aceste întîmplări. Să mergem şi noi acolo, să vedem ce să hotărăşte". — încheie C. Bălăceanu \

Declanşarea revoluţiei în Oltenia, cu programul pe care l-a adus la cunoştinţă publică, a produs, cum era firesc, atitudini contradictorii în cercurile politice din Bucureşti.

Am urmărit, mai sus, pe temeiul izvoarelor citate, atitudinea unora din „cei mai de frunte boierii ai ţării". Dar ei

1 *mercenari ai fanarioţilor* — nota n.s., G.D.I.

2 In text: bezdadea.

3 O .variantă* eteristă era ca Mihâil Suţu să devină domn şi al Ţării Româneşti

nu reprezentau, singuri, conducerea politică provizorie a Principatului. Era Divanul, în fond, unde urmau să se ia hotărîrile. Dar acesta, în împrejurările descrise, putea fi controlat, în şedinţele oficiale, de atotputernicul consul general ţarist Al. Pini. Acesta, încă de la 19/31.1 — din ziua anunţării oficiale a morţii lui Al. Suţu —, recunoscînd „Comitetul provizoriu de administrare* a ţării (cei 6 boieri şi mitropolitul) —, devenit acum, în limbajul diplomatic, „Comitet de regenţă" — îl făcea responsabil pentru orice „atingere" a reglementărilor existente (desigur, pe linia statutului juridic extern al ţării), pentru menţinerea ordinii şi liniştei publice[s].

Întrucît — precum am arătat — acţiunea din Oltenia se declanşase peste voinţa consulului general Al. Pini, care putea controla Divanul cel puţin în şedinţele lui oficiale, este de admis ca boierii pămînteni se adunau şi în afara cadrului oficial, pentru a se sfătui. O atare situaţie ne prezintă Pavel Macedonschi în declaraţia sa, unde spune că „am fost chemat la 3 februarie (st. v. — n. n., G. D. I.) *în casa marelui ban <Gr.> Brîncoveanu, unde erau adunaţi toţi boierii de rangul întîi, mitropolitul fi episcopii** \ Acţiunea eteristă încă nu se declanşase în Moldova, dar revoluţia din Oltenia luase şi un curs nedorit de marii boieri, curs greu sau imposibil de controlat chiar de Tudor Vladimirescu însuşi: ridicarea împotriva tuturor jefuitorilor, fără „discemămîntul" prevăzut totuşi în Proclamaţia de la Padeş.

Pe de o parte sub presiunea lui Al. Pini — furios, după răspunsul din 28.1/9.11 primit de la Tudor —, pe de altă parte neliniştit, desigur, de cursul social „neprevăzut" luat de acţiunea din Oltenia, *Divanul* — în care, admitem că nu toţi boierii erau ■dintre cei «făgăduiţi®, adică înţeleşi cu Tudor — *a iniţiat o primă etapă de reglementare a raporturilor politice cu căpetenia „Adunării norodului"*. Şi cum Dimitrie Macedonschi — dorit, dar mai degrabă nu — se afla deja pe lîngă Tudor, alegerea boierilor di- vaniţi, pentru purtarea acestor tratative, a căzut pe fratele acestuia, Pavel Macedonschi.

Ales sau *acceptat*[1] de Divan, pentru a duce tratative cu Tudor

1 Este posibil ca Pavel Macedonschi, ca supus rus, să fi fost impus tot de consulul general ţarist (şi «eristul!) Al. Pini, aţa cum fratele sau Dimitrie va fi fost, chiar dincolo de voinţa lui (fie ţi parţial), ţi .omul* lui Al. Pini, urzind — cum spunea M. Cioranu — „contrarevoluţie" în tabăra lui Tudor.

— boierii, declară el, *„mi-au propus, aţa cum au găsit de cuviinţă, să mă folosească în chestiunea răscoalei,* fapt pentru care au făgăduit să-mi răsplătească ostenelile şi pierderile ce le-aş putea avea" [1] —, Pavel Macedonschi a devenit şi a rămas în continuare omul de legătură dintre „Adunarea norodului" şi Divan. Este însă de notat că şi una şi alta dintre cele două părţi, în probleme foarte importante au ţinut legătura şi au dus tratative şi pe alte căi, directe pe cît posibil \

Şi *poziţia Divanului ţaţă de revoluţia declanşată în Oltenia* sub conducerea lui Tudor Vladimirescu a fost serios marcată de ansamblul de contradicţii cu care se confrunta : de la propria nesiguranţă şi teamă rezultînd din neştiinţa multor boieri componenţi [2] —, dar şi, pentru boierii „făgăduiţi", din „neprevăzutul" curs social (cel puţin, atît de pronunţat!) al revoluţiei —*T* nesiguranţă şi teamă îmbinate cu mari speranţe (nelipsite de acceptarea riscului !) din partea celor care ştiau „secretul", pînă la presiunile diverse venite de la consulate — fie de la cel ţarist (mai ales), surprins şi nemulţumit pentru o acţiune care-i „scăpase din mînă", fie de la cel austriac (în al doilea rînd), neliniştit de ecoul ce putea să-l aibă în Banat şi în Transilvania o asemenea mişcare a românilor — şi de la Poartă, prin paşalele de margine şi prin caimacamii noului domn numit, Scarlat Callimachi.

Astfel, *Divanul,* într-o atare situaţie, *pe de o parte,* a „chibzuit" şi a dat publicităţii măsuri menite — tardiv ! — să atenu- ieze contradicţiile sociale[3], să menţină liniştea şi să asigure securitatea în Bucureşti şi în ţară[4]; *pe de alta parte* a căutat să facă faţă implicaţiilor externe ale revoluţiei, efortul principal în acest sens fiind acela de liniştire a consulatelor — şi, prin ele, a puterilor pe care acestea le reprezentau —, în primul rînd a celui rus şi a celui austriac, pentru a feri ţara de complicaţii mai mari; evident, în deruta şi inconsecvenţa

1- *D.I.R., 1821,* V, p. 523 ; s.n„ G.DJ.

2' Tudor se jurase si taie măcar 12 «din cei cu barbă* (C. D. Aricescu, *Acte justificative...,* p. 125).

3 De pildă „poprirea* în Bucureşti, în vederea unei cercetări şi pedepsiri exemplare, a unui ispravnic de Mehedinţi, vinovat de jaful fiscal practicat în judeţ (Arh. St. Buc., ms. 96, p. 209).

4 ***DJ.R,,.*** *1821,* I, nr. 118, p. 219, nr. 126, p. *227* (inclusiv semnalarea din nota 2), nr. 130, p. 232—233 ; Arh. St. Buc., ms. 96, p. 213 ; *Izvoare narative,* 1821, p. 58.

unora dintre boieri, poate chiar a unor grupuri întregi — în rîndul cărora subiectivismul sau gestul pripit, mai puţin judecat, erau posibile —, greşelile puteau să apară oricînd \

Oricum, anunţarea oficială a Porţii, de către Divan, se impunea, ceea ce s-a făcut prin *arz-u*| din 30.1711. II — relativ tîrziu totuşi —, arz în care — să reţinem — nu se formulează *expres*

vreo cerere de ajutor armat, ci „împărăţia" este rugată „sa chib- zuiască mijlocul cel cuviincios spre apărarea tării dăspre aceşti tîlhari" | Nici cîteva zile mai tîrziu — cînd tratativele cu Tudor erau deja angajate (vezi mai departe) —, Divanul nu s-a gîndit la o cerere de ajutor trimisă direct sultanului. Este un „amănunt* care a cam „scăpat" istoriografiei noastre pînă acum, dar el îşi are o importanţă aparte în relaţiile externe. Astfel, în adresa din 4/16.11 către consulul general Al. Pini, Divanul îi solicită aprobarea scrisă — zic boierii — „să alergăm către unii dintre paşii dimprejur şi să cerem de la ei ajutor împotriva relelor ce ne ameninţă", căci „răscoala... se lăţeşte, crescînd colosal în fiecare oră" [1]. Deci: nu este un *arz* **către Poartă şi nici cel puţin o cerere formală către „unii dintre paşii dimprejur" —** *nu direct către Poartă,* **deşi calea era deschisă şi într-acolo —, ci, la data respectivă, se cere doar „avizul" influentului şi acum furiosului consul general Al. Pini pentru o asemenea cerere. In fond, de ce n-ar fi fost, acesta, un act politic menit să facă oficial cunoscută poziţia consulatului general ţarist în această delicată chestiune, iar nu o soluţie „disperată" a Divanului care deja angajase tratativele cu Tudor, care poruncise scoaterea pandurilor de la bir (vezi mai departe) şi chiar în acea zi trimitea la Craiova pe Nicolae Văcărescu cu o altă misiune (vezi mai departe, p. 156**

1 *Ibidem,* nr. 133, p. 237.

şi urm.) decît cea înscrisă în actul oficial (dacă este unul autentic ![1]) !?

După cum se cunoaşte, Al. Pini n-a aprobat opinia Divanului[2] — şi o cerere de ajutor către Poartă sau către paşale Divanul n-a mai adresat.

Pe plan intern, preocuparea centrală a Divanului au constituit-o, deci, tratativele cu Tudor Vladimirescu[3], **în paralel cu** unele măsuri[4] de oprire a înaintării revoluţiei sau de localizare a ei, deocamdată, dincolo de Olt. Cu adevărat însă, aceste tratative au început — în „etapa olteană" a revoluţiei — după ce Tudor a ocupat şi mănăstirea Gura Motrului, iar tabăra şi-a aşezat-o la Ţînţareni.

c) Lichidarea rezistenţelor locale.

între timp, „Adunarea norodului" (cei aproximativ 600 de panduri adunaţi Ia Padeş) înainta pe Motru la vale, sporindu-şi numărul pandurilor[5]. Dacă rezistenţa locală de la Tîrgu Jiu (v. mai sus, p. 121J, organizată de ispravnicul rămas în libertate, va fi fost lichidata de Tudor

1 *Ibidem,* nr. 131, p. 233—234.

2 *Ibidem,* nr. 134, p. 238—239.

3 Dacă de au fost — în această „etapă olteană* a revoluţiei — sincere sau simulate — sau din ambele poziţii cîte ceva —, încă rămîne o problemă de discutat. Căci, altfel, cum am putea înţelege porunca de scoatere a pandurilor de la bir, adică tocmai a „forţei de şoc* a „Adunării norodului* ! (v. *D. I.R.,* 1821, 1, nr. 116, p. 216—217, cu un interesant „istoric" al problemei), panduri cărora Tudor însuşi le promitea acelaşi lucru ?; cum am putea înţelege încă poziţia celor „mai de frunte boieri ai ţării", aşa cum ne-o prezintă Iordache Golescu (v. mai sus, p. 161 şi urm.) ; cum am putea înţelege ■scrisoarea lui Barbu Vacărescu — mare ban şi *ban al Craiovei* —, din 2/14.11, prin care îl someză pe Dimitrie Macedonschi (cu promisiuni şi cu ameninţări

4 Şi ele — cu adevărat ori numai simulat — deliberat neputincioase !

5 Cu pandurii încorporaţi .Adunării* la Baia de Aramă, cu cei ai căpitanului Ioan Răduţoiu de la Steicu, cu cei ai lui Ghiţă Cuţui de la Broşteni» ai lui Pau Nicolicescu (cel care i-a opus rezistenţă ia Ciovîmăşani), cu cei aduşi de Simion Mehecfinţeanu de la Podu Grosului (I. Neacşu, *loc. cit.* p. 94—95).

însuşi, chiar în cursul „staţionarului" de 3 zile de la Padeş, iar aceea a zapciului de la Baia de Aramă, Vasile Strîmbeanu, n-a pus probleme deosebite [1], la Ciovîmăşani, rezistenţa pusă la cale de unul din ispravnicii de Mehedinţi, clucerul Constantin Ralet, prin Pau (Pavel) Nicolicescu, vechi duşman al lui Tudor \ a fost lichidată „din mers", dar, se pare, cu o deosebită duritate pentru conducătorul ei, acesta fiind exemplar pedepsit[2], iar ostaşii au fost încorporaţi „Adunării" ; către ducerul-ispravnic Tudor a trimis, la 28.I/9.II,
o scrisoare — foarte valoroasa, pentru noi, ca document programatic ’.

Şi în timp ce „Adunarea* şi-a continuat drumul pe Motru la vale, Tudor a ocolit pe la cula lui din marginea Cemeţilor[3], prin- zînd apoi, din urma, grosul oştirii, la Strehaia, unde efectivele „Adunării" se ridicau la circa 1 5C0 de oameni[4]. Aici, biv ceauşul Costache a predat mănăstirea fără luptă, iar cei 70 de

1 I. Neacşu, *Participarea locuitorilor satelor din Oltenia, loc. cit.,* p. 93 — 94; arestat, zapciul Vasile Strîmbeanu a fost dus cu .Adunarea* pînă în tabăra de la Cotroceni, unde (după spusa lui) a fost schingiuit şi păgubit de bani; a supravieţuit şi în 1839 participa la judecata pentru recuperarea pagubei din .rămasurile" lui Tudor Vladimirescu (Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...,* p. 103—104).

2 ....Au pus de au bătut de moarte pă acel Pau căpitanul, învinovăţindu-1 slugeru Theodor dă ce să îndrăznească a sări împotriva lui şi a Adunării norodului ce îşi cer dreptăţile lor" (Dîrzeanu — *DJ.R., 1821,* V, p. 25—26). Nicolicescu a fost .ucis în chip cumplit* — ne informează I.P. Liprandi (ştia, desigur, în detaliu, de la D. Macedonschi), care completează în

3 Tudor n-a intrat îa Cerneţi. A trimis însă în oraş pe căpitanul Barbu Urleanu, cu o ceată de panduri (I. Neacşu, *loc. cit.,* p. 94), probabil pentru paza oraşului, — oraş din care ispravnicul C. Ralet şi sameşul Poroineanu fugiseră la Craiova — şi pentru securitatea locuitorilor, cum va proceda şi în cazul altor oraşe. In urna zvonurilor rău voitoare ale ispravnicului C. Ralet (date, împotriva asigurărilor din menţionata scrisoare a lui Tudor), orăşenii din Cerneţi au trimis un om într-adins cu scrisoare la Tudor, rugîndu-1 să nu dea ocazie de a se înspâimînta şi risipi oraşul. Vladimirescu le-a răspuns să stea fiecare, în linişte, la casa lui, fiecare la meseria lui şi le-a explicat scopul pentru care s-a ridicat. Apoi a scris boierului <St.> Mic'ulescu — „prietenul siu intim şi iniţiat în plinul lui Tudor*, zice CI). Aricescu — să liniştească pe locuitori şi să Ie explice şi el scopul mişcării. CD. Aricescu asigura că Gr^ Miculescu, fiul celui dintîi, „posedă această epistolă a lui Tudor către Cităl

oameni ai săi au fost încorporaţi „Adunării" \

Lasînd la Strehaia pe fratele său Pavel (Papa) Vladimirescu, cu 200 de panduri, Tudor, înainte de 2/14.11, cu „Adunarea",

---

său" (C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiurm...,* p. 104).

4 I. Neacşu, ^ *loc. cit.,* **p. 95.** Simion Mehedinţeanu prinsese la Tirana (la **30.1/11.11)^** pe vistierul Const. Crăiniceanu cu cei **150** de panduri ai spătăriei, cu căpitanii lor iar Iancu Enescu din Voloiacu, după o primă acţiune de insubordonare — fapt pentru care i s-a jefuit casa, din porunca lui Tudor —. se alăturase „Adunării" cu **1 000** de oameni **(v. şi C. D.** Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. **104—105).**

* Ceauşul Costache era căpitan la căpităniа Ghidiciului şi fusese trimis la Strehaia, împreună cu căpitanul Amărăzii, de către caimacamul Craiovei. (Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 16, 18, 33; *D.I.R, 1821,* V, p. 29—30; CJD. Aricescu, *Istoria revoluţiumt...,* p. 105). Un sluger Costin, de fel din Gorj, trimis de Divanul din Bucureşti, cu 20 de arnăuţi ai Curţii domneşti, cu „porunci slobode* să strîngă „oricîţi panduri va putea* şi „să meargă asupra ”^u^0r ca bată", a preferat să meargă... „de-a dreptul la casa sa", lăsind „cu totul în nelucrare poruncile ce i se dedese de Divan* ; va participa însă la o altă acţiune contra lui Tudor, cînd acesta se afla la Ţînţăreni, acţiune lichidată repede de căpitanul Dumitru Gîrbea (Cioranu — N. Iorga, *ITV oarele.-,* p. 15, 236 şi 246 ; *D.I.R., 1821,* V, p. 28 ; I. Neacşu, loc. cit., p. 96),

şi-a continuat marţul pe Motru la vale, la 2/14. II ajungînd in faţa mănăstirii Gura Motrului

Înaintarea „Adunării norodului" către m-rea Gura Motrului şi gravul „incident" petrecut acolo în primele zile (v. mai jos (p. 141 şi urm.) a prilejuit o intensă activitate politică, activitate legată — desigur — şi de primele ecouri ale revoluţiei în Bucureşti, cu implicaţiile ei multiple, ca şi de sosirea ştirii (la 3/15.II[1]) că Poarta a numit pe domnul ţării în persoana fanariotului Scar- lat Callimachi[2] (nu uităm nici un moment că Barbu Văcărescu care semna — şi el ! — „poruncă" Divanului, îi va scrie lui Tudor să-l ucidă pe Samurcaş ca potrivnic cauzei — conform sursei citate — şi nu uităm — după Iordache Golescu — nici răspunsurile celor „mai de frunte" boieri ai ţării (v. p. 130 şi urm.).

Cu ameninţări care-i depăşeau puterile, dar şi cu promisiunea că de se va supune „povăţuiţilor şi

---

1 Naum — v. *Izvoare narative, 1821,* p. 59.

2 La 30.1/11.11 Divanul din Bucureşti a expediat lui Tudor o scrisoare („poruncă"), în care-i cerea si înceteze acţiunea, scrisoare primită de acesta la 3/15.II *(D.I.R., 1821,* I, nr. 113, p. 212—213 şi 228), dar tot Divanul expedia ispravnicilor olteni şi amintita poruncă pentru scoaterea pandurilor de la bir *(ibidem,* I, nr. 116, p. 216—217) ; tot în acea zi Divanul a expediat la Poartă arzul, în care cerea „împărăţiei* „să chibzuiască mijlocul cel cuviincios spre apărarea ţării dăspre aceşti tîlhari* *(ibidem,* nr. 114, p. 214—215), şi o intervenţie către marele dragoman al Porţii în acelaşi scop *(ibidem,* V, p. 33—34, Dîrzeanu). La 31.I/12.II, căimăcămia Craiovei, înfricoşată de înaintarea „Adunării* şi temîndu-se că aceasta va intra în Craiova, scria Divanului să ia măsurile cuvenite — la care Divanul răspundea (la 2/14.II) că a luat astfel de măsuri (*ibiderr.,* I, nr. 118, p. 219 şi voi. V, p. 35—36, Dîrzeanu). La 1/13.II Divanul răspundea consulatului austriac, la nota primită, în legătură cu evenimentele din Oltenia *(ibidem,* I, nr. 117, p. 217— 218). La 3/15.II Divanul trimitea (sau accepta să fie trimis — v. mai sus, p. 134) la Motru „în chestiunea răscoalei* pe Pavel Macedonschi (*ibidem,* V, p. 523 ; trimisul îl găsea pe Tudor la Motru, la 6/18-TI — *ibiaem).* La 4/16.II Divanul, pe de o parte, cum deja am arătat, solicita avizul consulului general rus Al. Pini pentru a putea cere ajutor paşalelor de margine contra „răzvrătiţilor" din Oltenia (la 5/17.II Pini refuza demersul Divanului
— *ibidem,* nr. 133 şi 134, p. 236—239); către paşalele de Nicopole, Vidin şi Ada-Kale se întocmiseră deja „mehtupuri turceşti* în acest sens *(ibidem,* V, p. 39, Dîrzeanu). Tot la 4/16.11 Divanul, paralel cu alte măsuri de ordin militar, trimitea poate cea mai importantă misiune a sa proprie, în Oltenia, la Tudor — *misiunea Nicolae Văcărescu* (v. mai departe). Faptul că la numai
o zi interval de la plecarea lui Pavel Macedonschi era trimis la Tudor, pentru tratative, numitul boieT pămîntean, din cunoscuta familie de boieri patrioţi, vine, credem, să întărească ipoteza că Pavel Macedonschi a trebuit să fie acceptat de Divan (sau: mai mult acceptat!) decît trimis din iniţiativa conducerii politice a Ţării Româneşti.

poruncilor" Divanul va mij-
loci pe lîngă domnul ţării ca să-i „treacă cu vederea urmarea" ce a „cugetat", Tudor era somat, ultimativ („în soroc de două ceasuri" sa dea „răspuns în scris, curat"), în „porunca" din 30. *II*
11. 11, să înceteze acţiunea şi să vină la Bucureşti, unde, în plus, i se promitea ca „poate vei fi ascultat la multe destoinice arătari spre despăgubirea jafurilor ce vor fi cercat lacuitorii".

Pe de o parte, în „porunca" Divanului putea vorbi frica multor boieri, chiar şi a celor „făgăduiţi", de aspectul social „neprevăzut" al revoluţiei, de complicaţiile politice care, în vederile Divanului, impuneau, acum, încetarea unei *asemenea* acţiuni sau limitarea ei, deocamdată, la Oltenia ; „porunca" putea fi, pe de altă parte, şi o formalizare oficiala sub o reală presiune politică mai ales din partea consulatelor rus şi austriac [1]; mai putea fi această „poruncă" a Divanului, cel puţin în parte, un gest făcut sub impulsul fricii — o frică foarte concretă şi foarte reală, pentru^ fiecare boier pămîntean în parte şi pentru toţi deopotrivă — faţă de fanarioţii-eterişti din Bucureşti — Farmachi, Sava, Mihali etc. — care, cum spunea vornicul Bălaceanu, „au sculat în picere pă toată crăimea dă arnăuţi, ca iei să stăpînească în ţară" (după Iordache Golescu).

Tudor a trimis boierilor divaniţi, la 4/16. II, un răspuns mai caustic decît cel trimis cu puţine zile înainte lui Al. Pini; unele idei sînt asemănătoare cu cele din scrisoarea către Al. Pini, iar unele expresii aproape identice. Acţiunea declanşată — le reproşa Vladimirescu boierilor — „nu este precum dumneavoastră o socotiţi". Le reamintea că el „din mica copilărie" a slujit „cu mare credinţă^ stăpînirii şi patriei mele" [2] ; întotdeauna, ca şi acum, a fost hotărît, şi este, a sluji şi a mă jărtfi pentru binele patrii mele". Şi continua — cu adevăr şi nu lipsit de diplomaţie: „Şi eu de capul mieu nicidăcum n-am plecat, fără cît tot norodul cel amă- rît şi dosădit al aceştii ticăloase ţară, atît cei dă loc cît şi cei streini,

1 Să reţinem: cu cîteva zile înainte Al. Pini trimisese lui Tudor o scrisoare în care îşi arăta ostilitatea faţă de revoluţia declanşată, (v. „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 593—595) scrisoare la care avea să primească răspunsul „caustic" al căpeteniei „Adunării norodului", răspuns care îl va înfuria pe consulul general ţarist. Iar consulatul austriac era sincer îngrijorat de inevitabilele influenţe ale revoluţiei printre românii de peste munţi ; în raportul său din 5/17.II consulul austriac va exprima clar această îngrijorare *(Revoluţia din 1821. Doc. ext.,* 1980, p. 83); deocamdată consulatul austriac ceruse Divanului, la 29.I/10.II, un punct de vedere oficial asupra evenimentelor din Oltenia ţi primea răspunsul, oarecum liniştitor, al acestuia, la 1/13.II *(D.I.R., 1821*, I, nr. 117, p. 217—218).

2 Ceea ce era, în fond, foarte adevărat; ţinuse slujba de vătaf de plai circa 15 ani, aproape fără întrerupere; în războiul din 1806—1812 avusese cunoscuta comportare, foarte apreciată; în 1819 hotărnicise, în interesul ţării, 1a graniţa cu Austria etc.

văzînd că stăpînirea supt care sînt încredinţaţi dă către prea puternica împărăţie, stăpînitoarea noastră (a căreia mărire domnul Dumnezeu să o întărească în veci) i-au adus în cea dăsăvîrşită prăpădenie", şi poporul, „nemaiputînd suferi arzimea focului", adunîndu-se, s-a hotărît să meargă în „oraşul cel dă căpetenie al ţării", ca de aci „să ceară înpărătească milă* — „pentru care pînă acum prin cinci agzimagzaruri şi-au arătat ticăloasa stare, precum şi la alte înalte locuri", arăta sau reamintea Vladimirescu. Apoi adăuga, în legătură cu poziţia şi rolul lui, că „ştiindu-mă norodul pe mine, dintr-alte vremi, că sînt un adevărat fiu al patrii mele, cu silnicie m-au luat a le fi şi la această vreme chivernisitor pentru binele şi folosul tuturor". Sincer sau diplomat — sau şi una şi alta —, Tudor menţionează că totuşi el, văzînd „porunca" Divanului, „supus fiind, m-am arădicat dă loc ca să plec, iar Adunarea norodului nu numai că nu ig-au lăsat, ci încă supt mare pază m-au pus“. Pe locuitori nu-i „supăra* acţiunea declanşată, cum zice Divanul în „porunca" sa : el, doar, a citit porunca în „Adunare" — desigur, i-a şi întrebat pe oameni dacă e cum spune Divanul sau nu — şi cei care au auzit-o, continuă Tudor, „cu un glas răspunseră că aceasta („supărarea locuitorilor", despre care vorbea Divanul — n.n., G.D.I.) nu este nimic pă lîngă tiraniile cele cumplite care le pătimesc de la dregători" — şi sînt hotărîţi ca mai bine „să piară cu toţii" decît să mai suporte acele tiranii. Apoi Tudor relatează că „nici împotrivitorilor pînă acum nu li s-au făcut nimic" (şi cita cazul vistierului Crăiniceanu şi pe cel al biv ceauşului Costache), „gîndul norodului* fiind să se poarte la fel şi în continuare. Intervenise însă, acum cînd scria, la 4/16. II, împotrivirea iresponsabilă de la Motru, a celor doi ispravnici de Mehedinţi, Şt. Bibescu şi Barbu Viişoreanu.

d) „Incidentul" de la Motru. Aci, la mănăstirea Gura Motrului, a fost prima încercare mai grea prin care a trecut „Adunarea norodului" şi revoluţia pe care ea o personifica, prin care a trecut Tudor însuşi, raporturile lui cu „stăpînirea" — cea locală, de la Craiova şi din Oltenia şi cea din Bucureşti. Grea, nu din cauza rezistenţei care i s-a opus „norodului" — rezistenţa a fost relativ slabă şi, dealtfel, lichidată totuşi repede —, cît prin valul de mînie pe care l-a stîrnit această rezistenţă cu totul iresponsabilă. Căminarul Ştefan Bibescu şi stolnicul B. Viişoreanu, ce fuseseră numiţi ca noi ispravnici de Mehedinţi venindu-le din faţă Tudor cu „Adunarea" s-au închis în m-rea Motru cu o mică ceată de panduri (circa 40 de oameni). Au refuzat să se predea şi cînd pandurii lui Tudor au încercat să pătrundă în

mănăstire, cei dinlăuntru au deschis foc, omorînd cîţiva. din ostaşii „Adunării" [1]. De la Craiovi, caimacamul, un grec (De- palti), trimisese în ajutorul celor închişi în m-rea Motru, cu 150— 200 de oameni, „mare parte arnăuţi", pe serdarul Diamandi Giu- vara, albanez de origine [2]. Acesta urma să facă joncţiune cu logofătul Dimitrie Bibescu \ numit de Divan „comandir asupra tuturor pandurilor" din Dolj şi Mehedinţi[s].

După M. Cioranu, lucrurile s-au petrecut astfel: Tudor, „neturburîndu-s: de aceasta", pe de o parte a blocat m-rea, pe de altă parte a trimis la Ţînţăreni pe D. Macedonschi şi bulucbaşa Iova, cu „îndestui sîrbi şi arnăuţi", spre a tăia drumurile pe care puteau veni ajutoare celor închişi în m-re. „Şi ţiindu-i închişi o săptămînă în mănăstire, lipsiţi de hrană, i-a adus în amorţire şi în desperare". Căimăcămia Craiovei pe de o parte a înştiinţat Divanul din Bucureşti, j>e de alta a trimis pe Diamandi Giuvara — „căpetenie ostăşeasca a căimăcămiei" — la Motru, „ca să împiedice lucrarea lui Tudor de acolo". Diamandi Giuvara, cu oamenii lui, apropiindu-se şi văzînd oştirea lui Tudor, „au rămas în nemişcare, ca simpli privitori", după care D. Giuvara „a mers de s-au închinat lui Tudor şi printr-ascuns a şi făcut iurămîntul său de credinţă către dînsul", cu aceasta mijlocind eliDerarea ispravnicilor din m-re[3]. I. P. Liprandi confirmă că „împotriva" lui D. Giuvara a fost trimis D. Macedonschi, care l-a respins pe primul şi l-a urmărit 25 de verste dincolo de Ţînţăreni; „iar Tudor a rămas în mănăstirea Motru[4].

După I. Dîrzeanu, D. Giuvara, cu oamenii săi, „năvălind vitejeşte asupră-le, nu numai că i-au înfrînt războieşte, omorînd şi patru oameni, ci încă au prins şi şapte panduri vii pe care i-au trimis la Craiova, poprind furia apostaţilor" ; altfel, aceştia din urmă „putea... ca **să dea foc mănăstirii şi să prinză pe toţi cei dinlăuntru" '.**

Dumitrache Protopopescu, notînd laconic, „incidentul[8], arată că ajungînd oamenii lui Tudor în faţa m-rii Gura Motrului, unde se închiseseră ispravnicii cu oamenii lor, „de loc s-au pus la bătaia, dînd cu puşteie unui către alţii; şi făcînd amăuţii (indescifrabil) să-i scoată din mănăstire, n-au putut să-i scoaţă, asediaţii împuş- •cînd din rebelanţi vreo 11 ; şi aşa Tudor le-a făcut loc de au plecat din monăstire la Craiova. Iară Tudor s-a tras la Ţînţăreni în monăstire" [5].

Tudor însuşi, scriind Divanului din Bucureşti la 4/16.II, arată că cei ce se închiseseră în m-re „fără nici un cuvînt al dreptăţii aujpomit bătaie cu arme dă moarte asupra norodului şi norodul, văzînd vrăjmăşeasca socoteală a dumnealor, au închis mănăstirea cu mare străşnicie. Şi dumnealor înăuntru, măcar că nu au nimic de ale mîncării, dar norodul, văzînd nemilostivirea dumnealor,

1 Vreo 11, după CD. Aricescu, *Istoria* p. 105.
2 După I.P. Liprandi — v. *D.I.R., 1821,* V, p. 272, şi 431.
3 *Ibidem,* p. 272.
4 *D.I.R., 1821,* V, **p.** 272 **; sji-,** G.D.I.
5 *D.I.R., 1821,* V, p. 566.

astăzi *cu toţi bptărîră* (s.n., G.D.I.) ca să arză mănăstirea. Şi după ce-i vorjjrinde, să nu lase nici unul viu, zicînd norodul că nu le este îndasici pedepsile care le-au pătimit pînă acum din mîinile dregătorilor (?)“ [1].

**Cu „ştiinţa" asediului pe care ştim că o avea, situaţia de la Motru era pentru Tudor o banalitate. Că în faţa unei oştiri de cî- teva mii de oameni, D. Giuvara ar fi atacat pe „apostaţi* şi i-ar fi învins (cum afirmă I. Dîrzeanu şi cum se va fi lăudat, poate, însuşi acest mercenar) este cu totul de necrezut. De aceea, cu totul verosimilă ni se pare „varianta" Cioranu—Liprandi, oarecum întărită şi de Protopopescu, ca şi de Tudor însuşi in răspunsul către Divan. Că a avut loc un schimb de focuri, aceasta este real; pe vechea Poartă a mănăstirii, care se păstrează, se văd urmele lăsate de gloanţe. Că au fost ucişi cîţiva dintre pandurii lui Tudor (sau, poate, dintre arnăuţi), care vor fi forţat intrarea în m-re şi aceasta este de crezut, după cum arată izvoarele citate, ca şi descrierea lui Tudor însuşi şi prevederea din „Cererile norodului românesc" referitoare la cei doi ispravnici **

Prin urmare, pornind de la sursele citate, admitem că Tudor, oprindu-şi oamenii de a da foc mănăstirii (ar fi fost foarte grav ; v., după Cioranu, trimiterea arnăuţilor şi sîrbilor, cu D. Macedonschi, de la „locul critic”), cum hotărîseră aceştia exact în ziua în care căpetenia „Adunării" răspundea Divanului din Bucureşti —, a permis celor doi ispravnici să iasă dia mănăstire şi să meargă la Craiova (fiind boieri de vază, numiţi în slujbele lor de Divanul ţării, situaţia lor cerea o rezolvare politică — lucru prevăzut îndată în „Cererile norodului românesc. La 4/16.II „Adunarea" şi-a început „instalarea“la Ţînţăreni, dar Tudor a mai rămas la Motru cîteva zile, unde va mai reveni ulterior (desigur, pentru nevoile întăririi şi aprovizionării m-rii), după cum atestă socotelile poştei ’.

Tudor mai avertizase, cu cîteva zile înainte, pe fostul ispravnic de Mehedinţi[2]. El se străduise cît putuse să prevină dezlănţuirea răzbunării populare, să nu ofere astfel nici un motiv de intervenţie din afară pentru „restabilirea ordinei". Totul să se desfăşoare, pe cît posibil, chiar fără incidente, cît de mid. De aceea nici nu dezlănţuise represalii faţă de „împotrivitori" : pe unii îi ţinea închişi în mănăstiri, pe alţii îi purta cu el. Pe proprii lui căpitani îi pedepsea, chiar de la început, pentru jafuri în interes personal. Era
— această asigurare a liniştii şi ordiaei, a persoanei şi averii —,

1 *D.IJL., 1821,* I, nr. 128, p. 229.

2 „—Păzeşte-te bine, să nu dai norodului vreo pricină cu vreo împotrivire de arme ; că atunci bine să ştii că nici în găurile şerpilor nu veţi scăpa ; pentru că norodul cel ars şi fript de către dumneavoastră este amărît şi înfocat asupră-vă şi numai pricini caută ; ... ci îmbiaţi bine... de voiţi să vă fie bine că cu rău n-alegşţi nimic, pentru că nu v-aţi aşternut bine mai denainte" *(D.I.R., 1821,* I, nr. 112, p. 212).

deopotrivă, o linie programatică a revoluţiei şi o caracteristică a „noului regim" ce urma a se instaura.

Şi după atîta suferinţă îndurată de „norod®, şi după atîta efort din partea căpeteniei „Adunării" pentru a preveni sau opri dezlănţuirea gîndului de răzbunare contra asupritorilor şi jefuitorilor, acum, cînd tabăra era să se instaleze la Ţînţăreni, înainte de a intra în Craiova, în linişte, acum, brusc, o rezistenţă nechibzuită şi mai ales cîţiva oameni ucişi, cum spunea Tudor, „fără nici un cuvînt al dreptăţii", ucişi de reprezentanţi ai celor pe care poporul — cum continua alesul acestuia — „i-au hrănit şi i-au poleit cu sîngele lor" !

Şi pentru că în mănăstire, „baricadaţi" > erau doi ispravnici numiţi în atari slujbe de către Divanul ţării, Tudor avertiza mai întîi — în acest răspuns — „stăpînirea" că daca „şi de acum înainte dregătorii şi otcîrmuitorii^ locului să^vor purta tot asemenea şi nu vor îngădui pă norod a-şi cere împărătească milă pentru lipsirea jafurilor şi a tiraniilor, ei (oamenii „Adunării" — n.n., G.D.I.) sînt hotărîţi ca pe cîţi vor £utea prinde, pe toţi să-i jertfească, pentru că ei din multa deznadăjduire sînt bucuroşi ca mai bine să piară cu toţii decît să trăiască precum au trăit de la o vreme încoace" [1].

Tudor se informase şi sesizase schimbarea de „opinie" a boierilor divaniţi, chiar şi a celor „făgăduiţi" j indiferent din ce motive se făcuse şi indiferent dacă era sinceră sau simulată. Trebuia un răspuns pe măsură, un răspuns clar, „curat", iadiferent dacă le trebuia numai boierilor divaniţi sau era necesar încă şi pentru alţii, care făceau, în Bucureşti, presiuni asupra^ Divanului, „ţara politică". Şi răspunsul a venit prompt, nu însă după o oarecare „dezbatere" cu cei apropiaţi.

„Prea cinstiţi boieri !“ — li se adresa Tudor ca într-un dialog direct, de parcă i-ar fi avut lîngă el, „cuviincios", dar ferm. „De sînteţi dumneavoastră patrioţi şi părinţi ai norodului, precum o ziceţi, cea de slugă a mea socoteală este aşa : că acum aveţi dumneavoastră vreme a scăpa din hula tuturor neamurilor [2]

1 Curînd după 4/16.II, precum deja am arătat, Tudor în „Cererile norodului românesc", va revendica alungarea din ţară a celor doi nechibzuiţi ispravnici. Era totuşi o rezolvare .politică* a unei .chestiuni politice* !

2 Nu pierdem din vedere că reprezentantul în Divan, pentru Oltenia, *banul Olteniei, al Craiovei, era unul din boierii .făgăduiţi** lui Tudor, *marele ban Barbu Văcărescu,* unul din semnatarii acelui „înscris* pentru „desemnarea* lui

şi să va faceţi patrioţi adevăraţi, iar nu vrăjmaşi ai patriei, precum aţi fost pînă acum". Şi le propunea el[1], care cu siguranţă aflase despre măsurile militare din ultimele zile, ale Divanului, anunţate şi prin „porunca" trimisă : „Bine ar fi ca dumneavoastră să popriţi răutatea şi pornirea armelor ce aţi cugetat asupra norodului celui nevinovat şi credincios şi să urmaţi, precum au urmat strămoşii noştri, adică să vă învoiţi cu norodu la cererile ce fac, pentru că ei nu cer vreun lucru necuviincios sau care să nu-1 fi avut, ci cer o dreptate care poate fi dumneavoastră dă mai mare folos" ; avertiza, însă, ferm, că „într-alt chip nu va ieşi lucrul la căpătîi bine". Ei, boierii, să nu se laude cu armele — le mai răspundea Tudor, cu ascuţit simţ politic —, căci „împărăţia" nu-şi va prăpădi „raiaua" „fără cercetare şi judecare" ; iar^el ştie bine că, „la vremea judecăţii, norodul cu nimic nu se va învinovăţi, pentru că nici o învinovăţire nu are şi numai că îşi cer dreptatea" ; or, în acest sens, ei, boierii — încheia Tudor —, prin felul ciim încă se poartă, nu numai că nu-i ajuta „spre a o aobîndi", ci „încă îi înpilaţi şi la moarte". O cugetare, o replică de la limita extremă a credinţei în divinitate[2], încheia răspunsul atît de „cuviincios", dar atît de clar şi de ferm redactat: „Ci de va fi Dumnezeu viu, va vedea şi va judeca !“ *.

e) Tabăra de la Ţînţăreni. Că Tudor Vladimirescu avea de gînd să meargă la Craiova, ca de aci să organizeze bine Oltenia — bază a rezistenţei sale —, după care să-şi continuie drumul spre Bucureşti, ca de acolo, şti- indu-se bine întărit dincolo de Olt, să ceară, cum spunea el, „înpărăteasca milă", aceasta poate rezulta şi din amintita scrisoare (din 4/16.11) expediată lui N. Glogoveanu, la Craiova, de un corespondent al său — şi om apropiat „slugerului" — aflat. în

Vladimirescu să ridice norodul „în arme*, boierul care, desigur, în ciuda aparenţelor, urmărea mai atent evenimentele din Oltenia, de vreme ce amenința atît de cumplit, dar şi stimula am de substanţial pe D. Macedonschi să nu se lase de .această delicată pornire*, odată intrat în ea *(D.I.R., 1821,* I, nr. 120, p. 223) şi apoi cerea lui Tudor (după declaraţia lui D. Macedonschi) să ucidă pe C. Samurcaş ,ca om potrivnic acestei cauze* (*ibidem,* V, p. 521). Nu pierdem din vedere, de asemenea, că vornicul Bălăceanu (după Iordache Golescu — v. mai sus, p. 132) — deja se aştepta ca marele ban Barbu Văcărescu, ban al Craiova, în a tari împrejurări, să vină la Craiova şi, în calitatea pe care o avea, să se supui» .stăpînirii* şi, împreună, tă rezolve problemele ivite.

1 Cunoscător de istorie (v. mii sus, p. 41—42), fără sî aibă lîngă el nici pe Ilaiion, nici pe Gheorghe Lazăr, nici pe tînărul Petrache Poenaru; nu cunoaştem să fi fost, acum, cineva .învăţat* lîngă el, *acum,* cînd redacta răspunsul către Divan şi impresionase pe unii din jurul său cu „deosebita politică* cu care se purta faţă de toţi.

2 Evident, Tudor n-a fost un ateu!

tabăra de la Ţînţăreni.

Declara, acest Ioan Grecescu (?), că nu „cu povaţa slugerului" îi scrie cunoscutului boier, care — se vede — nu aeglija o „intervenţie" sau o „iscodire" pe lîngă Tudor pentru din nou rîvnita slujbă de ispravnic de Menedinţi, din care fusese înlocuit la propunerea caimacamului Craiovei. Dar „omul" lui Glogoveanu, venit în tabără, acum ca om al „Adunării norodului", îmbrăţişînd cauza acesteia, înţelegea ca prin Glogoveanu, aflat în Craiova, să lucreze şi el ceva pentru „Adunare". Cum deja am mai arătat, îl sfătuia pe boier să nu plece din Craiova, să stea acolo „fără cîtuşi de puţină îngrijire". „Atîta numai mă rog" — continua el — *„să sfă- tuieşti pe cei ce să va cuveni* (din Craiova ! — n.n., G.D.I.), *cînd va fi trecerea slugerului cu Adunarea la Bucureşti, nimenea acolea* (în Craiova — n.n., G.D.I.) *să nu să înpotrivească cîtuşi de puţin*, de vor voi binile patrii; iar neînţelegînd, păcatu fiie al aceluia", în pofida ostilităţii din ultimii aai dintre „sluger" şi cunoscutul boier, cîndva atît de apropiat, Tudor, la rîndul lui, cu simţul său

[>olitic, sesizat de corespondentul lui Glogoveanu, nu neglija o uti- izare a acestuia din urmă pentru „netezirea asperităţilor" şi aplanarea temerilor în atît de importantul oraş oltean \ în care urma să vină, cu „Adunarea". „Dumnealui slugeru" — îi mai scria acel Ioan Grecescu (?) lui N. Glogoveanu, la Craiova, sugerîndu-ne nouă existenţa unei scrisori chiar a boierului către căpetenia „Adunării", poate în legătură cu slujba de ispravnic de Mehedinţi, poate în legătură cu acel „logofăt Vasile" — „dumnealui slugeru, vreme neavîad, mai pe urmă este să răspunză dumitale". In ce priveşte comportarea celor din Craiova „cînd va fi trecerea slugerului cu Adunarea la Bucureşti", Ioan Grecescu îi adăuga, ca rugăminte şi sfat, boierului : „Tîrgul, oamenii, boierii de aci (ain Craiova — n.n., G.D.I.), toţi să stea pe loc, că nimic nu pătimesc de vor urma celor zise mai sus"

Dar Tudor, cu „Adunarea*[1], au stabilit *tabăra la Ţînţăreni* şi aci au rămas, precum se ştie, în tot cursul lunii februarie (st.v.), n-au mai trecut prin Craiova; Tudor va mai ameninţa, furios, la sfîrşitul lunii, ca va veni în oraş, dar tot n-a venit (v. mai departe).

De ce şi-a stabilit Tudor tabăra la Ţînţăreni şi a rămas aci atît de mult ? Iată o întrebare importantă, care nu trebuie ocolită şi la care izvoarele — şi cercetările recente, pornind de la ele — ne permit un alt răspuns decît au dat A. Oţetea şi adepţii săi[2].

1 *D.I.R., 1821,* I, nr. 129, p. 230—232.

2 Din cartea lui C. D. Aricescu rezultă că staţionarea îndelungată de Ia Ţînţăreni, Tudor a folosit-o pentru l-şi întări, în continuare, tabăra, a organiza şi a întări din punct de vedere militar Oltenia — baza a rezistenţei sale —; şi a clarifica raporturile politice cu Divanul ţării, care a trimis aci cele două importante

Aşa cum susţin toţi autorii de pînă acum, inclusiv A. Oţetea şi adepţii săi, staţionarea mai îndelungată de la Ţînţăreni a fost plănuită şi folosită de Tudor în principal pentru sporirea şi organizarea mai bună a forţelor, pentru întărirea, în continuare,_ a întregii provincii, ca şi pentru organizarea ei pe baze revoluţio- oare O informaţie importantă ne furnizează I. P. Liprandi : în timp ce Vladimirescu ţinea închişi pe cei doi ispravnici la Motru, s-a aflat că, la Craiova, „caimacamul continua în mod activ să se pregătească împotriva lui Tudor. *Din această cauză Vladimirescu s-a oprit aici, aşteptînd pe pandurii care soseau zilnic în tabăra lui*“ [1]. Despre o intensă propagandă pentru cauza revoluţiei şi, cu acest prilej, despre recrutarea continuă de panduri în tabăra de la Ţînţăreni ne vorbeşte şi I. Dîrzeanu, în măsură fiind -el să cunoască aceste lucruri[1]. Nici vorbă însă nu poate fi — pe temeiul izvoarelor supuse criticii de specialitate — despre o „concertare" cu planurile

misiuni (Văcărescu, apoi Samurcaş), (C. D. Aricescu, *Istoria revoltiţiunii...,* **p.** 127—133). Cu felul său de a interpreta revoluţia, A. D. Xenopol nici nu putea gîndi altfel despre rostul staţionării îndelungate de la Ţînţăreni. Nici N. Iorga nu s-a gîndit la altceva. Şi nici, cel puţin, I. C Filitti „n-a sesizat" cît de mult i-ar fi servit alt răspuns despre îndelungata staţionare a .Adunării* la Ţînţăreni. Emil Vîrtosu abia în 1947 *pare* să-şi pună o asemenea întrebare, dar *de fapt* nu şi-o pune (Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...,* p. 31). Abia Andrei Oţetea, în 1945, a „sesizat" — pentru .teza" sa — importanţa şi a altor consideraţii asupra îndelungatei staţionări a „Adunării norodului" la Ţînţăreni. Dar a evitat un răspuns .transant", preferind unul subînţeles. Astfel, scriind despre plecarea lui Tudor, cu „Adunarea*, de la Ţînţăreni — data era eronată : 22.11 —- spre Bucureşti, prin Slatina, A. Oţetea comentează, bazat pe .obiectivitatea* lui Ilie Fotino: „El (Tudor — n.n., G.D.I.) îşi potrivea înaintarea după a lui Ipsilanti, cu care era în corespondenţă* *(op. cit.,* p. 173). In 1964, în *Tratatul* de istoria României, A. Oţetea îşi menţine, în esenţă, afirmaţia, adăugindu-i „elemente noi*, fără acoperire documentară, scriind : .Cînd află de sosirea lui Ipsilanti la Iaşi, Tudor părăsi' tabăra de la Ţînţăreni şi coborî încet spre Slatina. *El iţi fotrivea înaintarea după a lui Ipsilanti, pe care il anunţase de pornirea acţiunii sale fi cu care era în corespondenţă*“ *(Istoria României,* III, Ed. Acad. R.PJR., Bucureşti, 1964, p. 879; s.n., GJD.I.). In ediţia din 1971 a cărţii sale, căuonau-şi un suport mai „substanţial*, în afară de Ilie Fotino, A. Oţetea găseşte surse foarte depărtate, publicate de un istoric... grec, ignorînd total pe cele româneşti, ca şi rapoartele consulare *(op. cit., p.* 246).

După Dan Berindei şi Traian Mutaşcu, „aşezarea oastei în tabără (la Ţînţăreni) fusese pregătită de D. Macedonschi şi de Iova** *(Aspecte mUitare ale răscoalei...,* 1962, p. 63 ; *Aspecte militare ale mifcării revoluţionare. ..,*

Eteriei — după cum a demonstrat M. T. Radu în aminnta sa lucrare. £ drept, marşul spre Bucureşti a fost grăbit de înaintarea eteriştilor spre capitala Ţării Româneşti, dar nu în sensul aprecierilor lui A. Oţetea şi Dan Berindei, ci, tocmai, într-un sens invers : nu era vorba despre o „potrivire" a înaintării şi despre o viitoare joncţiune, ci, aşa cum încă se va vedea — reexaminînd, mai pe scurt, unele din izvoarele utilizate şi de M. T. Radu, dar ignorate deliberat de autorii citaţi, şi adăugîndu-le şi altele recent publicate —, devine tot mai evident efortul conducerii revoluţiei româneşti de a feri Capitala de o ocupaţie eteristo-fanariotă, aşa cum, de fapt, a constatat, cu mult în urmă, A. D. Xenopol.

Acţionînd din tabăra de la Ţînţăreni, Tudor a întărit cu panduri şi armament şi a aprovizionat cu „zaherele", practic, toate mănăstirile oltene, ca şi multe dintre schiturile din subcarpaţi[1]. *„De acolo* (de la Ţînţăreni — n.n., G.D.I.) *a început a se întinde stăpînirea lui Tudor şi prin alte judeţe de prin prejur"*[2] — scrie M. Cioranu. Iar I. P. Liprandi afirmă că atunci cînd Tudor a părăsit tabăra de la Ţînţăreni, *„întreaga Oltenie se afla în stăpînirea lui"* [3]. întorsese din drum pe boierii fugari (cîţi reuşise, desigur), „fără însă a le face vreun rău", numise oameni de încredere la comanda pandurilor dislocaţi în mănăstiri \ numise ispravnici in toate judeţele [s].

O problemă ce se cere a fi lămurită, de aici, din „etapa olteană" a revoluţiei, este *prezenţa „străinilor" din tabăra lui Tudor,* numiţi de el însuşi astfel şi în amintita scrisoare de răspuns către Al. Pini[4], cît şi în alte documente. După părerea noastră, nu este vorba de amăuţii de sub comanda principală a lui D. Macedonschi ; aceştia — care n-au depăşit niciodată 500—600 de oameni, ca efectiv „de însoţire" — sînt numiţi întotdeauna cu numele lor: *arnăuţi*, niciodată altfel, şi ei n-au făcut parte organică din tabăra lui Tudor nicicînd, în timpul revoluţiei; ei şi comandanţii lor — cum, cel puţin în parte, s-a înţeles şi încă se va

[1] Referindu-se la Motru, de pildă, Mihai Cioranu notează că „Tudor pe dată (după ieşirea celor doi ispravnici — n.n., G.D.I.) a umplut-o cu producte şi cu cele trebuincioase de ale oştirii, iar el, cu 6 000 de panduri, a venit la Ţînţăreni" (N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 242).

[2] *Ibidem ;* s.n., G.D.I.

[3] *D.IJi., 1821,* V, p. 275.

[4] De pildă, fratele său Papa (Pavel) la Strehaia, Dumitru Gîrbea la Horezu etc. (C. D. Aricescu, *Istoria...,* p. 133).

[5] *Ibidem,* p. 132—133.

1 *D.l.R.,1821,* V, p. 272; s.n., G.D.I.

1 „Iar răzvrătitorul Theodor, stînd în mănăstirea Motrului cu toată Adunarea sa, şi în satul Ţînţăreni, nu înceta lucrînd urmările apostasii, trimiţînd oameni dintr-ai Adunării sale dă amăgea şi prilostea sate întregi, trăgîndu-i în prăpastia nesupunerii şi arădieîndu-i într-o apostasie. *(D.I.R., 1821,* V, p. 58).

desluşi în continuare — au avut mereu un rol nefast şi Tudor, atunci cînd nu i-a trimis în misiuni secundare ', a fost bucuros să scape de ei cînd plecau acolo unde îi chemau şefii lor direcţi. ■C. D. Aricescu notează : *Tudor avea atîta repulsiune contra arnăuţilor, încît refuza a-i primi în oastea lui.* D(l) N. Popescu de la Muşeteşti ne asigură că, între alţii, un D. Daniil Cantarolu (din plaiu Arifu, distr. Argeşu) venise cu 30 de arnăuţi a se înrola în oştirea lui Tudor. *Acesta respunse că n-are încredere în streini, cari au luat armele numai pentru jafuri;* că el nu poate îngădui asemenea neorînduele ; şi că chiar pandurii slujesc cu leafă şi sînt supuşi disciplinei ostăşeşti" [1].

Aşadar, *„străinii“* din tabăra lui Tudor, înrolaţi astfel, care puteau să participe şi la alegerea lui în fruntea „Adunării", nu puteau fi alţii decît oameni recrutaţi dintre „bimicii străini" de prin judeţe (cei menţionaţi, de pilda, în Proclamaţia către ţară de după 23. III./4. IV)[2], daţi în grija „isprăvnicatului de străini*[3]. Or, majoritatea covîrşitoare a acestor „străini" erau români din Transilvania, numiţi „ungureni" în limbajul vremii. în deceniul premergător revoluţiei, sub autoritatea isprăvnicatului de ungureni intraseră şi mulţi sîrbi şi bulgari, mai ales bulgari, emigraţia lor spre nordul Dunării crescînd în acest timp.

Dacă noi asociem însă această denumire de „străini" cu informaţia dată de corespondentul din Bucureşti al gazetei „Wienner Zeitung" — că Tudor, coborînd pe Motru, avea sub ordinele sale 1 500 de oameni, „cei mai mulţi *dezertori din Transilvania“* [v] („Siebenburger Deserteure“) —, informaţie care nu ne mai pare astfel hazardată, şi dacă mai luăm în seamă şi alte documente % putem formula *ipoteza* plauzibilă, că în armata lui Tudor erau şi români din Transilvania, recrutaţi dintre aceşti „ungureni", — pe care un corespondent de presă vienez îi putea numi şi dezertori.

---

1 C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 213, nota 2; s.n., G.D.I.

2» *D.I.R., 1821,* I, nr. 230, p. 385.

3 desfiinţat de vodă Caragea în 181S, reînfiinţat de Al. Suţu la începutul domniei, în 1819 (v. G. D. Iscru, *Un dregător mai puţin cunoscut: ispravnicul de „ungureni“* în *Ţara Românească,* în „Revista arhivelor" nr. 1/1968. Instituţia fusese înfiinţată în 1776, desfiinţată apoi în 1790, reînfiinţată de vodă Caragea în 1813 tot sub denumirea de ispravnic de *ungureni,* datorită obiectivului său principal (primirea şi amplasarea în teritoriu a românilor din Transilvania, care treceau munţii şi se stabileau în Ţara Românească). Cu timpul, pe măsură ce şi numărul celor veniţi din sudul Dunării, să se stabilească în Ţara Românească, a crescut, instituţia a început să se numească ispravnicat „de străini" — şi sub acest nume a fost reînfiinţată în 1819.

Am mai întâri această ipoteză cu datele privind ecoul revoluţiei în Transilvania (vezi mai departe), ca şi cu teama consulului austriac că revoluţia ar putea determina pe românii din Transilvania „dacă nu la o răscoală similară, dar cel puţin la o emigrare în număr mare spre Ţara Românească" [3]; evident, „emigranţii" se puteau înrola şi în armata lui Tudor şi nu este exclus
— căci revoluţia un astfel de curs „periculos" a urmat — ca acest fapt să se fi şi petrecut.

Alte motive aie staţionării mai îndelungate a lui Tudor la Motru şi la Ţînţăreni, unde continua să-şi întărească forţele şi baza de rezistenţă din Oltenia, ne sînt formulate în alte documente. O primă informaţie se leagă oarecum de ipoteza formulată anterior. Astfel, locţiitorul ambasadorului Prusiei la Viena — care primea ştiri, pe canal diplomatic, direct din Bucureşti sau de la Constantinopol, cînd nu le prelua din alte surse — raporta suveranului său, la 20. II./4. III, că Tudor încă nu intrase în Craiova (deşi ordonase să i se pregătească acolo cazare şi subzistenţă pentru 5 000 de oameni), ci *„şi-a concentrat forţele în oraşele cele mai apropiate de Carpaţi, în scopul de a un fi tulburat şi de a-şi asigura o retragere în caz de eşec. Acolo el pare a aştepta evenimente mai importante ; o apropiere atît de periculoasă, al caret spirit este contagios în special pentru popoarele Ungariei, a determinat pe guvernatorul Transilvaniei să-i trimită cîţiva ofiţeri pentru a-l preveni că, în caz că se apropie prea mult de frontiere, va recurge la mijloace de a-l alunga"* [4]. Textul este, credem, destul ■de clar şi ne scuteşte de comentarii. O a doua informaţie se în- ■scrie perfect în logica şi în contextul evenimentelor. Astfel, în- tr-un raport al aceluiaşi diplomat prusian la Viena, din 28.11. 12. III, se arată că *Tudor, oprindu-se* (rezultă din context!) *la Motru, „a declarat ca vrea să aştepte acolo hotărîrile sultanului, căruia i-ar fi trimis o deputăţie, însărcinată a-i remite o cerere semnată de principalii săi aderenţi, în care îl roagă să binevoiască a restabili în Ţara Românească vechea stare de lucruri, în timpul căreia ţara era înfiorătoare, fără ca totuşi Poarta să-şi fi pierdut din drepturi şi venituri" '*. Precizarea aceasta ne lămureşte despre acele „evenimente mai importante" (v. mai sus), pe care Tudor le aştepta, oprindu-se la Ţînţăreni. Evident, era vorba nu numai de răspunsul Porţii, ci şi de atitudinea ce urmau s-o ia şi ceilalţi doi monarhi — ţarul Rusiei şi împăratul Austriei — către care Tudor trimisese memorii în care le solicita înţelegere şi sprijin diplomatic pe lîngă sultan.

După I. P. Liprandi — care ne asigură că multe informaţii le are din sursă directă —, Tudor ar fi primit un prim răspuns al Porţii în timp ce se îndrepta spre Bucureşti. „în drum spre Bucureşti — arată autorul citat — Tudor a primit de la serascherul de Silistra o scrisoare în care acesta îi comunica (drept răspuns la arzul

expediat Porţii) că sultanul este de acord cu toate cererile poporului român şi ca este gata să satisfacă încă şi mai multe, dar numai cu condiţia ca el (Tudor), să rămîna credincios şi să nu se alăture eteriştilor. Nuri-aga, care a adus lui Tudor scrisoarea, îi vorbea în expresiile cele mai măgulitoare" [1].

Prin urmare, staţionarea mai îndelungau a lui Tudor cu „Adunarea norodului", la Ţînţăreni, cu scopurile menţionate mai sus, ni se pare normală în contextul şi în logica evenimentelor. Tudor înainta firesc spre capitala ţării, fără ostentaţie sau agresivitate, dar pregătit pentru once eventualitate, fără a-şi „potrivi" cu eteriştii drumul şi etapele de marş ; dimpotrivă, intrarea lui Al. Ipsilanti în Moldova, declaraţiile lui, comportarea eteriştilor dincolo de Milcov, apoi intrarea în Ţara Românească şi zvonul că ar fi intrat în Bucureşti (cînd Tudor se afla la Slatina, cu „Adunarea") l-au umplut de mînie şi l-au determinat să exclame (după I. Solomon) : „c« *Ipsilanti este prea crud — fi la ce a venit ?"*

•

O chestiune asupra căreia vom stărui imediat — şi anume, „etapa olteană" a tratativelor cu Divanul — va lămuri şi mai mult raţionamentul staţionării îndelungate de la Ţînţăreni, ca şi pretinsele (de către unii) raporturi şi „potriviri" cu Eteria.

Tratativele menţionate au fost duse atît prin intermediul luî Pavel Macedonschi, deja amintit, cît şi prin trimişi speciali (decătre o parte şi de către cealaltă), dar mai ales prin cele două „misiuni" — contradictorii prin scopuri şi mijloace, cum se va vedea —, aceea a lui Nicolae Văcărescu şi aceea a fanariotului-eterist Constantin Samurcaş.

•

Numirea domnului ţării în persoana fanariotului Scarlat Callimachi [2] şi sosirea acestei ştiri la Bucureşti, la 3/15 martie, îro loc să limpezească situaţia politică în Bucureşti şi în ţară, a com- plicato şi mai mult.

Aceasta arăta, mai întîi, că Poarta, cu toată gravitatea situaţiei, nu era „dispusă" să renunţe la domnii fanarioţi. Or, dacă cel puţin unii mari boieri participaseră la pregătirea revoluţiei şi erau implicaţi în evenimentele ce se desfăşurau — fapt ce nu se mai poate tăgădui —, numirea domnului fanariot punea sub semnul întrebării, pentru boierii „făgăduiţi", pentru opoziţia pămînteană în general, atingerea importantului obiectiv politic al înlăturării fanarioţilor de la conducerea ţării.

Pe de o parte, Tudor Vladimirescu nu se dovedise a fi un „in-

1 *D.I.R., 1821,* V, p. 275. Probabil, în ajunul aşezării taberei la Cotro- ceni (nu mai devreme !) sau chiar cînd tabăra s-a aşezat acolo (v. mai departe).

2 Dovedit ca fiind eterist, dar mai tîrziu, in a doua jumătate a anului 1821,. ;i ucis de turci.

strument docil“ — cum, poate, îndrăzniseră unii să creadă[3] —, şi el trebuia oarecum „adus la ordine", dacă nu chiar oprit; trebuia

3 Şi chiar de-ar fi fost, forţele revoluţiei începute, cu aversul şi reversul

negociată cu el o altă înţelegere în noua situaţie politică. *Pe de altă parte,* în condiţiile în care Al. Pini (şi prin el Rusia) era ostil acestei iniţiative româneşti, refuzînd prompt şi încercarea, sincera sau nu, a Divanului de a „rezolva" problema *numai* cu ajutorul Porţii, în condiţiile în care Habsburgii, la rîndul lor, n-au avut o poziţie diferită de a ţarului, — era clar pentru Divan, ca „ţară legală" (dar încorporînd în el şi mari boieri implicaţi în evenimentele ce se desfaşurau), că nu cu sprijin din afară se va obţine înlăturarea fanarioţilor, dacă acesta rămînea, pe mai departe, obiectul politic naţional. Or, şedinţele Divanului, aşa cum ni le înfăţişează Iordache Golescu în a sa *Prea scurtă însemnare...,* nu lasă nici un dubiu asupra persistenţei acestui obiectiv ; era şi logic, căci acest obiectiv figurase frecvent în memoriile opoziţiei pămîntene, pînă în 1821. Era însă şi posibil ca nestatornicia şi frica boierilor (mai ales după izbucnirea acţiunii eteriste) sa ducă, fie şi vremelnic, la abandonarea acestui obiectiv în faţa faptului împlinit: Poarta numise tot un domn fanariot!

Oricum, desfăşurarea evenimentelor după instalarea „Adunării* la Ţînţăreni, arată, pe de o parte angajarea unor serioase negocieri cu Ţudor, culminînd, respectivele negocieri, în finalul „etapei oltene[0] a revoluţiei, cu cele două amintite misiuni contradictorii.

De notat că, în paralel, „partenerii* luau şi măsuri de ordin militar : Tudor se întărea continuu în Oltenia şi Divanul, consta- tînd, putea să-şi înţeleagă totala ineficienţă a măsurilor sale [1]; Divanul, alături de alte măsuri, punea toate forţele din Oltenia sub comanda lui Dimitrie Bibescu[2] — ca îndată să trimită poruncă tuturor (după M. Cioranu) „să stea pe loc, fiindcă s-a orînduit asupra lor, efor, vornicul Nicolae Văcărescu şi ca de la dînsul să aştepte toate pornirile..." [3].

---

1 daca ele erau „sincere", pentru a-l opri pe Tudor sau a-l determina să negocieze de pe o poziţie pe care Divanul o dorea subordonată ; nu este exclus ca măsurile militare, înaintea 'hotărîrii de a fi trimis la Craiova Nicolae Vi- cărescu, să fi fost luate pentru salvarea unor aparenţe (resimţim lipsa unor documente mai clare ! Vezi şi mai departe).

2 Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 24.

3 N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 242 (v. mai departe despre misiunea Văcărescu).

Documentele schimbate între Tudor şi Divan, cîte au ajuns pînă la noi, cuprind, în ce-1 priveşte pe Vladimirescu, doleanţe cu pricepere introduse, dar şi revendicări formulate deschis, ferm, ca program politic, toate decurgînd dintr-o teorie nouă despre drept ■şi dreptate, în timp ce, din partea Divanului, vin, pe un ton de superioritate aristocratică, deşi voit „părintească* şi „patriotică*,
încriminările şi intimidările, dublate însă de un efort vizibil de a convinge „partenerul" să nu complice mai mult situaţia politică, şt aşa complicată, a „ţării". Altfel spus, şi în această fază, Tudor vine cu dreptatea „norodului", acum stăpîn efectiv pe putere, Divanul vine cu argumentul politic ce nu jjutea fi nici el ignorat[1] ; în acest fel vor negocia „partenerii", înca o dată, şi în ajunul intrării lui Tudor în Bucureşti (v. mai departe) — şi acestea le vor rămîne poziţiile în continuare, chiar şi in perioada subordonării Divanului de către căpetenia „Adunării*.

f) Misiunea Văcărescu De reţinut că scrisorile schimbate-

1 Ca „bun patriot", Tudor cere „îndăstularea năpăstuirilor" ce „au cercat lăcuitorii şi temeinică păzire a dreptăţii* ; 2) „încredinţare cu jurămînt", din- partea Divanului, că lui şi cîtorva oameni ce-i sînt alăturaţi le va fi asigurată viaţa, şi vor dobîndi şi „oarecare folosiri şi drepte împărtăşiri" ; Tudor se obliga să rămînă pe loc pînă la sosirea răspunsului *(D.I.R*, 1821,* I, nr. 145, p. 247).

Răspunzîndu-i tot prin lipcan, la 9/21 .II, Divanul promite îndreptarea răutăţilor suferite de locuitori — măsură pe care, scriau divaniţii, o şi iniţiaseră,. dar a fost zădărnicită de „netrebnicile urmări" ale lui Tudor ; boierii îi promit asigurarea vieţii, lui şi celor alăturaţi lui, după ce — se spunea în scrisoare — „vei arăta încetarea urmării ce ai început" ; cînd vor veni — peste o zi, două — caimacamii noului domn, îi vor trimite „încredinţare în scris' ; pînă atunci,

şi misiunea între Tudor şi Divan au fost expediate
Samurcaş şi primite prin „lipcani" ; una, desi
gur, închisă (pe care n-o cunoaştem) r a fost trimisă cu Pavel Macedonschi, acestuia Tudor spunîn- du-i — preciza în scrisoarea către Divan — ca „dumnealor boierii... precum vor chibzui... aşa vor face îndreptare” [2].

Cum am arătat, după două zile de la plecarea lui Pavel Macedonschi la Motru, Divanul a hotărît (la 4/16.II) trimiterea lui Nî- colae Văcărescu în Oltenia, pentru negocieri, suspendînd, deocamdată, pînă la sosirea lui acolo, măsurile militare poruncite mai dinainte [3]. Se pare — şi faptul este de reţinut ! — că trimisul Divanului, boierul pămîntean *Nicolae Văcărescu*, *a rămas la Brîncoveni*, unde îşi va fi stabilit „cartierul general" |

La o săptămînă după desemnarea lui N. Văcărescu pentru a merge în Oltenia, Divanul numeşte într-o misiune similară pe vornicul Constantin Samurcaş[1].

De ce era nevoie, în aşa scurt timp, de o nouă misiune în Oltenia ?

---

1 *Despre C. Samurcaş* — v. D. Bodin, *Tudor Vladimirescu şi Constantin Samurcaş*, în voi. *In amintirea lui Constantin Giurescu*, Bucureşti, 1944.

Numit în misiune la 11/23.11 *(D.l.R,, 1821,* I, nr. 152, p. 259), C. Sa- murcaş pleacă la Craiova la 12/24.11 (Em. Vîrtosu, *1821, Date...*» p. 14), la 15/27.11 era la Vadu Lat — unde venea, la el, un nefer, cu scrisori, din Craiova *(ibidem*, p. 27), la 16/28.11 era la Tecuci (Teleorman) ; în această zi, din Craiova, pînă la menţionata localitate, era trimis Pavel Macedonschi, „spre întîm- pinarea dvomicului Samurcaş* *(ibidem,* p. 27). Este de admis că în aceeaşi zi (16/28.11) C. Samurcaş a sosit m Craiova, unde primea (evident, nu înainte de 16/28.11 !) un „pitac** de la Tudor Vladimirescu *(D.l.R., 1821,* I, nr. 163, p. 268).

Cercetînd izvoarele referitoare la cele doua misiuni, constatăm ca ele se contrazic. Dar, adunate toate — cîte le cunoaştem pînă acum ! — şi supunîndu-le criticii de text, ca şi analizei în contextul

evenimentelor, considerăm că sîntem în măsură să susţinem *deosebirea esenţială dintre cele două misiuni amintite.*

Oficial şi aparent, şi N. Văcărescu (la 4/16.II) şi C. Samurcaş (la 11/23.11) erau desemnaţi de Divan cu misiunea de a face să înceteze acţiunea pornită de Tudor în Oltenia. Dacă analizăm cele două porunci de numire [1] — în textul lor şi în contextul evenimentelor, cum am spus —, constatăm foarte importante deosebiri.

în porunca de numire, în misiune, a lui N. Văcărescu — porunci *oficială,* accesibilă agenţiilor consulare, inclusiv lui Al. Pini (mai ales), ca şi altora —, Tudor era numit «turburător şi tîlhar[B], care a iniţiat în Oltenia „netrebnice lucrări", iar „vornicul obşti- rilor" era numit „căpetenie" peste toate forţele existente sau trimise acolo, indicîndu-i-se : „sa pui în lucrare orice va sta prin putinţă spre încetarea răului şi spre izbăvirea ţării, sfărîmînd pe de o parte pornirea şi împuterniciia tîlharului şi înduplecînd pă dă alta garţe pă locuitorii ţării a înţelege eu întregime înşelătoarele sale povaţuin". Pentru aceasta, N. Văcărescu urma să utilizeze toată priceperea lui, dar şi să ţină legătura cu Divanul „prin trimişi şi intr-adins“, „ca să dăm şi noi de aici cuviincioasele povăţuiri ce vom chibzui". Nu i se spunea să meargă chiar la Craiova, ci să se stabilească „la un loc cuviincios de a sta" (v. şi mai sus, p. 157). Prin urmare, o misiune încredinţată unui boier pămîntean, dintr-o familie de boieri patrioţi, o misiune controlată îndeaproape — cu „povăţuiri® — de Divanul ţării, de „ţara politică", de „ţara legală". Deci, nu era vorba de împuterniciri depline, discreţionare, ci de o acţiune colectivă, a Divanului, prin reprezentantul său, căruia ■urma sa i se subordoneze însă toate forţele din Oltenia şi nici o acţiune sa nu se întreprindă aci — unde caimacam era încă un ■grec, I. Tipaldos — fără încuviinţarea lui !

Acţiunea eteristă, în Moldova, nu începuse. Sosise

însă în Bucureşti, cum am arătat, vestea numirii fanariotului Scarlat Callimachi ca domn. Viitoarele căpetenii eteriste din Bucureşti — comandanţii de arnăuţi, în frunte cu Iordache Olimpiotul —, neliniştite, la rîn- dul lor, de amploarea acţiunii din Oltenia, terorizau Capitala, inclusiv pe boierii divaniţi, răspîndind sau cultivînd zvonuri derutante[2]. Divanul ţării se gîndea să rezolve problema numai cu concursul Porţii, dar Al. Pini se va opune cu promptitudine[3]. Pe de

' Ambele porunci, de numire — *D.I.R., 1821,* I, nr. 131, p. 233—234 (pentru N. Văcărescu) şi nr. 152, p. 259—260 (pentru C. Samurcaş).

[3] *Izvoare narative, 1821,* p. 234 — Iordache Golescu. î *D.I.R.., 1821,* I, nr. 133 şl 134, p. 236—239.

altă parte, Tudor se întărise mult şi Divanul înregistrase, din Craiova, vestea alarmantă că înaintarea lui nu poate fi oprită.

Dintr-un alt izvor, de cea mai mare încredere în fondul lui — provenind de la un excelent cunoscător al evenimentelor, situat în „mijlocul lor“ —, izvor ignorat aproape cu desăvîrşire pînă acum, rezultă că *Nicolae Văcărescu a fost trimis, de'Divan, în Oltenia, cu scopul de a realiza o unire cu Tudor Vladimirescu;* supunerea acestuia, cu forţa, rămîne soluţia extremă (inoperantă, dealtfel — o puteau gîndi boierii din capul locului !), în cazul în care „partenerii" n-ar fi ajuns la o înţelegere

Aîte izvoare vin să confirme mai degrabă acest mandat dat lui N. Văcărescu decît pe acela care s-ar putea deduce din porunca oficială[1].

1 Intr-un raport ulterior cltre guvernatorul Basarabiei, consulul general Al. Pini, descriind mersul revoluţiei în Oltenia şi atitudinea Divanului din Bucureşti, arăta că : acţiunea luînd deja „forma unei răscoale populare generale", măsurile luate contTa ei „de cîrmuirea de aid* n-au dat „rezultatele dorite". Tabăra „răsculaţilor", deci, se

Din Bucureşti, N. Văcărescu pleca spre Oltenia cu 24 de cai de poştă, la 5/17.II *Principalele forţe arnăuţeşti nu plecau cu el*[1]. Reţinem că *N. Văcărescu nu cunoştea nici tăria acestor forţe şi nici pe fanariotul-eterist Const. Samurcaş* — care va veni pe urmele lui *(v. mai departe*) — *nu-l iubea* /*. După cum vom arăta mai departe (şi cum am mai arătat în cap. II), Iordache, Far- mache şi ceilalţi, cu amăuţii lor, slujeau altă cauză decît pe aceea a românilor şi — în legătură cu ce discutăm aici — au încurcat cît au putut misiunea lui N. Văcărescu, care n-a conlucrat cu ei[2].

La 10/22.11 Divanul înfăţişa Domnului aflat încă

întărea continuu. *„Faptul acesta a constrins cîrmuirea să înceapă tratative cu conducătorul poporului răsculat, slugerul Vladimirescu. In acest scop a fost trimis din partea cirmuirii unul dintre marii boieri băştinaşi* (N. Văcărescu ! —n.n., G.D.I.), *învestit cu depline puteri, să caute orice mij-*

1 Cum zicc I. P. Liprandi *(D.l.R., 1821,* V, p. 273). Aceste forţe primeau, în aceeaşi zi (5/17.11) porunca Divanului să asigure apărarea Bucureştilor; erau, altfel spns. consemnate în Capitală *(D.l.R., 1821,* I, nr. 136, p. 240— 241). Abia la 7/19.II (cînd Divanul primea de la Tudor răspunsul din 4/16.11 şi-i răspundea la rîndu-i prin .lipcan* — *D.l.R., 182t,* I, p. 228—230 şi 242), Divanul aprob.i banii pentru muniţia amăuţilor de sub comanda lui Iordache Olimpiotul şi I. Farmache, care *„au plecat* de aici împotriva răzvrătitorului sluger Teodor* — *D.l.R., 1821,* I, nr. 139, p. 243 ; s. n.. G.D.I.

2 Iordache (desigur, şi ceilalţi), prin Ciolăneşti (Teleorman) şi Talpa va ajunge la Craiova (de aci, la 13/25.11, în socotelile poştei se consemnează „un trimis pă drumul Bucureştilor, spre întâmpinarea sărdarului Iordache, pănă la Ciolăneşti şi întors" ; la 14/26.11 o ştafetă idem „pănă la Talpa" ; la 15/27.11, din Craiova, „omul sărdarului Iordache i odabaşa de beşlii" mergeau la Coţo- feni şi întorşi") (Em. Vîrtosu, *1821, Date...,* p. 27).

la Constaa- tinopol (de unde nu va mai veni !) situaţia din ţară şi masurile luate contra lui Tudor[1]. Tot atunci (la 10/22.11), cu sosirea fraţilor Ipsilanti (Alexandru, şeful Eteriei, şi Nicolae) la Iaşi, a început în Principate acţiunea eteristă[2]. Vestea a putut ajunge în Bucureşti, mai repede decît în goana calului, datorită concertării întregii acţiuni şi declanşării frămîntărilor, în consecinţă, şi în Capitala Ţării Româneşti.

•

Din Brîncoveni (?), marele vornic Nicolae Văcărescu s-a adresat lui Tudor în scris — desigur, în numele Divanului. Era iarăşi o scrisoare *oficială* — pe care încă n-o cunoaştem ! —, poate redactată chiar în Bucureşti, în cuvinte dure la adresa „răzvrătitului", poate mai dure decît în răspunsul trimis direct de Divan la Motru, la 9/21.II | Fondul şi stilul scrisorii lui N. Văcărescu le cunoaştem numai din — acum — celebra scrisoare a lui Tudor Vladimirescu, din 11/23.11, către Nicolae Văcărescu[3].

Tudor respingea acuzaţiile — care nu pentru prima dată i se adresau *oficial,* în numele boierilor, „ţara legală", „patrioţii". Şi scrisoarea lui era una „oficială". Şi îi reproşa lui N. Văcărescu faptul că „îngrămădeşte" asupră-i „toate pornirile cele vrăjmăşeşti ale marilor noştri, care le-au pornit asupra patrii", „ca şi cînd eu aş fi făcut sau aş face vreun rău patrii mele!". Şi reproşul continuă, crescînd,

1 *D.I.R., 1821,* I, nr. 146, p. 249—253 ; caimacamii domnului încă nu sosiseră la 9/21 .II *(ibidem,* p. 248), deşi Naum afirmă că ei sosiseră la 8/23.II *(Izvoare narative, 1821,* p. 62).

2 „ ... S-au descoperit cea de obşte apostasie a tot neamului grecesc asupra inpărăţii othomaniceşti" — zice Naum Rîmniceanu *(Izvoare narative, 1821,* P- 63).

3 *Ibidem,* nr. 151, p. 258—259.

personal la adresa marelui boier : „Ci pă semne dumneata pă norod, cu al cărora sînge s-au hrănit şi s-au poleit tot neamul boieresc, îl socoteşti nimic şi numai pă jăfuitori îi numeri patrie...". Să reţină boierul — întinde Tudor o punte de discuţii, de negocieri — : „... că eu nici asupra aceştii tagme nu sînt voitor de rău, ci încă mai vîrtos le voiesc întregimea şi întărirea privilegiurilor'. „Apoi" — şi reproşul, interogativ, se extinde asupra întregii „tagme" boiereşti — „de ce, fără nici un cuvînt al dreptăţii, mă categorisiţi ?" Doar era de domeniul evidenţei, pentru un om luminat şi cuHoscător — care era boierul din neamul cult al Văcăreştilor, dar era şi el, Tudor, om umblat şi prin alte ţări, cunoscător al istoriei (începînd cu cea mai veche !, v. mai jos), cititor de cărţi, almanahuri, gazete — şi nu încăpea îndoială că pe el (pe Tudor) îl „categoriseşte" numai tagma jefuitorilor, în timp ce pe jefuitori „îi categorisesc toate neamurile". Or, Tudor nu-şi putea explica această gravă „confuzie" a boierilor decît numai prin aceea că „Dumnezeu au înpietrit inimile mai marilor noştri, precum oarecînd pă ale eghiptenilor*[1].

Ferm în principiile sale — pe care poate le şi avea gata expuse într-o variantă a *„Cererilor norodului românesc*“ — şi ca să nu fie nici un dubiu asupra felului în care „Adunarea", şi el, Tudor, primea pe unii din „mai marii" ţării, dorindu-le „întregimea şi întărirea privilegiurilor*, Tudor, în această scrisoare — document programatic ! — vine cu cea mai clară „definiţie" a conţinutului noţiunii de *patrie,* acum cunoscută tuturor şi admisă îndeobşte, atunci însă, la noi, o noutate dintre cele mai curajoase : *„Dar, cum nu socotiţi dumneavoastră că patrie să cheamă poporul, iar nu tagma jăfuitorilor*

Or — şi reproşul-rechizitoriu continuă, din nou personal, la adresa marelui boier: acesta fiind conţinutul firesc al noţiunii de patrie, îi poate spune boierul „ce înpotrivire arăt eu înpotriva poporului ?“, de vreme ce el, Tudor, nu este altceva „decît numai un om luat de catră tot norodul ţării cel amărît şi dosădit din pricina jăfuitorilor ca

1Desigur, cum citise el în vieun calendar, în vreo carte de istorie sau reţinuse din „poveţile" unui egumen ca Ilarion sau — de ce nu ? — ale protopopului Nicolae Stoica de Haţeg (informaţia o putuse găsi şi în Biblie ori în alte cărţi „sfinte").

să le fiu chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor !“ [1]. Dimpotrivă, nu mai departe decît la Motru, cu cîteva zile în urmă, „tagma jefuitorilor" ridicase „arme de moarte asupra patrii şi a ticălosului norod!". Era o situaţie de plîns, de neadmis însă.

Şi din nou reproşul se generalizează asupra „tagmei" întregi, care nu ştie sau numai se face a nu şti ce gîndesc „învecinatele neamuri” despre *popor*_şi despre *jefuitorii* săi, condamnaţi de istorie. Să întrebe şi ei, boierii, căci acţiunea începută de popor nu mai este un fapt necunoscut, de vreme ce „aceasta s-au vestit în toate laturi’e" [2].

Şi alesul poporului, în final, întindea boierului din vestitul neam al Văcăreştilof, insistent lui, mîna de patriot a discuţiei şi înţelegerii. Era imposibil ca pe acest temei, al binelui patriei, ei doi să nu se înţeleagă. Să ne reamintim că „sentimente patriotice" îl „uniseră" şi cu alt boier, Iordache Oteteleşeanu (v. mai sus, p. 64). Vor, cu adevărat, boierii divaniţi să-l supună pe el, alesul poporului, sau să-l nimicească prin forţa armelor ? Tudor era un om care cunoştea ce este războiul şi, ca şi el, omul realist N. Văcărescu putea şti că „norocul războiului este numa în mîna lui Dumnezeu atotţiitorul şi nu să ştie cui îl va da“. Chiar de va birui „tagma jefuitorilor" (era evident că nu cu forţe proprii!), apoi tot nu se va putea bucura ea de victorie, căci şi de aci înainte pe (jefuitori) „va să-i hulească toată lumea" ; „iar de nu va putea birui (jefuitorii") — suna cumplita ameninţare pe care Tudor o mai adresase anterior unui ispravnic din tagma celor „procopsiţi" —, de nu vor birui, „unde vor scăpa dinaintea norodului ?

Finalul acestei celebre scrisori este un apel adresat boierului patriot, apel scurt, dar ferm la raţiune şi înţelepciune : dacă doreşte cu adevărat

1 Tudor mal explicase aceasta şi consulului general Al. Pini, in scrisoarea din 28.II/12.1II (v. mai sus, p. 123).

2 Tudor mai scrisese Divanului, răspunzînd, la 4/16.II, că poporul care se hotarîse să-şi ceară singur dreptăţile „pînă acum prin cinci agzimagzaruri şi-au arătat ticăloasa stare, precum şi la alte înalte locuri' *(D.I.R., 1821,* I, p. 229).

„binele patriei, precum au voit şi părinţii dumi- tali“, atunci *ei doi* să se întîlnească, *.negreşit* ;* „unde şi cum' — împingea Tudor, mai departe, concesia, ştiindu-se însă puternic —, să hotărască el, Văcărescu („ori în ce chip vei pohti dumneata"), reţinînd un lucru esenţial: acela că „norodul nu cere altceva decît numai o dreptate ce poate fi folositoare şi tagmei boiereşti*[1] | Era un excelent final de act politic, adus pe „masa tratativelor*[1].

Cu mandatul încredinţat de Divan, dincolo de cel oficial exprimat (v. mai sus), cu puţinele forţe pe care le avea alături, cu amăuţii şi cu Samurcaş pe urmele sale, grăbiţi să-i încurce socotelile, era absurd ca boierul patriot, din vestita familie a Văcăreştilor, să nu dorească a se întîlni cu Tudor. Izvoare cunoscute pînă acum, judecate aşa cum am mai precizat, ne permit să afirmăm că *Nicolae Văcărescu ajunsese pe punctul de a reglementa din nou raporturile cu Tudor, dar eteriştii-fanarioţi, în primul rînd Iordache Olimpiotul*, *mimînd „fraternizarea' cu pandurii din „Adunarea norodului u iau zădărnicit misiunea boierului patriot,* continuînd încă a submina din interior cauza revoluţiei româneşti[2].

1’ *D.I.R., 1821,* I, nr. 151, p. 258—259 ; s.n„ G.D.I.

2 La Bucureşti, într-o nouă şedinţă a Divanului, marele vistier comunica, în legătură cu misiunea Văcărescu, o veste derutantă, primită din Craiova. Tocmai ajunsese la Bucureşti, prin Focşani, vestea începerii acţiunii eteriste în Moldova (deci, la cîteva zile după scrisoarea de răspuns a lui Tudor, analizată mai sus, către N. Văcărescu !). Vornicul Bălăceanu, în schimb, era optimist, scrutînd viitorul nu prea îndepărtat *(Izvoare narative, 1821,* p. 236—237). In timp ce mulţi boieri plecaseră la Braşov şi alţii încă se pregăteau să plece, Iordache Golescu, autorul izvorului, rămînea să-l aştepte pe N. Văcărescu din misiunea încredinţată (misiune care consta în aceea că >*d-om putea, înarrmn- du-ne, să putem ajuta cu ceva (ara, înduplecind pă Todor să să unească cu noi supt comanda dumnealui Văcărescului“).*

Este posibil ca intransigenţa lui Tudor î* ce priveşte obiectivul social al revoluţiei, refuzul Iui de a accepta „tutela" boierilor divaniţi, să fi determinat pe N. Văcărescu să ordone atacarea taberei de la Ţînţăreni de către forţele „stăpînirii" — forţe puse, în Oltenia, sub comanda lui —, prilej cu care s-a produs „fraternizarea" arnăuţilor de la Coţofeni — din tabăra „stăpînirii"
— cu cei din tabăra de la ŢînţăreniŞi după această „fraternizare", amăuţii lăsaţi în tabăra Iui Tudor, cei comandaţi de subordonaţi ai lui Iordache Olimpiotul în prunul rînd, au continuat — ' prin jafuri şi alte acţiuni — să submineze din interior cauza revolu-

ciocoiule ! Uideo, ciocoiule — auzeam în urma mea“. Astfel, Tudor persista în obiectivul de a scăpa „pă norod dă chinurile fanarioţilor* — şi asupra acestui obiectiv nu putea exista neînţelegere. Dar arnăuţii, cum am spus, „fraternizaseră" cu pandurii — şi N. Văcărescu încheia dezamăgit : *„Dacă cu ai noştri nu ne putem uni, cum o si ne unim cu Ipsilant ? Cum o să ne necinstim unindu-ne cu fanarioţii împotriva patrioţilor noştri, împotriva ţării noastre* Şi recomanda, în final, retragerea spre Braşov — „şi în urmă vom mai vedea cu ce putea-vom ajuta ţara noastră* *(Izvoare narative, 1821,* p. 23S.—239 ; s.n.,
GD.I.).

In biografia pe care i-o consacră lui Iordache Olimpiotul, I.P. Liprandi not?n, ă că începînd tratative cu Tudor, „abia sosit de la Motru la Ţînţăreni*, prilej cu care — să reţinem — „aici *pentru prima oară i-a vorbit el despre existenţa Eteriei, căutînd in orice chip să-l convingă pe acest comandant al pandurilor să colaboreze cu grecii*", „şiretul" Iordache Olimpiotul, *văzînd „neînduplecarea fi dirzenia lui Tudor', „s-a an%.vat să lucreze cu el, i-a jurat credinţă*", *după eare a plecat la Bucurefti* cu două promisiuni pe care, probabil,
i le făcuse lui Tudor : să reţină pe boieri în Bucureşti pînă la

„Cînd sosi Nicolache Văcărescu* — relatează boierul de mare autoritate ţi încredere —, „ăl întrebaiu ce mai veste ? Ce mai putem face ? *Avem vreo nădejde ca să înduplecăm pă Todor intr-o unire supt o comandă a ţării, ca să ne putem ocroti fi despre venirea lui Ipsilant cu craii dă arnăuţi t".* Din răspunsul lui N. Văcărescu, dat lui Iordache Golescu (răspuns în care se amestecă şi eroarea intrării lui Tudor în Craiova), reţinem că „fraternizarea" ar- năuţilor cu pandurii se produsese înaintea întîlnirii celor doi, astfel îneît „terenul* era pregătit pentru a zădărnici întîlnirea. „...Inverşănîndu-să ţăranii* — spunea N. Văcărescu —, „pă unde treceam tot cu ciocoiu mă zgomea. Uideo,

sosirea lui Vladimirescu şi, chipurile, să-i comunice lui Al. Ipsilanti „să nu ocupe Ţâra Românească* *(D.I.R., 1821,* V, p. 419; s.n., (G.D.I.).

La 18.II/2.III, din Drăgăşani, Vasile Pavloviai scria casei Hagi Pop din Sibiu, între altele, că : *Văcărescu au vinit cu vreo 130 omeni, şi cînd pleca odată a merge spre Ţînţăreni, adecă să vorbească (cu Tudor*— s. n., G.D.I.), *au ieşit cu 30 inşi fi ceilalţi s-au închis la svinta Troiţă, zicind că ei nu merg să să bată cu fraţii lor. Săr darul Iamandi <CGiuvara^>, căpitan Eordacke fi alţi mulţi ce au vinit de la Bucurefti nu vor să margă să să bată <Ccu Tudor^>' (D.I.R., 1821,* 1, nr. 170, p. 284 ; s.n., GJ5.I.).

[1] C. D. Aricescu — după Dîrzeanu ţi Fotino — merge pe această variantă *(op. cit.,* p. 128—129), confirmată oarecum şi de Iordache Golescu (cu ştirea derutantă venită din Craiova — v. *Izvoare narative, 1821,* p. 236). Notăm însă că şi la C. D. Aricescu „fraternizarea" s.a produs la strigătul *arnăuţilor* din tabăra de la Ţînţăreni, nu a fost o iniţiativă a pandurilor.

luţiei românilor Este însă posibil ca atacarea taberei de la Ţînţăreni să fi fost pusă la cale de C. Samurcaş' — sosit la Craiova la 16/28.11 — şi de căpeteniile militare eteriste* (v. mai departe).

.

Dar să reconstituim, mai întîi, împrejurările trimiterii fanariotului Constantin Samurcaş la Craiova. Acesta era unul dintre cei mai periculoşi şi mai urîţi fanarioţi din cîţi se aciuiaseră în Ţara Romanească, de la începutul secolului. Chintesenţă de viclenie, lăcomie şi cinism, urcase rapid în dregătorii', avea relaţii întinse şi era, graţie lor, foarte puternic. în 1810, cînd ajunsese să deţină trei slujbe în acelaşi timp \ boierii Divanului Craiovei se plîngeau împotriva lui — numindu-1 „om obscur din Ţarigrad" —, declarînd că o bună administraţie nu este cu putinţă „cît timp sînt aici străini care nu vin decît spre a se îmbogăţi şi a năpăstui pe locuitori" [5]. în continuare, după 1812, ca unul din principalii sfătuitori

şi colaboratori ai lui vodă Caragea, a pricinuit multe greutăţi ţării, locuitorilor, boierilor pământeni. Dar rămîse, în continuare, puternic, temut. Singura soluţie era alungarea lui din ţară — ceea ce boierii pământeni au şi propus, după fuga lui Caragea A rămas, totuşi, mereu în „graţiile" consulului general ţarist, mereu cultivat şi ţinut în importante dregătorii. Boierii pământeni îl urau de moarte, dar se temeau de el. In 1821 a aderat la mişcarea eteristă din Ţara Românească.

Cînd, în Bucureşti, Divanul era cuprins de teamă, cînd eteriştii începuseră a se mişca — Iordache Olimpiotul şi ceilalţi, cu arnăuţii

din subordine, plătiţi din banii ţării, plecaseră la Craiova, să încurce misiunea lui Nicolae Văcărescu, iar în Capitală singura forţă militară organizată era tipicul mercenar bimbaşa Sa- va, cu alţi arnăuţi —, cînd consulul general şi eteristul Al. Pini făcea presiuni deosebite asupra boierilor divaniţi, dimpreună cu dragomanul consulatului, Gh. Leventis, şef al Eforiei din Bucureşti a Eteriei, în atari condiţii, la 11/23.11, la numai o săptămînă de la plecarea lui Nicolae Văcărescu spre Oltenia, Constantin Samurcaş obţine de la Divan *împuterniciri depline* (fără a mai ţine legătura cu acesta, fără a-1 mai consulta !) şi foarte mulţi bani, pentru a merge împotriva lui Tudor Vladimirescu : aşa glăsuia porunca oficiala care-1 lăuda nespus[1] pe unul din cei mai urîţi, mai periculoşi şi mai temuţi fanarioţi din cîţi cunoscute pînă atunci Ţara Românească. In Bucureşti, pe de altă parte, era „mare frică... de slugerul Tudor" [2]. Tot sub o atare presiune, probabil, Divanul, acceptase plecarea spre Oltenia, a lui Iordache Olimpiotul şi a celorlalţi * şi tot în atari condiţii a fost trimis şi Constantin Samurcaş [3].

A fost, precum s-a putut înţelege, o acţiune concertată, a fanarioţilor îi **a** mercenarilor lor, dimpreună cu căpeteniile militare eteriste, pentru subordonarea cu orice preţ sau pentru a lichida, în Oltenia, acţiunea românească.

Am spus mai sus că ordinul de *atacare a taberei lui Tudor, de la Ţînţăreni,* chiar dacă va fi fost dat de N. Văcărescu, ca ultima

---

1 Iordache Olimpiotul sosea la Craiova cam în acelaşi timp (Em. Vîrtosu, *1821. Date...,* p. 27).

2 vel căminar, vel logofăt, vel vistier, vel vornic şi de 6 ori caimacam al Craiovei ; (D. Bodin, *Tudor Vladimirescu fi Constantin Samurcaf, loc. cit.,* p. 158).

3 I. C. Filitti, *Frămîntările...,* p. 49. C. Samurcaş a fost foarte mult cultivat de către autorităţile ţariste de ocupaţie, în 1806—1812, apoi de consulatul general ţarist din Bucureşti. In 1808 obţinuse căimăcămia Craiovei cu ajutorul autorităţilor militare ruse, de ocupaţie, dar Divanul l-a înlăturat din această dregătorie, în acelaşi an, „pentru)afurile şi nedreptăţile* săvîrşite. In 1810, ca locţiitor la Armăşie, reţinuse abuziv 13.250 de piaştri din banii adunaţi într-o lună şi abia i-a depus pe jumătate, la ordinul generalului rus MiloşevicL Ajunge sărac la conducerea Vistieriei, ca apoi să piardă 30.000 de galbeni la un joc de cărţi. Cutuzov i-a făcut .cele mai aspre mustrări* pentru .reaua administrare'' a banului public.

soluţie (greu de admis ! poate îi va fi fost smuls sau impus, sau insistent sugerat, sau boierul va fi fost pus în faţa faptului împlinit !), o asemenea acţiune militară a arnăuţilor contra „Adunării norodului" *va fi fost pusă la cale de fanar ioţii-eterişti, cu concursul lui Al. Pini;* faptul s-a putut consuma pe la mijlocul lunii februarie st. v. ’ ; o a doua acţiune a fost, şi tot aşa, încercarea de suprimare a lui Tudor (v. mai departe). Punînd una lîngă alta informaţii disparate, afirmaţia de mai‘sus capătă consistenţă. Abia sosit la Craiova (sau chiar din drum !), Constantin Samurcaş i-a scris lui Tudor, trimiţîndu-i şi o scrisoare a consulului general ţarist Al. Pini[1], probabil cu promisiuni, pentru a-l deruta. Paralel, se pusese la cale şi acţiunea militară (v. răspunsul lui Tudor) ! în răspunsul său — de reţinut!—, Tudor îi scrise lui C. Samurcaş : ʙCelebi, văz că *dumneata ţi slavitul consulat unele scrieţi şi ar- riăuţii care sînt aici în partea locului altele urmează.* Pentru care, atît pentru *a lor urmare* cît şi pentru toate altele, prin grai va arăta dumitale sineor <P.> Macedonschi*. Este foarte important sa reţinem, în continuare, avertismentul lui Tudor: „Ci *dă sînt adevărate scrisăle, să să tragă şi amăuţii unde am zis, dă loc** / Deci, lui Tudor i se „avansaseră" promisiuni derutante, dar ar- năuţii *„altele urmau“* [2]. Tudor va fi comunicat prin Pavel Macedonschi unde ʙsă se tragă* arnăuţii (în scrisoare nu se indică unde). Şi căpetenia „Adunării norodului" trimite lui Const. Samurcaş un ultim apel, laconic şi ferm, ca un ultim prilej de — incredibilă, nesperată ! — „reabilitare" a acestui înrăit fanariot: *„Şi acum este vreme cînd să te faci dumneata norocit şi sufleteşte şi în viaţă, dă vei pofti binele obştii şi al celor ce să trudesc pentru dreptate**. îi trimitea şi *„Cererile norodului romanesc“* \ în aceeaşi zi, se pare, Iordache Olimpiotul a ajuns în tabăra lui Tudor, sub un pre-
text \ nepierzînd — desigur — prilejul să-i facă promisiunile de care vorbea I. P. Liprandi (v. mai sus, p. 164, nota 2), sau, poate, „pregătind terenul" pentru întîlnirea lui Nicolae Văcărescu cu căpetenia

1 Sau numai scriind şi în numele acestuia. Nu cunoaştem încă scrisoarea, dar acestea rezultă din cea de răspuns, a lui Tudor (v. mal departe, în text).

2 v. *suprx,* nota 1, I. Tipaldos către N. Glogoveanu.

„Adunării norodului". Tudor va fi ascultat promisiunile lui Iordache (greu de acceptat că-1 va fi şi crezut!), poate va fi acceptat să scrie şi menţionata chitanţă de „împrumut“ (v. nota 1), dar tot atunci îi scria, cum am văzut, lui C. Samurcaş, *„să să tragă şi amanţii unde am zis, dă Ioc" I* (s.n., G.D.I.), oferindu-i şi fanariotului un ultim prilej de „reabilitare*[1]. Atunci se va fi produs „fraternizarea" arnăuţilor din tabăra de la Coţofeni cu cei din tabăra de la Ţînţăreni[2].

Oricum, de aici înainte misiunea lui Nicolae Văcărescu era zădărnicită. Boierul pământean va fi împins pe un plan secundar de către căpeteniile eteriste şi de către Const. Samurcaş, huiduit fiind şi de ţărani, pe unde trecea—şi în curînd se va întoarce

---

1 La 16/2S.II, Iordache Olimpiotul — în tabăra de li Ţînţăreni ! — se împrumuta de Ia Dimitrie Macedonschi cu importanta sumă de 2500 de galbeni austrieci („cu prilejul marei mele trebuinţe, avînd a trimite în Austria pe soţia mea cu copiii"), cel care scria chitanţa şi depunea ;i mărturie fiind chiar Tudor Vladimirescu *(D.I.R., 1821,* I, nr. 167, p. 281). E drept, nu ne aflăm în faţa unui original, şi copia chitanţei, provenind de la Macedonschi, o putem suspecta. Oricum, cu acest important pretext, sau cu altul, Iordache a ajuns în tabăra de la Ţînţăreni, unde Dimitrie Macedonschi, la comanda arnăuţilor de acolo, mai apoi şi Hagi Prodan — ştia M. Cioranu, „aghiotantul" lui Tudor — *lucra<^neîncetat in oştirea lui <.Tudor> contrarevoluţie im- potrivă-i*[a] (N. Iorga, *Izvoarele—,* p. 290).

2 La chemarea acestora din urmă ! Şi aparenţele au putut fi salvate ! Sau eteriştii-fanarioţi au putut crede aceasta ? Tudor va rămîne în continuare vigilent, reuşind să dejoace, peste vreo 10 zile, tentativa de asasinat (v. mai departe). De reţinut că o informaţi: despre nereuşita acţiunii lui N. Văcărescu
o avem datată la 18.II/2.III, iar din contextul scrisorii reiese că „mergerea* boierului „spre Ţînţăireni" se petrecuse nu demult *(D.I.R., 1821,* I, nr. 170, P- 284).

la Bucureşti [1].

Intre timp, la Craiova se «lucra* cu febrilitate. Acţiunea de intimidare, cu forţa armată, nu reuşise. La cererea lui Vladimirescu — transmisă prin Pavel Macedonschi —, amăuţii se vor fi „(re)- tras", sau va fi avut loc „fraternizarea* — şi aparenţele se salvaseră. Timpul însă nu trebuia pierdut. Altă acţiune trebuia pusă la cale.

Se înmulţesc ştafetele şi „neferii" trimişi din Craiova la Coţo- feni, unde era tabăra „stăpînirii", se continuă şi „tratativele" cu Tudor, prin Pavel Macedonschi \ inclusiv „planificatul* asasin Hagi Prodan e trimis la Motru. tn tiftip ce N. Văcărescu revenea la Bucureşti, C. Samurcaş difuza în teritoriu un document de la Al. Pini — în urma unei înştiinţări primite de acesta din urma de la Constantinopol, de la Stroganov — cuprinzînd o „primă dezavuare" a revoluţiei româneşti[2], iar pe urmele lui N. Văcărescu, la 23.II/7.III, cu 4 cai de poştă, un „Petre, arnaut al dumnealui dvornicului Samurcaş" pornea la Bucureşti *. In zona Craiovei şi în tabăra de la Coţofeni, Const. Samurcaş plătea cu generozitate că-

?e ten iile militare eteriste aflate aci, şi pe arnăuţii lor[3], în • timp ce ratele său — sigur ! —, I. Samurcaş, urma să

1 Va mai rămîne cîteva zile în zonă, Divanul va trimite la el pe un polcovnic Nicolae *(D.I.R., 1821,* I, nr. 171, p. 285), la 21.II/5.III semna (sau era semnat!), alături de C. Samurcaş, pe un important document *(ibidem,* p. 284), şi revenea la Bucureşti înainte de 23-II/7.III (într-o notă informativă rusă, trimisă din Bucureşti, la această dată, citim că „între timp* N. Văcărescu „a (re)venit la Bucureşti şi a declarat că nu este în stare să acţioneze împotriva poporului, din cauza bolii de care suferă şi a hemoptiziei. A tratat şi el cu Tudor Vladimirescu, dar nu a putut obţine nici o izbîndă, ci a primit numai o scrisoare în care Vladimirescu îi spune că dacă el este cu adevărat fiul acelui slăvit Văcărescu, care a apărat odinioară, prin cuvînt, în faţa domnului, drepturile poporului, atunci şi el ar trebui să se alăture acestei acţiuni a poporului" *(D.IJi., 1821,* I, p. 300).

2 *D.I.R., **1821,*** **I, nr. 169, p. 282—284.**

3**« La 21.II/5.III e plătit bairactarul Mihali** *(D.I.R.. **1821,*** **I, nr. 178, p. 292), la 24.II/8.III e plătit Diamandi Giuvara *(ibidem,* nr. 185, p. 306), apoi, alţii (ibidem, nr. 203, p. 321—322).**

vină caimacam la Craiova, în locul lui Tipaldos.

In sfîrşit, la 25.II/9.III, cu 8 cai de poşta, Pavel Macedonschi e trimis din nou „la mănăstirea Motru şi întors*. A doua zi sînt „expediaţi", din Craiova, „neferi* şi „trimişi" la Slatina şi Bucureşti[1]. Se „lucra" febril: ceva se punea la cale ! Ce anume ?

Înainte de 28.il/12.III, poate chiar în noaptea dinaintea acestei zile a avut loc o tentativă de asasinare a lui Tudor Vladimirescu, prin intermediul lui Hagi Prodan, aderent şi el la cauza acţiunii eteriste din Ţara Românească. Din textul documentului * re-

zultă că odioasa tentativă de suprimare fizică a conducătorului revoluţiei românilor a fost pusă la cale de Constantin Samurcaş şi de des citatul consul ţarist şi eteristul Al. Pini. Tudor a scăpat cu viaţă însă, a reţinut scrisorile compromiţătoare pentru cei doi autori morali ai tentativei de asasinat, pînă va veni vremea să le arate «prea puternicilor înpăraţi". Hagi Prodan — pe care-1 găsim apoi, pînă în primele zile după intrarea lui Tudor în Bucureşti, alături de căpetenia „Adunării norodului', ca om de mare încredere —, descoperit, deci ajuns el însuşi, acum, în ceasul morţii, a fost iertat, probabil în urma unui jurămînt de credinţă desăvîrşită prestat de acest „om vîrtos şi hoţos şi viclean* [2] (se vor fi adăugat şi acele „mii de rugăciuni* ale „becherilor*).

Tudor Vladimirescu, care fusese chemat la Craiova, de către Constantin Samurcaş, pentru a fi suprimat[3], acum era furios şi avea de gînd, cu adevărat, să vină personal, dar cu forţa necesară — desigur, şi să-i pedepsească pe asasini, aci. Dar Constantin Samurcaş şi complicii săi au fugit din

1 **Em. Vîrtosu, *1821.*** *Date...*, **p. 29.**

2 N". Iorga, *Izvoarele...,* p. 331.

3 Probabil, prin „naveta" de pe urmă a lui Pavel Macedonschi (v. mai sus).

Craiova*.

Îndelungata staţionare a lui Tudor Vladimirescu, cu „Adunarea norodului*, la Ţînţăreni (4/16.II—28.il/12.III), staţionare prevăzută, dar în bună măsură şi impusă de mersul evenimentelor, ca şi, în general, relativ îndelungata „etapă olteană* a revoluţiei (pînă la Ţînţăreni, înaintarea a fost „normală*) a avut serioase implicaţii şi consecinţe asupra revoluţiei româneşti.

Pe de o parte, a permis întărirea şi organizarea temeinică a forţelor revoluţionare. Multe mănăstiri şi schituri (de la Tismana la Cozia, ca şi pe direcţia de înaintare a „Adunării*) au fost, în continuare, aprovizionate şi întărite, iar efectivele oştirii ce urma a fi pusă în dispozitiv de marş spre Bucureşti au crescut la circa 6 000 de oameni pînă la plecarea din Ţînţăreni '. Pe temeiul celor arătate pînă acum — la care se vor adăuga şi altele, mai departe —, noi nu considerăm forţele eteriste (aflate sub comanda căpeteniilor eteriste) ca făcînd parte din „Adunarea norodului", ca expresie a revoluţiei româneşti. Nici, cel puţin, pe cele comandate de D. Macedonschi şi Hagi Prodan — de care Tudor, acceptîndu-le, pe considerente tactice şi politice, s-a servit în oarecare măsură —, dealtfel cu efective ce nu depăşeau cîteva sute de oameni, aceste trupe avînd alt rol şi slujind altă cauză. Tudor a contat pe trupele româneşti, de panduri sau asimilate acestora (organizate, în „Adunare", pe sistemul panduresc)[1], recrutate din judeţele Olteniei, în special din Mehedinţi, Gorj şi Vîlcea. Efectivele au mai continuat să crească pînă la Slatina, Ia trecerea Oltului, dar din ele au mai fost lăsate la vest de Olt, sub conducerea generală a lui I. So- lomon, după reluarea marşului spre Capitala ţării.

Oltenia a fost organizată ca pentru o situaţie de excepţie — stare de război, excepţională, de urgenţă — (vom mai

1 Cf. A. Stan, *op. cit.*

reveni asupra acestui aspect), ispravnicii judeţelor avînd şi puterea militară atunci cînd nu erau secundaţi îndeaproape de comandanţi militari recrutaţi dintre oamenii cei mai de încredere[1].

La rîndul ei, propaganda revoluţionară, dusă cu asiduitate, adusese satele în situaţia de a rezista ele însele, gata să ofere încă forţe armate în caz de nevoie[2].

Reglementarea raporturilor politice cu Divanul din Bucureşti, în noua situaţie (cînd Poarta numise un nou domn fanariot, iar mişcarea eteristă începuse în Moldova) eşuase deocamdată, căpeteniile eteriste deja amintite aducîndu-şi o importantă contribuţie pentru o atare eşuare. Grav era că în acţiunile ostile contra lui Tudor fusese implicat şi consulul general ţarist Al. Pini, protector al lui C. Samurcaş. în urma tentativei, nereuşite, de asasinat, C. Samurcaş *fugise* din Craiova, raporturile cu Tudor fiind rupte definitiv („Apoi, de acum înainte cine din lumea aceasta va mai crede pe dumneavoastră" ?, eteriştii-fanarioţi — n.n., G.D.I. — scrisese, furios, Tudor la 28.II/12.III), dar tocmai de aceea prezenţa lui C. Samurcaş şi a celor pe care îi reprezenta sau îi urma (între ei, Al. Pini), în Bucureşti, devenea foarte periculoasă. Era clar că ete- riştii din Moldova vor înainta spre Bucureşti (la 28.il/12.III Al. Ipsilanti încă nu pornise din Iaşi)—şi atunci, intervenţia „Adunării norodului", cît mai operativă, în scopul de a evita implicarea ţării în aventura eteristă era prima necesitate poliucă şi militară. In Ţara Românească, Tudor comanda singura forţă militară capabila să realizeze acest act absolut necesar.

Pe planul obiectivului extern al revoluţiei, îndelungata staţionare de la Ţînţăreni nu adusese, e drept, un răspuns *expres* al Porţii otomane (dorit şi cerut prin cunoscutul arzmahzar, trimis de la Padeş), dar permisese constatarea importantă că Poarta, deocamdată, nu era pentru intervenţie, ea menţinîndu-se pe poziţia unei soluţii politice a problemei ’. Tudor putuse să afle indirect poziţia Porţii (dacă era cea reală !), dar, mai ales, putuse să

1 C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii.*.p. 132.
2 Cf. I. Neacşu, *Participarea locuitorilor satelor din Oltenia..., loc. cit.*

afle poziţia reprezentanţilor, dir^. Constantinopol şi Bucureşti, ai ţarului, poziţie ostila revoluţiei româneşti[2]. Putuse constata, de asemenea, expectativa împăratului de la Viena şi, în consecinţă, pe cea a autorităţilor militare austriece din Transilvania.

Astfel, Tudor, cu „Adunarea norodului", a început marşul spre Bucureşti, la 28.il/12.III (înainte ca Al. Ipsilanti să-şi înceapă, din zona Iaşilor, înaintarea spre sud, cum am menţionat), ajungînd

[1] Prin : a) instituirea unui nou domn, tot fanariot, care însă ezita să vină (sau încă nu i se. permitea), trimiţîndu-şi doar caimacamii; b) presiuni' asupra Divanului din Bucureşti (v. şi V. Veliman, *op. cit.).*

[1] *D.I.R., 1821,* I, nr. 169, p. 282—284 ; dealtfel, în curind Al. Pini vn primi din Laybach şi o ştire directă despre poziţia ţarului însuşi, de asemenea' ostilă revoluţiei — *ibidem,* nr. 181, p. 296—298 ; poate, în urma acestei înştiinţări Al. Pini va fi pus la cale, împreună cu C. Samurcaş, asasinarea lu» Tudor, la Ţînţăreni.

la Slatina la 6/18.III, într-o primă etapă de marş, ajuns din urmă de detaşamentul de panduri călări ai lui Ion Solomon şi de căpeteniile eteriste venite din Bucureşti[1].

2. Spre Bucureşti — „scaunul oblăduirii norodului"

Cu eşuarea misiunii lui Constantin Samurcaş în Oltenia se încheie şi prima acţiune importantă a eteriştilor-fanarioţi din Ţara Românească de a-l subordona pe Tudor Vladimirescu sau, nepu- tînd, de a-l suprima *in extremis,* avînd, pentru aceasta, colaborarea şi complicitatea consulului general ţarist din Bucureşti, Al. Pini, complicitate şi colaborare constatată direct de către căpetenia „Adunării*.

a) Cazul de la Beneşti In drumul spre Slatina, două incidente, şi poziţia lui Tudor cunoscute pînă acum — unul de mai mică Vladimirescu. amploare, la Murgaş[2], altul cu totul sem

1 Marşul s-a executat pe direcţia : Ţînţăreni — Valea Fratoştiţa Bodăeşti (1/13.II1) — Amlrăşti—Oteteliş (3/15.III) — Slatina (6/18.III), cu o întrerupere la Oteteliş, pentru salvarea boierilor jefuiţi la Beneşti de către arniuţii căpeteniilor eteriste (v. I. Neacşu, *Oastea pandurilor...,* p. 1024).

2 *D.I.R., 1821,* II, nr. 177 cu anexa lui, p. 292—304 ; în economia lucrării de faţă, pe acesta doar îl consemnăm astfel.

nificativ, la Beneşti —, pun în evidenţă locul şi rolul arnăuţilor, comandaţi de căpeteniile eteriste, care însoţeau „Adunarea", ca şi implicarea lui Iordache Olimpiotul, încă odată, în subminarea din interior a revoluţiei româneşti. Pe alt plan, cel istoriografie, sîntem puşi, cu acest „caz", în faţa unuia din importantele falsuri comise de un autor interesat, pe seama lui Tudor Vladimirescu — aşa-zisul „discurs* pe care căpetenia „Adunării* l-ar fi rostit cu acel prilej, în faţa pandurilor şi arnăuţilor, document introdus cu toată prudenţa, de C. D. Aricescu, în 1874, în istoriografia românească, dar preluat ulterior fără rezerve de alţi autori, pînă azi.

După cea mai de încredere sursă, boierii oteteleşeni au fost atacaţi, la Beneşti, de amăuţii de sub comanda lui D. Macedonschi, de „sîrbi* de sub comanda lui Hagi Prodan, de alţi arnăuţi comandaţi de un nepot al lui Iordache Olimpiotul — în pornirea lor pe jaf (dar, ţtt planurile „mai mari*, ale căpeteniilor, desigur, că nu ■numai pe jaf !), nu mai ascultau unii de alţii! — şi numai venirea
uaei porunci a lui Tudor — scrie Iordache Oteteleşeanu, victimă a acelor dramatice întîmplări, „ne-a scăpat de moarte" Otetele- şenii, după prima navala a arnăuţilor şi sîrbilor, se predaseră lui Hagi Prodan, care le promisese — sub jurămînt! — salvarea, cu condiţia ca Otetelcşenii să-i dea armele şi caii. îndată dugă aceasta însă, oamenii lui Hagi Prodan i-au jefuit. Ulterior au năvălit alţi arnăuţi, cu căpitanii lor, oameni diatr-ai lui Iordache Olimpiotul — şi şi-au luat „partea lor“ ; Hagi Prodan, după ce schiţase o împotrivire — continuă memorialistul —, „a plecat, lăsîndune în mîinile acestor din nou veniţi" [1]. Nou veaiţi i-au jefuit de au rămas, respectivii boieri, unii cu „o singură haină peste cămaşă, alţii numai în cămaşă şi izmene, iar alţii despuiaţi de tot“[2]. Aşa, după venirea poruncii lui Tudor — care apăruse, el însuşi, „într-o mahala a satului" — au fost duşi la locul de staţionare al lui Hagi Prodan. „Atunci Hagi Prodan a început a-şi smulge părul din cap, zicînd că : nu mai este jurămîntul ce-şi dedeseră (arnăuţii — n.n., G.D.I.) pe cruce şi evanghelie ? Aceste expresii ale lui — adaugă însă Iordache Oteteleşeanu — nu ne consola deloc, ci ne aducea aminte că de nu ne-am fi predat lui (lui Hagi Prodan — n.n., G.D.I.), n-am fi ajuns în această vrednică de jale

1 *Ibidem,* p. 581.
2 *Ibidem,* p. 583.

poziţie" [1]. Şi memorialistul continuă : „N-a trecut mult după sosirea noastră la conacul lui Prodan şi a venit şi Tudor cu toată oastea sa ce se compunea numai din călăreţi". Apropiindu-se Tudor, Iordache Oteteleşeanu — care ştia că îl cunoscuse pe sluger în 1819, cînd cu hotărnicirea moşiei Podeni, prilej cu care îşi împărtăşiseră reciproc *„sentimentele patriotice care ne-au fost legat oarecum şi mai înainte de a ne vedea“* (s. n., G.D.I.) — i-a zis : „Arhon sluger, pentru Dumnezeu, scapă-ne viaţa, că sîntem în mîinile dumitale". Tudor a răspuns: „Viaţa vă este scăpată. Dar îmi pare rău de ceea ce aţi păţit*. „Apoi ce să ne facem noi ? Să mergem cu dumneata ?" — a reluat Iordache Oteteleşeanu. „Cu mine nu puteţi merge, că eu sînt cu oastea, iar dumneavoastră aveţi familii". „Să ne ducem la Craiova ?" — a continuat dialogul. „Acolo nu vă sfătuiesc să mergeţi, că poate să viie alţii mai răi. Ci să mergeţi la mănăstirea Horezu- lui, unde este să se trimită cîţiva paznici de ai Adunării şi unde vă veţi avea şi dumneavoastră odihnă bună". Apoi, Tudor a pus de s-a scris o poruncă pentru a li se pregăti Oteteleşenilor şase care cu boi spre a-i transporta la Horezu, sub pază, dmdule de la el şi 200 de lei de cheltuială. După care amăuţii şi pandurii au fost porniţi la Oteteliş, apoi „a plecat şi Tudor cu ai săi călăreţi după ei, împreună şi cu Prodan şi D. Macedonschi". A doua zi, la Cîrlogani, peste Olteţ, Oteteleşenii au fost ajunşi din urmă de polcovnicul Vasile Ghelmegeanu, om de mare credinţă al lui Tudor, cu trei panduri călări, aducînd într-o traistă capetele lui Iova şi Ienciul — *„acesta* (Ienciu — n.n., G.D.I.) *era <rudă ?> cu căpitan Iordache*“ notează memorialistul (s.n., G. D. I.) —, căpeteniile de arnăuţi care desăvîrşiseră jaful la Beneşti (jaf început de oamenii lui Hagi Prodan, de faţă cu el !), împreună cu o scrisoare explicativă[2].

1 *Ibidem.*

2 Redăm integral scrisoarea (din 3/15.I1I.1821, în Oteteliş scrisă) :

„De la slugerul Theodor către dumnealor familiile de boieri aflate la Beneşti. Cuviincioasă închinăciune !

Fraţilor ! Cu toate că nu sînt din singe de evghenist, dar tot simţ durerile celor evghenisiţi. Căci, cum am aflat de primejdia în care

Polcovnicul V. Ghelmegeanu — continuă Iordache Oteteleşeanu (şi să reţinem această relatare de la un martor ocular şi un om de mare încredere al lui Tudor!) —„ne-a spus că lui Tudor i-a părut în adevăr foarte rău de ceea ce ni s-a întîmplat. Pentru aceea i-a şi tăiat pe amîndoi, noaptea spre joi (joi, 3/15.III, la Oteteliş — n.n., G.D.I.). Iar a doua zi, joi, a poruacit de s-au adunat la un loc toţi *amanţii şi sîrbii şi, mconjurîndu-i cu pandurii,* a intrat îs mijlocul lor trei panduri cu amîndoua capetele prinse in cîte o suliţă şi cu argintul icoanei, ce o despuiaseră ei la Beneşti,. într-altă suliţă, strigând că ei n-a<u> plecat să jefuiască şi să despoaie icoanele, ci au plecat pentru dreptate, şi că cine va face ca ei, tot ca ei va pătimi. Apoi i-au băgat pe toţi în biserica de au săvîrşit jurămîntul ce l-au cerut. Şi după aceea l-a pornit pe dînsul la noi cu acele capete tăiate. Şi Tudor a plecat la Slatina*

Este posibil ca Tudor să le fi spus, şi el, acolo, ostaşilor adunaţi, cîteva cuvinte (ştim însă că vorba îi era scurtă, puţină), în sensul celor relatate de memorialist, după acel martor ocular, deşi acesta nu relatase nimic despre o atare „vorbire" (şi în nici

---

sînteţi, mi-am lăsat drumul şi am pornit spre a întîmpina răul. Nenorocirea însă mi-a stat împotrivă, că n-am putut ajunge la vreme. Dar, ca să cunoaşteţi dumneavoastră că cugetul meu n-a fost, nici este a se urma unele ca acestea, iată, pe cei ce au fost pricina i-am tăiat pe amîndoi şi le trimit capetele spre încredinţare, pe care să porunciţi a le pune la răspîntii spre pilda şi a altora. Iată se trimit dv. şi lucrurile ce s-au găsit la aceşti tîlhari, precum argintul unei sfinte icoane şi din hainele cocoanelor d-voastre.

Să aveţi bună nădejde în Dumnezeu că în scurtă vreme vă veţi despăgubi şi de cele ce v-au jefuit. Şi sînt al dv. ca un frate şi slugă, Theodor. Scris din satul Oteteliş. 1821, martie 3". *(D.I.R., 182/*, I, p. 318).

un alt loc nu o găsim), dar de aici pînă la *conţinutul*, cu totul ilogic (în baza a ceea ce încă C.D. Aricescu, în 1872—74, cunoştea — iar noi, azi, cunoaştem şi mai mult!), al aşa-zisului „discurs" este o distanţă pe care Tudor n-o putea parcurge [1].

M. T. Radu a pus la punct această problemă*, dar am relatat aici după izvoare, pentru a permite, o dată în plus, cititorilor,
o judecată proprie[2].

Acum, în plus faţă de C.D. Aricescu, noi cunoaştem poziţia ostilă a diplomaţilor ţarului (Pini, Stroganov) faţă de revoluţia românească, de care Tudor luase act înainte chiar de a pleca de la Padeş (v. scrisoarea de răspuns către Al. Pini — mai sus, p. 123) sau, apoi, înainte de a pleca de la Ţînţăreni (v. p. 171), şi o cunoaştem mai bine şi în continuare. O cunoştea şi A. Oţetea, dar a ignorat documentele, iar pe unele le-a „adaptat", pentru a nu se

---

1 A parcurs-o însă, cu uşurinţă, A. Oţetea, murind scena execuţiei celor doi (după Fotino) la Slatina, fără a-l deranja confuziile (v. A. Oţetea, op._ cit., 1971, p. 246 şi urm.). In acest .discurs", Tudor ar fi spus (după Fotino):
„Fraţilor oameni! Pînă azi nu v-am descoperit pricina tunică a scularii mele. Nu de la mine am ridicat armele, ci în înţelegere cu mai marii noştri, şi de aceea nici nu priveşte această mişcare la stingerea boierilor, cari nu ni se împotrivesc cu dinadinsul, fiind greşită ideea ce v-aţi făcut de dînşii. Acum, fiindcă se apropie ceasul, iată vă descopăr la toţi adevărul, încunoştiinţîndu-vă că pornirea aceasta este din porunca ţarului Alexandru al Rusiei şi priveşte nu numai mîntuirea noastră, ci şi a întregului neam grecesc.
Prinţul Alexandru Ipsilanti, eşind din Moldova, a călcat pe pămîntul Ţării Româneşti, cu însemnată oştire. In urma sa se aşteaptă şi marea putere a Rusiei, care se află la Prut. Noi vom înlesni trecerea prinţului Ipsilanti peste Dunăre, ca să meargă spre mîntuirea patriei sale. Ruşii ne vor ajuta ca să cuprindem cetăţile turceşti de pe marginea Dunării, ce cad în partea noastră; şi apoi ne vor lăsa a ne cîrmui singuri, după legile noastre". (A. Oţetea, *Tudor Vladimirescu,* 821, p. VI—VII).

2încă C. D. Aricescu s-a îndoit de .discursul": respectiv, consemnat' *numai* la I. Fotino (de unde a fost preluat şi de alţii, pînă azi, fără discernămînţ, ignorîndu-

dezice de teza lansată în 1945, cînd se pornise să „demitizeze" pe Tudor Vladimirescu !

Pozitiv : 1) Izvoarele cele mai de încredere nu amintesc despre un atare „discurs" ţinut de Tudor la Oteteliş — şi din tot ce cunoaştem, pînă acum, despre Tudor, ştim că el nu avea obiceiul discursurilor (îndoielnic rămîne şi „discursul" ce l-ar fi rostit la Cotroceni, cu prilejul retragerii, aşa cum apare la Chiriac Popescu). 2) Aşa-numitul „discurs" de la Oteteliş ne este menţionat *numai* de I. Fotino, fără ca acesta să indice vreo sursă ; apoi, de la el, preluat şi de alţii; nu ne este cunoscut, ca document original. 3) Conţinutul aşa-zisului discurs, cum apare el la Fotino contrazice textul şi logica tuturor izvoarelor de certă valoare, despre Tudor şi despre revoluţia din 1821, cunoscute pînă acum.

b) Etapa de marş „Adunarea aorodului" s-a concentrat, şi „sfatul ostăşesc" deci, la Slatina, pentru trecerea Oltului, de la Slatina. Ion Solomon a venit şi el, de la Craiova (din tabăra de la m-rea Jitianu), cu pandurii săi. Iordache Olimpiotul şi celelalte căpetenii eteriste, cu arnăuţii lor (Farmache, Mihali, Ghencea), venite din Bucureşti, au ajuns, de asemenea, la Slatina (pornind din tabăra de la Coţofeni şi din zona Craiovei).

Repetăm şi aici : „fraternizarea" de la Coţofeni-Ţînţăreni fiind regizată de căpeteniile eteriste, pentru scopurile lor (v. mai sus, p. 164—169), arnăuţii lui Iordache Olimpiotul etc. nu pot fi consideraţi în efectivele „Adunării". Un „amănunt", ce nu putea fi deliberat, furnizat de I. Solomon, ne dezvăluie încă o dată raporturile lui Tudor cu eteriştii, cu Al. Ipsilanti însuşi, aruncînd totodată încă o lumină asupra aşa-zisului „discurs" de la Oteteliş. La Slatina, s-a primit vestea (ce s-a dovedit neîntemeiată) că Al. Ipsilanti s-ar fi apropiat de Bucureşti. „Tudor
— arau I. Solomon —, auzind aceasta, zise cu gura lui: *că <11 p- silanti> este prea crud ţi la ce a venit;* celelalte

---

se şi punerea la punct operata de M.T. Radu) şi, în *Acte justificative...,* 1874, reproducea documentul *„sub beneficiu de inventariu"*. C.D. Aricescu, *Istoria...,* p. 139, nota 1; idem. *Acte justificative.*.,* nota XXXVI, p. 91).

agale (ofiţeri — n.n.) tăcură toţi[a 1].

Intre timp, Al. Ipsilanti plecase, într-adevăr, cu armata sa, din zona Iaşilor (la 1/13.III) şi la 7/19-III ajungea la Focşani. Aci îl aşteptau — pentru A. Oţetea (Op. *cit.,* p. 341) — *eroii* de la Galaţi, în frunte cu Vasile Caravia [z].

Tudor, aşa cum procedase şi pînă aci, a organizat şi a întărit şi Slatina, centru important de rezistenţă. Dimitrie Iarcu îi scria, prin 1873—1874, lui CJD. Aricescu : „Relativ la Slatina, patria sau locul meu natale, veţi şei ca Tudor numise representante al seu pe polcovniculu Ghelmezan (= V. Ghelmegeanu, n.n-, G.D.I.), şefu al pandurilor. Nicolae Gigîrtu era locţiitorul seu. Magazia de provi- siuni era în casele Demnului, peste care avea de : I — magazinera Toma Ciungu ; II — magaziner Ene Iarcu ; ajutor magaziner — logofătul Dobre (?)“ [3]

De la I. Solomon, ştim că aici, la Slatina, s-a ţinut un „sfat ostăşesc", dar memorialistul nu ne furnizează amănunte decît în ce-1 priveşte pe el, „rînduit" a se întoarce la Craiova, urmînd a avea în grijă paza Olteniei *. Pomindu-se de Ia această ştire, diverşi autori construiesc „variantele" planului de marş spre Bucureşti, „racor- dînd“ informaţia — cu deplină ştiinţă sau fără să vrea — la teza Oţetea[5].

c) Marşul „Adunării norodului" spre Bucureşti. Reluarea negocierilor cu Divanul

Efectivele „Adunării" se ridicau, în ziua punerii în dispozitiv de marş spre Bucureşti (10/22.111), la circa 8 000 oameni'.

Grosul oştirii, în frunte cu Tudor Vladimirescu, a pornit pe drumul poştei — prin Şerbăneşti (Olt), Tecuci (Teleorman), Talpa (Teleorman) — pînă la Vadu Lat, după care a „cotit-o" la stînga, spre Bolintin Deal (Moşneni), apropiindu-se de Bucureşti[1], înain- tînd cu o viteză de 25 km pe zi — viteză apreciată ca încadrîn- du-se în normele „prevăzute pentru o armata regulată" în epoca respectivă[2] —, în condiţii destul de nefavorabile : prin Bolintin (unde era la 16/28.111) şi Samurcăşeşti (Ciorogîrla, 17/29.111), Tudor a ajuns la Cotroceni (18/30.111), atunci în marginea Bucureştilor, unde şi-a instalat tabăra.

Un „detaşament" mai mic (o „căpitănie" de 100 panduri călări), condus de Simion Mehedinţeanu (sau Podeanu) o pornise mai înainte pe drumul Piteştilor, ajungînd la 7/19. III în acest oraş, unde a şi rămas pînă la sfîrşit, interceptînd trecătorile şi asigurînd paza în Piteşti şi Curtea de Argeş [3].

Căpeteniile eteriste, continuîndu-şi jocul dublu[s] — crezut sau nu de Tudor (oricum, tolerat) —, şi-au împărţit „forţele" tot în două : o parte, cu Iordache şi Farmache, pe drumul Piteştilor, jefuind şi prădînd[4], au ajuns la Colentina (atunci în marginea Bucureştilor (la 13/25 .III), după care au pomit- o în întîmpinarea lui Al. Ipsilanti, spre Mizil (unde, probabil, l-au întâlnit). Acesta din urmă înainta încet şi cu ocolişuri, dînd proclamaţii[5]; Ghencea şi

---

1 Un beţiv notoriu, Vasile Caravia efectuase la Galaţi un adevărat ma- sacru în rîndul populaţiei turce de ad, fără a ţine cont de sex şi vîrstă *(D.IJL, 1821,* I, p. 304, 331, 337, 354, 401 ; II, 43; V, p. 60, 283 (.mon- strul de Caravia* — zice I.P. Liprandi ţi se justifica), 427 (acelaşi şi aceeaşi expresie, acum la asasinarea lui Tudor); „Astăzi — nota I.P. Liprandi, and îşi redacta lucrarea — generalul Caravia s-a întors în starea sa dinainte, proprie lui : el ţine o cafenea în Moreea. Acest rang de general îi_ fusese acordat (de Al. Ipsilanti — nji„ GX)J.) pentru barbaria de la Galaţi" *(ibidem,* p. 450).

2 Art. St. Buc., fond. Saînt-Georges, înv. 1 126, pach. III, doc. 14, f. 117.

3 Apud C. D. Aricescu, *Istoria...,* p. 140 ; I. Neacşu, *Oastea pandurilor..., loc. cit.,* p. 1 025.

4 I. Neacşu, *Oastea pandurilor..., loc. cit.,* p. 1 029.

5 Aici nu este locul să analizăm proclamaţiile lui Al. Ipsilanti. Este cu totul instructivă paralela pe care o face I. P. liprandi între proclamaţiile lui Al. Ipsilanti şi cele ale lui Tudor *(D.lJl.. 1821,* V, p. 284).

Mihali, cu arnăuţii lor călări (circa 100) au pornit înaintea grosului oştirii, jefuind ca şi ceilalţi. Pornind apoi în întîmpinarea lui Al. Ipsilanti, uniţi, au intenţionat să jefuiască Piteştii (unde se instalase Simion Mehedinţeanu), dar nu li s-a permis intrarea în
craş ’■

înainte de a porni din Slatina spre Bucureşti — „peste şase zile după întoarcerea lui Samurcaş", notează Cioranu —, Tudor Vladimirescu a trimis 4 panduri de mare încredere la Divanul ţării[1], cu un „memorandum al său" (scrie Cioranu), bine redactat, în care cerea :

„1. Ca Divanul, *ce înfăţişează Ţara Românească, unindu-se cu dînsul,* să ceara prin arzmazar de la Poarta otomană desfiinţarea cu totul şi^pentru totdeauna a orînduirii domnilor greci în Ţara Românească şi în locul lor să se rînduiască domni pămînteni cu toate drepturile ţării, după cum în vechime le-au avut şi le are ţara prin tratatele încheiate cu înalta Poartă supt Mircea, Ştefan şi ceilalţi.

2. Să se însumeze numaidecît *12 000 de bărbaţi, ostaşi românit* cu toate trebuincioasele pentru o oştire, din casa Vistieriei ţarii, precum a fost din vechime, ca să fie pentru paza liniştii şi asigurarea Principatului.

3. Tributul sătenilor (birul — n. n., G. D. I.) să se hotărască de Obşteasca Adunare a ţării, pentru şapte ani şi într-acest timp să nu se poată nici micşora, nici a se mări tributul supt nici un cuvînt.

4- Să se dea de la înalta Poartă, deocamdată, cel puţin pe trei ani, asidosie (scutire de harad — n.n., G.D.I.) ţării, ca să mai poată locuitorii răsufla, aflîndu-se acum obosiţi de despuierile săvîrşite de neomenoşii slujbaşi ai domnilor greci-

5. Să se numere lui Tudor, îndată, din Vistierie, 500.000 de lei, pentru întîmpinarea trebuinţelor sale, şi să-l încredinţeze prin asigurări în scris că şi în urmă, cînd va mai avea trebuinţă de bani,
o să-i întîmpine sumele ce-i va trebui. Şi pentru toate aceste cereri Divanul să-i răspunză în scris şi îndată.[2].

1 N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 247—248; C. Samurcaş, cum s-a văzut, fugise efin Craiova la 28.il/12.III, iar Divanul a stris lui Callimachi la 10/22. 2III; deci, la 9/21 .III sau 10/22.111 .curierii* lui Tudor erau la Bucureşti. Cei

Divanul însă — motivele contează mai puţin [1] — n-a dat sau n-a putut da atenţia cuvenită „memorandum-ului® lui Tudor, lă- sîndu-i pe cei 4 căpitani de panduri să se întoarcă fără răspuns[2].

Tot din Slatina, la 8/20.III, pregătindu-se pentru marşul spre capitala ţării, Tudor a trimis, în primul rînd pentru locuitorii Bucureştilor — toţi, indiferent de „treaptă" —, ţmma din cele
3 proclamaţii adresate lor, în care le cerea să jiregatească, pentru oştire, „conacu cel trebuincios", iar pe de alta parte „să-mi trimiteţi din toate iznafurile cîte un om cu adeverinţă în scris, spre încredinţare'*[3].

•

Apropierea lui Tudor, cu „Adunarea", de Bucureşti, a stîrnit
— era firesc — o vie activitate politică, marcată de nelinişte şi teamă. Consulii puterilor străine (afară de cel prusian) s-au retras din Bucureşti, iar caimacamii domnului fanariot s-au retras la Giurgiu. Unii din marii boieri ai ţării — în primul rînd cei trei, care-i dăduseră „înscrisul" din 15/27.1 — se retrăseseră la Braşov, alţii însă pe la moşii, prin păduri, pe la mănăstiri, unde au fost jefuiţi de arnăuţi[4].

Divanul, cîntărind implicaţiile politice ale intrării şi instalării „Adunării norodului", cu întregul efectiv, în Capitală, a schiţat unele măsuri — mai mult simbolice, căci de o împotrivire eficientă nu putea fi vorba — pentru a-l abate pe Tudor de la un astfel de gînd. Dar, fiindu-i, desigur, evidentă ineficienţa acestor măsuri, a depus toate eforturile ca, prin tratative, să ajungă cu el la o reglementare a raporturilor politice- în acest scop, episcopul Ilarion — cunoscut şi, cum se ştie pînă acum, foarte apropiat lui Tudor — a ieşit primul în întîmpinarea „Adunării" (poate, la

1 Cioranu comentează, ajutîndu-ne să înţelegem şi unele motive. „Divanul însă, în loc de a se gîndi mai adînc şi a-i fi milă de biata ţară *(de vreme ce purta numele de Divan al Ţării Româjitfd), in loc de a-fi cunoaşte sînţele sale datorii şi in loc de a se itringe fi a se uni* fofi *boierii, români adevăraţi, pentru interesul patriei lor, boierii Divanului au început a se încurca fi a se speria de intrigile grecilor...* Şi astfel căpitanii curieri ai lui Tudor s-au întors fără iăşpuns*. *(Ibidem, p. 248; i.a.,* G.D.I.).

2 *Ibidem,* p. 248.

3 Conţinutul acestei prime proclamaţii nu i-1 cunoaştem încă. Tudor i-1 rezumă în cuprinsul celei de a doua proclamaţii, dată din Bolintin, la 16/28.111 *(D.l.R., 1821,* I, nr. 220, p. 372—373). Este foarte posibil ca eteriştii s! fi zădărnicit ajungerea la destinaţie şi .publicarea* acestei prime proclamaţii în Bucureşti.

4Naum — v. *Izvoare narative..., 1821,* p. 70—71.

Bolintin), prilej cu care va fi avut loc între trimisul **Divanului şi căpetenia „Adunării" o confruntare dramatică '. Şi misiunea lui Ilarion a reuşit, dar episcopul a rămas, poate, ca o garanţie (voluntară ? cerută sau chiar reţinută de Tudor ?), de aci înainte, în mijlocul „Adunării".**

După întrevederea cu Ilarion sau înainte de aceasta, oricum la 16^28.III Tudor trimitea, din Bolintin, *a doua proclamaţie* către locuitorii Bucureştilor. Pornea de la ideea că le este cunoscută .cererea norodului" pentru „dreptăţile cele folositoare la toată obştea". Repeta — acum şi ca o presiune politică asupra Divanului — reproşul „unirii pământenilor boieri cu cei după vremi trimişi domni", din care pricină acele dreptăţi „cu totu s-au înghiţit şi s-au stricat" • Apoi, venea argumentul puterii : să se reţină că el, Tudor, era în marginea oraşului şi comanda „peste şaisprezece mii" de ostaşi — şi toţi „trag la Bucureşti, unde este ca sa se adune toată ţara, cu mic cu mare" spre a aştepta pe trimişii „prea puternicii împărăţii, ca să cerceteze jalnica lor stare şi să le facă dreptate şi orînduială bună". Le repeta bucureşteni- lor, ca ua reproş, şi le rezuma conţinutul primei ^proclamaţii, din &/20.III, cu constatarea că „nici o urmare văz ca nu aţi făcut*. Acum, date fiind cele spuse, „după datorie" le aducea la cunoştinţă şi „părinteşte" îi sfătuia *„ca in grab să-mi daţi răspuns m scris, iscălit de toate iznaţurile fi de toţi mici şi mari, precum u de toţi ostaşii cîţi vă aflaţi în Bucurefti şi vă hrăniţi dintr-a- ceastă ţară, ca să ştim de voiţi binele de obşte sau nu".* Era, clar, un ultimatum, dar unul de cea mai bună credinţă — cu adevărat „după datorie" şi părinteşte dat — în perspectiva noii ordini ce urma a se statornici — şi a cărei temelie Tudor **o arăta, din nou, succint, dînd, totodată, toate garanţiile de siguranţă şi securitate : *„Căci oricare va fi la un glas şi întru unire cu creştinescul norod, este pornit numai pentru dreptate, acela se va numi patriot*" — scria el. *„Iar vericare se va împotrivi binelui obştesc, acela ca un vrăjmaş se va socoti / Să ştiţi şi aceasta /".* Proclamaţia se încheia cu garanţia : „Pentru care vă încredinţez că *toţi cîţi se vor uni cu obştescul norod şi***

vor fi întocmai următori cu dînsul, nicidecum nu vor rămînea căiţi, sau boieri, sau ostaşi, sau vericine vor fi. Iar care împotrivă va urma, *în* ***veac se va căi.“***[1]**.**

Proclamaţia din 16/28.111 va fi avut efect asupra Divanului. Reuşita misiunii lui Ilarion s-a putut adăuga la aceasta, hotărînd Divanul la primul pas politic important.

Boierii pregătiseră, în prealabil, un document spre a i-1 în- mîna lui Tudor. Era, desigur, acea *„Carte de adeverire*semnată de 77 boieri, înmînată însă după reuşita misiunii lui Ilarion, de către Dinicu Golescu la 17/29.III, la Ciorogîrla '.

Prin „Cartea de adeverire" Divanul accepta să considere ca „pornirea d-lui slugerului Theodor Vladimirescu nu este rea şi vătămătoare, nici în parte fieşcăruia, nici patriei, ci folositoare şi izbăvitoare şi norodului spre uşurinţă". Şi boierii divaniţi se jurau că „niciodată nu vom cugeta împotriva vieţei şi a cinstei d-lui şi ne vom uni întru toate bunele cugetări cîte se vor chib- zui“ între Tudor şi ei, acele „chibzuiri" urmînd a privi „fără nici o părtinire la folosul, nebîntuirea pacinică" şi la „cinstita petrecere" a acestui norod al Valahiei, patriei noastre" *7*.

Tudor a renunţat, deocamdată (pînă la încheierea negocierilor cu Divanul), la instalarea „Adunării” chiar în Bucureşti, stabilin- du-şi tabăra, precum se ştie, la Cotroceni, la 18/30-III, atunci în afara oraşului, într-o poziţie strategică excelentă.

Cum Al. Ipsilanti se apropia şi el de Bucureşti, nu-i va fi fost greu propagandei eteriste să înspăimînte Divanul — cum va fi făcut-o şi pînă atunci ! — cu legătura dintre cei doi. Iată de ce, într-o atare nesiguranţă, după ce Tudor s-a instalat, deocamdată, la Cotroceni, a fost trimis aci (la 19/31.111), din partea mitropolitului şi a Divanului, logofătul Al. Filipescu-Vulpe, „ca să-l înduplece a nu intra în oraş pănă nu va sosi şi priaţipul Ip- silant". Şi abilul boier

1 *D.I.R., 1821,* I, nr. 220, p. 372—373 ; SJI-, G.D.I.

— continuă Naum — „pănă seara s-au prigonit cu dînsul"[3]

Dar Tudor îşi avea motivele lui — şi mai vechi şi mai noi — să suspecteze Divanul — şi, parţial, le va mai avea şi de aci înainte, căci boierii erau şi nestatornici 'şi fricoşi (dar şi motivul de frica, era unul concret: fanarioţii, acum eterişti, nu erau oameni care să cruţe !). De aceea el va stărui să intre totuşi în Bucureşti cu o parte a oştirii, pentru a controla îndeaproape Divanul, dar şi pentru a-1 feri de a cădea în mîinile eteriştilor-fanarioţi. De aceea — zice Naum — „abiia l-a înduplecat (pe Tudor — n.n., G.D-I.) să rămăe afară din Bucureşti* '.

Acum, la Cotroceni, cei doi vor fi discutat şi *problema puterii.*** **După Naum, Tudor, „acceptînd* soluţia rămînerii la Cotroceni, a „intrat* în „altă fandasie, mai mare*, anume *„că lui i sa, cade să stăpânească singur, cu deplina putere, toata Ţara Românească, fiindcă este pământean şi s-au străduit pentru dreptăţile Patrii*" [2]. Este de crezut că Tudor îi va fi pus trimisului Divanului această problemă, căci după ce va intra în Bucureşti se va şi purta ca atare, deşi formal nu va forţa nota.**

Oricum, deşi motive de suspectare reciprocă rămîneau, pînă la sosirea lui Al. Ipsilanti şi clarificarea raporturilor dintre cei doi, Divanu — ce înfăţişa, legal, ţara[3] — şi Tudor, reprezentantul „Adunării norodului* şi comandantul unei puternice oştiri, se înţelesesera — şi etapa cea mai grea a negocierilor fusese depăşită.

Dar şi consulul general ţarist şi eteristul Al. Pini era acum şi mai depăşit de evenimente. Românii îşi luaseră, deschis, în mîna lor, soarta, hotărîţi să-şi „poarte crucea*, cum se spunea atunci şi s-a mai spus şi după aceea, o cruce a suferinţei, dar şi a speranţei, a credinţei în forţele proprii, cum se sugera şi pe steagul

cel mare al revoluţiei cu care se va intra peste cîteva zile în Capitala ţării. E drept că nici poziţia politică nu-i permitea lui Al. Pini să rămînă. Oricum, şi pentru că nu-1 „ierta" poziţia politică, dar şi ofensat de această „scăpare din mînă" a evenimentelor, s-a retras „spre un loc sigur" la Braşov, rămînînd să-i fie publicată proclamaţia de „dezavuare", pe care boierul Al. Fi- lipescu i-o adusese, poate, la cunoştinţă, lui Tudor, cu prilejul întrevederii de la Cotroceni, ca argument[1].

Nu era prima dată cînd Tudor lua cunoştinţă de ostilitatea diplomaţiei ţariste faţă de revoluţia românească. Acum ştim sigur : cunoştea această ostilitate chiar de la început (v. mai sus, p. 123, scrisoarca de răspuns către Al. Pini, din 28.1/9.II) ; a cunoscut-o şi mai clar cînd a constatat implicarea lui Al. Pini în tentativa de asasinat de la Ţînţăreni (v. p. 170—173), după ce, cu puţine zile înainte putuse cunoaşte aceeaşi poziţie, a lui Pini şi Stroganov, din nota difuzată în judeţele oltene sub semnătura lui C. Samurcaş şi N. Văcărescu (v. mai sus, p. 169). Evident, acum, „dezavuarea" venea direct de la cel mai înalt nivel, în numele ţarului — şi acest element nu era de ignorat.

De aceea, dacă pe plan intern *revoluţia intra, sub aspect politic, într-o nouă etapă*, prin reglementarea raporturilor cu Divanul (ce urma a se încheia în cîteva zile), urmînd apoi colaborarea pentru păzirea intereselor superioare ale ţării, ale „tot norodului românesc", şi sub aspectul implicaţiilor externe revoluţia românească intra, de asemenea, într-o *nouă etapă,* conturată cu toată claritatea după ce, direct, Tudor va da toate garanţiile privind inexistenţa legăturilor sale cu acţiunea eteristă din Principate (şi aceasta va surveni peste cîteva zile).

Era, deci, de reţinut „dezavuarea" ţaristă, privită în toată greutatea ei, dar ea nu era o surpriză. Experienţa istorică, foarte recentă chiar, îi învăţase pe români să ceară *cu toată prudenţa* sprijinul ţarului, ştiind că acesta nu-şi porneşte dezinteresat ca-

zacii spre Dunăre. Era bine, firește, dacă l-ar fi convins pe ţar sa le dea un sprijin diplomatic — dar numai atît. Rusia era îasa

o putere de care românii trebuiau să ţină seama.

Iată de ce răspunsul trimis de Tudor lui Alex. Filipescu —

1 *Ibidem*; s.n„ GJD.I.

reprezentantul Divanului —, la 20.III/1.IV, este pornit dintr^o matură judecată, iar nu rezultatul unui „teribilism", cum ar părea la prima vedere, El, Tudor, a „văzut" şi a „înţeles" cele ara- tate în „nota" lui Al. Pini, trimisă lui la Cotroceni. Dar — continua el —, „şi de să va publicarisi şi de nu, pe mine nu mă supără[1]* \ După discuţiile purtate, pe el îl interesa, de acum, modul în care va colabora cu Divanul, modul în care, în fond, românii vor şti să-şi „poarte crucea" — şi pe acest fir urma răspunsul lui către Divan. Şi trimitea reprezentantului Divanului o altă notă — „din partea mea" —, considerînd că ea, nota, „va fi după plăcerea dumneavoastră*, a boierilor divaniţi. Nu pierdea din vedere ce comunicase bucureştenilor prin proclamaţia din 16/28.III. Pentru a nu oferi nici un pretext de intervenţie din afară, indiferent din partea cui — căci pe această linie trebuia mers! —, îl interesa nu numai poziţia Divanului, ci şi, exprimată în scris, poziţia politică a locuitorilor Capitală, unde urma a fi de acum înainte „scaunul oblăduirii norodului". Trimitea, deci, şi „încredinţarea care este de trebuinţă sufletească a o face toţi oroşani(i) mari şi mici" [2]. Şi din nou apelul ultimativ, dar tot „părintească" făcut, căci era hotărît ca a doua zi să intre în Bucureşti: „Ci de aveţi dv. scopos a urma binelui obştesc, mă rog să binevoiţi a pune ca să să citească în grab, întru auzu tuturor, şi *pînă în seară negreşit să să aleagă cei buni de cei răi, adică cei ce vor voi biruie obştesc să iscălească încredinţarea cea sufletească, iar cine nu slobod este ca să să tragă în lături. Lucrurile erau hotărîte, nu mai încăpea nici o îndoială. „Mîine dimineaţă, trăgînd — încheia Tudor apelul către reprezentantul Divanului —, voi ca să mă aşăz şi eu acolea în Bucureşti cu o sumă de oameni, pentru care să fie ştiut dumitali"[3].**

Al. Ipsilanti, cum am spus, se apropia de Bucureşti. La 18/30.111, din Mizil, îşi trimitea proclamaţia către „nobili<i> locuitori ai Bucureştiului" '.

Era cu totul dăunător, pentru interesele superioare ale ţării, ca armata eteristă, în unire cu „paznicii" Bucureştilor (arnăuţii lui Sava Fochianos), să ocupe Capitala. în situaţia în care se aflau acum eteriştii, dezavuaţi public de ţar, avînd Divanul în mîna lor — căci, practic, aşa ar fi fost —, ar fi aruncat Ţara Românească, Principatele în genere, în

1Va fi sugerat, poate, verbal, prin .curier", să nu se publice nota; era util şi pentru el, dar şi pentru Divan.

2 Nu cunoaştem încă acea .altă" notă trimisă Divanului.Cit priveşte .încredinţarea" ce trebuia semnată de orăşeni, aceasta purta fi însa şi una din uîtimele două proclamaţii — ori cea din 16/28.111, ori ceadin 20.I1I/1.IV ; una din ele putea fi .subscrisă* şi-i putea fi remisă, ca atare, lui Tudor.

3 *D.I.R., 1821,* I, nr. 231, p. 388 ; s.n., G.D.I.

complicaţii politice şi riscuri imprevizibile. N-o doreau nici boierii pămînteni care alcătuiau Divanul, dar aveau pe arnăuţii lui Sava în coastă — şi acesta, la intrarea lui Tudor în Bucureşti şi-a arătat clar intenţiile : să menţină în mîna lui Divanul, în incinta Mitropoliei ! Aşa stînd lucrurile, poate chiar Divanul însuşi, poate Alex. Fi- lipescu numai[1] —, cu sau fără voia Divanului —, să fi sugerat lui Tudor intrarea urgentă în Bucureşti. N-ar fi fost nevoie, deoarece ţomplicaţiile şi riscurile nu le dorea nici Tudor, care — fără îndoială — nu pierdea din vedere adevăratele „ sentimente " ale Divanului faţă de el, ca şi nestatornicia acestuia (urmată firesc sau impusă — nu avea importanţă motivul; oricum, era periculoasă !). De aceea, după părerea lui şi a celor cu care se sfătuia, trebuia urgentată intrarea în Capitala.

Mai era însă ceva de „pus la punct", de la principiu pînă la detaliu : o proclamaţie generală, către bucureşteni şi „către tot norodul", către ţară deci, înaintea acestui pas important; precizarea punctelor de dislocare a oştirii şi pregătirea oraşului pentru intrare.

Proclamaţia din 20.III/1.IV, menţionată mai sus (v. p. 97) a reafirmat cauzele şi obiectivele revoluţiei, cu o zi înaintea intrării în Capitala ţării. Prin textul ei, proclamaţia conferă revoluţiei elevata expresie de simbol al *renaşterii politice* a românilor, înfăţişînd, totodată, pentru toţi — tot succint, dar tot ferm

— temelia noii ordini ce urma a radia din „scaunul oblăduirii norodului"[2]. Erau, în cuprinsul acestei proclamaţii — adresată nu numai Divanului, dar în primul rînd acestuia —, atît concesii din partea căpeteniei „Adunării", concesii utile pentru o mai rapidă reglementare a raporturilor, după primirea acelei „Cărţi de adeverire", dar erau şi presiunile politice menite să înlăture, din capul locului, vreo abatere de la principii sau vreo eschivare.

„Pricinile care m-au silit a apuca armele sănt pierderea pri- vileghiurilor noastre şi jafurile cele nesuferite care le pătimea *fraţii noştri"* (adică ţăranii — n. n., G.D.I.) — începea Tudor Proclamaţia, eliminînd orice comentariu asupra vinovaţilor (din rîndul cărora nu puteau lipsi nici boierii ţarii ; el le reproşase aceasta cu mai multe prilejuri anterioare). Apoi, pe linia concesiei astfel începute, continua : „Mai naintea intrării mele în Bucureşti cu cale am socotit să vă vestesc mai întîiu, ca din partea norodului,

1 Cu el'Tudor va conlucra cel mai strîns, după intrarea în Bucureşti. Era tînăr şi capabil, foarte abil şi nu-i era străin „gustul* puterii *(D.I.R., 1821,* I, nr. 127, p. 228).

2 Arh. St. Buc., fond Saint Georges, pach. III, doc. 10, orig. rom., hîrtie, difolio, cerneală maronie, bine conservată. Publicată de C. D. Aricescu *(Acte justificative...,* p. 128—129) şi preluată după el în D.I.R., 1821, I, nr. 229, p. 885.

uitare de istov celor mai nainte lucrate şi să vă chem pe toţi ca sa vă uniţi cu norodul şi să lucraţi cu toţi dinpreună obştească fericire făr de care norocire în parte nu poate fi“. Este cuprinsă, în economia acestei fraze, clar exprimată din -capul lo-^ cului, hotărîrea de a intra în Bucureşti — asupra acestui punct nu încăpea discuţie ! Urma noua importantă concesie („uitare de istov celor mai nainte lucrate"), acordată Divanului „din partea norodului" (care, evident, trecea peste atîtea chinuri îndurate!), dar acordată ca preţ al unirii cu norodul, pentru că numai aşa se putea năzui spre „obştească fericire, făr de care norocire în parte nu poate fi" — exprima Tudor dezideratul intern suprem al revoluţiei şi raporturile individ-societate în „noul regim" care urma a se institui. Aceasta, ca în orice program revoluţionar „matur" : „fericirea" personală, a individului, nu poate fi concepută în afara celei generale. Şi — de reţinut, pentru toate formulările din documentele ulterioare (ca, dealtfel, şi din cele de pînă atunci !) — nu vorbea „stăpînul", „domnul" („Domnul Tudor" ! deţinătorul de fapt al unei mari puteri, ci atît concesia cît şi chemarea la unire se lansau *„ca din partea norodului*Acari formulări, prezente în toate documentele emanate din cancelaria lui Tudor pentru Divan şi pentru ţară exprimă democratismul profund al gîndirii conducătorului (evident, o democraţie a acelei epoci de revoluţie) şi a „sfetnicilor" cu care, desigur, se sfătuia.

Urma, în Proclamaţie, un patetic apel către toţi românii — în- cepînd, desigur, cu Divanul : „Fraţilor! Cîţi n-aţi lăsat să să stingă în inimile dv. sf(înta) drag(ost)e cea către patriie, aduce- ţi-vă aminte că săntem părţi ale unui neam" şi „cîte bunătăţi

avem sănt răsplătirea din partea neam(u)lui către strămoşi(i) noştri pentru slujbele ce au făcut“ — dezvăluia Tudor, în invocaţie, la nivelul gîndirii europene a timpului, legătura omului cu ţara şi cu neamul. Apoi, logic, datoria fiecăruia: „Ca să fim şi noi vrednici acestor cinstiri ale neamului, datoriie netăgăduită avem să uităm patimile cele dobitoceşti şi vrăjbile ce ni-au defăimat atît încît să nu mai fim vrednici de a ne numi neam". Ce trebuia făcut ? Soluţia venea în aceeaşi logică i fermă a gîndului început : „Să ne unim dar cu toţii, mici şi mari, şi ca nişte fraţi, fii ai uniia maici, să lucrăm cu toţi(i) înpreună, fieşcare după destoiniciia sa, câştigarea şi *naşterea a dooa a dreptăţilor noastre".* **Unirea, deci. Unirea pentru cîştigarea „dreptăţilor norodului", ale ţării. De fapt — gîndea Tudor şi cei cu care va fi conceput acest text în întregime antologic —** *„cîştigarea şi naşterea a dooa* **(adică** *renaşterea,* **în expresie românească de epocă !, n.n., G.D.I.)** *a dreptăţilor noastre*“ **/ Iată un aspect nesubliniat al revoluţiei din 1821 [1]; conducătorii şi „ideologii" ei au conceput-o ca** *expresie politică a renaşterii româneşti* **la începutul veacului trecut, la începutul evului modem al istoriei noastre. Era, aceasta, pentru toţi românii care doreau „binele patriei", binele „de** *obşte***", datoria supremă : „Veri carele va îndrăzni a face cea mai mică înpotrivire în lucrări aceştii** *naşteri de al doilea,* **unul ca acela, fraţilor ! să s<ă> pedepsească cumplit" — suna avertismentul final. „Legătura cea de obşte pentru binele norodului", trimisă concomitent, urma a se întări prin iscălitură şi prin jurămînt de către „adevăraţii fii ai patrii*.**

d) Intrarea lui Tudor în dimineaţa zilei de 21. III./2. IV, în Vladimirescu tabăra de la Cotroceni se făceau ultimele în Bucureşti pregătiri pentru intrarea în Bucureşti şi, prin

1 In cursul universitar din 1975 am semnalat acest aspect într-o notă la pagină, iar în 1980, la al XV-lea Congres mondial de ştiinţe istorice ne-an» construit intervenţia în acest sens — *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu — expresie a renaşterii naţionale româneşti —,* intervenţie ce urmează să apară în actele Congresului.

(D. ?) Macedonschi[1] se trimiteau ultimele înştiinţări Divanului: „cu un ceas mai întîi" (= mai de vreme) să se anunţe ca prăvăliile, porţile şi hanurile să fie închise „pînă la opt ceasuri din zi" (orele 20 seara), iar pînă a doua zi *„negreţit"* **să se lase „slobod", pentru încmiruirea ostaşilor „Adunării", mai multe „locuri" importante din Capitală : Mitropolia şi mănăstirile Sf. Spiridon şi Radu Vodă, precum şi „casile răposatului Manuc Bei, Cişmeaua lui Filaret, casile dumneaei cocoanii Joiţii Brincoveanca, casile sărdarului Marcu ce sînt în capul podului Beilic, casile dumneaei cocoanii Elenchi Creţuleasca şi ale Făl- coencii"**

Şi astfel, în ziua de 21 marde/2 aprilie[2] — zi însorită de primăvară — pe la orele două d.a., venind din tabăra instalată deja la Cotroceni, Tudor Vladimirescu a intrat în Bucureşti cu toată solemnitatea[3], dînd dovadă, şi cu acest prilej, de multă înţelepciune şi răspundere politică pentru interesele superioare ale ţării şi ale neamului său \ Comandirul era — după C. D. Aricescu[4] — în fruntea pandurilor săi, în cea mai mare parte gorjeni şi mehe- dinţeni, „renumiţi pentru curajul şi statura lor". în mînă, Tudor ţinea o pîine mare — semn tradiţional al bunătăţii şi al belşugului. în dreapta lui, un preot purta crucea — crucea dreptăţii, dar şi crucea jertfei şi a suferinţei. Un pandur — nu-i cunoaştem locul în „alai" — ducea steagul, steagul cel mare al revoluţiei[5].

---

1 *Izvoare narative,* 1821, p. 75; după Naum, ar reieşi că această înştiinţare a trimis-o tot la 20. III./l. IV.

2 Stabilea, documentat, Em. Vîrtosu în 1927 *(Tudor Vladimirescu. Glose...,* p. 18), îndreptînd o eroare rămasă de la C. D. Aricescu, dar reluată de unii ţi după 1927, pînă în.. . 1980 !

3 „Tntocmindu-şi halaiul Adunării sale" — notează Dîrzeanu —, au intrat cu o pîine mare în mînă pe Podul Calicilor" (azi Calea Rahovei — *D.I.R., 1821,* V, p. 64).

4 *Op. cit.,* p. lgţ.

5 După unele mărturii conservate de tradiţie,

Calarea alături, în stînga, D. (?) Macedonschi. In spatele formaţiunii de panduri venea una din arnăuţi avînd în frunte pe Ioan Farmache Timpul era „superb" şi Dealul Mitropoliei era. acoperit de „curioşi" veniţi să vadă alaiul. Se descărcau focuri de armă. Tudor şi-a stabilit „cartierul general" în casele „răposatului" Manolache Brîncoveanu, aflătoare „la poalile malului Mitropolii", continuînd, în următoarele două zile (pînă la 23. III./4. IV), tratativele cu Divanul.

Tudor a evitat, cu înţelepciune, complicaţiile politice pe care le-ar fi adus provocările lui bimbaşa Sava — „omul" lui Calli- machi — sau ale arnăuţilor pe care acesta îi pusese de pază la Mitropolie. Dînd în notă celelalte relatări, mai importante, din izvoare, referitoare la acest episod[1], reţinem în text, ca mai

portdrapelul „Adunării* (sau unul dintre aceştia) era un pandur gorjan, Preda, zis ulterior Preda Stegarul ; rănit lingă Drăgăşani, a rămas în satul Călina (Vîlcea), unde s-a căsătorit; după el. o uliţă a satului se va numi Uliţa Stegăreştilor. Acest Preda Stegarul era străbunicul scriitorului Gib. I. Mihăescu, care se mîndrea cu această ascendenţă şi care şi-a semnat unele din lucrările sale G. Stegaru (v. Marin Iordache, *Noi consideraţii...*, în *loc. cit.,* p. 151).

1 *Dîrzeanu* notează că Tudor, cum venea pe Podul Calicilor, „abătînd drumul de la Poarta din sus ca să meargă pe la Beilic la mănăstirea Radului Vodă, au găsit podul de peste Dîmboviţa stricat de căminaru Sava şi s-au întors înapoi de au venit pă la Curtea Veche să meargă sus la Mitropolie". De la Mitropolie însă, „mcepînd oamenii căminarului Sava a slobozi puşti şi pistoale, nu l-au îngăduit a să apropia, ci întorcîndu-se către casile răposaţii (atunci, trăia — n.n., G.D.I.) băneai Brîncovencii ce sînt în vale la Mitropolie, au pus oameni de au sărit peste zidul curţii şi, dăschizînd porţile, au intrat slugeru cu tot alaiul său de s-au aşezat acolo..." *(D.I.R., 1821,* V, p. 64).

Descriind intrarea lui Tudor în Bucureşti, *M. Cioranu* notează că acesta „a vrut să tragă la Mitropolie. Sava însă ocupase el Mitropolia mai înainte, umplînd-o cu arnăuţi, cari, la apropierea lui Tudor, au închis porţile, împotrivind u-se cu armele, de unde Tudor, întorcîndu-se, a intrat în casele lui Eraa- noil Brîncoveanu de la capul Dealului Mitropoliei. Şi noaptea aceea s-a j>etre- cut în slobozituri de arme unii asupra altora, pănă în revărsat de ziua, *dar fără plumb fi numai cu praf* (s.n., G.D.I,; N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 262).

bogată în detalii, relatarea din *Istoria jefuitorilor...,* izvor nefavorabil lui Tudor. „Bimbaşa Sava găsia cu cale să nu lase pre Tudor a intra cu oastea în Bucureşti, ci să-i stea înprotivă, atît cu oamenii săi, cîţi avea atuncea strînşi, cît şi cu oroşanii; însă, ori pentru frica vărsării de sînge, ori pentru răscolirea oraşului sau pentru amăgitoarele momeli ale acelui sluger Tudor, *nu s-au găsit a fi cu cale părerea bimbaşei Savei,* cu toate că *din povăţuirea lui* se ridicaseră multe scînduri de la intrările în oraş ale podurilor celor mari şi să lase slobod numai Podul Calicilor, prin care a şi intrat în Bucureşti Tudor cu gloata lui. *Şi măcar că poftia a veni în*

Mitropolie, însă văzînd că nu se primeşte bucuros, **(Tudor) au tras la casele Brîncoveancii şi s-au umplut curtea şi toată maha- laoa aceia de oamenii lui. Iar în Mitropolie era orînduit de pază un căpitan Tănasie Amăutul, om al Savei, cu vreo patruzeci de oameni aleşi. Acest numit căpitan era foarte dîrz şi nebăgător în seamă de moarte,** *însă în acea zi* **(a intrării lui Tudor în Bucureşti — n.n., G.D.I.)** *au petrecut liniştit; iar dacă au înoptat,* **au pus, din oamenii lui, pre cîţiva, în clopotniţă, iar pe alţii deasupra chiliilor despre Răsărit şi,** *poate fiind înfierbîntaţi şi de vin, a început fără veaste a arunca puşti,* **focuri necurmate,** *asupra lui Tudor şi a ordiei lui; iar el* **(Tudor — n.n., G.D.I.),** *socotind a fi aceasta pornire a lor mai mult din beţie decît din vitejie, nu ş-au potrivit mintea cu a lor, ci au poruncit la ai săi ca să să aştearnă toţi la pămînt şi să stingă focurile şi luminările; şi cu acest mijloc au trecut furia primejdiei ce putea să urmeze din porneala acelor arnăuţi,* **care au ţinut nebuneşte, cu neîncetare, pînă la miezul nopţii, şi altă stricăciune n-au putut face decît au spart geamurile caselor şi au împuşcat doi cai.**

Iar făcîndu-se ziua şi adunîndu-se Tudor cu boierii şi cu bim- başa Sava, (Tudor) a arătat **cu umilinţă** *părerea sa de rău pentru acea nebunească pornire a arnăuţilor din Mitropolie, în vreme cînd* ti *n-au venit cu nicio răotate asupra Bucureştilor, ci mai vîrtos spre paza oraşului acestuia ; (Tudor a mai spus*) *ca nu îi sînt neştiute răotăţile ce făcea Ipsilanteştii în Moldova şi, poate, ne- ştiind aceia că să afla păzitori în Bucureşti, să vor întinde pînă aicea.*

Duioasele lui cuvinte au înduplecat pre boieri şi pre bimbaşa Sava a crede că el **(Tudor, n.n., G.D.I.), la acea vreme, cînd nici Domn nu mai venia să să aşeze în scaun, nici vreo oaste otoma- nicească să simţia,** *putea să fie de folos înpotriva năpădirii Ipsi- lanteştilor. Deci toţi au inputat căpitanului Tănasie,* **mai marele arnăuţilor din Mitropolie,** *pentru pornirea ce făcuse; şi dintr-acea zi au dat Tudor straşnice porunci tuturor oamenilor săi a nu face nici cea mai mică supărare orăşenilor,* **că oricare dintr-înşii să va afla înprotivă, cu cumplită pedeapsă să va pedepsi.** *Şi aşa, osto-indu-să deocamdată frica boierilor şi a lăcuitorilor,* (*aceştia*) *petrecea în pace de cătră Tudor şi de cătră oamenii lui*“ [1].

1 *Ibidem*, p. 359—360 ; s.n., GJD.I.
[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 189.
[3] „pe care Tudor îl respecta cu deosebire* — adaugă, în notă, autorul citat *(ibidem).*
[4] *Ibidem.*
[5] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 19C ; s.n., G.D.I.

Mai reţinem aici, de la un martor ocular şi trăitor al evenimentului, memorialistul C. Izvoranu, că „a doua zi de dimineaţă însă arnăuţii deşertară Mitropolia şi Tudor băgă un căpitan cu 100 panduri în Mitropolie" — şi continuă C. Izvoranu a arăta măsurile de securitate luate de Tudor, ulterior, în Capitală \

Pentru seriozitatea actului ce se săvîrşea, pentru solemnitatea, ■dar, mai ales, gravitatea momentului, încă reţinem — după C. D. Aricescu — că în frumoasa şi *liniştita* zi a intrării în Bucureşti, „la trei ore după amiazi, căpitanii lui Tudor parcurseră Capitala, citind pe la răspîntii proclamaţiunea scrisă de la Bolintin (cea din 16/28. III — n.n., G.D.I.) ; iar preoţii întonau cîntări bisericeşti, urmate de descărcaturi de arme. Apoi — continuă C. D. Aricescu — se orînduiră streji pe la toate locurile unde trebuinţa cerea .

Este, mai ales, de reţinut, tot după C. D. Aricescu, bazat pe sursele sale vii, că în ziua aceea chiar, a intrării în Capitală, Tu- ■dor a făcut o „vizită", poate prima „vizită" importantă, boierului care preluase — după plecarea lui Gr. Brîncoveanu — dregă- toria de mare spătar, Grigore Băleanu[3]; l-a vizitat, deci, pe conducătorul *legal* al tuturor formaţiunilor înarmate ale ţării, căruia himbaşa Sava însuşi, de pildă, trebuia să i se subordoneze la o adică. Tot în acea zi l-a mai vizitat pe vechiul său prieten Ma- nole Gugiu lipscanul \

Relatînd, după sursele sale (edite, inedite sau încă vii), despre cele petrecute în seara şi în noaptea acelei prime zile a prezenţei lui Tudor în Bucureşti, C. D. Aricescu ne informează că „în acea seară se dete ordin a se stinge luminele mai devreme ; iar pe la 8 ore seara se auziră descărcături de arme, fără gloanţe", timp de un sfert de oră. *„Toţi crezuseră că pandurii s-au încăeratu cu arnăuţii lui Sava*[e] — continuă Aricescu. *„Nu era însă decît uă simplă sfidare reciprocă, fără triste rezultate*“ (s.n., G.D.I.)[5].

De un deosebit interes pentru împrejurările intrării lui Tudor în Bucureşti este relatarea deja citată din nota informativă rusă

— trimisă *chiar de la faţa locului* — din 22. III/3. IV „Tudor Vladimirescu, care conduce poporul răsculat din Ohenia“ — se arată în notă —, „a sosit în sfîrşit la Bucureşti. *Mai întîi şi-a ales mănăstirea Cotroceni,* situată în suburbia oraşului, apoi, *la data de 21 a anunţat că doreşte să intre în Mitropolie,* situată în oraş, *ca să se poată aduna acolo şi boierii şi toate celelalte stări pentru consfătuiri, spre a pune la cale soarta poporului. Bimbaşa Sava, comandantul arnăuţilor din Bucureşti, şi-a manifestat împotrivirea la această dorinţă şi, ridicînd podurile de pe multe străzi, a căutat să nu lase pe Vladimirescu să intre in oraş. Acesta însă, lăsînd în faţa străzilor principale numai cîteva detaşamente înarmate ale Adunării norodului, a poruncit celorlalte să intre în oraş pe străzile mici. Bimbaşa Sava, văzînd aceasta dispoziţie, s-a dus cu arnăuţii săi la Mitropolie şi s-a închis în ea, împreună cu mitropolitul însuşi.* Intre timp toate prăvăliile şi casele din oraş s-au închis şi ele. *Poporul înarmat, împreună cu Tudor Vladimirescu, s-a grăbit spre Mitropolie, în speranţa că aceasta li se va deschide în cek din urmă. Arnăuţii însă au hotărît să se împotrivească cu hotărîre şi Vladimirescu, convingîndu-se de aceasta, a ocupat pentru locuinţa sa proprie ctsa văduvei Zoiţa Brîncoveanu, situata chiar în faţa Mitropoliei, iar oamenii săi înarmaţi s-au aşezat prin diferite case şi locuri din jurul Mitropoliei, căutînd să nu lase să treacă în ea nici un fel de provizii''* [1].

Reamintind cele relatate în *Istoria jefuitorilor...* (vezi mai sus, p. 193), reconstituim : Sava a insistat pe lîngă mitropolit (şi Divan !) ca lui Tudor să nu i se permită intrarea în Capitală, iar dacă acesta va încerca — să i se reziste armat ; mitropolitul (şî Divanul !) n-au fost de acord, iar Sava, consecvent planului său, a „stricat" „podurile* principale pe care ostaşii lui Tudor urmau să intre, fără ca mitropolitul (şi Divanul) să i se poată opune (nu aveau cu ce !). Atunci — continuăm după răspunsul dat de mitropolitul însuşi consulatului rus la 25. III./6. IV —, pur şi simplu, Sava a închis Divanul ţării, cu mitropolitul în frunte, deci „guvernul* legal al ţării, în Mitropolie şi fie că el însuşi a rămas de paza acolo, fie că — aşa cum a reţinut autorul *Istoriei jefuitorilor. ..* — a lăsat, în fruntea unui detaşament de arnăuţi, pe unul

din cei mai destoinici căpitani ai săiTudor a intrat îa Bucu-

1 *1S21,* I, nr. 235, p. 392—3»}; s.n., G-D.I.

reşti în felul arătat mai sus (poate chiar chemat urgent de Divan, prin Dinicu Golescu, după I. P. Liprandi — v. mai sus, p. 185— 186 ; data de zi n-ar corespunde). Nu întreg Divanul era închis în Mitropolie : am reţinut, de pildă, după C. D. Aricescu, „vizita" lui Tudor la marele spătar Em. Băleanu chiar în ziua intrării în Capitală. După relatarea citatei note ruse, confirmată şi de răspunsul ulterior al mitropolitului, şi coroborînd aceste importante izvoare cu celelalte, Tudor — conştient de superioritatea forţelor sale — a înconjurat Mitropolia. In aceste condiţii, a încheiat reglementarea raporturilor cu Divanul, pînă la 23. III./4. IV — cînd a dat „vremelnicei ocîrmuiri" „şi tutulor bunilor miei patriioţi" acel important „înscris" (v. mai sus, p. 98) —, „convingîndu-1" pe bimbaşa Sava să-şi scoată arnăuţii din clădirea Mitropoliei. Mai tîrziu (sfîrşitul lunii aprilie sau începutul lunii mai), Tudor a silit pe Sava să-şi scoată arnăuţii şi din alte mănăstiri importante ca puncte strategice : Radu Vodă şi Mihai Vodă[z].

Prin urmare, coroborînd izvoarele, rezultă mai întîi hotărîrea lui Tudor de a intra, *oricum,* **în Capitală, pentru a evita căderea ei în mîinile eteriştilor-fanarioţi, ceea ce s-a şi împlinit. în al doilea rînd rezultă suspiciunea reciprocă, mai accentuată sau mai puţin accentuată : a) între Divan şi Tudor, încă, cu toate discu-**
ţiile purtate atunci[1] ; b) între Divan şi Sava[2]; c) între Sava

1 Mitropolitul relata la 25.III./6. IV: «Iar proclamaţia ghinăral consu-(lu)lui priimindu-o la 18 ale următoarei (curentei — n.n., G.D.I.) luni, atunci cînd Theodor ajunsese în marginea oraşului, la Cotrăceni, cu cei oglăsuiţi, carele (el, Tudor — iun., GD.I.) şi cu străşnicie trimitea a să citi a sa proclamaţione ; ţi pentru ca să să zăticnească din pornire şi cu mijloace i să fusese făcut cunoscut proclamaţionul consulatului, pînă vom găsi vreme a să şi publicarisi ; şi unde aşteptam a da ascultare, fără de veste a doa zi (21.III./2. IV) ne-ara pomenit că oridiseşte cu toată sila sa a intra în sfînta Mitropolie, *noi fi fiind îrtchifi de păzitorii [arii* (Sava cu arnăuţii — n.n., GJD.I.) *înăuntru, carii i s-au fi împotrivit fi nu l-au lăsat a intra.* După aceea, (Tudor), făcîndu-şi arătările sale, nu ne-au mai rămas vTeme nici măcar a ieşi afară din Mitropolie, de a putea îngriji pentru împlinirea datoriilor şi cu toate că nădăjduiam oareşicare scăpare, însă peste dooă zile după aceasta (la 23. III./4. IV — n.n., GD.I.) ne-au venit altă silă şi mai mare, cărora nemaipuond mai mult a sa *împotrivi cei închifi in Mitropolie cu războinicilc mijloace, in urmă s-au priimit fi fără a vrea* (D.I.R., 1821,* I, nr. 243, p. 403 ; precizarea datelor — GJD.I.).

şi Tudor mai ales[1]. In al treilea rînd, era clar di lui Tudor nu i se va putea rezista şi, ca atare, o luptă cu ostaşii „Adunării[0], acum, nici o forţa armată din ţară nu putea angaja, aşa încît este îndoielnică informaţia despre o reală opoziţie armată a lui Sava, în Bucureşti ; o sfidare, o provocare generatoare de complicaţii pe care Tudor nu le dorea — aşa ceva putea întreprinde mercenarul fanariot, dar o rezistenţă serioasă nu !

Este posibil ca Divanul, acceptînd (poate, silit!) propunerea lui Sava de a strica unele „poduri" (= străzi ; spre m-rile Radu Vodă şi Mihai Vodă, de pildă, nu însă şi Podul Calicilor care ieşea în centru pe lîngă Mitropolie), să fi „dirijat" prin aceasta accesul lui Tudor în Capitală, conştient că oricum nu-l va putea opri ; pornind de la cele discutate cu Ilarion, apoi, mai ales, de Al. Filipescu-Vulpe cu Tudor, Divanul putea să spere în succesul discuţiilor, în continuare, cu Vladimirescu, scăpînd astfel de presiunea şi primejdia pe care o reprezentau arnăuţii lui Sava în Mitropolie sau în imediata apropiere a acesteia.

m

Tratativele lui Tudor cu Divanul s-au încheiat cu două acte fundamentale care marchează noua etapă a revoluţiei: „înscrisul" dat de Tudor „vremelnicei ocîrmuiri" şi tuturor „patrioţilor" la 23. III./4. IV şi noua sa *Proclamaţie* către ţară, acte analizate mai sus (p. 97—98), ca documente programatice*.

Aşa cum s-a putut înţelege şi cum am menţionat dealtfel, cu aceasta, revoluţia românilor a intrat într-o nouă etapă. Erau de luat în seamă, la modul cel mai serios, implicaţiile politice majore ale actului înstăpînirii „Adunării norodului" asupra Capitalei — şi,
prin aceasta, asupra ţării întregi —, după cum erau de observat cu toată atenţia şi cu toată răspunderea complicaţiile — interne, dar mai ales externe — ce inevitabil aveau să urmeze.

1 Se cunoşteau bine unul cu celălalt — şi între astfel de oameni încredere nu putea fi. Dar Tudor trebuia si evite, pe cît posibil, complicaţiile care ar fi putut să rezulte din eventuale acte nechibzuite ale mercenarului fanariot.

6. **în numele revoluţiei**

a) „Tudor era poruncitor ţării“. Acordul intervenit între Tudor — ca re-prezentat al „Adunării norodului" — şi „vremelnica ocîrmuire“, ca „ţară legală", acord perfectat în zilele de 18/30 martie la 23 martie/4 aprilie, a însemnat, practic, instituirea unui nou regim politic al cărui şef a devenit şi s-a menţinut Tudor însuşi \

Este util să prezentăm, evolutiv, modul în care istoricii au calificat intrarea lui Tudor în Bucureşti şi prezenţa lui aici în zilele revoluţiei.

C. D. Aricescu a văzut în Tudor pe conducătorul, de fapt, al ţării şi n-a ezitat să considere pe boierii divaniţi decît ca un „instrument pentru executarea ordinilor privitoare la afacerile Statului şi la uşurarea poporului; voi a-i face patrioţi fără voea lor". Cu aceasta, militantul paşoptist, deşi a prezentat şi raţiunile colaborării lui Tudor cu „vremelnica ocîrmuire"[1], a imprimat, după părerea noastră, o notă de subiectivism în aprecierea boierilor cu care Tudor şi „Adunarea" au colaborat în pregătirea revoluţiei şi în zilele acesteia.

Această notă s-a accentuat la V. A. Urechia [2]. Nicolae Iorga rămîne inegal şi contradictoriu şi în legătură cu ceea ce ne preocupă aici, în funcţie de momentul în care abordează subiectul. Clara — pentru definirea opiniei — ni se pare a fi formularea din anul aniversării centenarului revoluţiei. Atunci, N. Iorga era de părere că Tudor nu putea realiza o colaborare loială sau rezonabilă cu boierii pămînteni rămaşi în Bucureşti, pe care nu-i putea despărţi de fanarioţi. „ .. . Silinţile lui de a clădi un regim nou pe o tovărăşie democratică, am zice, cu o protipendadă onestă şi patriotică, trebuiau să rămîie zadarnice" \ în ce-l priveşte pe Tudor însuşi, la intrarea în Bucureşti — scrisese N. Iorga în alt loc [3] — atîtea din gîndurîle şi nădejdile cele vechi fură, neapărat, părăsite \

A. D. Xenopol, care — din izvoare — reţinuse colaborarea lui Tudor cu unii din boierii pămînteni, pentru

1 *Ibidem,* p. 193.
2 In *Istoria...,* XIII, p. 16—17, 72.
*N. Iorga, *Cuvântarea...* la Academia Româna, 5 iunie 1921, în *Izvoarele contemporane...,* p. VIII.

pregătirea revoluţiei, nu a văzut în Tudor Vladimirescu un „instrument" al boierilor. Faţă de boierii rămaşi în Bucureşti — şi rămaşi nu pentru că nu putuseră să treacă în Transilvania, este ideea istoricului ! —
„îşi păstra o poziţie bine determinată", el reprezentînd, după A. D. Xenopol, interesul „maselor", „unirea cu boierii o făcuse numai spre a da răscoalei sale o mai mare greutate". în proclamaţia lui — continua istoricul — „se simte omul care vorbeşte din propriul lui gînd şi (cuprinsul proclamaţiei — n.n., G.D.I.) nu este reflexul unei cugetări streine. Ştia el doară că fără ajutorul maselor boierii nu pot face nimic, şi de aceea el, capul acelor mase, se privea ca conducător al mişcării, lăsînd boierilor numai un rol de a doua mină şi rămînînd la a lui alegere ca acei ce-1 *vor urma pe el* (subl. A.D.X.) să fie apăraţi de urgia mulţimii.
El primise apoi de la boieri făgăduinţa de a sta alături cu el, în- cît Tudor, printr-un atare sprijin al boierilor nu perdea nimic din a lui neatîrnare şi întărea numai poziţia lui de conducător al unei mişcări de rezvrătire" *.

In ce ne priveşte, socotim observaţiile lui A. D. Xenopol ca fiind cele mai pătrunzătoare şi mai adecvate izvoarelor pînă în perioada interbelică, atunci cînd apare a IlI-a ediţie a preţioasei sale sinteze. Cu teama de a nu fi acuzat de „didacticism" în aprecierea tezei lui A. D. Xenopol, ne luăm totuşi o rezervă în legătură cu formularea că Tudor a fost — strict! — un reprezentant al maselor.

Pentru I. C. Filitti — la care este vădit efortul de a pune de acord „programul naţional" al revoluţiei românilor cu acela al Eteriei, în pofida unor izvoare care-i contrazic teza (şi pe care le cunoaşte !) —, . înţelegerea lui Tudor cu boierii rămaşi în Bucureşti rămîne „aparentă" („înţelegerea, *măcar aparentă*, între el şi boieri s-a desăvîrşit repede" — scrie acesta[3], şi, fără a vorbi despre vreun alt regim politic instituit după intrarea lui Tudor în Bucureşti, aduce multe dovezi ale colaborării acestuia cu „Diva-

■ui" Desigur, pentru acest autor, şi Tudor şi unii boieri fiind eterişti, colaborarea era .logică".

D. Bodin a susţinut că Tudor trebuia să adune la un loc pe boierii rămaşi în Bucureşti şi a făcut tot ce se putea pentru aceasta, dar, în fond, Tudor n-avea încredere în

boieri, fie ei chiar «făgăduiţi" ; că atunci cînd a considerat util „i-a închis la Belvederea Golescului" ; deci, după părerea sa, Tudor i-a subordonat complet pe boieri. Dealtfel, D. Bodin a susţinut — fără o demonstraţie concludentă — că Tudor s-a proclamat Domn [1].

Avînd meritul de a fi precizat din 1927, după izvoare, data exactă a intrării lui Tudor Vladimirescu în Bucureşti (21. III./ 2. IV), Emil Vîrtosu a şi sesizat că „intrarea lui Tudor în Bucureşti însemna deci croirea unui nou drum pentru revoluţie"[2].

Dar, după părerea acestui autor, Tudor, „înţelegîndu-se" cu boierii, a căzut „victimă a spiritului său excesiv legalist", crezînd cu naivitate în sinceritatea boierilor, pînă cînd şi-a dat seama de „calculele politice ale acestei boierimi nesincere" ; în acel moment, continuă autorul, „Tudor arestează toate «bărbile», între ele şi pe mitropolitul Dionisie, şi le sechestrează la palatul de la Belvedere al lui Dinicu Golescu" [3]. Em. Vîrtosu rămîne totuşi — in legătură cu ce discutăm aici — contradictoriu, pînă în 1947, cînd aderenţa sa scrisă la teza Oţetea[3] îl situează, istoriografie — mai mult prin implicaţiile logice decît prin formulări tranşante — printre partizanii acestuia.

In ediţia din 1945 a cărţii sale, Andrei Oţetea, abandonînd rigorile criticii textuale (în ciuda declaraţiilor din *Prefaţă),* consideră reglementarea raporturilor lui Tudor cu boierii rămaşi în Bucureşti ca fiind o capitulare a „Domnului Tudor" [4], iar despre „înscrisul" lui Tudor din 23. III./4. IV afirmă textual, neştiinţific şi pătimaş : *„Jurămîntul (sic f) acesta constituie renegarea tuturor revendicărilor formulate* în *proclamaţia de la Padeş“* [5]. Această formulare rămîne în ediţia din 1971 a cărţii (p. 336). De fapt,
după A. Oţetea, Tudor, înţelegîndu-se cu boierii din Bucureşti, a comis o dublă trădare : a trădat „masele" pentru a obţine, de la boieri, proclamarea sa ca domn şi. căutînd să se înţeleagă cu turcii, i-a trădat pe eterişti[1]. Iată-1, deci, pe Tudor, după opinia acestui om de ştiinţă, în postura de trădător de „talie" naţională şi internaţională !

Lucreţiu Pătrăşcanu a adus valoroase contribuţii la îaţelegerea „momentului" revoluţionar 1821 (în teza sa de doctorat mai ales), sintetizîndu-şi părerea într-un titlu de

1 A. D. Xenopol, *Istoria*.... X, p. 55—56.
2 *Frărmntirile...,* p. 54 ; SJI., GJD.I.
3 *Idem, 1821. Date...,* p. XIII—XIV.
4 *Op. cit.,* **p.** 4—5, 236—237.
5 *Ibidem,* p. 236, s.n., G.D.I.

subcapitol, cum deja am arătat: *„Capitularea lui Tudor Vladimirescu în faţa protipendadei*"[2].

Deşi rămîn, în esenţă, adepţi ai tezei Oţetea, Dan Berindei şi Traian Mutaşcu încă din 1962 se desprind clar de acesta în caracterizarea momentului pe care-1 discutăm aici. Este unul din meritele importante ale celor doi autori, pentru care „intrarea lui Tudor în oraş (în Bucureşti — n.n., G.D.I.) în fruntea oastei sale a avut în mod evident semnificaţia preluării întregii ţări sub conducerea „adunării norodului" [3].

Dan Berindei, într-o lucrare publicată singur în 1973, deşi respinge teza „capitulării" lui Tudor în faţa boierilor, la intrarea în Bucureşti, nu mai este atît de clar în formularea semnificaţiei „acordului" intervenit. Autorul rămîne însă ferm în a considera, în mod just, în ce-1 priveşte pe Tudor, că „atenuarea tonului (în documentele elaborate — n.n., G.D.I.) n-a însemnat renunţarea la principiile programului său revoluţionar \

In sfîrşit, Mircea T. Radu, a cărui contribuţie prin cartea citată la înţelegerea corectă a anului 1821 rămîne fundamentală, a „privit" totuşi pe boierii rămaşi în Bucureşti prea mult cu „ochiul" lui Tudor. Pe cît cunoaştem însă, M. T. Radu este primul autor care, privitor la mutarea „vremelnicei ocîrmuiri" de la Mitropolie la Belvederea Golescului, utilizînd o informaţie a lui I. P. Liprandi, consideră că a putut avea loc, în adevăr, *o transferare* a sediului Divanului, pentru securitatea acestuia, iar nu o „sechestrare", o „închidere" [5].

[1] *Op. cit.,* ed. 1945, p. 236—238 ş.a„ ed. 1971, p. 336—339 ş.a.
[2] L. Pătrăşcanu, *Un veac de frămntâri sociale, 1821—1907,* ed. dt.» p. 88.
[3] *Aspecte mUitare..*ed. 1962, p. 98; text aproape neschimbat în ed. 1973, p. 92.
[4] *L'Annee revolutionnaire* ***1821****...*, p. 175.
[5] *Op. cit.,* **p. 344.**

Prin urmare, deşi, ca şef real al noului regim politic, „Tudor era poruncitor ţării" | totuşi, aşa cum rezultă din ansamblul izvoarelor supuse criticii textuale, ca şi din reconsiderarea (sau luarea în consideraţie) a opiniilor unor autori, el nu s-a proclamat Domn al Ţării Româneşti. Desigur, înalta demnitate l-a putut tenta[1] ; şi unele condiţii erau favorabile — în timpul staţionării de la Cotroceni[2], dar

1 *Izvoare narative, 1821,* p. 75—88; v. ţi G. D. Iscru, *Introducere in studiul istoriei modeme a României,* p. 390—393.

2 Adeziunea populară îi era asigurată, nemaivorbind de cea a

mai ales împrejurările aproape că impuneau aceasta după ce s-ar fi retras în Oltenia[1]; este însă greu de crezut că marii boieri (unii, din cei mai mari, deja trecuţi în Transilvania), atît de veleitari ei înşişi, l-ar fi acceptat, iar ţarul şi sultanul l-ar fi recunoscut — în fond, un domn impus de o insurecţie populară! Nu avem pînă acum nici o dovadă concludentă că Tudor ar fi forţat nota în acest sens. Dimpotrivă, din documente rezultă profundul democratism al gîndirii şi al faptei sale, uneori în conlucrare cu însăşi „ţara politică* — acea, recunoscută de el „vremelnica ocîrmuire", în frunte cu mitropolitul (v. mai departe). Dealtfel, după intrarea în Bucureşti, Tudor era perfect conştient că pe el „orînduiala politicească" nu-1 „iartă" să ia unele iniţiative de politică externă[2].

Instituţiile centrale ale noului regim, în absenţa domnului ţării, erau, deci: *Tudor, ca şef al puterii executive,* dar apărînd în toate actele sale ca reprezentant al „Adunării norodului" („Adunarea izbăvirii" sau „Adunarea obştească", cum o găsim în alte documente). Nefiind concepută, din capul locului, numai ca tabără militară, „Adunarea norodului" a devenit o *veritabili instituţie politică* de conducere a ţării — de fapt, aşa cum era stipulat în documentele prin care se reglementaseră raporturile politice (v. mai sus) şi cum a recunoscut „vremelnica ocîrmuire" însăşi şi mai tîr- ziu[4]. „Vremelnica ocîrmuire" a numit un „deputat" al său pe lîngă „Adunarea norodului" în persoana lui Pavel Macedonschi.

Desigur, pentru Tudor n-a fost o treabă prea uşoară conlucrarea cu marii boieri, veleitari şi suspicioşi, în condiţii atît de complexe ; de aceea a trebuit să facă şi presiuni asupra lor \ unele însă convenite (N. *B.!* — G-D.I.)> pentru a se salva aparenţele[3]. In general vorbind, Tudor a colaborat bine cu „vremelnica^ ocîr- muire“ cum se va vedea

pandurilor, iar Sc. Callimachi urma a se compromite pînă la urmi. După Dîrzeanu, Tudor ştia că şi acesta .este unul dintre tăinuiţii apostaţi" *(D.I.R., 1821,* V, **p.** 70).

1I. P. Liprandi comentează: „S-ar fi putut foarte uşor ca Tudor, printr-un concurs de împtejurări, să rămînl, cel puţin pentru o bucată de vreme, domn al Ţării Româneşti, dară moartea prin trădare nu i-ar fi curmat zilele. Poporul nu îl numea altfel decît .Domnul Tudor” *(D.R.I., 1821,* V, **p,** 271 ; v. ţi C. D. Aricescu, *Istoria..*p. 40).

2 *D.I.H, 1821,* I, nr. 249, p. 409.

3*Ibidem,* nr. 262, p. 420.

îndată, iar în retragerea spre Oltenia a vrut s-o transfere la Cozia[1], pentru a continua acolo conlucrarea, spre binele ţării.

Atribuţiile politico-administrative ale „vremelnicei ocîrmu- irî[2] au fost definite prin „înscrisul" dat de Tudor la 23. III./ 4. IV şi prin noua *Proclamaţie* către ţară care a urmat acestui „înscris" — documente pe care deja le-am analizat. La o adică, Tudor nu uită să reamintească boierilor puterea ce i s-a concedat\ iar aceştia i-o reconfirmă în acte politice[3].

Un „detaliu" greşit înţeles pînă acum, cu putinţă însă de a se lămuri prin lectura atentă a izvoarelor, ne ajută să înţelegem mai bine raporturile politice dintre Tudor (cu „Adunarea") şi „vremelnica ocîrmuire". Anume, este vorba de faptul că „vremelnica ocîrmuire" *nu a fost „arestată*" *sau „sechestrată*" *de Tudor* în *palatul Goleştilor de la Belvedere*[4], *ci, pur şi simplu, a fost trans-*

1 C. D. Aricescu, *Istoria..*p. 226—227.

2 Este important să reţinem schimbarea denumirii instituţiilor centrale: „A- dunarea^ norodului" (= „Adunarea poporului*!) este numită şi „Adunarea obştească", ^iar „vremelnica ocîrmuire* nu este nici fostul Divan al ţării, nici «Comitetul* de 6 numit de Alex. Şuţu, ci s-a alcătuit din unii din boierii de seamă constituiţi în „vremelnica ocîrmuire" („guvernul provizoriu* de mai tîrziu).

3 *Ibidem,* nr. 257, p. 417.

4 Cînd Tudor a intrat în Bucureşti a fost un moment de încordare între Sava — şeful .paznicilor oraşului*, de fapt omul ce dispunea de singura forţă militară a Capitalei — şi Divan, iar mercenarul fanariot nu ezitase să „închidă* Divanul la Mitropolie (după declaraţia Mitropolitului însuşi — *D.I.R., 1821,* 1^ p. 403j v. şi mai p. —197). Apoi, pe mitropolit n-a fost nevoie să-l reţină Tudor în Bucureşti la începutul lunii aprilie, cînd se zvonea că vin turcii — deşi i-a scris şi el în acest sens —, aci l-au reţinut orăşenii înşişi (v. I. Dobrescu — I. Corfus, *loc. cit.,* p. 351). Cît despre *transferarea benevolă* a «vremelnicei ocîrmuiri" la Belvedere, mai multe surse importante concordă în a reconstitui *exact* cum s-au petrecut lucrurile *(D.I.R., 1821,* V, p. 294—295 ; *Izvoare narative,* 1821, p. 87—88, v. şi M. T. Radu, *op.* cit., p.

ferată din motive de securitate către mijlocul lunii aprilie st. v. pentru ca acest important organ politico-administrativ, atît de util, să nu cadă în mîinile eteriştilor, care l-ar fi utilizat în interesul lor (cu forţa, dacă altfel nu se putea, ei necunoscînd scrupule). Masurile de securitate luate de Tudor, mai ales după ce Sava intenţionase să „elibereze" pe boierii mutaţi la Belvedere, au putut lăsa impresia unei „sechestrări", iar propaganda eteristă — foarte activă — era interesată să acrediteze această impresie ; în parte, a reuşit.

O menţiune specială merită efortul de colaborare al conducerii revoluţiei (Tudor împreună cu „Adunarea", iar după reglementarea raporturilor — şi cu „vremelnica ocîrmuire") cu boierii trecuţi în Transilvania, în primul rînd cu cei din Braşov. Trebuie să precizăm că, în ciuda atmosferei de suspiciuni, de intrigi, şi chiar de vădită ostilitate ce domnea în *unele* cercuri ale boierilor trecuţi la Braşov, faţă de Tudor şi „Adunarea" care „vorbea" prin el, Vladimirescu nu i-a considerat pe cei de acolo ca fiind rupţi de ţară, situaţi în afara răspunderilor pentru soarta ţării. De pe această poziţie, a făcut tot ce a depins de el pentru a conlucra cu ei pe baze loiale. Edificator în acest sens este apelul adresat de Tndor respectivilor boieri la 31. III./12. IV, cînd raporturile politice erau deplin lămurite în Bucureşti Şi documentele probează menţinerea legăturilor cu boierii din Braşov *, unele scrisori fiind interceptate de eterişti[3]. Este, acesta, un capitol nescris al revoluţiei din 1821, pentru care sursele sînt încă puţine.

Fiinţa noului regim politic s-a materializat în colaborarea instituţiilor sale reprezentative în conducerea ţării, pe baza principiilor revoluţionare înscrise în documentele programatice.

b) Gheorghe Lazăr înainte însă de a înfăţişa acest impor- şi Tudor Vladi- tant aspect care concură, cu celelalte, în a mirescu. argumenta caracterul de revoluţie al acţiu nii româneşti din 1821 —, se cuvine să repunem în valoare succint, tot o colaborare — paradoxal,

344—345, 376 şi 433 ; v. şi G. D. Iscru, *Introducere in studiul istoriei modeme a Românie*^ p. 384) notta 1). Clădirea respectiva, cu reconstruiri succesive, află în Bucureşti, pe strada Ţibleş, nr. 64, în zona „Regiei" şi este instalată in ea „Casa de copii şcolari nr. 8".

una „uitată" prea repede de unii reprezentanţi ai istoriografiei noastre, practic înainte de a fi înfăţişată integral pe baza documentelor păstrate, şi „uitată", mai ales, în ultimele decenii —, anume, colaborarea lui Gheorghe Lazăr cu Tudor Vladimirescu, şi prin aceasta să „reintegrăm" pe marele ctitor de şcoală modernă românească, în acea majoră expresie a „renaşterii" noastre politice, din veacul trecut, care a fost revoluţia din 1821.

în afara elogiului datorat lui Petrache Poenaru, elogiu care nu conţine, însă, informaţii mai exacte privind colaborarea Tudor—Lazăr în 1821 există izvoare, cunoscute de mult, provenind de la contemporani, care probează prezenţa lui Gheorghe Lazăr lîngă Tudor Vladimirescu în 1821. Este vorba despre afirmaţiile şi versurile arhimandritului Ghenadie Pîrvulescu (1805—1873) despre mărturia indirectă a prietenului şi protectorului lui Lazăr, negustorul Alexandru Tell, tatăl generalului paşoptist şi despre mărturia directă a fostului elev, apoi coleg, apreciat colaborator, admirator al operei marelui dascăl — I. Eliade Rădulescu. Pe aceste date istorici şi istorici literari şi-au întemeiat opinia despre participarea directă a lui Gheorghe Lazăr în revoluţia din 1821.

In 1924, G. Bogdan-Duică a sintetizat toate aceste date în monografia sa[3] — după ce le adunase împreună cu G. Popa- Lisseanu în mai sus citata culegere (v. supra, nota 1). G. Bogdaa- Duică mai semnala un „detaliu", care în contextul cunoştinţelor noastre actuale devine foarte interesant. Anume, prezenţa, în 1821, la Bucureşti, în biblioteca lui Gh. Lazăr, a unei cărţi masive în germană, în două volume*. Lazăr cumpărase cartea la Viena, ca student şi o adusese cu el şi la Bucureşti.

In această carte, Leopold Alois Hoffmann, cunoscut autor al timpului (filozof, profesor universitar), deşi de pe poziţia unui adversar al revoluţiei, indicînd metodele pentru a o combate, se preocupa să răspundă la întrebări demne de reţinut pentru noi : „Pot scriitorii să facă revoluţiuni ? Prin ce mijloace ne opunem mal sigur revoluţiunilor ? Ce însemnează revoluţia, mai ales în forma ei germană ? Cum se pregătesc, se fac şi se împiedică revoluţiile morale ? Revoluţia în ştiinţe şi în erudiţiune". Şi încă G. Bogdan-Duică, în 1924, comenta : „Pe Hoffmann, el (Lazăr — n.n., G.D.I.) l-a adus cu sine în Bucureşti; îl avea cu sine în 1821 ; se va fi gîndit oare la el, acum cînd realitatea — care punea întrebarea : *da* sau *nu?*

— aducea aminte de lectura de la Viena ?“ [1]. Şi biograful lui Lazăr se opreşte aici. Abia Onisifor Ghibu, în citatul studiu, inedit, integrând informaţia într-un context mai amplu, defineşte profilul de revoluţionar al lui Gheorghe Lazăr.

în 1927, Em. Vîrtosu, ocupîndu-se de „relaţiile dintre Tudor şi Gheorghe Lazăr“, totodată înţelegînd bine valoarea excepţională a operei lui Gheorghe Lazăr — pe care o califică, pe drept, tot „un fel de revoluţie pentru starea de atunci a Ţării Româneşti" [2] —, a introdus totuşi în circuitul ştiinţific un document şi, legată de el, o opinie derutantă, care a cîştigat credit pe măsură ce autoritatea în materie a profesorului a crescut. Anume, a publicat atunci o scrisoare anonimă, datată 28 aprilie 1821 \ pe care a atribuit-o greşit lui Gheorghe Lazăr, scrisoare cam indiferentă şi zeflemitoare la adresa revoluţiei şi a taberei lui Tudor de la Cotroceni, grăbindu-se să conchidă : „Acest indiferentism dureros modifică în parte aprecierile de pînă acum asupra lui Gheorghe Lazăr într-un chip defavorabil. In concluzie, Gh. Lazăr a avut cu Tudor Vladimirescu în tot cursul revoluţiei numai raporturi tehnice, ca să le numim aşa; raporturile de adîncă înţelegere între ei au lipsit cu totul. Apărător al ordinii constituite (sic ! — n.n., G.D.I.), Lazăr rămîne sceptic faţă de iniţiator şi faţă de ■eficacitatea revoltei, refuzînd orice simpatie şi încredere revoluţionarilor. Cît a durat revoluţia, atitudinea sa a rămas pur şi simplu corectă, ca a unui om ce nu mai are corespondenţe cu contemporaneitatea... Aşadar, pînă cînd alte documente contemporane, tot atît de sigure, nu vor aduce mai multă lumină, concluziile de mai sus rămîn valabile şi spulberă afirmaţiile celor ce cred că Gheorghe Lazăr a fost cu trup şi suflet pentru revoluţie şi pentru Tudor Vladimirescu" [3].

Aşadar, pe baza unui singur document, atribuit cu multă

---

1 Apud G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *Viaţa şi opera lui Gheorghe Lazăr,* Bucureşti, 1924, p. 290—291 ; Octav Păun ţi Antoaneta Tănăsescu, *Discursuri de recepţie la Academia Română,* Ed. Albatros, Bucurefti, 1980, p. 13—14.

2 însemnările şi versurile lui Ghenadie sînt scrise în anii 1827—1828, în mănăstirea Sinaia ţi ele reprezintă un ecou ce încă stăruia în epocă. Ele se cer a fi valorificate critic, ca orice izvor. Reţinem, din ele, nu atît detaliile discuţiei Tudor—Lazăr, cît apropierea ţi colaborarea celor doi: „Tudor cu Lazăr s-a-nfrăţit. Adesea la el mergea, / Vorbea ţi să sfătuia / Cum să-ţi scape patria". Ghenadie îl aprecia pe Lazăr ca „omu învăţat ţi politic", care a făcut „prieteşug cu Tudor Vladimirescu* (Emil Vîrtosu, *Un călugăr, admirator al lui Tudor Vladimirescu.. .,j>.* 7—11 ; v. ţi mai sus, p. 104).

3 V. fiţa ei completă în : *Gheorghe Lazăr, 1779—182), Biobibliografie,* Biblioteca Centrală Universitară, Bucureşti, 1979, p. 319.

uşurinţă — cum se va vedea — lui Lazăr, Emil Vîrtosu a aruncat discreditul asupra tuturor celorlalte, ca şi asupra opiniilor exprimate pînă atunci, între care una cu puţini ani înaintea apariţiei cărţii sale (opinia lui G. Bogdan-Duică, în monografia din 1924, citată mai sus).

în 1928, N. Iorga, publicîndu-şi *Istoria învăţămîntului românesc*, ignora opinia lui Em. Vîrtosu, dînd credit mărturiilor după care Lazăr a fost „pus de Tudor să îndrepte bătaia tunurilor pe podişul de la Cotroceni" \ Ulterior, cercetînd documentul pus în circulaţie de Em. Vîrtosu (Bibi. Academiei Române, ms. 1063, f. 357—358), N. Iorga avea să afirme, în deplină cunoştinţă de cauză, că scrisul nu este al lui Lazăr „cum s-a pretins prea uşor" [2].

Onisifor Ghibu, reluînd întreaga discuţie, în studiul citat, a întărit opinia lui N. Iorga de pe poziţia celui mai bun cunoscător al scrisului, al gîndirii, al preocupărilor şi faptelor lui Gheorghe Lazăr. „Nu mă pot mira îndeajuns — scria Ghibu — cum un istoric serios a putut să-i atribuie lui Gheorghe Lazăr o asemenea inepţie" [3].

E drept, cei cărora li se par încă insuficiente izvoarele care probează participarea *directă* a lui Laur la revoluţia din 1821 pot pune întrebarea de ce alte izvoare contemporane sau „memorii“ scrise mai tîrziu, ajunse pînă la noi şi cunoscute pînă acum, nu amintesc despre această participare. Deocamdată, fără a ignora întrebarea, ea ni se pare, totuşi, excesivă, avînd în vedere izvoarele citate mai sus, avînd în vedere, de asemenea, că multe izvoare contemporane au fost distruse ori s-au pierdut; că Tudor a renunţat (de ce oare cu atîta „uşurinţă" ?) la serviciile unor ingineri specialişti pentru întăririle pe care le făcea la Cotroceni; că, în sfîrşit, împrejurările politice, în deceniile care au urmat revoluţiei, au menţinut o teamă deosebită între contemporanii sau participanţii care puteau să facă asemenea dezvăluiri (Eliade şi-a putut „permite", în 1839, căci el nu era, atunci, un fiecine !) \

[1] N. Iorga, *Istoria invăţărmntului românesc,* Ediţia I. Popescu-Teişan, Ed. didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1971, p. 88.

[2] N. Iorga, *Istoria românilor,* VIII, Bucureşd, 1938, p. 270, nota 3. Editorii corpus-ului de documente au ignorat opinia lui N. Iorga.

* Onisifor Ghibu, *op. cit.,* p. 20.

[1] V. G. Bogdan-Duica şi G. Popa-Lisseanu, *Viaţa şi opera lui Gh. Lazăr,* p. 261.

Pentru formaţia şi poziţia dc revoluţionar a lui Gheorghe

Lazăr, la datele şi asociaţiile lui Onisifor Ghibu [1] — din studiul care sperăm să vadă lumina tiparului —, mai reţinem aici două informaţii de mare valoare.

După ce Gheorghe Lazăr a plecat, în 1816, din Sibiu, guvernatorul Transilvaniei, Gh. Banffy, scria directorului poliţiei din Sibiu, la 14 iunie 1816 :

„Stimate domnule Villicus şi director al poliţiei,

Mi s-a relatat oficial că eliminatul profesor de teologie al neuniţilor, Gheorghe Lazăr, a dispărut din Sibiu, deoarece, potrivit dispoziţiei mai înalte, numitul era pus sub supravegherea Direcţiei poliţiei şi trebuia să fie observat cu ochi vigilenţi ; întrucît despre dispariţia lui nu mi s-a relatat nimic, ar fi de interes ca despre faptele lui şi despre locul unde se află el Administraţia publică să aibă informaţie precisă, am socotit că trebuie să comunic luminăţiei voastre că în clipa cînd veţi afla ceva despre împrejurările dispariţiei şi despre locul unde se găseşte el, urgent, cu prima ocazie, să nu neglijeze l(uminăţia) v(oastră) a-mi raporta [or 9] .

Publicarea acestui document pune problema unei cercetări speciale asupra lui Gheorghe Lazăr, cercetare care pînă acum nu s-a întreprins.

în 1954, într-o lucrare de popularizare despre Gheorghe Lazăr, scrisă de prof. George Macovescu[2] apărea afirmaţia următoare : „...Nu cu multă vreme înainte de izbucnirea răscoalei din 1821, într-o zi, în clasele de la Sfîntul Sava au pătruns cîţiva oameni ai agenţiei diplomatice austriece, l-au luat cu forţa pe Lazăr şi l-au dus la sediul agenţiei, unde

1 însemnările lui Gh. Lazăr, pe două cărţi din biblioteca ta, în legătură cu „revoluţi:: todoriană“, măsura de precauţiune pe care şi-a luat-o, semnînd, ca terminate, la 26 februarie, două manuale de specialitate ; în sfîrşit, analogia pe care Ghibu a făcut-o — în plan psihologic — între activitatea şi comportarea lui Lazăr şi propria sa comportare pînă la Marea Unire, ca şi în 1918, cînd a activat mult în clandestinitate, analogie pe care o reconfirmă într-o notă infrapaginală (p. 17) dr. Octavian Ghibu, fiul marelui pedagog, profesor şi om de cultură.

2 George Macovescu, *Gheorghe Lazăr, 1779—1823*, Ed. tineretului, 1954, p. 74. Autorul este un adept al colaborării Tudor—Lazăr în 1821.

l-au băgat în fiare. Apoi l-au aruncat într-o căruţă şi, sub pază, au încercat să-l expedieze la Sibiu. Elevii lui Lazăr au oprit căruţa, au spart fiarele, au izgonit paza
şi astfel au eliberat profesorul". Prof. G. Macovescu reproduce afirmaţia şi în ediţia din 1979 a cărţii sale (p. 111—112), fără a -cita sursa (ţinuta cărţii nu-1 obliga la aceasta) '.

în legătură cu locul şi rolul lui Gheorghe Lazăr în revoluţia din 1821, mai formulăm aici cîteva consideraţii.

Suflul patriotic, naţional, revoluţionar al activităţii lui Gheorghe Lazăr la Sf. Sava este consemnat în izvoare şi a fost reţinut, •ca atare, de toţi specialiştii.

Trăind într-o epocă de revoluţie socială[1], Gheorghe Lazăr a fost, înainte de toate, un revoluţionar — un revoluţionar al timpului său — şi întreaga lui operă este pătruasă de acest spirit[2].

Plecînd din Sibiu, în 1816, cu poliţia secretă pe urmele sale (v. şi mai sus, dar şi mai departe), Lazăr pornise deja spre Bucureşti.

---

1 V. G. D. Iscru, *Consideraţii metodologice privind epoca modernă în istoria României,* în .Forum*, rev. înv. superior, an. XXI, 1979, nr. 3; idem, *Introducere in studiul istoriei modeme a României,* capitolele I—III.

2 Se pregătea pentru o carieră teologică şi, fără îndoială, nu a fost un ateu. Precum s-a putut însă constata, înaintarea în ierarhia teologică i-a fost oprită, în principal, nu de intrigi, conservatorism şi invidie, deşi au avut şi acestea un rol, ci de „semnalul de alarmă* pe care ideile lui şi comportarea în spiritul lor l-au tras pentru demnitarii Cancelariei aulice a Transilvaniei, pentru apărătorii tronului unui imperiu multinaţional în zorii „veacului na- -ţiunilor*. După „incidentul* din 1815 — cînd, într-o grădină publică a Sibiului, Lazăr a strigat: „Trăiască Napoleon !“, în zilele în care ajunsese şi aici vestea că „marele corsican* părăsise Elba şi reluase marşul temerar spre Paris, stri- ■cînd, Lazăr, cu aceasta, dispoziţia liniştiţilor cetăţeni ai burgului, veniţi aici să-şi glorifice pe împăratul lor din Casa de Habsburg —, după acest incident, care a pus capăt „răbdării* şefilor autorităţii civile şi celor ai poliţiei secrete imperiale, pentru Gheorghe Lazăr devenise periculos să rămînă nu numai în Sibiu, ci în Transilvania însăşi (v. G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *Viaţa }i opera lui Gheorghe Lazăr,* Bucureşti, 1924, p. 245 şi urm. — studiul lui Gh. Matei, reprodus aici : *Lămuriri privitoare la viaţa lui Gheorghe Lazăr).*

Cînd a trecut munţii, în 1816, avea 37 de ani. Era un om matur sub toate aspectele. Avusese oarecum neşansa — sau, poate, avantajul, adesea greu de conceput ca avantaj — de a se instrui în şcolile înalte ale ţării sale şi ale Imperiului la o vîrstă mult

deasupra colegilor Iul, astfel ca învăţăturile, ca şi faţa lumii prin care a trecut, s-au aşezat şi s-au grefat — într-o minte capabilă şi într-un suflet deschis —, dintru început, la locul cel mai potrivit, fără etape intermediare şi fără dureroase răsturnări de adevăruri care au încercat şi încearcă pe cei tineri în perioada de maturizare spirituală. Fiul ţăranului din Avrig crescuse, în chip firesc, cu un mod de a gîndi, format prin „depuneri" succesive logice pe un fond sănătos şi cînd a ajuns să se şi revolte sau să ceară ceva, a făcut-o nu cu sentimentul că i s-ar face o nedreptate, lui personal, dacă nu i s-ar da, ci cu acela că duşmanii progresului încearcă să pună o barieră pe calea normală de înaintare spre mai bine, în timp, a oamenilor. Fireşte că putem admite la Gheorghe Lazăr şi un orgoliu propriu, izvorît din conştiinţa propriei valori, dar a vorbi despre orgoliu la un om ca Lazăr, într-o epocă de sacrificiu — conceptă astfel de oameni ca el —, înseamnă a aluneca pe o direcţie secundară a înţelegerii.

întîmplator sau nu, împrejurările l-au adus alături şi l-au apropiat de „fratele" şi contemporanul său de la sud de Carpaţi,

care se socotea venit pe lume „nici pentru muere, nici pentru avere", ci pentru „altceva". Şi Lazăr, ca şi pandurul din Vladi- mirii Gorjului, s-a considerat, poate, un „predestinat". Au parcurs mai întîi un drum propriu către acel „altceva", pînă cînd istoria i-a întîlnit şi i-a unit. Căci, gîndindu-ne Ia Lazăr, era, atunci, re* voluţionar nu numai să schimbi regimuri politice anacronice şi să aduci „dreptate norodului", ci era deopotrivă revoluţionar să pui pe temelii adecvate învăţămîntul, una din instituţiile esenţiale ale lumii ce se prefigura.

După cum nici Tudor, nici Lazăr n-a fost un revoluţionar rupt de oamenii şi de ţara între şi în care a trăit, alături de care şi pentru care a luptat şi a murit. Ajuns, în 1799, la Viena, între oameni „foarte prietenoşi şi veseli", el, „avrigean voinic şi oche- şel" cum însuşi se vedea, a vorbit acestora despre români. Respectivii vienezi ştiau, dîn auzite, despre „oamenii lui Horea", că ar fi „mîncători de oameni, tîlhari şi hoţi". Lazăr le-a spus ca „românii sînt cei mai blînzi oameni din toată ţara împăratului", că ţara românilor e frumoasa, dar cînd le pui „unghia în gît" şi cînd încearcă străinii să le ia ţara, românii „se înfuriază" şi li se „încruntă ochii". „Ata-i tot" — încheiase, simplu, în faţa acelor vienezi, avrigeanul „ocheşel" în vîrstă de 20 de

ani şi care, în scrisoarea din care am citat, îşi comunica părinţilor marea lui ambiţie de a merge odată „chiar la împăratul şi să-i spun lucruri despre

români de care n-a auzit niciodată" \ Căci ştia multe, deja, despre români, despre *toţi românii*, tînărul transilvănean ajuns în „satul împăratului* şi se socotea dator faţă de toţi.

Cînd Lazăr a trecut munţii, la Bucureşti, tot între ai săi, să-şi dea măsura valorii, românii se aflau, şi aici, în plină epocă de „renaştere" naţională. A da acestor oameni învăţătură, pe măsura noilor exigenţe ale momentului istoric, a le organiza şi cea mai înaltă treapta a învăţămîntului într-un sistem unitar şi în limba ţării — însemna să acţionezi, atunci, pe o direcţie revoluţionară.

Meritele operei înfăptuite de Lazăr în capitala Ţării Româneşti nu aparţin exclusiv lui Gheorghe Lazăr. Şi la sud de Car- paţi, ca şi la Răsărit, în Moldova, se gîndea astfel şi se depuneau eforturi, în ciuda greutăţilor, de a se merge pe o atare direcţie. Aşa cum, cu dreptate, sesiza încă B. P. Hasdeu[1], cărturarul român transilvănean a găsit la Bucureşti .mulţi Lazări, ba încă nu munteni sau moldoveni, ci daco-romani" de care Ştefan Ioan Fănuţă (alias Zilot Românul) se minuna cum au reuşit să reziste şi să se afirme, în ciuda vitregiei vremurilor. Erau, apoi, la vest de Olt, pandurii, şi încă erau destui, gata să se ridicc la chemarea „co- mandirului". Erau şi boieri iubitori de cultura şi de neamul lor românesc, unii ispăşindu-şi acest „păcat" în surghiun şi în moarte silnică. Şi — respectînd proporţiile — *„era un dor de carte în ţară /“*, cum bine a sesizat şi biograful lui Lazăr — şi el venit de peste munţi în altă epocă de împliniri —, G. Bogdan-Duică[2], *dor de carte* consemnat, dealtfel, în însăşi celebra „înştiinţare" a lui Lazăr din august 1818, document la a cărui elaborare trebuie admisă şi o contribuţie sud-carpatică a protectorilor marelui dascăl.

Gheorghe Lazăr a fost însă, în Bucureştii acelei vremi, omul cel mai potrivit dintre românii care puteau fi desemnaţi pentru o atare acţinne şi care erau gata să

1 B. P. Hasdeu, *Notiţa introductivă,* la *Ultima cronică română din epoca fanarioţilor, Zilot Românul,* Bucureşti, 1884, p. XXV.
2 G. Bogdan-Duica, *Gheorghe Lazăr,* Bucureşti, 1924, p. 76 ; s.n., G.D.I.

accepte marile greutăţi ale începutului. Dacă n-ar fi fost el, sigur ar fi fost, cu oarecare în- tîrziere, un Eliade, un Eufrosin Poteca, un alt elev român al „Academiei domneşti". Poate însuşi Petrache Poenaru — cum a şi fost, dealtfel, mai tîrziu, cel mai de seamă continuator al lui Lazăr în punerea temeliilor învăţămîntului modem românesc.

Dar, acum, privind retrospectiv, şi prin viziunea mărturiilor propriilor săi elevi, parcă fiecăruia în parte şi tuturor la un loc, fără Lazăr, le-ar fi lipsit *ceva,* acel „ceva* imponderabil care face <ca ideea să mişte marile potenţe ţie societăţii. Toţi elevii săi —, „la- zarienii", cum le plăcea să se numească, — şi după ei alţii, pînă la hotarele mitului, aşa l-au „văzut" pe Gheorghe Lazăr în acel „moment" şi aşa au văzut „momentul" personificat prin marele lor dascălEra Lazăr omul cel mai potrivit, pentru că, dintre cei ce puteau accepta atunci efortul, el era cel mai pregătit — temeinic pregătit, după circa 20 de ani de studii — şi avea, cu conştiinţa riscului, un mare curaj al exprimărilor directe, ca şi „ştiinţa" celor „meşteşugite", alegorice, avea o simţire poate mai adîncă decît alţii, fiind, în ultimă instanţă, gata să se măsoare, competent şi responsabil, pînă la capăt, cu adversari care treceau printre cei de netrecut, aşa cum s-a şi întîmplat, în însuşi Divanul ţării, în dialogul cu Veniamin din Lesbos, noul profesor al Academiei greceşti, în februarie 1818 (v. mai jos).

Din păcate, pe text scris, ne-a rămas prea puţin de la Gheorghe Lazăr. Dar el „s-a topit", figurat vorbind, în fiinţa elevilor şi colaboratorilor, care l-au iubit nemăsurat şi i-au păstrat o amintire neîntinată de nimic. Această „trecere" în fiinţa urmaşilor este principala lui „operă". Ca text, avem acea avîntată „înştiinţare" către ţară din august 1818, pentru chemarea tinerilor la „Şcoala academicească". Deşi, cum am spus, este posibil să nu fie a lui *exclusiv,* ci şi rodul gîndirii unora dintre protectorii săi — care i-au asigurat deschiderea şcolii în plină domnie fanariotă (una din cele mai dure !) —, noi cunoaştem, pozitiv, că „înştiinţarea" provine de la el. Şi ea cuprinde idei valoroase, a căror chintesenţă o găsim în „programul şcolar" al revoluţiei din 1821 : accesul neîngrădit al tuturor tinerilor la ştiinţa de carte, căci unei societăţi moderne, unei „patrii", cum se

spunea în „înştiinţare", „nu-i poate fi totuna măcar ce feliu de creştere vor primi mădulările următoare", căci „binele cel de obşte, precum şi cel privat stau în creşterea tinerimei următoare într-o analoghie prea strînsă legate*. Era, de fapt, o idee a timpului — şi era o idee revoluţionară. Şi chemarea către tineri, în consecinţă, este clară : *„Veniţi toţi din toate părţile şi de toată starea,* veniţi la izvorul tămăduirii!" ![1].

Despre bătălia dată de Lazăr pentru limba naţională pe care fanarioţii se străduiau s-o înăbuşe, în prag de epocă modernă, avem cîteva însemnări contemporane. Prin februarie 1818 „inginerul Lazar“ a fost adus în Divanul ţării să pledeze cauza unei şcoli superioare, „academiceşti", în limba română, în faţa lui Veniamin din Lesbos care abia îşi începuse cursul, în limba greacă. Lazăr a apărat cauza limbii naţionale. Veniamin repeta stereotip : „nu se poate !“ „Iar ciocoii strigau cu un rîs sardonic : «nu se poate ; limba valahică este săracă, e limba mojicilor şi n-are vorbele ştiinţelor». S-a spart Divanul" — notează I. Eliade, scurt. Şi biograful lui Lazăr, G. Bogdan-Duică, comentează : „Aceasta înseamnă că Veniamin nu biruise ; că Lazăr avusese argumente ; că boierii care îl susţineau îl susţinuseră şi la acel Divan... Biruinţa definitivă a lui Lazăr — precizează G. Bogdan-Duica — este anterioara zilei de 6 martie (1818)... ; duelul Lazăr—Veniamin trebuie să fi avut loc după 9 februarie şi, probabil, înainte de 1 martie (1818) \

Dar lupta nu se încheiase, ci ea abia începuse. Călugărul Ma- carie, un contemporan, nota în 1823, sub domnie pămînteană statornicită, în prefaţa la *Irmologhion :* „Cînd s-a început întîi a se paradosi ştiinţele filozofiei în limba noastră, *pre dascăli ţi prin divanuri i-au purtat înrăutăţiţii, pentru ca să-i împedice,* şi în toate zilele cu cetele se vedeau adunîndu-se şi, într-armaţi cu limbi pline de otravă, în toate părţile alergau pentru ca sa facă pricini şi turburări, umblînd în tot chipul ca şi pe dascăli cu multe supărări să-i împedice, *ţi pre ucenici să-i slăbească din osîrdie.* Şi, văzînd că cu acestea nu pot întuneca lumina, nu

1 G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *Viaţa ţi opera lui Gheorghe Lazăr,* p. 17—22, s.n., G.D.I. Rememorăm, din „Cererile norodului românesc (a doua variantă, copia germană), că la şcolile ce trebuiau a se înfiinţa, urma să aibă acces *„tineretul naţiunii române, sărac sau bogat“* (s.n., G.D.I.).

se ruşinau : veneau, înrăutăţiţii, de a lipi pre păreţi, noaptea, *stihuri cu lătrări turbate,* în care-şi arătau pisma şi toată urîciunea ce hrăneau în visteria inimilor lor asupra neamului şi asupra stăpînitorilor şi pricinuitorilor acestui folos" [1].

Intre dascălii aceştia hăituiţi de acei „înrăutăţiţi", în prim plan era Gheorghe Lazăr. Despre el, despre felul lui de a preda, elevul şi apoi tînărul lui coleg şi colaborator, I. Eliade, depune mărturie : „El (Lazăr — n.n., G.D.I.), slujba sa niciodată nu şi-a socotit-o drept o profesie, ci o chemare, o misioană. Avea vreo douăzeci de şcolari regulaţi ; dar cînd făcea lecţie de filosofie, sala gemea de auditori, în capul cărora era răposatul Alexandru, tatăl ofiţerilor Tell. Toată destoinicia avea acest atît de făcător de bine românilor. *Pare că era într-adins preursit pentru a deschide un •drum de regeneraţie.* El îşi simţea vocaţia sa. Cînd se afla în .clasă, el vorbia insuflat. Catedra lui semăna (cu) un anvon ; vedea cineva cum i se bate pieptul. Cu mîini pline în orice ocazie arunca seminţele românismului şi naţionalităţii" ’.

Şi I. Eliade, cu un adaos, ne ajută să înţelegem mai bine esenţa „Cuvîntului" compus de Lazăr în 1819, la înscăunarea mitropolitului român Dionisie Lupu, primul român care, pe scaunul mitropolitan, întrerupea apăsatoarea serie a mitropoliţilor greci.

„Cuvîntul“ acesta[2] — j>ronunţat public în faţa adunării boierilor şi arhiereilor de călugărul David (oare, acelaşi care a „zugrăvit" steagul revoluţiei ?) — nu are termen de comparaţie în anii de pînă la încheierea domniilor fanariote. Este o pledoarie pentru prezentul şi viitorul românilor, pentru „dreptul ce avem în stăpînirea pămîntului strămoşesc". Momentul îşi avea importanţa lui, desigur, dar a fost utilizat pentru formularea unui crez ţi a unei atitudini politice. Dacă ar învia strămoşii romani, de slăvită memorie, şi şi-ar căuta urmaşii, „oare *în ziua de astăzi* mai cunoaşte-i-ar ?" — se întreba oratorul. „Negreşit, i-ar căuta în palaturile cele mari împărăteşti şi i-ar afla în vizuinele şi bordeiele cele proaste şi încenuşate...; i-ar căuta proslăviţi şi luminaţi şi cum i-ar afla ? Rupţi, goli[3], amărîţi şi

1 G. Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr,* p. 79—80.
2 *Ibidem,* p. 23—25.
3 .mai *goli* decît morţii cei din mormînturi" — va zice Tudor în 1821 ;

asemănaţi dobitoacelor, de tot căzuţi în prăpastia orbirei, bine gătiţi spre slujba *vrăjmaşului omenirei,* răpitorul casei părinteşti". Şi I. Eliade, am spus, ne ajută să descifrăm conţinutul expresiei subliniate de noi, dacă încă mai era nevoie. „Poate oricine socoti" — scria el în 1839, cînd recupera şi publica textul „Cuvîntului" pe care îl socotea pierdut, dar pe care îl păstrase acel părinte David, ajuns între timp econom al mitropoliei — „cîtă era hotărîrea acestui bărbat cînd în vreme de domnie străină şi sub un guvem ca cel de atunci a avut curajul a rosti[1] un astfel de cuvînt. Nu era aşa lesne a caracteriza cineva pe acele vremi ce va să zică *fanariot* (subl. I. E.), el, însă, vorbind de români — preciza I. Eliade —, în acest cuvînt zice -(că erau) : «bine gătiţi spre slujba vrăjmaşului omenirei, *răpitorul casei părinteşti*»“ Atunci, cei primiţi în „casă" şi hrăniţi cu plinea pămîntului, dar care „răpiseră" casa părintească, erau socotiţi *fanarioţii,* cu dregătorii şi cu mercenarii proveniţi din rândurile lor, cu clericii şi dascălii lor, care atunci preconizau, potrivit lui Naum Rîmniceanu, să includă şi Principatele, dacă se putea, în „Noua Grecie" [2].

Şi finalul „Cuvîntului" lui Lazăr, încercînd să înţelegem atmosfera epocii, cu apăsările şi cu speranţele ei, înfioară şi azi pe cititor : „Calcă, preasfinţite părinte, nespiimîntat, pre poteca ce cu *braţ voinicesc şi cu duh românesc* spre mai mare mărirea neamurilor o ai desfundat; fără sfială întinde-ţi pasul *spre descoperirea brazdei strămoşeşti; aici frica n-are loc, sfiala zace moartă, călcată la pământ, Pronia lucrează* şi noi toţi *cu bucurie îţi urmăm*“ \

A-ţi asuma, atunci, în acel an 1819, răspunderea pentru un asemenea „Cuvînt" rostit într-o asemenea înaltă adunare — era un act unic de curaj. *

Acesta a fost Gheorghe Lazăr, revoluţionar român al vremii sale şi al „momentului" 1821.

Desigur, cum deja am precizat, nu cădem în exagerarea şi eroarea de a-i atribui numai lui Lazăr acest mod de a gîndi, şi chiar de a înfrunta riscul suprem cu cîte o replică antifanariotă, rostita public, după cum nu ignorăm nici îndelungata şi mereu crescînda opoziţie pămînteană anti-

---

■s.n., GD.I.

1 De fapt, a compune şi *a-}i lua răspunderea de autor,* căci de rostit l-a «oştit părintele David.

2 *Izvoare narative, 1821,* p. 10 şi urm (scrisoarea .moldoveanului*).

* G. Bogdan-Duică şi Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 24—25.

fanariotă. Se înţelege, nici pe Lazar nu-l „vedem" singur, în acei ani. în spate şi alături îi avem pe elevii şj colaboratorii lui; dar mai ales pe protectorii lui pă- mînteni.

Lazăr nu era singur. Dar, chiar aşa, asumarea curajului şi a riscului rămîne unică, cum unic rămîne gestul celui care în 1821 a condus revoluţia românească, cel care gîndea despre sine că de cînd se născuse îmbrăcase „cămaşa morţii* — Tudor Vladimirescu. Aceste gesturi cu valoare de unicat în istorie i-au apropiat pe amîndoi şi î_au unit.

_Că I. Eliade, cunoscîndu-1 bine pe Lazăr şi aducîndu-şi bine aminte, spune adevărul, ne-o confirmă Lazăr însuşi în „Cuvîntul" compus în 1822 şi rostit la înscăunarea domnului pămîntean Gr. Ghica. In acel „Cuvînt", Lazăr explică pe larg, cu pilde şi argumente cine era socotit, în 1819, *„răpitorul casei părinteşti*“ : fanarioţii. „...Şi nu ajunse că şi-au aflat în braţele ei (ale ţării — n.n., G.D.I.) întreaga odihnă şi liman, dar simţind că s-au scîrbit încă ţi pămîntul de tiraniile şi de nemulţumirea ***răpitorilor bunului strămoşesc*** (s.n. — GJD.I.) şi cum că izbăvirea fiilor robiei din gura şi ghearele ***feciorilor şopîrlei*** (s.n.) cam p-aci şi ***curind va să*** urmeze (s.n.), ***să siliră cu fel de mijloace*** să amăgească, să molipsească ***şi să spurce toată casa, ca cu atît mai cu înlesnire să poată aduce foc, sabie, şi peire braţului de unde s-au adăpat şi vetrii unde s-au încălzit*** (s.n. — G.D.I.). Văzînd acestea toate ***ticăloasa patrie,*** ca o păţită ce era, prin mijloace şi sfătuiri dulce părinteşti ***s-au silit să pue stavilă răutăţilor amelintătoare,*** dar în zadar"

— rezumă Lazăr evenimente trăite —, „că fiii răului, ***învăţaţi şi îndemnaţi de tatăl lor, tatăl vicleşugului,*** prin făgăduieli mincinoase, ***copleşiră puterea dojenirii părinteşti.*** .Şi ţara care i-a primit şi i-a hrănit, dar pe care au chinuit-o cumplit şi au „spurcat-o", le-a strigat între altele : „...***Duceţi-vă, dar, depărtaţi-vă de la mine şi din otarele mele***, că asemenea voiţi să urmaţi ca şi cîinele cu carnea în gură pe punte !“. Şi mai departe, încorporînd în acest „Cuvînt", în mare măsură, pe cel compus în 1819, Lazăr îi numeşte exact pre grecii fanarioţi, pe care, în desfăşurarea evenimentelor deja consumate, îi face vinovaţi de răul pricinuit ţării — şi ţara le reproşează prin gura oratorului: „«Apoi, de, fiilor neascultării, vedeţi la ce perire şi ***stingere m-aţi băgat şi pre mine <u toţi ai mei şi pre voi înşivă !»“. Că voi pre mulţi aţi pus la ispită şi popoare de cele mai mari aţi povîrnit în partea planului vostru. .. ; şi de am***

pătimit şi pătimim acest fel de pierzănii, cărora ***tot voi sînteţi pricina, şi pricina pricinilor tot meşteşugurile voastre sînt*** Iar „patria" chinuită, care i-a hrănit, îi alungă pe cei nerecunoscători : „«Deci, duceţi-vă, neruşinaţilor, duceţi-vă obraznicilor şi nemulţămitorilor, ieşiţi din otarele sărăcii mele, ***duceţi-vă în locul Olymbului.*** . etc. Rănile ţării cu timpul se vor vindeca, iar Divinitatea — continuă a le vorbi ţara prin cu- vîntul oratorului —, „«trimeţîndu-mi stăpîn şi cîrmuitor din însuşi seminţia şi sîngele fiilor miei, şi pre acela eu îl voi încorona cu blagoslovenia mea. . . şi acela, ca un adevărat succesor al vii tătîne-său, pre care a lăsat-o leneşul, împuţitul, mîndrul şi răpitorul vier de cu totul s-au împăinginat, iarăş o va curăţi de buruienele puturoase şi de toţi spinii cei înghimpători" [1].

„Cuvîntul* acesta, compus în 1822, ni-1 **arată pe Lazăr, încă odată, aşa cum a fost, trăind cu intensitate drama ţării sale, dar mereu optimist şi sperînd în mai bine, în ciuda faptului că lui,, personal, i se apropia vertiginos, sfîrşitul. Istoria a fost dură în curgerea ei : Tudor fusese ucis de *„răpitorul casei părinteşti*,* iar fratele său de cruce şi de suferinţă, venit de peste munţi, nu i-a supravieţuit.**

Dacă el, Lazăr, nu a ieşit, în 1821, „în prim plan[a], astfel încît să fie consemnat acest lucru în mult mai multe izvoare, aceasta ar putea ţine şi de situaţia specială în oare se afla marele dascăl - el era un supus austriac, care rezistase în Bucureşti graţie înaltei protecţii de care se bucura; categoric, suspectat de agenţii austrieci — acum, nu mai încape nici un dubiu (v. doc. din 1816, cel puţin !) —, şi de alţii, categoric urît de eteriştii fanarioţi (care puteau să-I lichideze cu uşurinţă, cum dealtfel au şi încercat!), el trebuia să rămînă cel puţin în semidandestinitate, mult timp (cum mărturiseşte I. Eliade), poate chiar în tabăra de la Cotroceni, în mod deliberat nedîndu-i-se importanţa cuvenită. Reţinem că Tudor însuşi a trebuit să-i „menajeze", ba chiar să-i şi cultive pe agenţii austrieci, el sperînd încă într-o atitudine favorabilă a Habsburgi- lor faţă de cauza românilor în 1821. Deşi nici austriecii nu erau interesaţi să fie „văzuţi" cu duşmănie sau ca neprieteni la Sud de Carpaţi.

După revoluţie Lazăr a fost protejat de noul domn — im-

1 G. Bogdan-Dui;ă şi G. Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 27—45, s.n., G.D.I.

plicat el însuşi în revoluţie —, la înscăunarea căruia marele dascăl a compus acel splendid „Cuvînt". Domnul Gr. Ghica a protejat ulterior şi pe elevii lui Lazăr, duşmăniţi — ca şi profesorul lor — de noul mitropolit al ţării, Grigorie Dascălul. Apoi, Lazăr s-a îmbolnăvit grav, n-a mai fost „periculos* pentru nimeni şi a putut fi transportat „în linişte* spre satul natal, unde a murit în 1823.

c) Dreptatea continuare,.

Dacă în „etapa olteană* si în **norodului[1]. pe unde a trecut, Tudor Vladimirescu s-a străduit, cît a fost posibil, să instituie şi să menţină o ordine revoluţionară, ajungînd în *Capitala ţării* — pe care în mod expres a considerat-o *„scaunul oblăduirii norodului** * — a** căutat să extindă la nivelul întregii ţări această stare de lucruri. Cele mai mari greutăţi, împotriva acestui efort, au fost pricinuite <ie eterişti. Desigur, unele s-au datorat şi elementelor nedisciplinate, insubordonate, ale „Adunării*[2], faţă de care Tudor, cît i-a stat în putere şi sub control, s-a purtat cu toată severitatea.

Nu considerăm aici dreptatea pe care, pe plan local, şi-au făcut-o sătenii şi orăşenii împotriva boierilor şi a ciocoilor. Intre multe cîte se pot cita, considerăm a fi tipică dreptatea pe care şi-au făcut-o tîrgovişteni în însăşi Capitala ţării — act facilitat de pornirea revoluţiei în Oltenia \

Cea mai adecvată caracterizare a comportării lui Tudor, ca ales al „Adunării[11] şi apoi ca şef, ***de fapt***, al ţării, după intrarea în Bucureşti, rămîne cea transmisă de acel Ioan Grecescu (?), martor ocular şi participant în tabăra de la Ţînţăreni, citată şi mai sus : ***„Dumnealui slugeru cătră toţi s-au purtat cu deosebită politică, fără a supăra cîtuşi de puţin pe cinevaşi***" *;* sau: „după a mea ■gîndire, precum văz urmarea lucrului, ori în ce chip va fi, ***tot trebuie (să fie) de folos opştesc, căci văz o urmare prea cu mare politică"*** [3]***.***

în temeiul documentelor prin care au fost reglementate raporturile politice între instituţiile reprezentative ale noului regim, principala preocupare de politică internă, a

1 Mai pe larg şi cu trimiterile corespunzătoare infrapaginale la G. D. Iscru, *Introducere în studml istoriei moderne a României,* p. >95 şi urm.

2 *Revoluţia din 1821... Doc. ext.,* nr. 14 şi 15, p. 91—96 ; nr. 22, p. 112—114.

3 *D.I.R., 1821,* I, nr. 129, p. 231—232 ; s.n., G.D.I.

conducerii revoluţiei, a fost să se asigure ***dreptatea poporului, dreptate pentru popor, conform principiului suprem al suveranităţii poporului,*** înscris sau implicat în documentele programatice — evident, totul în limitele de gîndire şi acţiune ale „momentului'' revoluţionar şi ale Tevoluţiei care se opera în epocă : ***revoluţie burgheză,*** nu altfel de revoluţie; subliniem acest lucru, pentru a fi bine înţeleşi.

Pe această linie se înscriu toate avertismentele date de Tudor personal, în puţinele documente ajunse pînă la noi, boierilor (inclusiv celor divaniţi) şi diverşilor dregători. Pe această linie se înscrie grija lui faţă de săteni, de la inflexiunile patetice, dar deloc exagerate, din amintita scrisoare de răspuns către consulul general ţarist, Al. Pini, pînă la „gîndul de pe urmă", cum deja am spus, privitor !a acel „aşăzămînt" care urma a se elabora nentru ţară, ***mai ales*** în favoarea ***sătenilor*** *“* (v. mai sus, p. 95). Prin proclamaţii şi prin viu grai sătenilor li s-a arătat bmele pe care revoluţia urma să li-1 aducă. Şi sătenii erau — firesc ! — receptivi Ia atari explicaţii, unele înţelegîndu-le, desigur, după dorinţa lor. De aceea
deveniseră, acum, alţii, iar boierii şi mai ales „ciocoii* aveau a se teme de ei. *„Nu pot să poruncesc rumânilor şi scăunaşilor —*, se scria de la faţa locului (din Ionişeşti), lui Hagi Ianuş la Craiova (la 30. IV/12. V) —, deoarece nu sînt cei dinainte, aşa cum îi cunoaşteţi, *acum ei sînt stăpîni şi eu mă tem mai mult de ei“* Aceluiaşi i se scria la 4/16. V despre situaţia din alt sat: „Încerc să-i scot afară (la lucru), ei se ridicau cu bîtele împotriva mea... *şi m-au gonit cu bîtele" ;* nici bulucbaşa n-a putut să le facă nimic ; *acum rumânii stăpînesc moşiile şi nu arendaşii“* — încheia, cu năduf, omul lui Hagi Ianuş[1]. O asemenea stare de spirit, între săteni, n-a luat sfîrşit nici după ce Tudor n-a mai fost. La 19/31 iulie, un om al aceluiaşi Hagi Ianuş îi relata situaţia din mai multe sate în care avea moşii arendate, astfel : *„Rumânii au ridicat capul, s-au făcut stăpîni, nu vor să ştie de nimeni“* [2].

Pe aceeaşi linie se înscriu măsurile şi poruncile în materie fiscală şi pentru uşurarea de dări şi alte contribuţii date de Tudor însuşi în favoarea sătenilor şi a altor categorii sociale[3]. In sensul acestor porunci

1 *Ibidem,* nr. 100, p. 146 ; s.n., G.D.I.
2 *Ibidem* ,nr. 157, p. 236 ; s.n., G.D.I.
3*Ibidem,* p. 300—303 ; nr. 34, p. 57.

acţionau ispravnicii puşi de Tudor la judeţe[1].

Pe aceeaşi linie se înscrie, în zilele revoluţiei, asigurarea liniştii şi securităţii în oraşe, despre care va fi vorba îndată.

Era firesc ca într-o revoluţie burgheză, deopotrivă cu *securitatea persoanei,* a cetăţeanului, să se garanteze bunurilor acestuia, *averea lui* — evident, circumscriind raţionamentul, concret, în jurul programului revoluţiei româneşti din 1821, în măsura în care geneza acelei averi nu leza principiul, superior, al „folosului de obşte" ; tactic, acest principiu poate fi, vremelnic, eludat în *unele* acte politice, dar documentele probează că, în plan strategic, conducerea revoluţiei i-a rămas credincioasă. Efortul, constant, de instaurare a siguranţă persoanei şi averii, în zilele revoluţiei, este o direcţie care indică, cert, trecerea de la un regim politic la altul, superior. Termenul de comparaţie este arbitrarii şi „venalitatea tarifată* din vremea domniilor fanariote. Noua orînduire, superioară celei feudale, urma a se clădi pe temelia proprietăţii depline, iar *„poporul* — evident, cu conţinutul de atunci al noţiunii —, aşa cum se aprecia într-o notă informativă rusă din 15/27. II. 1821, *»pentru viitor... va dori instituirea unei orînduieli mai temeinice pentru a i se asigura proprietatea“* |

Ordinea revoluţionară instituită trebuia să asigure liniştea ţării şi a locuitorilor, siguranţa drumurilor pentru înlesnirea comerţului îndeosebi. Cînd Tudor se afla cu tabăra la Ţînţăreni, la Sibiu soseau ştiri că slugerul *„la negustori, lăcuitori şi călători pînă acum nici cea mai mică supărare n-au făcut, încă dimpotrivă, pe călători şi negustori îi parachinisăsc* (îi îndeamnă — n.n., G.D.I.) *să-şi caute trebuinţele ce au, fără de nici o sfială, că însuşi le va da ajutori şi pază cu oamenii lui. De unde ce iau, plătesc tot cu bani“* [2].

---

1 Ispravnicul de Teleorman, Marin Butculescu, scria marelui vistier la 10/22.IV, între altele, că „pă da altă parte, cît pod, mi silesc spre parigoria (= mîngîlerea — n.n., G.D.I.) satelor" (Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, Glose...,* p. 113).

2 N. Iorga, *Scrisori de negustori.* Bucureşti, 1925, p. 153—154 ; s.n., GX).I. Primind informaţii din Bucureşti şi Constantinopol, ad'unctul ambasadorului Prusiei la Viena transmitea la 19 martie st. n.: .Ceea ce este, de asemenea, demn de remarcat, este faptul că *Tudor fi ceata lui n* pun nici o piedică comerţului ţării...“ (Cf. Revoluţia din 1821,.., Doc. ext.,* p. 137 ; s.n., G.D.I.). Alte informaţii şi aprecieri — G. D. Iscru, *Introducere.* **p.** 39S şi urm.

Pentru a asigura şi menţine ordinea revoluţionară instituită, Tudor n-a ezitat, se pare (ca să fie drept pilda!), să ucidă chiar pe unii slujitori bisericeşti, ceea ce putea fi apreciat ca o faptă infamantă, odioasă, în mentalitatea vremii \

în acelaşi scop, dar pe un plan mai general, Tudor Vladimirescu, împlinindu-şi cele promise în Proclamaţia către ţară din (post) 23. III./4. IV, alegea cu grijă pe ispravnicii judeţelor, le dădea exemplare din amintita proclamaţie, îi instruia să dea ei înşişi proclamaţii de linişte şi securitate în judeţ, să numească zapcii (la plăşi) dintre oamenii pământeni şi cinstiţi, care să nu primească mită şi să nu comită jafuri[1]. în numirea ispravnicilor, Tudcr a conlucrat cu „vremelnica stăpînire" a ţării, aşa cum era prevăzut în documentele de reglementare a raporturilor dintre părţi. De pildă, în proclamaţia noului ispravnic de Vîlcea, din 5/17. IV, acesta preciza că : „de către dumnealor cinstiţii otcîr- muitori ai ţării ne-am însărcinat cu dregători ia acestui judeţ, după cum şi de către dumnealui sluger Theodor, otcîrmuitorul oştirilor ţării, ne-am orînduit comandir al oştirilor de aici"[2]. O atare dublă funcţie era, se pare, generală pentru judeţele controlate de Tudor şi de „vremelnica ocîrmuire"

în acelaşi scop, pentru a preveni şi combate jafurile comise de ostaşi, conform promisiunii cuprinsă în „înscrisul" din 23. III./

4. IV, Tudor a dispus — la sfîrşitul lui martie sau la început de apjilie — să se înfiinţeze un *tribunal* special la Cotroceni. După mărturia unui fost căpitan de panduri, acest tribunal a funcţionat în tabara de la Cotroceni[3].

în chip deosebit, Tudor Vladimirescu s-a ocupat de ***siguranţa oraşelor,*** atît cît i-au îngăduit mijloacele şi cursul alert al evenimentelor. Cînd a intrat în Bucureşti, ca militar obişnuit cu disciplina şi ordinea, una din primele griji a fost să orînduiască străji „pe la toate locurile unde trebuinţa cerea" [4]. Apoi, în Bucureşti s-a instituit ceea ce memorialistul Constantin Izvoranu a numit, mai tîrziu, o „gardă naţională", memorialistul însuşi făcînd parte din această gardă \ De asemenea, avem date conform cărora

1 G. D. Iscru, *Introducere...,* p. 400—401.
2 *D.I.R., 1821,* II, nr. 20, p. 35.
3 *Ibidem,* **p.** 402.
4 C. D. Aricescu, *Istoria...,* p. 189.

putem susţine că în zilele revoluţiei a fost asigurată, cu trupe dislocate acolo sau prin alte mijloace, securitatea oraşelor : Cemeţi, Craiova, Piteşti, Curtea de Argeş, Zimnicea şi Ruşii de Vede[1].

Pentru apărarea principiilor şi cuceririlor revoluţionare, ca ^i — pe plan extern — pentru „restatomicirea" drepturilor ţarii, pentru prezentul şi viitorul „norodului românesc", conducerea revoluţiei a instituit o adevărată organizare militar-revoluţionară a 'ţării. *A fost creată, practic, o adevărata oştire modernă a ţării,* cu «fective impresionante pentru acel timp, şi cu o forţă combativă ce nu putea fi ignorată. în acest domeniu, prin excelenţă, Tudor Vladimirescu şi-a arătat întreaga şi adevărata sa valoare

Desfiinţarea privilegiilor de origine, „de sînge" — de clasă, cum spunem noi azi (clasă feudală, desigur) — a fost o altă direcţie pe care conducerea revoluţiei s-a străduit să asigure „dreptatea norodului". Din acest punct de vedere, revoluţia din 1821 a reprezentat un moment de cotitură în gîndirea politică: de aci înainte ***nu mai putea fi vorba despre un privilegiu al originii,*** al „sîngelui albastru", ci despre unul al meritului[2].

De o *reformă şcolară* — în spiritul principiului enunţat în- program —, conducerea revoluţiei nu s-a putut ocupa — şi chestiunea este lesne de înţeles, aşa cum vreme n-a fost nici pentru o *reorganizare fiscală;* în această din urmă problemă, linia de urmat, conform principiilor programatice, a fost „jalonată" prin unele măsuri luate „din mers", cît au îngăduit timpul şi împrejurările

7. Temeri, complicaţii şi speranţe

Grija cea mai mare şi efortul cel mai important au fost afectate, de conducerea revoluţiei româneşti din 1821, problemelor externe. De-a lungul timpului, aceasta a fost un specific al istoriei popoarelor şi naţiunilor mici şi mijlocii, mai ales al acelora situate în locuri rîvnite de marile puteri ale vremii. Istoria probează că românii, conducătorii lor, au fost perfect conştienţi de implicaţiile externe ale faptei lor. N-a stat în puterea lor să evite atari implicaţii, dar s-au

1 *Ibidem,* p. 404.
2 *Ibidem,* p. 408—409.

străduit să facă tot ce s-a putut pentru a le atenua efectele negative.

Aşa a fost şi în „momentul“ 1821.

Situaţi la confluenţa de interese a trei mari imperii — imperii de tării diferite, dar unul mai periculos decît altul —, românii au trebuit, şi în 1821, să depună toate silinţele pentru a evita răul c»l mai mare, oricînd posibil în urma unui act mai puţin chibzuit, mai ales ca istoria le „servise", nu cu mulţi ani în urma, lecţii care se puteau încheia şi mai rău.

Aşa, factorii politici care au pregătit revoluţia din 1821, din Ţara Românească, deşi n-au ignorat contextul luptei pentru independenţă din sud-estul Europei şi n-au respins dreptatea cauzei popoarelor angajate în această luptă — dimpotrivă, le-au ajutat direct sau indirect —, au ştiut şi au putut să evite totuşi legături şi angajamente externe care ar fi afectat negativ propria cauză.

a) **„Şearpe** galbin **prefăcut".**

Dar au survenit complicaţii pe care nu le-au mai putut controla, ramînîndu-le doar calea de a le limita efectele negative.

Este cazul aventurii politice şi militare a eteriştilor-fanarioţi din Principate. Despre faptul că o acţiune grecească net antioto- mană se punea la cale, că aceasta urma să slujească lupta dreaptă a poporului grec, dacă realismul politic, competenţa militară şi loialitatea faţă de alte popoare ar fi fost linii de conduită ale conducătorilor eterişti de aici; despre faptul că, chiar hazardată fiind, urma să-i compromită pe fanarieţi şi din aceasta românii puteau să profite, pe arept; despre toate acestea se cunoşteau destule, dar informaţia asupra acestei acţiuni nu putea merge totuşi pînă la toate resorturile şi impulsurile intime ale genezei ei, pentru a se lua, eventual, şi alte măsuri de prevedere, pentru a se evita unele oscilaţii şi erori. După cum, ulterior, oscilaţia atitudinii politice a marilor puteri, în principal a Rusiei ţariste, chiar intuită, era dificil de contracarat, chiar dacă ar fi fost cunoscută din vreme.

Declanşarea acţiunii eteriste din Principate, din iniţiativa eforului suprem — Alexandru Ipsilanti, fiul

fostului domn fanariot Constantin Ipsilanti —, împotriva hotărîrii luate la ultimele două conferinţe ale Eteriei (de la Ismail şi Vostiţa), dacă n-a surprins pe toţi oamenii politici ai românilor, în 1821, oric'im a creat complicaţii foarte greu de controlat şi mai ales de depăşit.

Restrîngînd discuţia, pentru a o scurta, la Ţara Românească şi la evenimentele care au urmat după intrarea lui Tudor în Capitală, vom urmări, aici, succint, implicaţiile mai concrete şi raporturile dintre conducerea revoluţiei româneşti şi eteriştii fanarioţi după ce Capitala ţării devenise, pentru români, „scaunul oblăduirii norodului" — şi ei, românii de aci, nedînd nimănui, pînă atunci, vreun prilej de intervenţie, puteau nădăjdui, cum scria Tudor, în „cîştigarea şi naşterea a doua a dreptăţilor noastre"

•

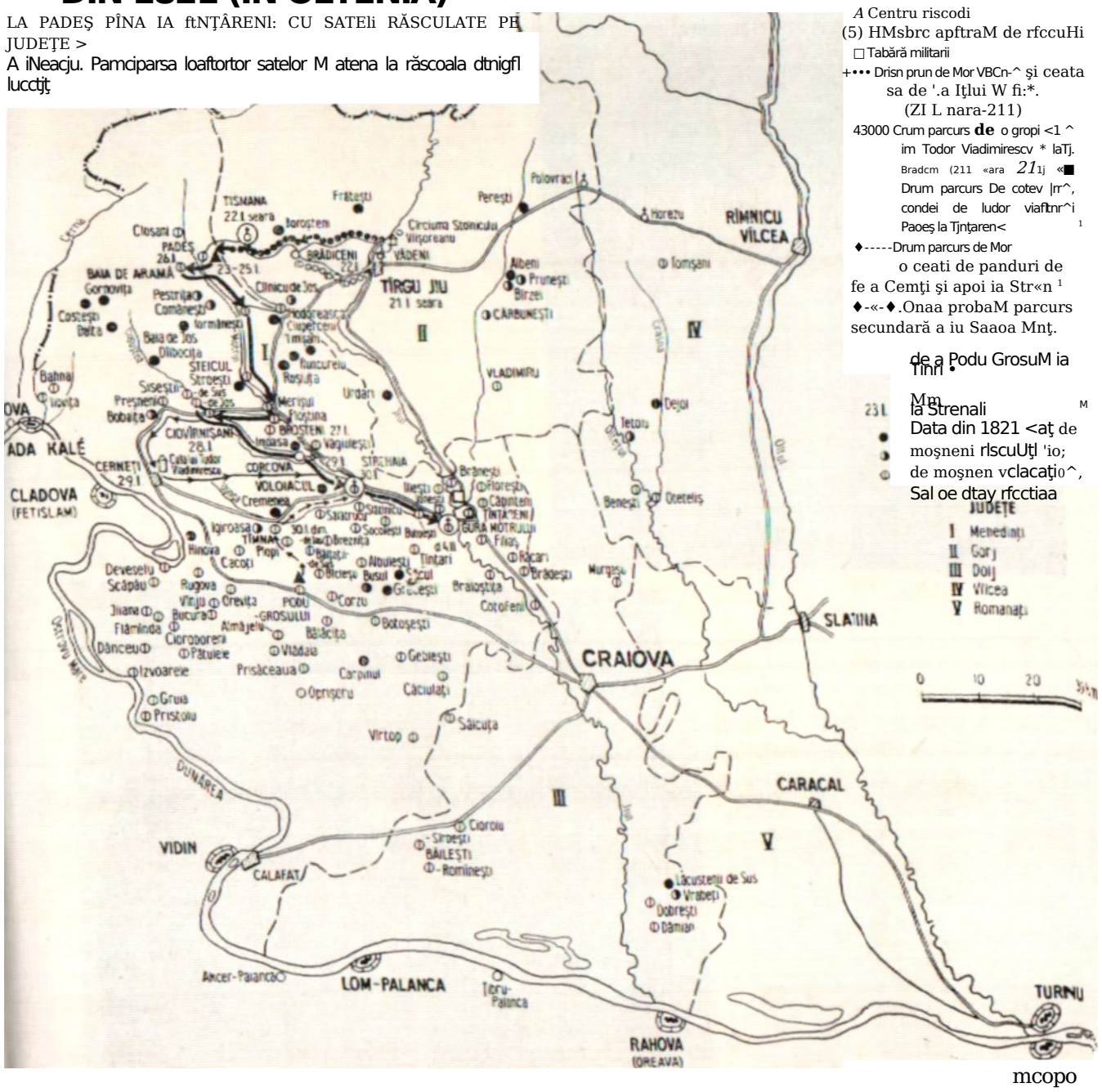
După ce, în capitolul II, am clarificat, credem, pe baza documentelor cunoscute pînă acum, raporturile conducerii revoluţiei româneşti, ale lui Tudor personal, cu căpeteniile eteriste care au acţionat în Principate, vom urmări aici, succint, felul în care ete- riştii-fanarioţi din Ţara Românească şi din Capitala ei, în situaţia cu adevărat dificilă în care s-au aflat după „dezavuare", au afectat negativ, prin acţiuni nechibzuite, ba chiar prin simpla prezenţă la nord de Dunăre, cauza revoluţiei româneşti şi au comis, în final, acel asasinat odios, rămas pentru noi ca o rană deschisa, iar pentru ei, în faţa oricărei judecăţi obiective, o pată neagră pe care n-o va putea şterge nimeni în desfăşurarea istoriei.

în Bucureşti, cum am văzut deja, pînă la intrarea lui Tudor în Capitală, au făcut tot ce le-a stat la îndemînă — ei şi eteris-

ÎNCEPUTUL REVOLUŢIE» DIN 1821 (ÎN OLTENIA)

LA PADEŞ PÎNA IA ftNŢÂRENl: CU SATEli RĂSCULATE PE JUDEŢE >

A iNeacju. Pamciparsa loaftortor satelor M atena la răscoala dtnigfl lucctjţ

LEGENDA

A Centru riscodi

(5) HMsbrc apftraM de rfccuHi

□ Tabără militarii

+••• Drisn prun de Mor VBCn-^ şi ceata sa de '.a Iţlui W fi:*.

(ZI L nara-211)

43000 Crum parcurs **de** o gropi <1 ^ im Todor Viadimirescv * laTj.

Bradcm (211 «ara *21*1j «■ Drum parcurs De cotev |rr^, condei de ludor viafltnr^i Paoeş la Tjnţaren< [1]

♦-----Drum parcurs de Mor

o ceati de panduri de fe a Cemţi şi apoi ia Str«n [1]

♦-«-♦.Onaa probaM parcurs secundară a iu Saaoa Mnţ.

de a Podu GrosuM ia Tinri •

Mm

la Strenali [M]

Data din 1821 <aţ de moşneni rlscuUţl 'io; de moşnen vclacaţio^, Sal oe dtay rfcctiaa

mcopo
u

Marele ban Grigore Brîncoveanu '1764—1832), semnatar al .Inscri- iului“ dat lui Tudor Vladimirescu pentru ridicarea poporului în arme (după acad. Andrei Oţetea, *Op.* fit., 1971).

Grigore Ghica, domnul pămîntean al Ţarii Româneşti (1822—182S), semnatar — ca mare boier şi dregător în 1821 — al aceluiaşi .înscris* dat lui Tudor Vladimirescu (ibidem).

Grigore Băleanu (1772—1842), mare spStar în zilele revoluţiei, membru al „Vremelnicei stăpî- niri", foarte apropiat lui Tudor Vladimirescu (ibidem).

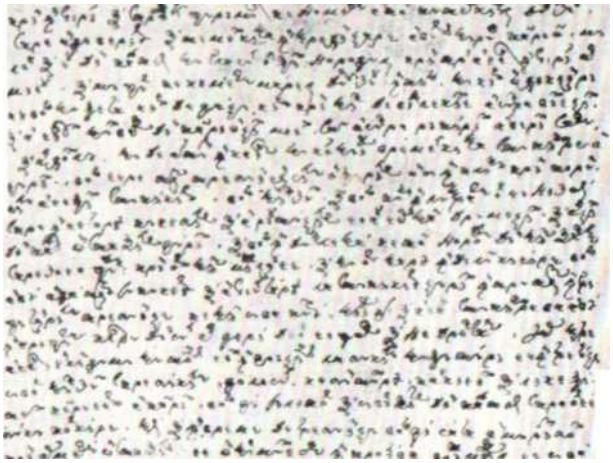
I.a Tismana, la i/vor (după D. Ualaşa, *Tismana,* 1978).

A 3-a proclamaţie a lui Tudor Vladimirescu, către locuitorii Bucureştilor şi către „tot norodul" (Arh. St. Bucureşti, fond : Saint
Gcorges, inv. 1126, pachet III, doc. IC).

***Vr *>> - % .• ¥* *• v ' » ^ ¹ "*“ *≤(~ % /2K»* * v-^ ^
ᵛ^rᵛ r*; vjL
% *W~* n- ţ ţ t C ' C y * ? ! £ * * ^
^/fc- >* > ⁝ r ţ^î* fcf * ^ʷ‘

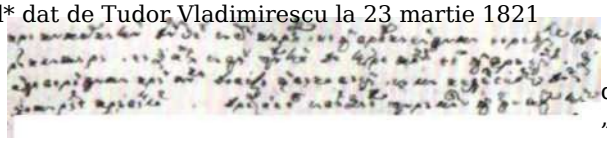
i i î » A - î ' V ’ f ^'•*

v** *cS|<**âut*

e^ o «L«?l
^■' ty*î ii^/» A » 4»^* ••*^ ^* fl/v***
I^)ₘ′«t'‟^**»*ᵃ¹* >'*^*U ky* t *fVt/**

^înscrisul* dat de Tudor Vladimirescu la 23 martie 1821 „Vremel-

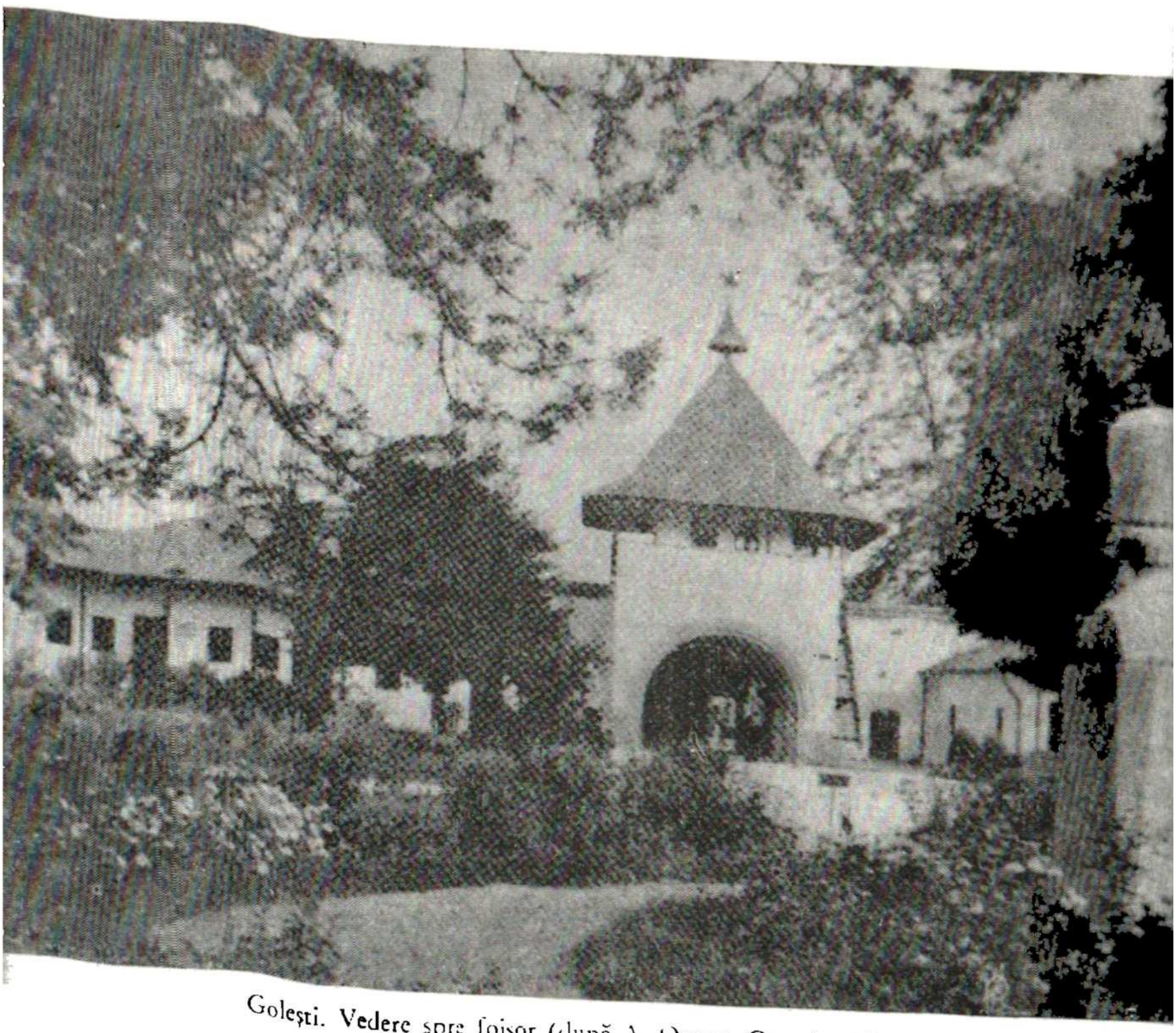

nicei stăpîniri" din Bucureşti „şi tuturor bunilor patrioţi⁴* mei

|t^ * * ^^j*ᵛ %V
>»wy- >» *%L£SDfJL^ . jJir-ᴹ*** ■ /7

(Arh. St. Bucureşti, fond: Saint Georges, inv. 1126f pachet IU, doc. 11. f. 1 r—v.).

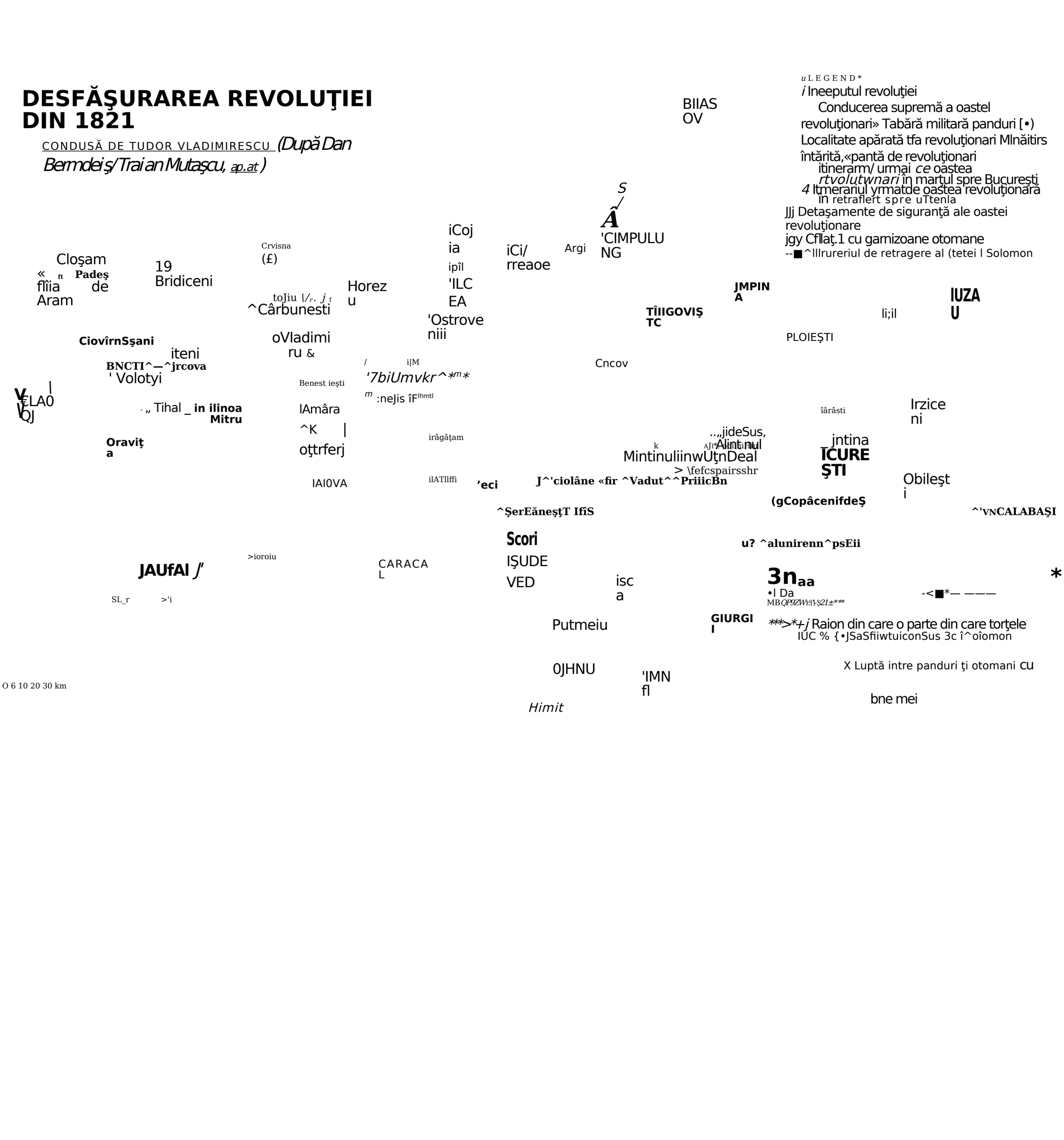
Goleşti. Vedere spre foişor (după A. Oţetea, *Op. cit.*, 1971).

Monumentul de la Padeş.

DESFĂŞURAREA REVOLUŢIEI DIN 1821

CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU *(După Dan Bermdeiş/Traian Mutaşcu, ap.at)*

tul consul Al. Pini, cu adjunctul lui Gh. Leventis (superior însă prunului, în ierarhia eteristă) — pe de o parte pentru a întreţine dezordinea şi confuzia politică, derutantă, pe de alta parte pentru a influenţa actele politice ale Divanului faţă de acţiunea românească pornită în Oltenia sub conducerea lui Tudor, în sfîrşit pentru a-l suprima pe Tudor, care „le scăpase* de sub „control* şi le încurca socotelile.^ în zilele în care Tudor îşi reglementa raporturile cu „vremelnica ocîrmuire" şi intra în Capitala ţării — pentru el, repetăm, „scaun al oblăduirii norodului“ —, eteriştii, în principal prin Sava Fochianos au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a deruta „vremelnica ocîrmuire", pentru a o forţa să-i reziste lui Tudor, pentru a zădărnici, dacă se putea (deşi era
o naivitate, avînd în vedere raportul de forţe, dar cel puţin o diversiune le părea utilă !), intrarea şi stabilirea lui Tudor în Bucureşti. Tudor a procedat cu înţelepciune, cum am arătat, iar „vremelnica ocîrmuire* s-a convins definitiv, în cîteva despre inexistenţa unor legături tainice cu eteriştii.

Cînd raporturile erau clarificate şi pe canale diplomatice chiar se transmitea din Bucureşti despre inexistenţa legăturilor dintre **Tudor şi** eterişti, mai ales dupa întrevederea cu eforul suprem **Al. Ipsilanti** — întrevedere desfăşurată în condiţii de mare tensiune **şi** suspiciune —, eteriştii din Bucureşti, în principal **prin acelaşi Sava** Fochianos — care s-a declarat pe faţă de partea **lui** Al. Ipsilanti[1]—continuau a face dezordini şi greutăţi jjrin acte ce se doreau eroice dacă n-ar fi fost disperate şi nesăbuite[2]

şi subminau autoritatea lui Tudor şi a

1 N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 341.

2 *Ibidem:* „Ceremonia* sfinţirii steagurilor eteriste în Bucureşti cu focuri de arma şi strigarea unor lozinci sfidătoare la adresa turcilor („Şi la porţile Constantinopolului!“, *Ibidem,* p. 273), gesturi — nota, de la faţa locului, corespondentul de presă al gazetei .Wiener Allgemeine Zeitimg* — .atît de neaşteptate, atît pentru guvernul provizoriu cît şi pentru Tudor, încît membrii celui dintîi nu şi-au putut reveni timp de două ceasuri* *(Revoluţia din 1821, Doc. ext...,* p. 214). In ce-1 privea, Tudor — nota acelaşi corespondent de tresă — «stă foarte liniştit, cu toatie ci stindardul grecesc al libertăţii fîlfîie m Bucureşti. Se pare că el aşteaptă un răspuns de la Constantinopol <şi>pînî azi nu s-a unit cu grecii*, ci se îngrija de turnarea de tunuri şi procurarea de muniţii *(ibidem,* p. 215). Sau, după M. Cioranu, „Tudor sta în Cotroceni şi privea la lipsa de judecata a Iui Ipâlant şi a celor îinpretmS cu dînsul. Se mira de aceste fapte copilăreşti* (N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 273). Dar — se notează în *Istoria jefuitorilor* —, „această prihănită pompă au adus pre bieţii orăşani la cea desăvîrşită spaimă, că socotea toţi zmreduirea ce s-au făcut oraşului cu scularea în picioare a' înşişi păzitorilor şi cum tâ cu aceasta avea turcii cuvînt a prihăni pre tot orăşul şi a face cele mai mari răutăţi cînd vor veni* *(Ibidem,* p. 341).

**„vremelnicei cârmuiri*[1] **

Inspăimîntînd pe orăşeni şi pe boieri că vin turcii, eteriştii urmăreau, fără îndoială, să pună mîna pe Capitala ţării, aşa cum Tudor

însuşi a sesizat la începutul lunii aprilie[1]. Nereuşindu-le prin viclenie (iar cu forţa nu puteau !), au încercat să facă presiuni, în continuare, asupra «vremelnicei ocîrmuiri[a], ba chiar să silească acest „guvern provizoriu" să lucreze pentru ei, motiv pentru care mitropolitul şi principalii boieri au fost transferaţi de Tudor la Belvedere, cum am arătat de asemenea. Sava a încercat apoi să-i „scoată" pe boieri de la Belvedere, dar Tudor l-a împiedicat. Ulterior, cînd se declanşase invazia otomană, pentru a nu mai avea atîtea probleme în Bucureşti cu acest mercenar periculos, — care fie i-ar fi încurcat lui mişcările (dacă rămînea hotă- rît să se opună turcilor), fie, rezistând el însuşi, Sava, în caz că Tudor s-ar fi retras (cum a şi făcut), ar fi dat moriv de represalii cumplite otomanilor —, „*prin îndemnul mitropolitului şi după stăruinţa lui***

Tudor“[1], **Sava a fost obligat să evacueze, în Bucureşti, mănăstirile pe care le mai ţinea ocupate ; dacă Sava s-ar fi opus,** *„Tudor era hotărît a întrebuinţa forţa“ *.*

Şi în ţară, eteriştii i-au făcut lui Tudor şi „vremelnicei ocîr- rnuiri" greutăţi mari, continuînd, chiar şi după „dezavuare", a întreţine propagandă că sînt sprijiniţi de Rusia, deşi ştiau bine că nu este aşa Sînt multe documentele care descriu jafurile şi greutăţile comise de eterişti şi ele confirmă relatările lui Naum Rîm- niceanu, la care ne vom mărgini, pentru a scurta discuţia. Al. Ip- siland, retras la Tîrgovişte, încă întreţinea zvonul că trupe ruseşti sînt gata să intervină „să-i prăpădească <pe turcii care vor îndrăzni a intra în ţară — n.n., G.D.I.> şi să coprinză amîndoă ţarile“ [2]. „Au năvălit la strîngere de bani — continuă Naum Rîm- niceanu —, călcînd sfintele mănăstiri... şi

luînd cu mare silă de l<a) ticăloşii egumeni cîţi putea rupe"[1] ; au continuat, în afara oraşului, jafurile şi au făcut siluiri

odioase şi crime[1]. Cobo- rînd, acolo unde puteau, şi „în judeţele cîmpului..., au început să strîmtoreze stăpînirea lui Theodor", alungind ispravnicii şi punînd alţii în loc, ba alungîndu-şi, chiar reciproc, comandanţii eterişti, oamenii puşi în loc, luînd fiecare jaful de la început. „Tîlhăriia o socotea drept luptă bună şi

înlesnitoare la hotărârea lor..." [1]. „Oblăduirea din Bucureşti nu mai cuteza a trimite pă nimeni afară pentru trebuinţe de ale obştii... Duca ţinea în temniţă şi în hiară pe dregătorii cei trimişi de otcărmuirea din Bucureşti" *.

La 14/26 aprilie, „vremelnica ocîrmuire" — şi, în stil, recunoaştem şi inflexiunile gîndirii lui Tudor — a scris din nou lui Alex. Ipsilanti, arătîndu-i situaţia jalnică în care eteriştii lui aduseseră ţara, riscurile la care o expuneau cu o **ingratitudine ce** nu se putea judeca în vorbe obişnuite, cerîndu-i sa înceteze a mai vorbi „prin parabole", după ce promiseseră — prin proclamaţii — „că doar vor trece" şi în schimb, acum, „se întăresc pe pămîntul patriei noastre, dispreţuind cirmuirea legiuită pămînteană, nesocotind poruncile, călcînd sfintele datorii ale găzduirii". Şi aceasta ocirmuire legiuită a ţării îi cerea, patetic, eforului suprem al Eterici *> »tn numele lui Dumnezeu I In numele filantropiei I opriţi neomenia oamenilor dvs... Destăinuiţi-ne în mod sincer timpul cit veţi mai rămine aici...,* rechemaţi pe ispravnicii numiţi de dvs., ca să vedem încotro mergem şi să putem face faţă greutăţilor noastre nemaipomenite" Intr-adevăr, jafurile erau cumplite — şi erau comise tîlhăreşte, acolo unde şi atunci cînd nu puteau interveni oamenii „Adunării", care astfel erau siliţi să rabde, la Cotroceni, ştirile despre jafurile şi provocările, siluirile şi diversiunile comise de către arnăuţi cu ştirea, îngăduinţa şi chiar din dispoziţia căpeteniilor lor.

Dar şi mai mari erau *complicaţiile politice,* în care acel „şearpe galbin prefăcut", reţinut de eposul popular, aruncase ţara. în acelaşi document, boierii divaniţi continuau : „Singura cale de mîn- tuire care ne-a mai rămas este să ne dăm seama limpede cît de groaznică este situaţia şi să ne îngrijim ca patria noastră să nu ajungă pradă şi a celor care sînt înfuriaţi

împotriva noastră (adică, turcilor — n.n., G.D.I.) [1]. Pentru aceasta trebuiau să ţină legătura strînsă şi cu boierii pămînteni trecuţi în Transilvania, la Braşov ; erau acolo oameni cunoscuţi şi influenţi, care trebuiau sa fie bine informaţi şi puşi sa acţioneze pentru a scoate ţara din situaţia disperată în care fusese aruncată peste puterile ei. „Dar şi in calea acestei intenţii bune este o piedică supărătoare" — continua cîrmuirea legiuită a ţării scrisoarea ei către eforul suprem al Eteriei: „oamenii dvs., care ocupă drumurile, împiedică, corespondenţa noastră cu compatrioţii noştri din Braşov" [3].

Cu aceasta, jafurile, siluirile, cinismul şi ingratitudinea, împinse dincolo de limitele credibile — nu s-au oprit. Iar faţă de eforturile lui Tudor şi ale „vremelnicei ocîrmuiri" de a atenua efectele imprevizibile ale menţionatelor complicaţii politice, prin menţinerea legăturii cu compatrioţii din Braşov —, din dispoziţia lui Al. Ipsilanti şi conform instrucţiunilor date personal de acesta, eteriştii continuau să intercepteze corespondenţele trimise la boierii pămînteni din Braşov *.

în aceste condiţii, se înţelege că o calende conlucrare, cu atît mai puţin de „împăcare" cu eteriştii din ţ;iră era închisă. Era normal, pentru ei înşişi, după cîte rele priciniiisera ţării şi cauzei româneşti, să nu mai spere în vreo colaborare cu Tudor sau cu „vremelnica ocîrmuire". De aici, efortul diabolic al eteriştilor de a pune stapînire pe Capitala ţării — efort nereuşit • —, de a-i captura, prin metode viclene sau cu forţa, „guvernul", pentru a-l folosi în scopuri pe care ei înşişi nu le mai desluşeau [1] — şi acest efort rămas nereuşit! — în sfîrşit, cel mai greu, dar nu imposibil (probă : reuşita lui), efortul de suprimare fizică a celui care a fost sufletul revoluţiei româneşti din 1821, alesul poporului spre a-i fi „chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor" : Tudor Vladimirescu. Ieşirea cît mai grabnică din ţara (în care nu-i

---

19 — Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu 202

1 *Istoria jefuitorilor...,* izvor foarte informat, relatează, în cursul nara- ţiei: „Intr-această vreme era spătariu Grigorie Băleanu ţi nu lăsa pre nimenea să mai fugă afară, însă prin mijlocul bimbaşei Savei eşia cîţi putea da bani, că, despre o parte acest Savî scociora spaime că vin turcii şi despre altă parte lua bani de la ar abagii şi de la fugari* *(ibidem,* p. 341).

1 La 4/16.IV, Tudor, foarte ocupat cu treburile taberei de la Cotroceni, comunica marelui vistier: *„Am ştiut şi Ştiu ca enteresul fanarioţesc intr-aceasta razemă, ca să le dăm prilej să să aşeze odată în Bucureşti şi apoi cu chipuri înşelătoare să tragă tot norodu Ungă dinţii.* Ci mai bine este ca să-i lăsaţi ca să mă bată, precum sînt hotăriţi — continua el, pentru „vremelnica ocîrmuire*, care, probabil, dădea semne de şovăială, de nestatornicie —, „şi Dumnezeu este bun, căci eu sînt bucuros ca mai bine să per cu cinste în casa mea decît să umblu prin păduri, după pohtele şi planurile fanarioţilor. Mie aşa mi se pare şi prea bine o ştiu* — mai nota el, referindu-se la noul arz trimis Porţii cu circa o săptămînă înainte — că cererea ce aţi făcut dv. către prea înalta Poartă aţi făcut dv. după datorie şi pe dreptate, ca nişte patrioţi, iar nu aţi făcut-o din vreo silă a mea, pentru că ieu nu caut cevaşi pentru mine, ci *(ara îşi caută dreptăţile cele robite de fanarioţi* (D.I.R., 1821,* II, nr. 10, p. 27—28 ; s.n., GJD.I.).

1 C. D. Aricescu, *Istoria.*, p. 222; s.n., G J5.I.

1 Probe documentare ce confirmă pe Naum — *D.l.R., 1821,* IT, p. 50—51 (inclusiv în note).

1 *Izvoare narative, 1821,* p. 81 şi urm.

1 *Ibidem,* p. 85.

* *Ibidem,* p. 86.

chemase nimeni şi, intraţi astfel, promiseseră că sînt numai în trecere !), fie şi, în „ceasul de pe urmă", ar fi fost singura lor probă de înţelepciune şi loialitate, chiar dacă era una extremă.

d) Eteriştii-fanarioţi Era cu atît mai necesară această ieşire, din Principate cel puţin acum, cînd ţarul îşi reconsiderase şi „protectorii" lor. parţial poziţia faţă de eteriştii din Principate şi reuşise să atragă de partea lui mai întîi pe Habsburgi, apoi şi Prusia.

Urmînd un plan jalonat de Petru cel Mare şi reimpulsionat de Ecaterina a Il-a, ţarul Alexandru I, în chip firesc, n-a agreat planurile grecilor — fanarioţi sau nu — de a reface Bizanţul pentru greci, de a construi „Noua Grecie*. De aici, „dizgraţia" în care căzuse Constantin Ipsilann, pînă la urmă ; de aici lipsa de sprijin efectiv pentru acţiunea eteristă, în 1821, deşi nu este exclus ca ţarul să-l fi încurajat în vreun fel pe Alex. Ipsilanti[1]. Ţarului îi erau de mare folos „dezordinile* din Imperiul otoman, complicaţiile politice în care acesta putea fi aruncat. Dacă pacea ruso-turcă nu s-ar fi încheiat în 1812 — arata un fost ministru din vremea ţarilor, dinainte de 1917, jurist şi autor, profund cunoscător al politica tradiţionale a Romanovilor, Leon Casso —, ulterior^ dupa nereuşita campaniei lui Napoleon în Rusia „probabil că Alexandru n-ar fi urmărit pe Napoleon pînă la Paris, preferind să se folosească de forţele armatei noastre pentru terminarea planurilor lui la Dunăre. Rusia n-ar fi primit regatul polon la Congresul din Viena, dar trupele noistre ar fi ocupat Iaşii şi Bucureştii pentru totdeauna" \

în acest context, independent de „avansurile" ce i se vor fi făcut, într-o fază iniţială, de către ţarul Alexandru I, eforul^ suprem al Eteriei şi toţi cei care au acţionat sub comanda lui în Principate, au comis faţă de români o greşeală pe care istoria obiectivă n-o poate trece cu vederea şi n-o poate socoti şi numi altfel : a ignorat, pur şi simplu,

1 *D.I.R., 1821,* II, nr. 63, p. 93-94.

1 Chiar şi la sfîrşit, eteriştii n-au renunţat la ideea de capturare a .vremelnicei ocîrmuiri*. Cînd .vremelnica ocîrmuire* era trimisă de Tudor din Bucureşti spre Cozia *(D.I.R., 1821,* II. nr. 115, p. 167, şi CJD. Aricescu, *Istoria...,* p. 226—227), Al. Ipsilanti, informat despre aceasta, ordona hiliarhu- lui C. Duca, la 15/27.V: ....fără cea mai mică înrirziere veţi da ordin la toate punctele de trecere să fie arestaţi şi trimişi îndată aici* (la Tîrgovişt'e — n.n., GD.I.) *(D.I.R., 1821,* IV, nr. 124, p. 189).

1 I. C. Filitti, *Frămintările...,* p. 11—12.

interese supreme ale Principatelor, ale românilor ca naţiune, expunîndu-i unor riscuri care-i puteau copleşi în acel moment.

În timp ce diplomaţia ţaristă nu înceta să asigure Poarta asupra nesprijinirii acţiunii eteriste din Principate, Alexandru Ipsi- lanti primea în jurul datei de 1/13 aprilie, prin canal diplomatic,
o scrisoare a contelui Nesselrode, redactată în numele ţarului Alexandru I, — raporta, din Sibiu, consulul austriac în Ţara Românească —, scrisoare „care este atît de ciudat redacta» îneît are aparenţa că vrea mai curînd să-l consoleze pe Ipsilanti decît să-i insufle teama. Eu sînt, dealtfel, convins dinainte, că, după primirea acelei scrisori, Ipsilanti nu va renunţi în nici un caz la acţiunea lui, ci va persevera în ea, deoarece, în fond el nu are a se teme, la drept vorbind, deloc din partea Rusiei..." [1]. Este acesta începutul reconsiderării politicii ţarului faţă de acţiunea eteriştilor-fanarioţi din Principate.

Încurajaţi astfel, eteriştii-fanarioţi se întăresc la Tîrgovişte, îşi intensifică jafurile şi, cum am mai văzut, fac din ce în ce mai mari greutăţi conducerii revoluţia românească. în 'vreme ce în prima jumătate a lunii aprilie şi în continuare Poarta insista pentru intervenţia în Principate, conform hotărîrii Congresului de la Lay- bach, diplomaţia ţaristă deja o invita „să adopte în Principate calea pacificării şi amnistia* [2]. Cum Al. Ipsilanti şi colaboratorii săi erau totuşi vădit compromişi, ţarul nu-i mai putea primi — şi începe tatonările pe lîngă autorităţile austriece pentru a elibera

1 *Revoluţia din 1821. Doc. ext.,* p. 231—232, 236 ţi 242.
2 *Ibidem,* **p.** 239.

paşapoarte de trecere în Austria | Iar cînd intervenţia otomană era pe cale de a se declanşa, Rusia era net împotriva intervenţiei *.

Principatele erau în cel mai mare pericol. Eteriştii-fanarioţi, încurajaţi prin noua atitudine a ţarului, sfidau tot mai mult Poarta prin comportarea pe care o aveau în Ţara Românească şi Moldova, grăbind, de fapt, intervenţia otomană pe care însă nici ei n-o doreau ; oricum, intervenţia otomană, obiectiv vorbind, nu era deloc în avantajul lor ; ţarul putea, în schimb, s-o folosească pentru propria intervenţie. Principatele — dacă chiar aşa s-ar fi petrecut lucrurile — puteau să devină teatru al unui nou război ruso-turc, cu consecinţe foarte grave[1]. Dacă eteriştii ar fi părăsit mai repede Principatele, Ţara Românească, în primul rînd, aşa cum le ceruse Tudor şi „vremelnica ocîrmuire", Poarta n-ar mai fi avut motiv de intervenţie şi s-ar fi dejucat şi calculele diplomaţiei ţariste. Intervenţia otomană — aparent, paradoxal — intra în calculele acestei diplomaţii — de aici „mărinimia" şi „filantropia" diplomaţilor ţarului faţă de eteriştii din Principate, serioasele pregătiri militare ţariste pe direcţia de înaintare spre Dunăre, fapt care-i încuraja pe eterişti în acţiunile de sfidare a Porţii[2]. Poarta, apoi, intervenind, relaţiile ruso-turce s-au deteriorat pînă la ruperea, în august, a relaţiilor diplomatice[3]. O contrain- tervenţie ţaristă n-a avut totuşi Ioc, ţarul socotind poate că momentul *politic* nu era cel mai potrivit. Dar şi pregătirile românilor pentru o eventuală rezistenţă, spre a obliga Poarta la concesii, fuseseră, între timp, compromise prin arestarea şi apoi asasinarea mişelească a lui Tudor Vladimirescu, de către eterişti, la Tîrgovişte. Soluţia militară, preconizam de conducerea revoluţiei româneşti — fie, această soluţie, „numai" o rezistenţă în zona deja întărită în Oltenia —, pentru reglementarea relaţiilor cu Poarta, era astfel exclusă.

1 *Ibidem,* p. 295—296.

2 *Ibidem,* p. 261; D. Bodin, *Tudor Vladimirescu in lumina izvoarelor italiene,* în „Revista istorica româna", voi. XI—XII/1941—42, p. 52.

3 *Revoluţia din J821. Doc. ext.,* p. 380.

Calea diplomatică rămînea singura şi era foarte dificilă, căci „jocul" politic al marilor puteri îi putea defavoriza oricînd pe români, în condiţiile în care ţarul cîştigase de partea sa Austria şi Prusia; Franţa conta încă prea puţin, iar Anglia încă nu era atît de activă în zonă.

c) Românii şi Corespondenţa permanenta cu „serhatu-
Poarta otomana. rile" —, despre care Tudor însuşi îi vorbea lui Udritzki, la 22.III/3.IV [1] —, căpetenia „Adunării norodului* a folosit-o şi pentru a obţine informaţii cît mai exacte asupra concentrărilor şi mişcărilor de trupe otomane — aşa cum sesiza sau bănuia însuşi muhafîzul de Giurgiu [2].

Astfel, conducerea revoluţiei româneşti, continuînd aceste „corespondenţe" cu serhaturile — şi documentele confirmă, şi după intrarea lui Tudor în Bucureşti, trimiterea de curieri la paşalele de la Dunăre —, avînd şi puncte înaintate de supraveghere la Dunăre, precum cel de la Gostinari[3], a putut sesiza la vreme şi cu o exactitate surprinzătoare intenţiile turcilor.

Totodată, prin mijloace pentru care sursele, nouă, ne lipsesc încă, conducerea revoluţiei, Tudor în primul rind, urmărea şi cunoştea cu destulă exactitate ,jocul" diplomatic.

Aşa se face ca, după retragerea .statului major" eterist la Tîr- govişte, Tudor a înţeles exact din partea cui vine pericolul la începutul lunii aprilie st.v., cînd — cu adevărat — turcii făceau pregătiri la Dunăre, dar nu erau gata pentru intervenţie. Pericolul pentru revoluţia românească venea, atunci, din partea eteriştilor

— încurajaţi între timp prin începutul reconsiderării politicii ţariste faţa de ei —, care, paralel cu continuarea jafurilor şi silniciilor, se străduiau, cum am văzut, fie să pună mîna pe Capitala Ţării Româneşti (Iaşii erau, practic, în mîinile lor!), fie să captureze „guvernul provizoriu" — fapt care a determinat pe Tudor să-l transfere la Belvedere şi să fie mai ferm faţă de Sava Fo- chianos, în Bucureşti —, fie să-şi extindă stăpînirea, cît era posibil, şi în judeţele „de cîmp", cum de asemenea am arătat[4]. Este, la începutul lunii aprilie st.v., momentul în care Tudor, ocupat cu multele-i treburi în tabăra de la Cotroceni, căuta să insufle încredere şi^ curaj „vremelnicei ocîrmuiri" (*D.I.R., 1821,* II, nr. 10) şi, totodată,

1 *Revoluţia din 1821. Doc. ext.,* **p.** 193.
2 *Ibidem,* **p.** 207.
3 *Ibidem,* p. 258.
4Revezi aprecierea exactă a momentului în scrisoarea lui Tudor către marele vistier, din 4/16.1V *(D.I.R., 1821, II,* nr. 10, p. 27—28).

cerea acesteia îndată iniţierea unor legături organizate cu Moldova (5/17.IV)[1] — unde mitropolitul şi unii mari boieri reveniseră în Iaşi —, pentru a spori şansele în tratativele cu Poarta.

Din documente reiese ca în prima jumătate a lunii aprilie stil vechi, conducerea revoluţiei româneşti, intuind sau cunoscînd cu destulă exactitate conjunctura politico-militară a „momentului", a acţionat — cît s-a putut, în condiţiile marilor greutăţi create de eterişti — pe direcţiile cele mai potrivite : 1. dejucarea „strata- ghemelor fanarioţeşti" ; 2. continuarea ţinerii legăturii direct cu **Poarta şi cu paşalele de graniţă, în aşteptarea răspunsului la noul arz trimis sultanului la sfîrşitul lunii martie stil vechi[2]; paralel cu noi memorii către Rusia şi Austria, memorii prin care aceste puteri erau din nou rugate să sprijine cererile româneşti[3] ;**

1 *Ibidem,* nr. 16, p. 33.

2 Noul arz către Poartă, din 26.III./8.IV, redactat în numele mitropolitului ţării, episcopilor, boierilor mari şi mici, căpitanilor, mazililor şi în numele a „toată obştea locuitorilor ţării Valahii" — nu se uita adaosul de cointeresare despre Valahia : „vechiul cheler al prea puternicei împărăţii* —, *arz* redactat cu contribuţia substanţială a lui Tudor, oarecum şi sub presiunea lui, noul *arz* declara îndreptăţită „ridicarea norodului" în frunte- cu Tudor „din pricina stăpînitorilor" (a doihnilor fanarioţi — nji., G-IXI.), cărora boierii au fost siliţi să li se supună. Autorii noului *arz* — „siliţi, după datorie, a asculta dreptele plîngeri ale norodului şi a ne uni cu dînsul pentru cererea acestor dreptăţi pierdute, iar acum cerute de norod" -—, întărind ca „ridicarea norodului* nu „priveşte spre nesupunere, ci spre cererea dreptăţilor sale", cer să li se dea prilejul şi să fi se indice calea de a arăta mai în detaliu către Poartă păsurile ţării *(D.I.R;, 1821,* I, nr. 250, p. 409—411 ; şi anexa documentului, p. 411—412).

3i [2] Ţarul era rugat să intervină — firește, diplomatic în primul rînd — pentru a împiedica intervenţia otomană în Printipate;, fie şi trimiţînd un *jruc număr*“ de trupe în acest scop *(Ibidem,* nr. 251, p. 412—413 ; documentul publicat ni se pare totuşi suspect, neavînd — nici- în formulare şi nici în final — elementele de autenticitate arătate *expres*);

paralel, în sfîrşit, cu cererea către boierii pămînteni retraşi la Braşov pentru a acţiona şi ei în folosul ţării[1].

Din Cotroceni, de la Tudor, pornesc scrisori de încurajare către mitropolit şi către marele vistier — principalii reprezentanţi ai „vremelnicei oc!rmuiri". „..-Eu de aici nu mă arădic* — scria

Tudor mitropolitului, la 3/15.IV —, ...pana ce vor veni ***tei de***

dincolo [2] *(Iuctm nenădăjduit), ca să vorbesc însumi cu dinţii, pentru ce au venit, ce caută fi din a cărui fovaţă şi cuvînt au venit".* Mitropolitul să nu dea ascultare zvonurilor lansate şi întreţinute de cei interesaţi: „...căci dintr-o *auzite neînfiinţată (şi aceasta stra- taghimă fanarioţească),* cu ruşine ne va fi să ne spăimîntăm, încît să ne şi tragem în vreme *ce sîntem datori să ne jertfim pentru patria noastră,* pentru care şi sînt eu venit dimpreună cu norodul". Deci, mitropolitul — desigur, şi boierii din „vremelnica ocîrmuire* — să rămînă pe loc şi, dacă le este frică, el le va trimite îndată „cinci sute panduri, credincioşi ostaşi", „spre pază", „măcar că, precum zic, *după ştiinţa ce am despre toate rerhatu- rile, nu nădăjduiesc a veni oştire turcească în ţară** [3]. A doua zi, 4/16.IV, cum deja am arătat, Tudor scrie în termeni asemănători marelui vistier Alecu Filipescu-Vulpe,

---

Stroganov era rugat să intervină şi el în acest sens (*ibidem,* nr.,J262, p. 420—421). Metternich era rugat şi -el să intervină[1] în acest sens; în memoriul către Metternich nu se uită să se menţioneze interesele economice ale Austriei în Ţara Românească *(ibidem,* nr. 252, p. 413—414). La 30.III/11.IV înregistrăm şi un memoriu ăl boierilor din Braşov, români şi greci însă — şi (curios!),' unii foarte importanţi, aflaţi încă în Ţara Românească, apar semnaţi; Ilarion, episcopul de Argeş, Gr. Băleanu, marele spătar; să fie un memoriu comun ? — către ţar, cu accente defavorabile faţă de Tudor. cu rugămintea de a face să se resta- tomicească în ţară calmul şi instituţiile de pînă atunci *(ibidem,* nr. 271, p. 430—432; şi documentul acesta ridică, precum s-a putut înţelege, unele semne de întrebare).

1 *Ibidem,* nr. 272, p. 433—434.

2 Adică turcii, cum se zvonea.

3 *DJ.R., 1821,* II, nr. 4, p. 21—22.

trimiţîndu-i pe Pavel Ma- cedonschi ca om de mare încredere, cu care să discute „pentru orice trebuinţă"[1].

Sesizînd „pericolul*, caimacamii, eterişti!, ai prinţului Scar- lat Callimachi, după ce Tudor s-a retras efectiv la Cotroceni (sfirşitul lui martie st.v.), au cerut mitropolitului (la 3/15.IV) să dezavueze noul *arz* trimis la Poartă prin muhafîzul de Giurgiu \ i4rz-ul sosise, în adevăr, la muhafîzul amintit. Prezentat acestuia de către caimacamii prinţului Sc. Callimachi — desigur, în vreo formulare care să-i trezească sau să-i menţină suspiciunea, căci (vezi, supra !) nu-i „agreau* cuprinsul —, muhafîzul a suspectat şi conţinutul noului *arz* — „întrucît e posibil ca în cererea <lui Tudor> să fie adevăr, dar şi minciună", scria el sultanului, la 6 aprilie (st.v. !) —, şi pe omul lui Tudor, răspunzînd (probabil, verbal) că „mai întîi (Tudor) să înceapă a se înfrunta şi a lupta cu Ipsilanti-oglu şi, după ce-i va fi arătat duşmănie, dacă vor veni la noi cîteva persoane de încredere, cu care să se ţxtată discuta, precum şi un mahzar din partea populaţiei ţării în legătură cu iertarea^ vinovăţiilor sale în schimbul acelei adversităţi (faţă de Ipsilanti — n.n., G.D.I.), atunci... se va înainta grabnic cererea pentru iertarea sa şi se va arăta modul în care <i se va acorda> ajutor din partea Porţii*. Punînd „rezoluţia* pe raport, sultanul aprobă întocmai raţionamentul muhafîzului[s].

Caimacamii lui Scarlat Callimachi — angajaţi (desigur, nu inconştient !) în diversiunea ce trebuia creată la Dunăre —, scriu şi vahului de Silistra şi trimit şi o „misivă" sultanului, prompt remisă la destinaţie de valiu. Sultanul, tot în jurul datei de 6.IV (st.v. ?), văzînd personal raportul valiului şi originalul „misivei" caimacamilor, în „Hatt-i hiimâyun“-ul său face un raţionament foarte clar şi logic din punctul de vedere al intereselor Porţii, din care noi reţinem, aici, inoportunitatea intervenţiei otomane, deocamdată. Mai întâi, sultanul constată că „hîrtiile" caimacamilor, ajunse pînă atunci la cunoştinţa lui, se contrazic (de aici, suspiciunea de derutare — n.n., G.D.I.) ; apoi, că din capul locului consulul general ţarist Al. Pini „s-a opus intrării oştilor islamice în ţară" (Ţara Românească — n.n., G.D.I.; iar ţarul, ulterior, a acceptat intervenţia, pentru ca, de la începutul lunii aprilie st.v. să încerce a „tempera" Poarta — adăugăm noi, G.D.I.). Acum — continua sultanul

1 *Ibidem, ta.* 10, p. 27—28.

raţionamentul său —, „afirmaţia caimacamilor de a se acţiona înainte de a surveni vreo schimbare din partea Rusiei şi Europei, pare a sugera că e imposibilă o schimbare a atitudinii ruşilor şi Europei pînă în două-trei luni" (ceea ce nu i se părea de admis — n.n., G.D.I., de aceea, adăuga :) „*Mi se pare periculos a întreprinde un atac dincolo <de D:mărc> fără a se întări serhaturile ţi fără a se pregăti muniţii şi oaste în măsură să înfrunte pe tîlhari,* cînd există experienţa şi, de atîta vreme, se ştie că ruşii pîndesc mereu ocazia (de a face un rau^ Înaltului nostru Devlet". Sultanul recomanda Consiliului imperial să discute şi ultima „hîrtie" sosită. „Căci în cazul cînd ruşii nu intenţionează să-şi schimbe <atitudinea>, atunci... acel fel de tîlhari vor fi oricînd lesne nimiciţi, iar în cazul cînd intenţionează să şi-o schimbe, este clar că va putea apărea vreun pretext într-o zi“ ’.

Şi pentru a se feri de „surprizele" extrem de periculoase ce puteau să vină din partea eteriştilor-fanarioţi — acum încurajaţi de ţar (încă vag, deocamdată, dar mereu mai consistent), prin atitudinea lui, dar mai ales prin intensele pregătiri militare ce nu puteau scăpa informatorilor —, dar şi pentru o rezistenţa viitoare, ca ultimă soluţie în vederea reglementării raporturilor cu Poarta, chiar de la începutul lunii aprilie, apoi în continuare, retras efectiv la Cotroceni, dar în strînsă colaborare cu „vremelnica ocîrmuire“, Tudor intensifică pregătirile militare : lucrări tehnice, recrutări sistematice de trupe, aprovizionare, măsuri organizatorice şi de instituţionalizare oficială a oştirii ţării, retragerea satelor de la Dunăre mai spre interior etc.[1] — căci, aşa cum scria Tudor mitropolitului la 5/17.IV, vorbind de recrutarea de oameni, „ca să putem cu dînşii întîmpina *trebuinţele, atît cele politiceşti cît şi cele ostăşeşti; că, precum să vede lucru, făr’de arme nu o să ne putem izbăvi ţara din mîinile celor ce au mîncat-o atîţia ani, pînă cînd au adus-*

1 V. G. D. Iscru, *Introducere in studiul istoriei modeme,* p. 404 şi urm., revezi *D.I.R., 1821,* I, nr. 255, II, nr. 17, 18, mai ales, 19—22, 28, 33, 35, 38 ; p. 39, nota 2 ; nr. 55, 56, 73, 108, 109 ; C. D. Aricescu, *Istoria...,* p. 187, 218, 227; *Doc. Hurmuzaki,* s.n., II, p. 692; Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...,* p. 86, 87. 89, 90, 92-^93, 97—98; 122, 126—127, 132—133, 142, 144, 146, 147. *Idem, 1821, Date~.,* p. 81, 96 *Revoluţia din 1821. Doc. ext.,* p. 258. D. Bodin, *Tudor Vladimirescu in lumina izvoarelor italiene, loc. cit.,* p. 48—49. *Anul 1848 în principatele Române,* V., p. 194.

o într-această stare ticăloasă şi în deznădăjdu- irea cea mai după urmă[1].*

în ce priveşte raporturile cu Poarta — şi aceasta ne relevă informaţii sigure, pe care noi nu le cunoaştem din izvoare pînă acum —, Tudor, pe de o parte rămînea pe linia ducerii de tratative cu turcii[2], ferindu-se cu toată atenţia să le dea motiv de intervenţie[3], insistînd pentru a se trimite „omul împărătesc" cerut, spre a face cercetare[4]; pe de altă parte, Tudor intervine cu toată fermitatea atund cînd bande neorganizate de turci, fără o dispoziţie superioară (sau, poate, pentru a „tatona* puterea de rezistenţă la nord de Dunăre), trec în ţară şi jefuiesc*. La fel procedează I. Solomon în Oltenia[5].

în continuare, paralel cu întreţinerea „dialogului" cu paşalele de graniţă şi — direct sau prin acestea — cu Poarta, conducerea revoluţiei este preocupată, în special, de pregătirile militare, în vederea unei rezistenţe. Turcii, provocaţi de eterişri prin continuarea prezenţei în Principate, provocaţi şi chiar sfidaţi de aceşda

1 *D.I.R., 1821,* II, nr. 18, p. 34 ; s.n„ GD.I.

2 V. C. D. Áricescu, *Istoria-.*, p. 210—212; *D.l.R,* 1821, II, nr. 62, p. 92.

3 O corespondenţă din Orşova, din 13/25.V, consemna ci: .oamenii lui Tudor au poruncă ca toţi turcii care vor cădea în mîinile lor sa fie lăsaţi slobozi, fără să le facă cevaşi, nici de armele lor să nu se atingă. Şi pe cîţi i-au prins, i-au lăsat slobozi" *(D.I.R., 1821,* II, nr. 114, p. 166—167 ; v. şi nr. 117, p. 168).

4 *D.I.R., 1821,* II, nr. 36, p. 58—59 ; V, p. 70, 76—77, 279.

5 C. D. Aricescu, *Istorie* p. 223.

pe măsură ce atitudinea ţaiuhii evolua spre o poziţie contrara intervenţiei otomane, intensificau, la rîndul lor, pregătirile de intervenţie. In obiectiv intrau tot mai mult şi românii, de vreme ce nu acceptau nici să colaboreze pentru- nimicirea eteriştilor şi nici să depună armele şi aşa să-l aştepte pe cerutul „om împărătesc[0].

Şi iarăşi reţinem, din izvoare, o cunoaştere cit se poate de exactă a „conjuncturii", la mijlocul lunii aprilie st. v., cînd „vremelnica ocîrmuire" şi Tudor deopotrivă i-au cerut din nou lui Al. Ipsilanti, ferm, să iasă din ţara. *Preocuparea cea mare era* — reluăm, din adresa „vremelnicei ocîrmuiri" către Al. Ipsilanti, din 14/26.IV, — *„să ne îngrijim ca patria noastră să rut ajungă pradă* şi *a celor care sînt înfuriaţi împotriva noastră*“ (adică, a turcilor — n.n., G.D.I.

Deşi, iniţial, Poarta era grăbită să intervină[1], totuşi, cum am văzut, cornplicîndu-se situaţia politică, intervenţia a întîrziat. Nu era vorba însă numai de complicarea situaţiei politice, ci şi de reale greutăţi în concentrarea trupelor la Dunăre. „Unele date oferite de documentele turceşti — observă turcologul V. Veliman — ne îndreptăţesc să credem că Poarta nu a reuşit să pregătească mai devreme de începutul lunii mai forţa militară care a pătruns în Ţara Românească şi Moldova'[2]. Căci nu era vorba numai despre „nimicirea" unor „tîlhari" la nord de Dunăre[3] — şi această operaţiune presupunea eforturi militare importante ! —, ci

1 In rezoluţia sultanului, pusa pe un rapon diplomatic, acesta nota (după 7/19.III) „Să se facă eforturi ca oastea aceea (de la hotare — n.n., GD.I.) «î intre în Principate cu o zi mai devreme* (Revoluţia din 1S21. *Documente ext„* nr. 19, p. 106).

2 V. Veliman, *Documente turceşti privind evenimentele revoluţionare din 1821 din Principate,* ms., p. 9 (sub tipar).

3 Mai des că forţa combativă a unor trape de intervenţie (probabil, din armata neregulată) era slabă. Memorialistul C. Izvoranu, care pleca din Bucureşti and turcii intrau, notează: „...Trecurăm prin mijlocul ordiei turceşti. Ce să vezi ? Turcii cei pe jos erau întocmai ca spoitorii, desculţi ca vai de ei, dacă avea cîte unul pistol la brîu era bine armat; zaporojanii erau îmbrăcaţi cu cîte o cămaşă albă şi cu izmene de pînză largi; hainele lor, negre ca tăciunele ; unii iveau cîte un pistol la brîu, alţii aveau cîte o prăjină drept suliţă, în vîrful piăjinei cu cîte un piron de fier ; delii, călărimea turcească, erau ceva mai îmbrăcaţi şi mai înarmaţi Văzîndu-i dar într-această stare, mă gîndeam în mine că numai Şava cu ai lui arnăuţi n-ar fi avut ce tăia de ei* (N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 367).

trebuia pregătită pentru rezistenţă întreaga linie a Dunării, căci bulgarii şi mai ales sîrbii puteau fi „reactivaţi"[1] dacă Rusia ar fi

intervenit armat (ceea ce era de aşteptat!), iar de o .replică" arman a ţarului Poarta se temea cel mau mult.

Totuşi, intervenţia otomană masivă s-a produs la sfârşitul lunii aprilie şi începutul lunii mai st.v., pe 6 coloane : 3 coloane în direcţia Craiovei, două coloane în direcţia Bucureşti, iar o coloană în Moldova, pornind de la Brăila. Comanda generală a trupelor intervenţioniste în Ţara Românească a fost încredinţată lui Cara Ahmed efendi, locţiitorul (chehaia) paşei de Silistra ; lui Derviş Mustafa, paşa de Vidin, i se încredinţase conducerea intervenţiei în Oltenia, dar aici, la nord de Dunăre, trupele au trecut sub comanda lui Tahir-aga; conducerea operaţiunilor în Moldova a fost încredinţată muhafîzului de Brăila, Yusuf-paşa ; acesta a rămas însă să apere Brăila, în eventualitatea unei intervenţii ţariste, conducerea operaţiunilor de urmărire a eterişdlor în Moldova fiind încredinţată lui Salih-paşa, muhafîzul de Varna

După documente otomane, reţinem, ca foarte important pentru noi, că oştile otomane intraseră în Principate cu misiunea de a nimici „tîlharii" (eskîya), îndeosebi pe cei „din neamul grecesc", deoarece aceştia, *„acţionînd ca o naţiune unita, s-au dedat la viclenii şi afurisenii în privinţa religiei musulmane şi a veşnicului stat mahomedan"*[2]. Şi mai reţinem dintr-o nota a lui Yusuf, paşa de Brăila, către români, în care acesta preciza că *„Prea bine ştim, ţi prea Înalta Poartă, ţi noi, ţi cei care au fost vinovaţi şi amestecaţi, grecii, <ica> de la dînşii vine tot răul..."* \

Acelaşi Yusuf-paşa nota mai tîrziu, într-un raport probabil către marele vizir, despre însărcinarea dată şi lui prin hatt-i- hiimâyun imperial, *„pentru nimicirea şi reprimarea ghiaurilor greci care au înălţat steagul răzmeriţei şi răutăţii în Ţara Românească şi Moldova..."* \

La Constintinopol, baronul Stroganov „a protestat formal contra intrării trupelor turceşti în Principate..." — transmitea von Miltitz suveranului său la 28.IV/10.V.1821[3].

Tot pe direcţia de mai sus reţinem, din zilele intervenţiei otomane,^ din dialogul purtat la Constantinopol între Stroganov şi Poartă. La protestul repetat al lui Stroganov contra intervenţiei — transmitea acelaşi von Miltitz la 13/25.V.1821 — Poarta i-a replicat că *„trebuie privite aceste provincii* (Principatele — n.n., G.D.I.) *ca fiind în stare de insurecţie atît timp cît Ipsilanti şi aderenţii săi nu vor fi exterminaţi"* | Mai notăm, tot după un raport al lui von Miltitz (din 29.VIII/10.IX.1821), că atunci

1 N. Iorga, *Acte fi fragmente...,* II, p. 575—576.

2 *Ibidem,* p. 13—14 : după Arh. St. Buc., Microfilme Turcia, rola 148,. c. 92—94 ; s.n., G.D.I.

3 N. Iorga, *Acte fi fragmente...,* II, p. 579—580.

cînd soseau la Constantinopol prizonierii din Principate, Poarta ierta pe români şi bulgari, dar nu ierta pe grecii care plecaseră din Constantinopol pentru a-i ajuta pe insurgenţi[1].

Iată deci împotriva cui şi din cauza cui, cel puţin oficial, se producea intervenţia otomană în Principate. Aşa a reţinut şi învăţatul cronicar român Nicolae Stoica de Haţeg, contemporan cu evenimentele, pe care le urmărea atent şi le-a notat laconic în cronica sa: „...boieria grecească în Ţara Românească Ipnlandi vru să o oprească, pe Theodor să-l prăpădească. *Ei aduseră în ţară oastea turcească, cît grecii abia scăpară*Ce avea Ipsilanti cu Tudor ? Să rememorăm, după acelaşi izvor : Ipsilanti, cu „obştern Cantacuzeno din Rusia, grec“... <veniră> „asupra lui Tudor, *căci el sparge boiaria grecească*“ [2].

Intr-un asemenea stadiu de cunoaştere dobîndeşte un mai mare credit informaţia dan de I.P. Liprandi, menţionau şi în altă parte (dar e util s-o reluăm şi aici) : *„...Chehaia bei a făcut cunoscut lui Tudor voinţa sultanului, ce-i fusese comunicată prin se- raschierul de Silistra, că el era însărcinat, după ce va distruge pe eterişti, să înceapă tratative cu Tudor şi cu divanul, pentru a introduce în Principate un nou aşezănânt, nud ales în favoarea sătenilor şi că în această privinţă trebuie să se întrunească la Bucureşti, îndată după întoarcerea liniştii, împuterniciţii ambelor părţi*“ [3].

CAPITOLUL V

SFIRŞITUL UNUI ROMÂN

După ce turcii au trecut Dunărea, Tudor Vladimirescu, cu „Adunarea norodului", a mai zăbovit la Cotroceni, continuînd să se întărească, iar „vremelnica ocîrmuire" era alături de el, la Belvedere. Poate, spera ca încercarea de rezistenţă în Bucureşti să-i determine pe turci să renunţe la intervenţie, cel puţin asupra Capitalei ? Sau să întîrzie

1 *Ibidem,* p. 597.

2 Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronic* Banatului,* ed. cit., p. 306—307, $.n.,

3 *D.I.R., 1821.* V, p. 298 ; u»., GD.I.

înaintarea otomană pînă cînd ar putea fi opri» prin eforturi diplomatice conjugate ?

Notăm că turcii nu obţinuseră promisiunea lui Tudor pentru lichidarea eteriştilor din Ţara Românească; le-a promis, doar, turcilor, după I.P. Liprandi, să rămînă în „cea mai strictă neutralitate" în conflictul turco-eterist

C.D. Aricescu, citînd mărturiile lui P. Poenaru şi, atunci (1874), ale batonului ca de 70 de ani Simion Romanov — fost mavrofor şi „scriitor în cancelaria de îndestulare a oştirii greceşti" în 1821 —, arată că la 13 mai Tudor Vladimirescu a „eliberat" [1] pe boierii aflaţi la Belvedere, cu mitropolitul, punîndu-i să subscrie un protest — de fapt, un memoriu — către „potentaţii de la Laibach", contra invaziei otomane şi „mai ales" contra jafurilor şi tîlhăriilor comise de eterişti. Totodată — continuă C.D. Aricescu —, „el (Tudor — n.n., G.D.I.) ruga pe membrii Congresului a lua în consideraţie legitimele cereri ale poporului şi a face sa se realizeze dreptele lor dorinţe, spre a se evita o nouă răscoală pe viitor" \

Acest memoriu a fost identificat de Emil Vîrtosu în principalul mss. rămas de la Naum Rîmniceanu (nr. 322) şi publicat în 1932[1] ţi el este, în adevăr, cel despre care vorbeşte bătrîna „sursă vie* a lui C.D. Aricescu.

„o hîrtie, scrisă în limba română şi găsită asupra lui Tudor, ca s-o traducă în limba grecească. Era conceptul protestului trimis de Tudor la Leibach şi în care se descria cu culori negre cruzimile eteriştilor, auzi mi revoltătoare, între care era şi aceasta: că eteriştii smulgeau copiii de la sînul mamelor lor, îi arunca în sus şi-i prindea cu iataganele lor*.

' V. Emil Vîrtosu, *1821. Date...,* nr. XXXIV, p. 109—114. Este un memoriu adresat prinţului Mettemich şi C. D. Aricescu — dtîndu-1 pe P. Po- enaru — a consemnat: „Cu prezintarea acestui protest la Congresul de la Laibach fură însărcinaţi Geani <Orăşeanu>, Ilarion episcopul de Argeş şi P. Poenaru* (C. D. Aricescu, *Istoria—,* p. 225), deci unii din oamenii cei mai apropiaţi, mai siguri şi mai competenţi totodată în a-l prezenta Congresului. Tudor, cum s-a putut înţelege, a reţinut conceptul, luat de eterişti la Tîrgovişte.

Pentru valoarea şi importanţa lui, redăm aici, în regest, memoriul.

Memoriul începe prin a justifica acţiunea „săracilor lăcuitori", pornită în Oltenia sub conducerea lui Tudor Vladimirescu

1 Speram că situaţia transferului .vremelnicei ocîrmuiri* la Belvedere s-a lămurit mai sus.

— .împotriva tiranilor jăfu- itori" — şi a-i defini obiectivul : „cerând de la prea Inalta Poartă scăpare de la ei (de la jefuitori — n.n., GD.I.) şi a dobândi călcatele noastre dreptăţi*. Confirmă apoi adeziunea „ţării politice" la această acţiune: .care cereri ale lor, drepte cunoscându-le şi noi. mai jos iscăliţii, ne-am unit cu dânşli şi dinpreună cu tot norodul... adunat aicea în Bucureşti, am scris pe la toatie părţile unde să cuvine, arătând jalnica stare a patrii noastre şi cerînd ajutor spre încetarea relelor celor făcLte şi căştigarea dreptăţilor celor călcate".

Autorii memoriului consemnează apoi, ca pe o calamitate, invazia eteristă: „7ot *într-acea vreme ne-am pomenit, dintr-altă parte, că intră in ticăloasa noastră (ară prinţul Ipsilant, căpetenie unei adunări necunoscută noao ţi de tot streină".'* Urmează descrierea jafurilor şi a altor răutăţi comise de *aceste sălbatice fi îngrozitoare ale iadului hiiară*care n-au cruţat — sacrilegiu suprem, în mentalitatea epocii! — nici .sfintele lăcaşuri*, deşi („ce-i mai înfricoşat şi de mirare* !) acele „hiară* erau totuşi .oameni ce mărturisesc a noastră credinţă*. Cu comportarea lor au stîmit şi Poarta — şi acum turcii năvălesc în ţară.

Ei, autorii memoriului, se arată mai departe, au făcut doar o „slabă, dar adevărată' descriere a „patimilor noastre* — şi despre toate acestea pot mărturisi chiar slujbaşii Agenţiei austriece din Bucureşti, ca şi „mulţi oameni împărăteşti... ce lăcuiesc aici', care au avut şi ei de suferit de la acei jefuitori.

tn final, autorii memoriului solicită protecţia Austriei şi Rusiei pe lîngă Poarta otomană, intervenţia diplomatică a acestor două mari puteri pentru ca românii să primească „strămoşeştile noastre • privileghiuri ^ cele din vechime obiceiuri care le-au avut pământul*. Pentru a înceta răutăţile pătimite sub domnia fanarioţilor — cînd .mulţi din fraţii noştri s-au surghiunii... şi unii cu viclene şl tainice mijloace s-au şi omorit" —, .alt mijloc nu poate fi decît lipsirea, acestora* (Memoriul este republicat , în *D.I.R., 1821,* II, nr. 107, p. 157—160 şi datat (înainte de 9 mai) 1821 ; s.n., GD.I.).

Deci, reconstituind succesiunea evenimentelor, după C.D. Aricescu :

In ziua de vineri 13/25 mai 1821 „vremelnica ocîrmuire*[1] a fost trimisă, sub pază, la mănăstirea Cozia Tudor declarînd ca, în ce-1 priveşte, „eu trec peste Olt, cu toata Adunarea norodului ca să mă întăresc în mănăstirile ce le-am umplut cu zaherele şi cu panduri; şi nădăjduiesc, cu

1 Cum s-a înţeles, conform unor instrucţiuni secrete ale lui Tudor. „Pe faţă*, mitropolitul şi boierii porneau spre Tîrgovişte şi urmau să treacă în «Statele Austriei" (C. D. Aricescu, *Istoria...,* p. 225—227).

ajutorul lui Dumnezeu, sa mă ţin acolo multa vreme, ca în nişte cetăţi, pană cînd voi sili pe turci să' dea ţărei drepturile şi privilegiele ce norodul le-a cerut prin nune de la înalta Poartă. Umblaţi sănătoşi !* — a mai spus el celor ce reprezentau „ţara politică" — „D<umne>zeu să vă lumineze ca să vă iubiţi ţara cu căldură. Nu încetaţi şi din Braşov a lucra pentru dobîndirea sfintelor drepturi ale patriei noastre" *. Citind o alo — atunci — bătrînă „sur» vie°, pe Nicolae Po- pescu din Muşeteşti, C. D. Aricescu redă un dramatic şi instructiv dialog al lui Tudor cu episcopul Ilarion, în acea zi de 13/ 25 mai[1].

Duminică, 15/27 mai, după un serviciu divin care s-a ţinut la Mitropolie şi după sfinţirea steagurilor \ Tudor Vladimirescu, cu „Adunarea norodului" — renunţînd, deci, la intenţia iniţială, de rezistenţă în Bucureşti[2] — a început retragerea spre Oltenia, pe drumul Piteştilor [3]. în retragere, Tudor şi-a organizat marşul

---

1 Că Tudor, personal, nu avea motive să-i iubească pe boieri, inclusiv pe divaniţi — cu care se înfruntase, pe tăcute sau pe faţă, înainte de revoluţie —, dar că a trebuit să conlucreze cu ei, în primul rînd cu cei din .vremelnica ocîrmuire*, din motive de tactica şi strategie politică — este un fapt stabilit. Pe unii îi şi numea .ciocoi*, fiindcă îi asimila cu parveniţii epocii, li va fi ţinut şi .din scurt*, în zilele revoluţiei, căci destui erau nestatornici, egoişti ţi fricoşi.

«La despărţirea lui Ilarion de Tudor — relatează C. D. Aricescu —, pe cînd coborau scara amîndoi de mină, Tudor zise lui Ilarion : «— Vei da seama la Dumnezeu că nu m-ai lăsat să tai pe cîinii ăştia de docoi! Măcar zece din ei aş fi voit să-i trimit umpluţi cu paie ca plocon pe la împărăţii! Vei vedea *cc* vor face dinii ăştia pe urmă, dnd le-or veni lor bine. Ţine minte vorba mea, dacă vei trăi. Dar tot am omorit vreo şeapte lupi...».

«— Prea rău ai făcut, arhon sluger !» — i-ar fi răspuns Ilarion. Şi ar fi continuat: «Omul nu trebuie să ridice viaţă de om! Ş-apoi ţi-am mai spus: dne scoate sabia, de sabie va pieri. Fugi mai bine şi dumneata, că vor să te omoare grecii, cum au vrut să mă omoare şi pe mine». (Şi C. D. Aricescu adaugă, în notă, că: „N. Popescu de la Muşetieştî asigură că grecii i-ar fi propus odată să otrăvească pe Ilarion în cafea"). «— Las'să mă omoare, d-or fi ci mai tari» — ar ft replicat Tudor. *rStnt român, nu nnt ciocoi si dosesc».* Şi-ar fi adăugat — rod al unei meditaţii obsesive: «E ţ popo! De cînd m-am îmbrăcat cu cămaşea morţii, în tot momentul aştept moartea...».**

Şi C. D. Aricescu continuă, după sursa lui, vie atunci:

„Apoi cei doi amici intimi se îmbrăţişeară şi se despărţiră... Ilarion, care era slab de inimă, lăcrima şi zise d-lui N. Popescu, care-1 însoţea în esiliu : *<Mare om va pierde (ara, de-l vor omorî grtcii*». Iar în emigraţie zicea adesea Ilarion: «Rău am făcut, Nicolăiţă, de n-am lăsat pe Tudor să taie pe ciocoi! Mi ine l-ar spînzura, de le-ar cldea în mînă! Dar acum e tîrziu I»[1]* (C. D. Aricescu. *Istoria...,* p. 225—226 ; s.n., G.D.I.).

1 C. D. Aricescu, *op. cit.,* p. 230.

2 Sau poate că Tudor nici n-a avut această intenţie, să reziste în Bucureşti, ci, fortificat la Cotroceni, să continuie „dialogul" cu turcii, de pe o atare poziţie (Era posibil ca turcii să nu treacă mai departe, lăsînd în spate pe Tudor, cu tabăra, lîngă Capitală. Dar în Bucureşti, în oraşul însuşi, era Sava cu trupele sale, şi mai erau şi Hagi Prodan şi Macedonski, cu „trupurile" lor dislocate de Tudor — poate, nu întîmplător — di„ tabăra sa. Aceştia (mai puţin Sava, care era mai realist — şi ulterior a trecut de partea turcilor !) puteau trece, nechibzuit, la o rezistenţă în Bucureşti, împotriva turcilor. Hotărîrea de retragere din Bucureşti (şi implicit de lingă Bucureşti, de la Co- troceni) a putut fi luată, deci, pentru a-i scoate pe eterişti, într-un mod .paşnic" din Capitala ţării, „ca să nu mijlocească arderea oraşului" (N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 193 — Chiriac Popescu).

3 Nici acum nu este clar de ce Tudor s-a retras pe acest drum, în al cărui flanc drept erau eteriştii. E drept, e logic să admitem că pe vechiul drum, pe care venise, risca să se înrilnească cu forţele de intervenţie otomane, cu care n-ar fi vrut să angajeze lupte pînă ce nu s-ar fi reaşezat în Oltenia, cum declarase de fapt (v. mai sus). C. D. Aricescu consideră că Tudor a fost înşelat de „urzelile" lui Udritzki care, în înţelegere cu comandantul trupelor otomane de intervenţie, urmărea să-i lichideze repede pe eteriştii din zona subcarpatică cu concursul (dat, *volens nolem)* de Tudor, în timp ce Sava — trecut acum de partea turcilor — ar fi contribuit la

---

1 Noi reproducem încă, în acest sens, despre Tudor, după Chiriac Popescu : „«Vorba Iui alta nu era decît a striga către ostaşii lui să nu răpească de la lăcuitorii liniştiţi averea lor». «Noi nu ne-am sculat să răpim dreptul fraţilor noştri» — ar fi spus Tudor —, «ci să-l apăram... Noi am făcut ştiut Porţii..., şi la Curtea Rusiei, pricina pentru care am fost siliţi a lua armele în mînă, şi acum noi să-ncepeai împotrivă ?» Cel car* va comite jafuri «n-are iertare, ci moartea va fi osînda Iui». O asemenea conduită se impunea — ar fi continuat Tudor — «şi ca să n-aiba nici vrăjmaşul nostru cuvînt a ne sili de a pune armele jos, ci să ne luptăm voiniceşte cu dînsul, pentru drepturile noastre, nevrînd dînsul a lua în băgare de seamă jduinţele noastre. Noi am hotărît, fraţii mei, mai bine să perim cu totul de pe faţa pămîntului decît să nu dobîndini' drepturile noastre, şi acestea numai atunci putem cîştiga cînd vom avea iubirea fraţilor noştri conlăcuitori»" (N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 198—199).

lichidarea celor din Bucureşti, după care „Poarta promitea acordarea tuturor cererilor românilor" (C. D. Aricescu, *op. cit.,* p. 228). Despre o atare promisiune, făcuta de comandantul otoman lui Tudor, am văzut? că vorbeşte şi I. P. Liprandi (v. mai sus) — şi părerea nu trebuie respima. Nu avem însă dovada acceptării de către Tudor a condiţiei puse de otomani; dimpotrivă, I. p. Liprandi spune că tot ce ar fi promis Tudor a fost „stricta neutralitate" în conflictul turco-eterist.

Ştim, în schimb, că Habsburgii — din motive uşor de înţeles _ suspectau
revoluţia românească, îi urmăreau atent desfăşurarea şi mai ales ecourile la românii din Imperiu, iar din zilele de dinaintea retragerii lui Tudor spre Oltenia începuseră să se apropie de noile vederi ale ţarului în legătură cu soarta eteriştilor din Principate (Cf. *Revoluţia din 1821.* **Dor.** *ext.,* nr. 76 p. 268 şi urm. — document otoman).

Intr-o atare situaţie, este greu de admis aserţiunea lui C. D. Aricescu, după care „Sava şi Tudor fură jucăria lui Uditzki, care voia să-i pearză" (C. D. Aricescu, *op. cit.,* p. 228). Avînd în vedere raţionamentele de mai sus, considerăm că unele accente antfotomane din „Cuvîntul" pe care Tudor l-ar fi rostit

după toate regulile militare ale timpului, veghind totodată la prevenirea şi combaterea cazurilor de jaf, chiar „mărunt", din partea trupei' — comportare pe care au speculat-o eteriştii, pentru a-i submina, din interior, poziţia lui Tudor, pentru a-i deruta trupa şi pe unii capitani.

In retragere, covîrşitoaroa parte a pandurilor şi căpitanilor au pastrat ordinea şi disciplina, executînd ordinele comandirului, în care aveau încredere. Puţinele cazuri de jaf mărunt şi insubordonare au fostjpedepsite exemplar, pentru a nu prolifera[1].

Pentru căpeteniile eteriste însa, sosea momentul încercării decisive de a-l elimina pe Tudor, urmînd să dispună ei, apoi — puteau raţiona, cu uşurinţă şi naivitate —, de oastea pandurilor.

Ajungînd la Găeşti, Tudor a aflat că eteriştii îi tăiau calea la Goleşti, cu gîndul să i se împotrivească. Tudor, despre care nu se poate spune că avea încredere în eterişti, dar care se menţinuse, faţă de ei, în limitele loialităţii, a comis, de aci înainte, trei mari greşeli care au facilitat reuşita complotului eterist. Dacă numai una dintre ele ar fi fost evitată — şi anume, tocmai cea care putea fi evitam : gestul de autoritate văzută ca excesivă faţă de panduri' şi mai ales faţă de unii căpitani[2] —, complotul eterist ar fi eşuat.

---

1 Totuşi, în condiţiile de atunci, pedepsele grave — pedepsele cu moartea (prin spânzurătoare, „taiere* sau împuşcare) au părut excesive şi au putut îndîrji pe unii panduri şi comandanţi.

2 O altă „sursă vie' a lui C. D. Aricescu, căpitan de panduri în 1821, Dumitru Căţel din Cemeţi, dintre aceia care au acceptat ca Tudor să fie arestat la Goleşti, motiva această poziţie avută atunci, poziţie pe care o regreta :

„—: Ce te-â silit să vinzi pe Tudor, care şi-a pus viaţa în primejdie ca să vă scape de aocoi şi de greci ?* — l-a întrebat C. D. Aricescu. „— Nevoia m-a ■silit... Căci în toate nopţile pierea cîte doi-trei dintr-ai noştri, fără judecată...* (acest căpitan făcuse parte din „completul* de judecată al tribunalului militar înfiinţat de Tudor la Cotroceni). „In loc să ne batem cu turcii, cum ne făgăduise (v. mai sus, despre Scopul declarat al retragerii în Oltenia — r.n., GJD.I.), el ne ucidea ca pe cîini. L-am predat lui căpitan Ghiulea (Iordache), ca să-l ducă la Ipsilanti'. „— Rău aţi făcut, moşule !* — i-a replicat C.D. Aricescu. „— Am văzut şi noi c-am făcut rău; d-aia ne-a şi bătut turcii la Dră-•găşani* — a spus bătrînul.

Intre mărturiile reţinute de la tatăl sau, Ianache Cacaleţeanu, comandantul tunarilor lui Tudor, de George Cacaleţeanu, fiul aceluia, şi-relatate rudei sale, avocatul Mihai Stătescu din Craiova — şi acesta

**Celelalte două *greşeli* au fost: *prima* — trimiterea, ca „parlamentari" la Iordache Olimpiotul (care-i mia drumul la Goleşti), a celor care de la început fuseseră destinaţi să-l supravegheze : Dimitrie Macedonschi, Hagi Prodan şi, probabil, cape- tenia bulgarilor, Alexandru Pavlovici[1]; *a doua greşeală:* admiterea ca, la Goleşti, în casele din curte, în spatele foişorului în care s-a instalat el, să se aşeze tocmai cele trei căpietenii cu ar- năuţii lor şi foarte puţini panduri **

Acţiunea eteristă de intimidare a lui Tudor, înainte de intrarea în Goleşti, a eşuat. Şi nu numai fiindcă forţele erau disproporţionate, cît mai ales pentru că trupa, cu comandanţii săi[2],

a fost credincioasă comandantului suprem : cînd, înainte de a ajunge la Goleşti, pandurii s-au aflat faţă în faţă cu eteriştii comandaţi de Nicolae Ipsilanti şi Iordache Olimpiotul, „Tudor" — relatează „aghiotantul[0] său M. Cioranu —, „nepierzîndu-şi cîtuşi de puţin curajul, a început singur a comanda, la al căruia glas pandurii singuri trăgeau tunurile cu piepturile lor, şi <Tudor>, aşe- zîndu-i în două coloane, cu artileria la mijloc, a poftit pe domnul <N.> Ipsilant şi Iordache a-şi încerca norocul..."

Soluţia de eliminare prin forţă — de fapt, prin încercare de intimidare — a lui Tudor eşuase, dar *complotul eterist* îşi urma planul diabolic.

Era în ziua de miercuri 18/30 mai cînd Tudor a acceptat în- tîlnirea propusa de Iordache Olimpiotul. Au fost luate, de ambele părţi cele mai atente măsuri de siguranţă — dovadă de totală neîncredere reciprocă —, condiţii în care Tudor şi Iordache, numai ei doi, s-au întîlnit în faţa oştilor aflate în dispozitiv de luptă, cu gărzile personale la 30 de paşi înapoi. *„Pe cîtă vreme au ţinut întrevorbirea lor, nu se auzea nimic din cele ce vorbia' ei. Puştile de la amîndouâ escortele au stătut ridicate şi gata de a face focuri",* — relatează scene trăite acelaşi martor ocular, „aghiotantul" Mihai Cioranu, care încă adaugă că în spatele gărzii personale a comandirului lor „stau şase guri de foc cu

---

din urmă îi scria lui C.D. Aricescu în 1873 — era şi „răcirea multor căpitani de panduri, faţă de Tudor, datoriei severităţii sale şi mai ales a pedepselor cu moartea pe care le aplica (Arh. St. Buc., fond. Saint-Georges, inv. 1126, pachet III, doc. 14, f. 6—9).

1 N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 200, 291 (Chiriac Popescu) şi 291 (M. Cioranu.

2 Iordache Olimpiotul, care conducea forţele eteriste „de intimidare", şi <are îl cunoştea pe Tudor, a înţeles aceasta repede. Tudor verificase credinţa majorităţii covîrşitoare a căpitanilor : la poşta Cîrcinovului — relatează martorul ocular, „aghiotantul" Mihai Cioranu —, după ce fuseseră spînzuraţi încă doi panduri vinovaţi de jaf, toţi căpitanii (afară de 4: Ioan Oarcă, Ghiţă Cuţui, Ene Enescu şi Ioan Urdăreanu) au dat „înscris*, la cererea lui Tudor, că garantează cu viaţa daca se vor mai întîmpla „hoţii* din partea trupei (*Ibidem,* p. 291).

fitilurile aprinse, gata a face foc în momentul cînd ar fi văzut cea mai mică violenţă asupra persoanei lui Tudor" [1].

Mimînd buna înţelegere, probabil cu jurăminte şi promisiuni viclene [2], Iordache cu eteriştii săi s-au retras spre Piteşti, iar Tudor, cu „Adunarea", a făcut etapă de marş la Goleşti.

Aci, la Goleşti, a fost desăvîrşit complotul eterist, pregătit cu minuţiozitate de la început, de cînd a pornit revoluţia la Padeş, şi Tudor Vladimirescu a fost ridicat de eterişti din faţa taberei sale, în condiţii ce încă ridică semne de întrebare cercetătorilor.

Cum am spus, în casele din curtea Goleştilor, Tudor a admis să se aşeze comandanţii de arnăuţi, cu subordonaţii lor : Hagi

1 *Ibidem,* p. 292.

2 Era exclus ca Tudor să le creadă, dar era important şi pentru el că nu se ajunsese la un conflict care l-ar fi reţinut în loc şi i-ar fi uzat forţele, cu siguranţă ar fi produs şi complicaţii politice şi chiar militare, căci turcii îşi continuau înaintarea. Tudor îşi putea continua retragerea pe direcţia stabilită — şi acesta era pentru el cel mai mare câştig.

Prodan, D. Macedonschi şi căpetenia bulgarilor, „ţarul" Alexandru Pavlovici. In foişorul de la intrarea in curte s-a stabilit Tudor, desigur cu garda sa In spaţiul uşor frămîntat care pornea din faţa curţii Goleştilor se desfăşură „lagărul pandurilor" [1].

Era în noaptea de vineri spre sîmbătă, 20.V/1.VI—21.V/2.VI cînd s-a petrecut unul din cele mai dramatice episoade ale începutului de istorie modernă a românilor: *un complot pregătit îndelung şi cu minuţiozitate,* cu o viclenie şi un sadism care s-au întrecut pe sine, dar care acuză pe autori în faţa istoriei obiective, a putut să reuşească într-un *moment psihologic greu,* greu de reproşuri şi pentru unii români — oricît de puţini vor fi fost în preajma comandantului lor şi au înţeles ce se pune la cale — care n-au ştiut, atunci, să-l depăşească, dejucînd complotul; plin totodată de învăţăminte dintre acelea care au chemat pe oamenii pămîntului la meditaţii şi la judecam de maximă răspundere pentru prezentul şi pentru viitorul vieţii şi al ţării lor.

Şi totuşi, observarea atentă şi analiza ştiinţifică a izvoarelor revoluţiei, cunoscute pînă acum, ca şi luarea în consideraţie mai ales a vieţii politice din cele două ţări române din vremea domniilor fanariote, ne-au condus la concluzia că în dramaticele zile petrecute Ia Goleşti (între 19—21.V/31.V—2.VI), Tudor Vladimirescu nu a fost ridicat din tabără datorită trădării căpitanilor săi, cu atît mai puţin a pandurilor de rînd, ci printr-un complot îndelung pregătit de eteriştii fanarioţi care au acţionat în Principate, acum în Ţara Românească.

Să recapitulăm: Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluţiei româneşti, nu era legat prin nimic de eteriştii-fanarioţi care au acţionat în Principate şi odată cu intrarea în Bucureşti a risipit toate bănuielile, aducînd la cunoştinţa publică poziţia sa independentă. A avut grijă ca, prin aceasta, să nu afecteze — cum spunea el — interesele vreunei puteri „mai înalte*. Lui Al. Ipsilanti îi ceruse imediat să nu intre în Bucureşti, ci să iasă cît mai curînd din Tara Românească, să treacă în Grecia, pentru a duce acolo lupta
— dreaptă! — a compatrioţilor săi. La această poziţie se alăturase şi „vremelnica stapînire". Dar Al. Ipsilanti, datorită aventura politice şi militare în care se lansase, gravelor greşeli comise, n-a mai putut trece în Grecia (dacă aceasta îi

1 N. Iorga, *Izvoarele.-,* p. 292.

era cu adevărat intenţia l)> după „dezavuare*. A rămas în Ţara Românească (în tunP pe alţi eterişti se comportau ca nişte invadatori în Moldova!), stabuindu-şi „Statul Major“ la Tîrgovişte şi, încurajaţi fiind acum — pe (ăi greu de controlat, dar sesizabile totuşi în izvoare

— de cei care îşi urmăreau tradiţionale interese la Dunărea de Jos ~3~.au adus cauzei româneşti, poporului român, cum am spus, greutăţi şj complicaţii care-i puteau covîrşi posibilităţile de apărare, de conservare politica.

Datorită lor, eteriştilor-fananoţi din Principate, s-a produs invazia otomana.

Ţn momentul invaziei, raporturile conducerii revoluţiei româneşti cu eterişdi-fanarioţi de aci erau cele mai încordate. Toate încercările acestor eterişti de a-şi subordona revoluţia românească, Pe Tudor Vladimirescu, armata pe care acesta o comanda — eşuaseră. Situaţia eteriştilor de aici era totuşi disperată — datorită propriilor lor greşeli în primul rînd —, dar ei continuau să braveze, sfidînd Poarta otomană, ignorînd deliberat că turcii, dacă trec Dunărea, invadează totuşi o ţară care nu era a lor, a grecilor.

Pupă ce a transferat „guvernul provizoriu" al Ţarii Româneşti la Belvedere, lîngă tabăra sa, Tudor Vladimirescu, întărin- du-şi continuu oştirea, a dislocat din Cotroceni în Bucureşti — sub un motiv ce putea tenta pe cei vizaţi — pe Hagi Prodan şi pe D. Macedonschi, cu arnăuţii de sub comanda lor. Iar raporturile lui cu Sava Fochianos, cealaltă importantă căpetenie ete- rista de ad, s-au agravat continuu.

Hagi Prodan şi D. Macedonschi — cei care, să rememorăm, dupa M. Cioranu, *„lucra... necurmat contrarevoluţie împotriva lui Tudor*—> au rămas în Bucureşd, cu forţele lor, pînă în ziua retragerii. „Şi aflîndu-mă şi eu la Sfînta Mitropolie *din Bucureşti,* într-o duminecă (15/27.V — n.n., G.D.I.), la opt ceasuri turceşti dupa prînz, *ne-am depărtat, cu trupul lui Hagi Prodan şi al lui Macedonschi. Am ieşit după podul Caliţei şi am stătut înaintea porţii mănăstirii Cotroceni, unde am găsit pe Tudor cu tot trupul lui aşteptîndu-ne, şi am stătut cu dînsul acolo* pe cîmp *pînă cînd s-au adunat tot trupul,* şi al lui Tudor, *şi al lui Hagi-Prodan, fiind risipit pŢtn Bucureşti*“ —relatează «bulgarul* lui Chiriac Popescu*.

' N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 289; v. şi p. 290; $.n., G.D.I.
Hndem, p. 193 ; s-n., GJDJ.

In momentul reîntîlnirii, ***Hagi Prodan i-a cerut lui . Tudor*** — ne informează Ilie Fotino — ***„muniţiuni de rezbel şi bani pentru lefile neplătite ale ostaşilor de sub dînsul“,*** dar Tudor i-a răspuns că muniţii ***„avea numai cit <î>i trebuia pe***

seama sa*, iar „lada cu bani" — pentru Hagi Prodan, desigur —[k] „o avea Ipsilanti" [1]. Aceste cuvinte îl „indignară aşa de mult" pe Hagi Prodan încît

— scrie I. Fotino mai departe — era să-l omoare pe Tudor chiar atunci, cu mîna sa“. Desigur, multe ar fi făcut lui Tudor eteriştii, dacă ar fi putut! Dar şi acum, Hagi Prodan — notează mai departe autorul nostru filoeterist —, „presimţind... pericolul la care şe expunea — căci Tudor avea de 5 ori aproape mai multă oaste în partea sa —, îşi stăpîni mînia şi-şi amînă răzbunarea j>entru alta ocaziune mai favorabilă" [2]. Şi I. Fotino nu ascunde ca Hagi Prodan i-a „întărîtat" şi pe „ceilalţi şefi de oaste" ai Iui Tudor — dar, să reţinem, ***nu dă nici un nume****!*

Că Tudor se va fi purtat sever şi cu arnăuţii căpeteniilor ete- riste, care-1 însoţeau şi se dedau — deliberat — la jafuri, este foarte probabil, dar că „în fiecare seară" omora „pe cei mai cutezători dintre ofiţerii săi inferiori" —[u este 0] exagerare j>e care autorul filoeterist era interesat s-o facă. Noi ştim, dupa Mihai Cioranu, care era în măsură să cunoască mult mai bine toate acestea, că Tudor, în retragere, de la Bolinrinu din Vale pînă la Goleşti, a omorît, pentru „furtişaguri" mărunte, „cu ştreang şi cu glonţ, douăzeci şi doi de panduri, în vîrsta tinereţii, bravi şi făcuţi pentru război* — şi memorialistul comentează aceasta ca pe un exces inadmisibil *. Ştim şi din alte surse că Tudor a fost sever cu ostaşii de sub comanda sa, cînd aceştia comiteau jafuri de la „fraţii" lor — în numele cărora se ridicaseră —, ajungînd pînă la pedepse capitale. Şi aceasta nu putea sa nu stîmească nemulţumiri, teamă, nesiguranţă, derută — teren favorabil eterişti- lor care complotau.

Altfel însă, ştim că Tudor Vladimirescu — şi nu este o exa- gerare, o probează izvoarele ! — a avut mare grijă de ostaşi, ca orice bun comandant; uneori avea faţă de ei e&ziuni paterne — el, care nu şi-a avut o familie ! Ostaş el însuşi, pandurii erau semenii lui, „familia" lui, viaţa lui, raţiunea lui de a fi, cad fără ei nu putea sluji cauza pentru care, cum spunea, îmbrăcase „cămaşa morţii*. Şi pandurii u cunoşteau felul şi îi a<™l*an ordi-

nele. Ostaşul îl „simţea" pe comandant şi intre ei nu era

1 Ilie Fotino, *Tudor Vladimirescu fi Alecsandru Ipsilanti în revoluţiunea din anul 1821 supranumită Zavera,* trad. de P. M. Georgescu, Bucureşti, 1874,

2 *Ibidem*, p. 143.

nevoie sa _ se schimbe multe vorbe. Înainte de Goleşti, cînd eteriştii i-au ieşit în cale — reluăm după M. Cioranu —, „Tudor... a început singur a comanda ; la al căruia glas pandurii singuri trăgeau tunurile cu piepturile lor" ; „aşezîndu-i în două coloane, cu artileria la mijloc, <Tudor> a poftit pe domnul <Nicolae> Ipsilant şi Iordache a-şi încerca norocul* '. Deţinem, prin Chiriac Popescu, şi o preţioasa mărturie a unui pandur bătrîn, care ne permite să apreciem resorturile intime ale unităţii dintre Tudor Vladimirescu şi pandurii săi. După luptele de la Drăgăşani, cînd resturile armatei eteriste îşi căutau scăparea prin munţi, „pe drumul Coziei..., în pădure", Chiriac Popescu a întîlnit un pandur bătrîn şi orb, dar cu auzul bun, cu care a avut un dialog instructiv pentru chestiunea ce discutăm aici. Bătrînul pandur l-a întrebat: „«Adevărat este că s-a prăpădit Tudor ?». Şi primind răspuns afirmativ, a zis: «**S2** ***ştii, fătul mieu, că fără Tudor nu veţi rămînea in ţară, de astăzi încolo, nici şapte zile, căci numai el cunoştea duhul pandurilor şi putea a li ţinea cîrma lor, dar, de este dînsul (cu) adevărat pierit, vor fugi toţi pandurii pe la casele lor şi voi fără pandurii noştri nu puteţi stărui in ţară, ci veţi risipi pe la alte ţări străine. Aceasta veţi vedea foarte curînd***»" [1] **.**

Oricum, însă, severitatea excesivă şi m>ai ales pedepsele capitale din ultimele zile, speculate din plin şi de complotişti, au generat derută şi, poate, chiar adversitate printre unii subordonaţi ai lui **Tudor.**

Cum am arătat deja, la Cîrcinov Tudor a luat „înscris* de la căpitani (afară de 4, care au refuzat să-i dea „înscris") că nu vor mai tolera furturile, fie şi mărunte, iar înainte de intrarea în Goleşti, la întîlnirea cu Iordache Olimpiotul, cum s-a văzut, a putut verifica, practic, nivelul excelent de disciplină ostăşească şi combativitate a căpitanilor şi a trupei: era clar pentru eterişti că pe calea forţei nu vor ajunge la scop ; viclenia cea mai rafinată le rămînea singura cale.

Şi atunci eteriştii au luat toate măsurile pentru *desăvîrprea complotului* în acest chip. Mai întîi, an reuşit o excelente dispunere în curtea Goleştilor, cum am arătat. Au continuat diversiunile între panduri. De aceea Tudor era *„foarte înăsprit asupra grecilor*[m] — depune mărturie Ştefan Scarlat Dăscălescu, care l-a

1 *Ibidem,* p. 221 ; s.n., G.D.I.

vizitat la Goleşti în zilele amintite — şi spunea *„Ca are să-i nimicească, pentru că s-au arătat vicleni ţi s-au încercat a-i debanda oastea“* Complotiştii au colaborat, desigur, cu unii din cei nemulţumiţi de severitatea lui Tudor[1].

Era în noaptea de 20 spre 21 mai/l spre *2* iunie, cînd Tudor, verificînd personal străjile, dugă obicei, hotărîse să-i pedepsească pe cei 4 căpitani ce refuzasera sa-i dea „înscrisul” la Cîrcinov, dar n-a reuşit decît să spînzure pe căpitanul loniţă Urdăreanu [2].

A fost un moment psihologic greu, o noapte de coşmar, care a servit cum nu se putea mai bine cauza eteriştilor. Pandurul, în toată frumuseţea lui omeneasca, aţîrna de una din sălciile de pe muchea dealului din faţă, la lumina focurilor „lagărului". Scena era de natură să impresioneze profund, să inoculeze teama, dacă nu să şi zdruncine încrederea multora, panduri şi căpitani.

Tudor „s-a suit iarăşi în chioşcul de deasupra porţii" [3], în timp ce căpitanii eterişti au rămas să „lucreze". A doua zi era Sfîntul Constantin şi Elena, sărbătoare respectată şi praznuită la români. In două locuri, I. P. Liprandi menţionează ca, în vederea reuşitei complotului, „oamenii pe care <D.> Macedonschi nu se putea baza au fost învoiţi de către acesta să meargă la ^treburile lor la Piteştii" \ Dacă I. P. Liprandi se referă la căpitanii de arnăuţi, subordonaţi lui D. Macedonschi, aceştia puteau f, „învoiţi", deliberat, cum scrie autorul. Dacă însă se referă la căpitanii de panduri, pe ei nu-i putea „învoi" D. Macedonschi ; cel mult le putea „sugera", „prietenește" şi „filantrop", „dezinteresat" — aşa, „într-o doară" — să-şi „petreacă" o zi de praznic „la oraş", după atîtea luni de tabără militară ! Şi I. P. Liprandi adaugă că „lîngă locuinţa Iui Tudor (în curtea Goleştilor — n.n., G.D.I.) se afla numai căpităniа lui Hagi Prodan, alcătuia toată din sîrbi (pînă la 300 de oameni)" *. A fost o fatală scăpare din vedere a coman- <iirului, care altfel dovedise că ştia să sesizeze totul cu o mare repeziciune. Nu dăduse atenţie acestor „detalii" ale complotului ce se pregătea. N-a

1 *D.I.R., 1821,* V, p. 426 ; informator, I. P. Liprandi.

2 Reţinem, după M. Cioranu, care-1 însoţea pe Tudor — atunci, în acea noapte — la controlarea străjilor (N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 29)).

3 *Ibidem.*

» *D.I.R., 1821,* V, p. 301 ţi 427.

[1] *Ibidem.*

gîndit, pur şi simplu, că eteriştii care-l însoţeau, puţini, ar putea pune ceva la cale împotrivă-i. iar cu acei „războinici" care se retrase seră deja la Piteşti se „împăcase" ; dar se împăcase în faţa tunurilor în poziţie de tragere şi cu fitilele aprinse... Hagi Prodan îi datora viaţa, din zilele încercării de asasinat de la Ţînţăreni. Dar Hagi Prodan era un om „hoţos şi viclean", fără scrupule... Cu D. Macedonschi, Tudor nu avusese vreo „ciocnire", iar Alexandru Pavlovid, „ţarul bulgarilor ce însoţeau „Adunarea", nu prea ieşise din anonimat.

Ştim şi de la M. Cioranu că în jurul foişorului, în acea noapte de coşmar, s-au adunat căpitani de-ai lui Tudor, „revoltaţi de moartea Urdăreanului". D. Macedonschi a apărut între ei, conti- nuînd a-i deruta. Acei căpitani i-ar fi jurat lui credinţă — şi cu acest „răspuns hotărîtor" D. Macedonschi a pornit în goana calului, în acea noapte, la Piteşti, la Iordache Olimpiotul[1]. Şi M. Cioranu scrie mai departe despre un fel de „conjuraţie" a căpitanilor contra lui Tudor. S-ar putea să fi scris astfel pentru a se dez- vinovăţi el însuşi, care zice că avea patul lîngă foişor şi zice că a auzit tot. Este destul de palidă totuşi încercarea de dezvinovăţire, Caci după regulile ostăşeşti ale taberei, păzite cu străşnicie pînă aci,, fiecare trebuia să se afle la locul lui. Or, în relatarea lui M. Cioranu, nu apare garda personală a lui Tudor, în acea noapte, ci doar santinela de la uşa acestuia şi care primise porunca (Cioranu nu spune de la dne!) „că de va ieşi Tudor afară din chioşc pînă a nu se face ziuă, să dea să-l omoare"[2]. Oricum, relatarea lui Mihai Cioranu, poziţia şi postura lui, aşa cum apare în propria relatare, ridică unele semne de întrebare[3].

Dincolo de comentarii şi presupuneri, ca şi de unele tirade puse in gura personajelor — elemente pe care „chestionarul de sinceritate **şi** exactitate" al criticii de text le respinge la o simplă lectură —, reţin atenţia unele „scăpări", unele relatări nedeliberate ale lui Ilie Fotino — autor aflat în situaţia de a cunoaşte bine unele scene şi unele documente.

Dacă la M. Cioranu nu apare, în ceasurile complotului de la Goleşti, garda personală a lui Tudor, cu Chiriac Popescu, şeful ei (şi nici în dialogul închipuit de acesta din urmă, ca formă de redactare a memoriilor, nu apare !), la Ilie Fotino garda este menţionata. Unde era garda lui Tudor şi mai ales de ce n-a intervenit ? Cine dăduse

poruncă santinelei de la uşa lui Tudor — după Cioranu — să-l omoare pe „comandir", dacă va mai ieşi din camera

' N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 295.
Ibidem.
V. şi M. T. Radu, *op. cit.,* p. 504 şi urm.

sa din foişor în noaptea aceea ? De ce „aghiotantul" M. Cioranu n-a putut — cum se scuză el — să-i aducă la cunoştinţă lui Tudor cele pe care le-a văzut şi le-a auzit — cum tot el spune — că se pun la cale ? Va fi fost imobilizat? Cumpărat? Implicat în complot ? Nici el nu ne ajută să aflăm ceva pozitiv şi nici pe baza altor documente încă nu putem formula un răspuns.

După M. Cioranu, ar fi fost, împotriva comandantului lor, o „revoltă" a căpitanilor lui Tudor, adunaţi în jurul foişorului în care acesta se odihnea „liniştit" (după ce verificase străjile şi spîn- zurase pe Urdăreanu). Oare, de ce nu erau la locurile lor, după regulile ostăşeşti ? Oare, chiar erau în jurul foişorului ? Sau *alţi* „căpitani", încartiruiţi în casele din spatele foişorului, mişunau şi „lucrau" în preajma locuinţei lui Tudor ?

Ilie Fotino ne ajută să înţelegem, „scăpînd" o informaţie pe care era în măsură s-o cunoască bine. Dacă, după Cioranu, D. Macedonschi — apărut subit printre cei care se strînseseră lîngă foişor — a luat „răspuns hotărîtor de la căpitanii pandurilor" că-1 vor pe el comandant, pe D. Macedonschi, nu-l mai vor pe Tudor şi cu acest răspuns a pornit-o în goana calului, la Piteşti, la Iordache Olimpiotul[1], ilie Fotino scrie că, la un „consiliu" al căpitanilor (nu spune unde s-a ţinut!) s-a redactat un act, o „adresă", semnată — *N.B. 1* — de *„toţi căpitanii serbo-bulgarilor, cum şi ciţiva sub căpitani de panduri*" (s.n., G.D.I.), aceasta a fost „sigilată" şi *„cu într-adins om"* (deci, nu prin Macedonschi) a fost trimisă *„pe ascuns"*, de la Goleşti la Piteşti, lui Iordache Olimpiotul [2]. Autorul filoeterist ştie că Iordache „demult cugeta" să-l prindă pe Tudor şi „pîndea să găsească ocaziunea".,Apreciind-o pe aceasta — continuă Fotino — „mai favorabilă decît vericare alta", îşi asumă cu adevărat un risc mare („unelti" o stratagemă disperată). Anume, a doua zi (21.V/2.VI) luă 30 de „călăreţi aleşi, împreună cu alţi 200 călăreţi de rînd", îi împărţi în grupe şi le ordoni să-l urmeze la Goleşti la un sfert de ora fiecare grup : „să nu sosească deodată cu multă lume şi să deştepte bănuieli din partea lui Tudor"[3]. La intrarea în Goleşti, au fost opriţi, „după regula ostăşească, de străjile lui Tudor", dar — continua Fotino — acesta l-a recunoscut pe Iordache şi ar fi

1 N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 295.
2 Ilie Fotino, *op. cit.,* p. 145—146 ; s.n., G.D.I.
3 *Ibidem,* p. 146.

poruncit să i se lase intrarea liberă. Iordache l-ar fi găsit pe Tudor în foişor, „împreună cu toţi capii oastei şale" şi, „plin de mînie" — scrie Fo-

tino, priceput într-ale retoricii — i-a ţinut un „discurs" menit să-l „zdrobească", moralmente ', încredinţîndu-ne că tot cam aşa a fost înserat „discursul" şi în „ziarele nemţeşti", controlate de el.

Deţinem însă şi o altă relatare — cu unele confuzii de nume, cu' unele uitări, căci este preluată de la sursa primară —, dar reţinem din ea date care, de regulă, nu se uita şi nu se „alterează". Este vorba despre mărturia lui George I. Cacaleţeanu, fiul lui Ia- nache Cacaleţeanu — şeful tunarilor lui Tudor —, consemnată deruda sa, avocatul craiovean Mihai Stă te seu şi transmisă în 1873 lui C. D. Aricescu. Ianache Cacaleţeanu a fost unul din cei mai devotaţi căpitani ai lui Tudor, a fost românul şi ostaşul care, cu multe riscuri şi cu destulă teamă a păstrat pentru posteritate steagul cel mare al revoluţiei, cum am arătat. George I. Cacaleţeanu, ajuns ofiţer în garda civică, uitase «ziua arestării lui Tudor", dar îşi amintea, de la părintele său, că *„într-o dimineaţă, prea de dimineaţă, cum s-ar zice acum pe la 5 ore*[4]*,* s-au zărit, în depărtare, venind la Goleşti, 6 căruţe de poştă cu cîte 4 cai fiecare şi „pline de oameni". Un căpitan l-a anunţat pe Tudor. Acesta a ordonat să le oprească şi sa le cerceteze. I s-a adus răspunsul că este un căpitan eterist, Farmache (aşa reţinuse — sau făcea confuzie ? noi ştim că era Iordache — fiul fostului şef al tunarilor), *„trimis de Ipsilante, dorind a-i vorbi ceva în secret*[a]*.* Tudor — se continuă relatarea — „era neîmbrăcat bine", „bea cafeaua şi ciubucul său ; nu era armat şi la acesta veste îngiură pe Farmachi, ordonînd apoi să-l introducă". Suita căpitanului eterist a rămas afară, *„subt arme, ţiindu-le cam ascunse*". „Oamenii lui Tudor, între care era şi <Ianache> .Cacaleţeanu bătrînul, erau înăuntru". Deci, abia trezit, încă neînarmat, Tudor ţinea, poate, sfat cu ai săi. Şi relatarea continuă. Căpitanul eterist „esprimă dorinţa sa către Tudor *d-a fi singuri, ca să potă vorbi între 4 ochi.* Tudor ordonă celor prezinţi să iasă, ceea ce şi făcură". Deci, pe nesimţite, dacă lucrurile s-au petrecut aşa, din greşeli în greşeli — mărunte, dar se adunau ! — complotul îşi urma calea, fără a fi intuit de Tudor. „Şi după ce ieşiră căgitanii lui Tudor, peste cîteva momente" eteratul „crăpă uşea, bagă capul şi, făcîndu-se ca cum s-ar adresa către oamenii d-afară, le zice : «Domnul Tudor porunceşte să plecaţi, ^ca să ne lăsaţi singuri, avînd

tainã». Ded, studiind rapid numărul şi tăria celor abia ieşiţi, căpitani ai lui Tudor, într-o clipa de nebăgare de seamă a celui găsit în „ţinuta" prea mati-
nală, pe care şi-o permitea cu ai săi, poate chiar cînd acesta se echipa grăbit şi îşi punea armele — ştim din alte surse că i s-au luat ulterior armele! —, poate cu vorbă şoptită, ca de „tainã*, dar suficient de tare să ne aurit în afară, a pronunţat un consemn, menit să ajungă şi la ai săi. Aşa relatează şi Cacaleţeanu: „Acesta — fraza scurtă a eteristului (n.n., G.D.I.) — era un cu- vînt d'ordine (mot d'ordre); şi oamenii lui Farmachi, care erau afară, la uşă, se adresară către păzitori (santinelele lui Tudor) şi le spune că nu mai este trebuinţă să stea acolo — şi să pleceLocul santinelelor lui Tudor „l-au luat oamenii sau neferii[a] căpitanului eterist. Astfel, Tudor era bine păzit. Pe cît ţinea minte fiul, de la tatăl său Ianache, „santinelile erau două sau trei rînduri, puse la diferite locuri". Deci, nu era numai santinela de la uşa lui Tudor, de care vorbeşte M. Cioranu. Şi fazele complotului se succed fără „defecţiuni". Fiul reţinuse de la tatăl său că, astfel, căpitanul eterist, îndepartînd pe căpitanii lui Tudor, punînd pe neferii lui în locul santinelelor din jurul foişorului, pe tăcute — dar aşa, „într-o doară", fără ostentaţie, însă sub pretextul, bine studiat, al cuvîntului „de taină" pe care l-ar avea cu Tudor —, astfel, deci, *căpitanul eterist „avea sub puterea sa pe Tudor*. „Cu toate acestea* — continuă sursa noastră —, *nu-l amenința sever şi căuta să-l asigure că dupe ce se va înţelege cu Ipsilante, va reveni*".

Era şi aceasta o soluţie: „înţelegerea" cu Ipsilante. Ea nu putea fi decît una de subordonare faţă de şeful Eteriei sau, în orice caz, de cooperare, cu care Tudor însă nu fusese de acord şi cu atît mai mult nu putea fi acum. La noua întrevedere pe care — sigur — au avut-o la Tîrgovişte, lui Tudor i se va fi cerut aceasta şi un răspuns dur i-a atras mînia impulsivei şi arogantei beizadele fanariote, care, avîndu-1 în mină, a poruncit ca Tudor să fie ucis. Intrerupînd puţin sursa noastră, consemnăm că von Miltitz, reprezentantul Prusiei la Constantinopol, transmitea la 13/25 iunie : „Se dau asigurări că Tudor Vladimirescu *a ete mis ă mort par ordre du prince Y psilanti, aupres duquel il s'etait rendu, pour lui ţaire des reproches sur Findiscipline de ses troupes...***\

Revenind la relatarea lui Cacaleţeanu, reţinem că şeful tunarilor ieşise din foişor, unde Tudor rămăsese, practic, în

mîna căpeteniei eteriste, iar „*cînd a venit să-l vază, era arestat, dar nu pornise*[m]. Nici din această relatare — care reţine dezaprobarea şi chiar ostilitatea căpitanilor faţă de Tudor, datorită severităţii lui excesive (»Erau toţi şefii — afară de prea pudni — contra lui Tudor", •ar Cacaleţeanu şi „cei care mai rămăseseră ataşaţi lui Tudor... mi mai cutezau să se opue, căci le era teamă să nu se facă, ca sa zic aşa, un rezbel civil între fraţi*) —, nu reiese, ded, nici din această relatare, că, totuşi, aed „şeri“ ostili lui Tudor erau de faţă. Iar dezaprobarea lui Cacaleţeanu faţă de severitatea excesivă, din ultimele zile mai ales, a lui Tudor, este mai mult o mîhnire că Tudor. aluneca în această greşeală fără ca dneva să-l mai poată corecta, să-i mai poată atrage atenţia fără a înfrunta cl însuşi riscul, uneori suprem; mîhnirea că, procedînd astfel, Tudor îşi submina singur poziţia, poate fără să-şi dea seama, iar consednţele — ceea ce era cel mai grav! — nu-1 priveau numai pe el personal, d era vorba de soarta oamenilor, de cauza revoluţiei şi a ţării. Era, la căpitani precum Cacaleţeanu şi ceilalţi, majoritatea covîrşitoare, o durere — din păcate, fără putinţă de exprimare, afară de cazul unei izbucniri riscante sau al unui gest necugetat — că mai marele lor nu vede ceea ce era de domeniul evidenţei elementare.

întrerupînd din nou sursa noastră, reţinem că, după M. Ray- baud (apud. M. T. Radu, *op. cit.,* p. 471) şi după Ilie Fotino, discuţia cu Tudor, inclusiv arestarea şi pregătirea pentru plecare, a avut loc într-o încăpere închisă, într-o „sală de şedinţă* (Ray- baud). Or, după Ilie Fotino — care putea cunoaşte mai bine decît alţii unele detalii — pe care ^imprudent ?) le „scapă" (sau deliberat, din vreo adversitate faţa de Iordache) —, reţinem că Iordache Olimpiotul (la el, acesta este !), după ce şi-a terminat „discursul*, *„se prefăcu* a se adresa şi către *căpitanii presinţi“* spre a lua asentimentul pentru mergerea lui Tudor la Al. Ipsilanti. Notînd răspunsul afirmativ al *căpitanilor prezenţi* — fără a nominaliza, acum, pe vreunul (iar mai înainte considera căpitani ai lui Tudor pe D. Macedonschi şi pe Hagi Prodan, fără a da alte nume!) —, autorul filoeterist mai „scapă" un detaliu, într-o notă infrapaginală: *„Nu încape îndoială că Olimbie, temîndu-se de vreun măcel din partea guardiei şi intimilor Im Tudor, se ferea ■de verice asprime fi întrebuinţa această stratagemă diplomatică, sigur fund fi de consimţămîntul subalternilor săi, după însciinţarea ce aceftia-t trimiseseră;* căci altfel, l-ar fi putut

udde şi însuşi cu mîna sa, dar atund şi-ar fi expus şi el viaţa în pericol* '.Or — să

rememoram, tot după I. Fotino —, acea „înştiinţare" a *„subalternilor săi"* fusese semna» de *„toţi căpitănii serbo-bulgarilor*" şi de „cîţiva subcăpitani de panduri" | de al căror consimţămînt Iordache era sigur — şi doar „se prefăcu" a li se adresa ! Chiar dacă au fost de faţă şi căpitani ai lui Tudor (precum I. Cacaleţeanu, revenit între timp) — reveniţi şi lăsaţi să intre în camera lui Tudor, pentru a nu trezi bănuieli —, aceştia erau, oricum, în vădită minoritate şi puteau provoca, cel mult, un măcel, în care ar fi pierit cu toţii, inclusiv Tudor — după regulile dure ale comploturilor din toate timpurile. Am reţinut că de o asemenea eventualitate — care nu le-ar fi convenit! — se temeau şi eteriştii şi de aceea n-au fost „prea aspri" cu Tudor.

Revenim la relatarea lui Cacaleţeanu, din care rezultă prezenţa unor intirni ai lui Tudor, în final (de la M. Cioranu reţinem că venise şi el după înmormîntarea lui Urdăreanu, desfăşurată cu onoruri militare) : „Tudor <î>şi simţi poziţia sa şi, chemîndu-i pe cei mai intimi lui, le zise: «Ei <î>mi promit că o să mai reviu, dar văd eu ce gînd au ei cu mine». A dat apoi lui I. Cacaleţeanu inelul, spunîndu-i (modernizăm puţin grafia lui M. Stă- tescu) : „Păstrează acest inel ca semn de prieteşugul meu, ca să mi-1 dai cînd ne vom întilni, dacă va voi Dumnezeu să mai trăim. <Î>1 am de la părinţii mei". Apoi a ordonat ca „bagajele sale" să-i fie duse „la casa sa". Sabia a luat-o I. Cacaleţeanu dintre armele Iui Tudor, cînd i-a ridicat bagajele şi, împreună cu steagul „şi alte lucruri", puse într-o ladă, le-a expediat la moşia sa Tîmbureşti (Doi j) [1].

După M. Cioranu, reţinem o altă variantă a scenei

1 Întreaga relatare consemnată de M. Stltescu — Arh. St. Buc., fond. S.i'nt Georges, înv. 1126, pach. III, doc. 14, f. 1 şi 72—78.

finale. El ne relatează că atunci cînd a venit de la înmormîntarea lui Urdăreanu (şi totuşi, biserica era şi este peste drum de foişor, în dreapta !), „căpitan Iordache , cu delibaşa Mihale, cu Ghencea, cu Farmache şi cu vreo douăzeci şi cinci de amauţi după dînşii (vezi cei 30, foarte siguri, menţionaţi şi de I. Fotino — n.n., G.D.I.), se urcaseră în chioşc la Tudor. Aci, după ţeremoniile obişnuite, l-au întrebat Iordache pe Tudor cu ce cuvînt a spînzurat pe Urdăreanu şi douăzeci şi cinci panduri, din Bucureşti pînă la Goleşti. Tudor i-a răspuns că se află cu sabia sa în patria sa. După oarecare discuţie l-a întrebat iar Iordache cu ce cuvînt a trimis cărţile la turci". (în notă, Cioranu arată că la Călăraşi arnăuţi ai lui Ior-

dache prinseseră pe Borănescu cu scrisori de la Tudor către paşa de Silistra). „Tudor a cerut ca să i se arate scrisorile. Căpitan Iordache le arătă ţi Tudor nu-şi tăgădui iscălitura, decît a răspuns că îşi va da cuvîntul atunci cînd va trebui şi către persoanele competente a-l întreba. Căpitan Iordache — continuă M. Cioranu —, după acest răspuns, ieşi afară şi arătă scrisorile lui Tudor căpitanilor şi pandurilor, zidndu-li : «Iacă faptele părintelui nostru ! Iată planurile şi credinţa comandirului vostru ! Cunoaşteţi dar chiar din scrisorile lui că nu vă omora în zădar; voia a omorî pe cîţi va putea el, iar pe cîţi nu va putea să vă dea în mîmle turcilor ca să vă omoare ţ>ăgînii. Aşadar — ar fi continuat Iordache —, pe cine primiţi sa aveţi comandir peste dumneavoastră de astăzi înainte ? Tot pe dumnealui Tudor Vladimirescu sau pe gospodar Machedonschi şi pe gospodar Hagi Prodan ?». Căpitanii şi pandurii — continuă M. Cioranu —, oameni proşti şi supăraţi pe nechibzuita asprime a lui Tudor, au început să strige cu toţii într-o glăsuire: «Ba pe gospodar Machedonschi şi pe gospodar Hagi Prodan ! Iar pe slugerul Tudor nu-l mai voim !». Atunci, căpitan Iordache, intrînd la Tudor i-a cerut armele. Tudor — încheie M. Cioranu relatarea acestei scene finale de la foişor —, văzîndu-se părăsit chiar de ai săi, a dat armele. La scara i s-a tras calul său ca să încalece, dar căpitan Iordache n-a primit, ci a poruncit de i-a tras un alt cal, ai cărui dîrlogi îi ţinea Ghencea, iar Tudor, ţiind numai de căpăstru şi înconjurat de arnăuţi, luă drumul spre Piteşd“

Prin urmare, reţinem, după toate sursele, că Tudor a

fost făcut prizonier, de eterişti, înlauntru foişorului şi n-a mai fost scos afara decît pentru a fi pornit la Piteşti, sub pază sigură, refu- zîndu-i-se (după Cioranu^ chiar calul propriu, precum haiducului Corbea din baladă ; dupa I. Fotino, a fost pus într-o căruţă de poşta (cu care venise Iordache şi arnăuţii săi în Goleşti).

Oricît de rapid s-a acţionat, şi deşi era sărbătoare (Sf. Constantin şi Elena), .lagărul pandurilor* începuse să se mişte, mai ales ca — după M. Cioranu — în zorii zilei se desfaşurase (Cioranu scrie că din ordinul lui Tudor) înmormîntarea lui Urdăreanu, cu paradă militară ; chiar dacă a fost făcută (fin ordinul lui Tudor —- şi n-a fost o diversiune pusă la cale tot de eterişd, cu complicitatea aghiotantului, trimis s-o conducă (de ce tocmai el ?) —, înmormîntarea a servit bine complotul eterist, căci a abătut atenţia

de la foişor, sporind totodată teama şi nemulţumirea faţă de Tudor. într-o asemenea situaţie — reţinem, dupa M. Kaybaud —, Iordache, sesizînd pericolul, ar fi avut o «inspiraţie* de moment: „Iordache ieşi brusc din sala unde se ţinuse şedinţa, strigînd pandurilor care începeau să se agite: «Copii, vin turcii, să mergem în întîmpinarea lor». Şi, încalecînd, se îndepărtă, lasîndu-i (pe panduri) într-o stare dc uimire şi dezorientare" \ Mai reţinem un detaliu, după I. Fotino. Cînd se făceau pregătirile de plecare, Tudor, „preîmblîndu-se prin camera sa" (unde era, deja, prizonier !), „îşi aruncă ochii pe fereastra* şi văzu cum *ostaşii lui Iordache „luaseră, cu repeziciune tunurile fi erhăriile fi că unii dintrînfii năvăleau în pilcuri pe scara chioşcului său, înbrîndnd chiar şi strejile de pe la posturile lor".* Tudor *„rămase ca trăznit“* şi *matunci începu să înţeleagă cursa în care cădea.* Autorul scrie ca erau de faţă şi căpitani de ai rai, dar din nou nu numeşte pe niciunul (iar din altă parte ştim că Fotino socotea pe Macedonschi şi pe Prodan drept căpitani ai lui Tudor!), către care Tudor ar fi zis : *„Eu merg unde ziceţi voi; sufletul meu însă presimte un ce rău, care de mi se va întîmpla, sîngele meu să fie asupra voastră şi asupra copiilor voştri“*[1]. Dacă este exactă informaţia relativă Ia scena văzută de Tudor prin fereastra foişorului, atunci avem un argument în plus sa nu credem ca înlăuntru, în foişor, erau căpitani ai lui Tudor, lăsaţi de eterişti; puteau recurge, în tr-o asemenea situaţie, la un gest disperat, care nu convenea nici eterişdlor ; desigur, afară de cazul în care paza, care i-ar fi imobilizat, era suficient de puternică. Citind atent izvoarele, putem accepta că înlăuntru, cu Tudor, se aflau cel puţin D. Macedonschi şi Hagi Prodan, socotiţi de Fotino drept căpitani ai acestuia.**

încercînd — după izvoare — să ne transpunem cît mai exact în acele clipe, gîndim că totul a trebuit să se execute în mare graba din partea eteriştilor, care aveau conştiinţa riscului. Nu era timp de discursuri

1 Ilie Fotino, *op. cit., p.* 151; s.n., GJD.I.

şi de dialoguri prelungite. Aşa încît, pentru final, ni se pare mai verosimilă informaţia lui M. Raybaud (avînd la bază tot surse eteriste) despre acea „inspiraţie'' de moment a lui Iordache. Chiar dacă relatarea lui M. Cioranu ar fi şi ea adevărată (cu ieşirea tai Iordache în veranda foişorul vii), ea se completează cu cea a lui M. Raybaud. Este însă greu de crezut că Ior- dache ar fi ieşit din foişor in faţa, în partea dinspre .lagărul pandurilor". La biserica de peste drum abia fusese înmormîntat Urdă- reanu, cu paradă militară. Era totuşi riscant pentru Iordache să apară în faţa acestor panduri şi căpitani, cu care să angajeze un dialog despre „trădarea" lui Tudor. Dacă a avut loc o asemenea scenă (numai după M. Cioranu ; lipseşte în celelalte relatări), în absenţa lui Tudor (reţinut în foişor, deja prizonier), atunci ea nu se putea consuma decît în partea dinspre curte a foişorului, unde

— cum am văzut — ru erau dispuşi pandurii, ci amăuţii greci de sub comanda lui D. Macedonschi, „sîrbii" lui Hagi Prodan, care deja preluaseră, rapid, paza foişorului, şi bulgarii ae sub comanda lui Alex. Pavlovici. Prin urmare, o scenă — repetăm : dacă a f°stj — regizată şi, firește, desfăşurau cu toata repeziciunea impusa de împrejurări.

M. Cioranu ne relatează în continuare că el (iarăşi: de ce tocmai el ?), după ridicarea lui Tudor din Goleşti, a plecat la Piteşti şi a ajuns seara la locuinţa lui Iordache (casele l»oierului Iancu Mavrodolu), pentru a cere căpeteniei eteriste concursul în vederea încaroruirii oştirii pandurilor. Şi scrie M. Cioranu că, intrînd „în ^ sala caselor" menţionatului boier, „a zărit pe Tudor într-o odaie şezînd pe un pat şi pe Ghencea păzindu-1 cu puşca în mînă, lîngă dînsul, iar căpitanul Iordache se plimba prin odaie*. Din locul în care era, M. Cioranu scrie că ar fi auzit pe Tudor repli- cînd astfel: „Şi ce vreţi de la un om pe care, ***după vicleniile ce le-aţi urmat, aţi întors chiar oştirea lui de l-au dat în mîinile voastre,*** voi, oameni fără căpătîi şi străini cu totul de această ţara ? Gîndiţi-vă singuri voi printr-aceasta la ce căpatîiu o sa ieşiţi ? ***Vreţi să mă omorîţi ? Eu nu mă tem de moarte. Eu am înfruntat moartea în mai multe rînduri. Mai înainte de a ridica***

steagul spre a cere drepturile patriei mele, m-am îmbrăcat cu cămaşa morţii. Turcii sînt în ţară, dar nu sînteţi în stare, şi nu veţi fi niciodată a vă bate cu dînşii cu ispravăApoi, M. Cioranu scrie, într-o frază echivocă sau confuză, că şi-a împlinit .misia" \ Dacă aşa va fi replicat Tudor, atunci, între altele, reiese că regia eteristă a complotului i-a putut lăsa şi lui impresia unei desolidarizări a oştirii sale; deşi prima frază din replica lui Tudor ar putea fi interpretată şi ca un adaos la încercarea subtilă a memorialistului de a se dezvinovăţi.

Din Piteşti, Tudor a fost pornit spre Tîrgovişte a doua zi, 22.V/3.VI, orele 8 dimineaţa, sub paza puternică, prin Văcăreşti şi Cîmpulung, iar pandurii au intrat în Piteşti în aceeaşi zi, însă la orele 14 [1]. La Tîrgovişte, calculînd după I. Fotino, Tudor a ajuns în dimineaţa zilei de 23.V/4.VI şi a fost introdus la Alex. Ipsilanti pe „scara sacră" [2]. Ajuns aci, Tudor — după I. Fotino — ar fi fost judecat şi condamnat la moarte, apoi graţiat şi din nou condamnat la moarte. Prea multe, prea grave şi prea repede petrecute, ca să Ie putem crede !

în Tîrgovişte, Tudor, condamnatul la moarte (dar condamnat nu după „judecata" şefului eterist, ci din momentul ridicării de la Goleşti, victimă a complotului) a fost lăsat, într-una din zile, să se plimbe „liber" prin oraş — „însă tot sub priveghere secretă, ca să nu fugă", adaugă I. Fotino[3]; şi — adăugăm noi — liber, ca să se răspîndească vestea că nu i se face nimic, că este în libertate. între timp, continuîndu-şi marşul, oastea pandurilor se apropia de Olt. Eteriştii, la Tîrgovişte, calculau, desigur, şi

1N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 297 ; s.n., GJD.I.

2 Arogantul şef al Eteriei mai avea acolo, în casele lui Geartol, şi o scară numită „liberă" (de serviciu !). Pe acea „scară* nu intra nimeni „fără voie" — scrie I. Fotino, adăugind că „mulţi din ostaşii eleni mai susceptibili calificau faptul de fanariotism, vanitate, despotism, obstacol al libertăţii etc." (I. Fotino, *op. cit.,* p. 152, s.n.). Prin urmare — daca informaţia lui I. Fotino este exactă —, „în văzul lumii* şi „de ochii lumii*, eteriştii s-au purtat cu multa „diplomaţie" faţă de Tudor — desigur, ca oastea pandurilor să nu afle adevărul.

3 I. Fotino, *op. cit.,* p. 153.

momentul optim pentru a-1 suprima pe Tudor. într-o zi următoare, Tudor, condamnatul la moarte, a fost „invitat" la un „ospăţ, la Mitropolie" — ca să se reţină bine cum petrece el zilele şi nopţile la Tîrgovişte şi să capete consistenţă următoarea minciună, după ce Tudor n-a mai apărut nici la „plimbări" şi nici la „ospeţe", anume, că a plecat în Rusia, dar că se va întoarce.

Dar lui — celui ales de „norodul românesc" pentru a-i fi „chivemisitor în treaba cererii dreptăţilor" — i se apropia ceasul din urmă, calculat cu sadism de asasini.

Relatăm după I. Fotino — mai în măsură decît alţi autori să cunoască asemenea „detalii". După menţionatul „ospăţ" de Ia Mitropolie, pe la miezul nopţii, cînd s-au risipit musafirii, urmîndu-se instrucţiunile lui Al. Ipsilanti, Vasile Caravia — „monstrul de la Galaţi*, un beţiv notoriu, vinovatul direct şi principal, apoi, pentru masacrarea mavroforilor greci la Drăgăşani —, Gherasim Orfanos, Constantin Cavaleropulos (-adjutantul" lui Ipsilanti^ şi „Gomovschi polonezu" l-au luat pe Tudor — aşa, „într-o doara“ !

—_ „ca să facă (la miezul nopţii! — n.n., G.D.I.) o preumblare prin oraş, şi se duseră cu vorba pînă afară din Tîrgovişte, în dosul Mitropoliei, aproape de o grădină zisă a lui Ciocîrlan, unde erau trimişi mai dinainte doi ostaşi cari săpau o groapă într-un şanţ" *

Intrerupînd puţin sursa noastră, apreciem că, poate în drum, într-un loc dosnic, apropiat de cel al martiriului, s-a putut petrece o scena — transmisă de Nicolae Popescu din Muşeteşti, care o reţinuse de la Chiriac Popescu —, scenă care merită a fi reţinută de noi toţi pentru dramatismul ei şi mai ales pentru vorbele pe care le-ar fi rostit Tudor, conştient că este dus la moarte.

Nicolae Popescu «fin Muşeteşti îi scria lui C.D. Aricescu, la

4 aug. 1872, că după moartea lui Tudor a venit la Braşov Chiriac Popescu, „spuind episcopului (Ilarion) şi la toţi chiar, că pe Tudor, din porunca lui Ipsilantu, l-au scos noaptea căpitanul Vasile Caravia din Mitropolia Tîrgovişti(i), unde era arestat, şi l-au dus, împreună cu alţi arnăuţi, pe iazul mori(i), unde, din porunca lui Caravia, amăuţi(i) au înfipt suliţele în spatele lui Tudor, care au căzut în brînci, zicînd aceste cuvinte : «*Hoţilor fi tîlharilor, dacă sînteţi oameni vrednici, duceţi-vă şi v3 bateţi cu turcii şi-i scoateţi din ţara, dara nu ch mine, un om dezarmat. Şi să ştiţi că trupurile voastre o să le mănmce cîiniţi) Ţăriţi) Româneşti şi păsările prin munţi»“?.***

Poate n-a fost ultima scenă, cum se arată în izvorul citat. Este de crezut că ultima a fost cea relatate de I. Fotino, după care continuăm. Unul din gropari, cel desemnat a-i fi călău — Nicolas Pargas, să i se cunoasca şi lui numele —, s-a apropiat de Tudor, „cu un satir în nună", zicîndu-i să-şi facă, după uzanţă, „ultima rugăciune*. După zile şi nopţi de chin[3], dar mai ales de coşmar — comparabil, în istoria de pînă atunci a românilor, numai cu acela al lui Constantin vodă Brîncoveanu —, Tudor era, desigur, istovit cu totul. A mai putut — şi a mai dorit, poate — să rostească în faţa asasinilor — „cu voce tremurătoare", notează I. Fotino, —, o replică scurtă, din acelea pe care i le cunoaştem, ieşită din străfunduri, ca un ecou lăuntric, pentru sine : „Omoa- ră-mă, să scap“. „Şi punîndu-şi mîinile pe obraz, îndată fu decapitat de călău... Corpul lui fu aruncat în groapa care era deja pregătită şi acoperit cu pămînt şi cu pietre" [1] — încheie I. Fotino relatarea unuia din cele mai tragice episoade din istoria românilor, iar noi, azi, din decenţă şi respect pentru memoria celui care a suferit atunci martiriul, ne abţinem să reproducem şi tirada ostentativ eroică cu care autorul filoeterist îşi încheie fraza.

1 I. Fotino, *op. cit.,* p. 153. Despre topografia locului asasinatului v. Ridu Gioglovan, *Unde a fost ucis Tudor Vladimirescu?,* în »Acta Valachica*. Tîrgovişte, 1972, p. 89—100.

Era în noaptea de 27 spre 28 mai stil vechi/8 spre 9 iunie stil nou 1821.

Notăm ceea ce, poate, intrase şi în stratagema eteristo-fanari- otă, că în noaptea asasinatului oastea pandurilor se pregătea să treacă Oltul, la Drăgăşani, unde o aştepta lupta cu turcii ieşiţi în întîmpinare, la 29 mai/10 iunie, luptă ce nu putea fi evitata.

„Astfel a fost curmată, prin trădare, viaţa lui Tudor, fără nici
o cercetare şi fără nici o formă «de judecată» " — comentează I. P. Liprandi[1]. Iar marele nostru istoric Nicolae Iorga a comentat odiosul asasinat în frazele antologice deja citate (v. mai sus, p. 15]. In scurtele, dar preţioasele însemnări ale modestului popă Ilie de la mănăstirea Butoiul citim : „Şi cu durere de inimă am auzit şi am plîns cînd l-au vîndut pe Tudor doi căpitani[2] ai săi, de l-au tăiat noaptea. Şi am mers cu părintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Şi plîngea lumea şi părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept şi da crucea la norod de se-nchina. Şi multă jale era pe noi toţi. Iară turcii veniră şi ei în ţară ca să jefuiască şi să omoare pe zavergii lui Ip- silant, care acum jefuia fără păcat" \

1 *D.I.R., 1821,* V, p. 303.

2 Popa Ilie îi putea avea în vedere pe D. Macedonschi şi pe Hagi Prodan, care lăsaseră impresia că ar fi fost .căpitani ai lui Tudor", aşa cum îi numeşte şi Ilie Fotino. Confuzia a persistat pînă la apariţia cărţii lui M. T. Radu. La astfel de .trădare* se poate referi fi I. P. Liprandi. Am demonstrat: cei doi, amintiţi, n-au fost .căpitani ai lui Tudor*, ci, fără a fi integraţi organic în .Adunarea norodului*, cu subordonaţii lor, au slujit cauza eteristă.

* *Izvoare narative,* 1821, p. 271.

' V. mai ales D. Berindei şi Tr. Mutaşcu, *Aspecte militare...,* ed. 1973, P- 156 şi urm.

? Chiriac Popescu — N. Iorga, *Izvoarele....,* p. 205.

Ce s-a mai petrecut de aici înainte aproape că nu ne mai interesează. Revoluţia românească din 1821, condusă de Tudor Vla- "jniirescu, practic se încheiase, înfrîntă — şi nu din vina românilor ! Evenimentele, cîte s-au mai petrecut, sînt consemnate atent 5[1] in lucrări recente \ Noi le rezumăm cît se poate de succint în [ec]onomia volumului de faţă.

Pandurii care, după trecerea lui Tudor, cu „Adunarea[4]*, spre Bucureşti, **rămăseseră în Oltenia (în nord, în mănăstirile din munţi**

din Subcarpaţi; pe „traseu" — la Strehaia, Gura Motrului, T'nţăreni ; în zona Craiovei — tabăra de la m-rea Jitianu) *au tjebuit* să angajeze lupte cu detaşamentele turceşti de intervenţie, [ie]$ite în cale, cea mai importantă fiind lupta de la Zăvideni (26.V/ 7-Vl), o luptă inegală în care pandurii lui Ion Solomon, în re- ^[ra]gere spre munţi, au fost înfrînţi, cu pierderi mult mai mari insa din partea otomanilor. Pandurii, scăpaţi din încercuire, au continuat retragerea spre Rîmnicu-Vîlcea, unde I. Solomon, aflînd despre prinderea, apoi despre uciderea lui Tudor, a refuzat să se supună lui Al. Ipsilanti. Trimiţîndu-şi, de aci, pandurii pe la ca- [se]k lor, credinciosul căpitan al lui Tudor a intrat în Transilvania »[c]u cincizeci de voinici". De aci va reveni mai tîrziu în ţară.

Treptat, lipsa lui Tudor a dus la dezagregarea oştirii pandurilor. Al. Ipsilanti a reţinut pentru armata sa cea mai mare şi mai bună parte a artileriei, de asemenea şi din provizii şi muniţii — pe care nu le-a ştiut apoi folosi!

Cînd oastea pandurilor a ajuns la Olt, cu efective încă destul de mari (4 000—5 000 de oameni), s-a aflat că turcii sosiseră deja l[a] Drăgăşani, dar fuseseră opriţi să treacă rîul de două mici detaşamente de panduri. Sub acoperirea unui mic detaşament de 300 d[e] voluntari — care, în noaptea de 27 spre 28 mai st.v. (cînd Tudor era asasinat la Tîrgovişte !), trecînd Oltul, s-a întărit în cîteva case din viile Drăgăşanilor şi a ţinut lupta cu turcii în tot cursul zilei de 28 mai/9 iunie —, *grosul oştirii pandurilor,* ascuns vede- ™ turcilor, a trecut Oltul spre Drăgăşani „fără cea mai mică larmă sau slobozenie de puşti" [2] şi a susţinut, *în ziua de 29 maU 10 iunie, la Drăgăşani, lupta românilor cu turcii.* Lupta a fost considerată ca o victorie, deşi pandurii, lipsiţi de artilerie (cu care Iordache promisese că îi va urma !), au fost nevoiţi să se retragă spre Rîmnicu Vîlcea. Aceştia îşi vor mai aduce apoi contribuţia

în *lupta eteriştilor cu turcii, tot la Drăgăşani, la 7/19 iunie* — de fapt, un adevărat dezastru pentru o armată

neinstruită şi nedisciplinată, pusă sub comanda unor «generali" închipuiţi, precum Caravia şi alţii ca el. Entuziaştii mavrofori au căzut nevinovaţi, „îi sfărîma şi îi tăia (turcii) ca pe nişte miei“ [1].

Cetele de panduri se vor mai regrupa în Oltenia, uneori laolaltă cu cete de arnăuţi care-şi căutau scăparea, susţinînd lupte cu turcii ieşiţi în cale, cea mai importantă fiind lupta de la Slobozia (3 km. S—V de Tîrgu Jiu), luptă în care a căzut prizonier şi Papa Vladimirescu, fratele lui Tudor (împreună cu Ghiţă Haiducul, Papa a fost dus în Turcia, unde i s-a pierdut urma). Resturile oastei pandurilor, urmărite îndeaproape de turci, s-au retras în Transilvania peste muntele Scărişoara, luptele de amploare înce- tînd spre sfîrşitul lunii iulie 1821.

---

1 Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 95. „Bulgarul" lui Chiriac Popescu o comentează astfel: „...Această bătălie n-a fost bătălie, ci urgie dumnezeiască... Neînvoiala ;i vrajba comandărilor lui Ipsilanti care urma între ei din capul locului (= adică: existentă de la început — n.n., GX).I.) au adus acea turb urare şi neorinduială în oastea care, fără a se bate, a dosit toată (lin poziţia bătăliei şi au rămas vrăjmaşii stăpîni ai poziţiei noastre fără trudă mare, şi a tunurilor şi pedenrimii noastre" *(Ibidem,* p. 212). De acest dezastru se fac vinovaţi în primul rînd comandanţii lor, în primul rînd Vasile Caravia şi Iordache Olimpiotul. Răspunderea cea mare revine, desigur, şefului Eteriei, Al. Ipsilanti. De asemenea, şi-a spus cuvîntul lipsa de disciplină şi slaba instrucţie militară a trupei. Al. Ipsilanti — sub protecţia diplomaţiei ţariste şi cu concursul celei austriece, dar cu destule peripeţii, urmărit de ai săi, supravieţuitorii de la Drăgăşani, pentru a le plăti lefurile — va reuşi să treacă în Transilvania, blamîndu-şi public ostaşii şi căpitanii. I. P. Liprmdi observă ironic ca aceştia i-ar fi putut răspunde : „noi ţi-am slujit aşa cum tu ai ştiut sa ne comanzi* (*D.IJl., 1821,* V, p. 439). Bimbaşa Sava, precum îndeobşte se ştie, la 7/19 august, în Bucureşti, şi-a primit „plata* de la turci, pentru serviciile aduse (trecuse de partea lor cînd înţelesese că eteriştii nu mai au nici
o şansa: a fost ucis cînd venea să se prezinte personal la comandantul general al trupelor otomane de intervenţie. Dramatic a fost că uciderea lui Sava a fost urmată de excese otomane, în căutarea .arnăuţilor*).

PENTRU TOT NORODUL ROMÂNESC

(în loc de concluzii ’)

1810, (Un Bucureşd, Moise Nicoară scria lui Petru Maior la Buda, precizînd ca scrisoarea sa „e seri» întx-o ţară la care, cu atita mai ales ni se cuvine a privi, cu cît de asta doară se ţine onoarea noastră mai vîrtos, fiindcă *din toate părţile, care le locuie naţia noastră, numai asta a ţinut numele aesta urechilor noastre aşa dulce, ochilor aşa înălţat, aşa strălucit, altor ginte vrednic de [...] invidie, adecă Romană,* şi fiindcă aici se află mijlocirile, mai puternice, carele întrebuinţîndu-le, astăzi-mîine, multe folositoare urmări cu laudă ar putea ferici romuleni surpaţi" [1]. Iar în 1811, într-o dedicaţie în versuri, acelaşi Moise Nicoară se referea la „tîrzia deşteptare a *României*“ [3].

**împrejurări istorice complexe — asupra cărora ne-am oprit, succint, la începutul acestei cărţi — au făcut ca revoluţia romanilor, din 1821, să izbucnească şi să se desfăşoare în ţara dintre Carpaţi şi Dunăre, Ţara Românească — *Valahia, pentru străini!* — România, cum constatăm că deja o numea un român „de dincolo de munţi" coborît „în ţară" — şi, poate, nu va fi singurul document! — înainte ca numele acestei ţări să apară în titlul unei cărţi, despre ea, seri» în greceşte şi publicate, în 1816, „în Lipsea Saxoniei" **

Un veac de chin nemăsurat în spaţiul carpato-danubiano-pontic, veac început, ca un simbol, cu cea mai zguduitoare jertfă a evului de mijloc românesc, aceea a lui Constantin Brîncoveanu, avea

---

1 *Ibidem, p.* 35.

D, PKlippide, *Geografia României, pentru o înţelegere mai exactă fi mai deplină a istoriei ti.*

să se încheie, după legile nescrise ale istoriei, la capătul unei încordări extreme a tot ce era mai curat şi mai vital în oamenii pamîntului, cu deschiderea irevocabilă spre evul modern. Dar, ca şi cînd noua zidire nu se putea înălţa fără alte jertfe, cei aleşi pentru a fi neamului lor „Crăiuţ" sau „Domn", au sfîrşit sub cumplita roată a Măriei Tereza ori sub satirul călăului poruncit de acel „şearpe galbin prefăcut". E drept, ei au sfîrşit astfel, dar „zidirea", ca în baladă, s-a înălţat, din suferinţă spre lumină, mai echilibrată şi mai impunătoare decît cea de pînă atunci. Ceea ce nu însemna că meşterii locului nu puteau sa ridice o alta şi mai impunătoare, cînd urma să-i vină vremea.

Veacul acesta de apăsare, dar şi de clocot purificator — procesul revoluţionar ! — a făcut să se apropie mereu mai mult, mai organic şi mai de nedesfăcut cri care au răbdat şi au dat atîtea „domnilor de pămînt" şi împăratului, sultanului şi altora, numai „sufletul" lor n-au vrut să şi-l dea '. Piereau zdrobiţi de bîtă şi de roată unii, sfîrşeau alţii sub biciul^ „mumbaşirilor" sau în alte chinuri ale căror descrieri, ajunse pînă la noi, nu sînt doar figuri de stil, ci realităţi crude, confirmate documentar, dar tot se înmulţeau şi se prelungeau nedeile pe arcul carpatic, „urcau" în „Mărşinime" şi mai departe Calendarele şi Mineele din tiparniţele Rîmnicului oltean[1] şi mai mult decît pînă aci coborau „în ţară", cu turmele, oierii[2]. O durere înăbuşită în Jina Sibiului găsea alinare în Corbii Cîmpulungului şi Curtea de la Viena se vedea silită să admonesteze cu mare asprime patriciatul oraşelor săseşti sau conducerea Comitatelor fiindcă ajunsese pînă U auzul împăratului exclamaţia românilor de la răsărit de Carpaţi, cum ca *„tota Transilvania ad nos venit"* ; iar împăratului îi trebuiau contribuabili, ostaşi şi oameni de muncă.

Incepînd de la marea împlinire a anilor 1599—1600, **parcă tot mai multe fapte şi gesturi, în spaţiul vechii Dacii, erau gîndite şi împlinite în numele şi pentru interesele mari ale întregului neam, ale naţiunii modeme care, treptat, se năştea, fapte şi gesturi jalonate pe două direcţii principale : pe de o parte, ieşirea din cadrul mereu mai strimt şi anacronic al feudalismului, pe de alta — pentru restatomicirea drepturilor românilor, în**

1 Al. Duţu, *Cărţile de înţelepciune in cultura română,* Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1972; Octavian Schiau, *Cărturari fi cărţi in spaţiul românesc medieval,* Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978.

2 C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant şi implicaţiile lui în Transilvania ţi Ţara Românească în secolele XVIII—XIX,* Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1976.

prunul rînd dreptul de a fi ei înşişi în „veacul naţiunilor". Se gîndea şi se lucra mereu mai mult — cu perseverenţă, dar fără ostentaţie şi cu chibzuinţă adîncă —, *pentru „tot norodul românesc"* ■

La începutul veacului al XlX-lea, după lecţia severă a anilor 1812—1815, severa, în primul rînd, pentru ţările mid şi mijlocii ale Europei, cu deosebire pentru cele din sud-est, ideea unor acţiuni conjugate se impunea cu necesitate pentru a contrabalansa joojl de interese al marilor puteri. Necesitatea era dar înţeleasă, caci justeţea cauzei era de domeniul evidenţei elementare. Numai că. de la un cerc la altul de conducători, *caile* de colaborare erau concepute diferit. Şi *căile* erau de luat în seamă, căci pe cele mai birK alese se putea ajunge la colaborare, în vreme ce altele — orKK de generoase erau ideile î — puteau duce la neîncredere şi dezbinare ; ruperea ideilor, a opţiunilor politice, a căilor, de concretul istoric, cu atît mai mult ignorarea deliberata şi îngust-inte- resata a acestuia era profund dăunătoare conlucrării pentru cauza cea mare şi dreaptă de care vorbeam. Era, de asemenea, esenţială, temeinicia pregătirii şi competenţa în ducerea luptei pe o cale sau alta. Orice aventură, în spatele unor fraze pompoase şi în numele unor principii generoase, era, firește, dăunătoare în primul rînd propriului popor şi cauzei generale în al doilea rînd.

Am văzut mai sus, în cap. II, că şi în sud-estul Europei toate acestea nu erau gîndite într-un singur fel în cercurile politice şi, in consecinţă, nu se acţiona într-un singur mod. Sîrbii depăşiseră ceea ce am numit „etapa Caragheorghe" şi calea pe care intraseră, după 1817, prezenta interes; obţinîndu-se succese pentru poporul propnu, ele erau utile şi vecinilor, inclusiv românilor. A spus-o Tudor însuşi, cum am arătat, la prima convorbire cu Udritzki, secretarul Agenţiei austriece din Bucureşti. Bulgarii concepeau şi ei revoluţia lor în cel puţin două moduri. Aşa stăteau lucrurile şi la greci. Orice „joc de-a revoluţia" era extrem de periculos — şi propriului popor şi altora. Nu mai reluăm aici chestiunea. Vom spune numai ci doar aşa privind-o, putem rezolva — istoriografie — problemele delicate cu care s-au confruntat, atunci, popoarele, rezolvare care se poate constitui ca o „lecţie" a istoriei.

.

Revoluţia românească din 1821, condu» de Tudor Vladimirescu, a fost gîndită şi s-a desfăşurat ca acţiune ce privea şi interesa întregul popor român. O dovedesc tot mai

mult izvoarele deja cunoscute, pe măsură ce sînt supuse unei analize mai atente,

dar şi altele noi, puse de curînd în circuit ştiinţific, care vin să confere consistenţă unor ipoteze.

Astfel, dacă poporul român, asuprit şi nedreptăţit în întregul spaţiu pe care-1 locuia, se găsea — cum observa consulul francez la Bucureşti în 1816 (v. p. **29) — în faţa unei revoluţii „pe care**

o crede apropiată şi pe care o imploră", pregătirile în acest sens devin — şi istoriografie — tot mai sesizabile. Oamenii politici români, dar şi cărturarii şi cei de afaceri, strîngeau tot mai mult legăturile, chiar dacă nu întotdeauna deliberat şi conştient. Strîn- gerea legăturilor la acest nivel era şi expresia, cea mai uşor de sesizat istoriografie, a spiritului şi „instinctului" de conservare ale poporului. Precum se poate acum afirma cu nici o teamă de a greşi, sprijinirea, pe căi diverse, a românilor „de peste munţi" n-a încetat cu moartea lui Constantin vodă Brîncoveanu, iar trecerea lui Gheorghe Lazăr „în ţară" şi implicarea lui directă în marele efort de „renaştere" naţionala, în revoluţia românească din 1821, nu o privim decît ca o expresie a unei vaste „infuzii" de fraţi „de dincolo", la Sud de Carpaţi, ca şi la Est dealtfel.

Pe drumul redeschis de cercetări recente se impune o revedere mai atentă a izvoarelor care pun în evidenţă constituirea şi acţiunea, grea şi nu fără fisuri, dar perseverentă, a opoziţiei pă- mîntene faţă de cercurile fanariote din Principate, pînă în 1821, după cum se reimpune —* conform izvoarelor l — o apreciere mai corespunzătoare, mai la justa expresie şi valoare a luptei naţionale din Transilvania, pe linia redeschisă cu toată competenţa de acad. David Prodan.

în ce-1 priveşte pe Tudor însuşi — şi, poate, cercul restrîns cu care conlucra —, am arătat mai sus cu cine discuta probleme de istorie şi, desigur, şi de politică „la zi" ; cu cine îşi împărtăşea „sentimente patriotice" pe cînd — să reţinem ! — îndrepta hotarele ţării, în 1819, în zona de munte ; de unde şi de la cine pornea el, în 1814, la Viena; „uşurinţa" cu care, revenind din Bucureşti, trecea prin Ardeal şi „cobora" la Mehadia, „la băi", pre- cum paşoptiştii mai tîrziu ; şi cine i-a împrumutat lui sume mari de bani pentru a pomi acţiunea în Oltenia în 1821, ca şi menţiunea, nu prea luată în seamă pînă

acum, că sub comanda lui avea circa 1 500 de *ardeleni*[1] etc., etc.

Interpretarea, în sfîrşit, a steagului revoluţiei — quintesenţă a programului revoluţionar — întăreşte, odată în plus, ideea asupra căreia stăruim în acest final.

12 *Revoluţia din 1821. Doc. ext.,* p. 95.

Pe aceeaşi linie reţinem, de la început, teama diplomaţiei şi a cercurilor militare habsburgice faţă de ecourile şi implicaţiile acţiunii din Ţara Românească printre românii „de peste munţi*.

In Transilvania, vestea despre izbucnirea revoluţia la sud de Carpaţi a „căzut* pe o frămîntare deosebită, care nu încetase după 1784, iar acum se amplificase, cu prilejul efectuării „conscripţiei csyrakiene* (1819—1820).

1* S-a ridicat un crăiuţ cu numele Todoraş

Referindu-ne la ecourile revoluţiei din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, printre românii din Transilvania \ documentele puse pînă acum în circuit ştiinţific ne permit să comentăm aceste „ecouri* cu toată claritatea, pe un spaţiu vast (practic, peste tot), din chinuitele sate româneşti ale comitatului Hunedoarei[1] pînă în ţara Bîrsei şi din străvechea Silvanie[2] pînă în depărtata „Ţară de fagi* a nordului Moldovei, atunci sub ocupaţie habsburgică \ Documentele găsite şi publicate pînă acum ne dau certitudinea că la o investigaţie sistematică vor fi găsite încă foarte multe.

Şi .ecourile* în Transilvania cuprind categorii diverse de populaţie românească : preoţi, ţărani, argaţi, copii, chiar grăniceri (simpli ostaşi, dar şi gradaţi $i ofiţeri). Astfel, se cunosc mai multe „cazuri* din satul Sulighete (Hunedoara), îndeosebi gestul unui ţăran mai în vîrstă, Adam Bedia, care, de cîte ori se adună mai mulţi ţărani, scoate o „hîrtie în formă de scrisoare*, din care citeşte (cum a făcut, de pildă, vineri 30 martie) : „Se face înştiinţare ca, de către răsărit s-a ridicat un crăiuţ cu numele Todoraş, întîi cu puţină oaste, dar din zi în zi ea sporeşte,

1 V. *Din trecutul de luptă al ţărănimii hunedorene,* Hunedoara, 196[7], p 163 şi urm, unde se preia copios după primul studiu al lui A. Oţetea, fără noutăţi de documentare şi interpretare.

2 Gr. Beldeanu, *Sălajul pe treptele istoriei poporului român,* în „Acta Musei Porolisensis', Zalău, 1979, p. 550.

pînă acum s-au adunat vreo eîteva sute şi mii, Dumnezeu o şi ajuta, că vrea să facă dreptate, şi acuma îi în Ţara Românească, isprăveşte lucrul cu boierii şi, de se va sfîrşi lucrul bine acolo pînă în Paşti, o da şi într-acoace, ca un crăiuţ o să vină din jos, ca să se întîmple laolaltă, să facă şi aicea dreptate" [1]**. Un alt ţăran, tot din Sulighete, Ignat Ungur, declara, între altele, că acel crăiuţ Todor aş, cînd va veni şi la ei, se va purta cu nobilii cum se poartă cu boierii în Ţara Românească : pe cei care nu sînt de partea lui Todoraş „îi vor jupui de vii pîna la genunchi" ; iar el, Ignat Ungur, „pe stăpînul său de pămînt îl va omorî chiar el". In legătură cu „hîrtia" lui Adam Bedia, într-un raport ulterior contele Banffy îşi exprima părerea că „acea hîrtie..., fără îndoială, va fi proclamaţia instigatoare a lui Tudor Vladimirescu"**[2]**. Două fete române, prietene, una servitoare într-o familie de nobili, discutau la 27 martie. Servitoarea, Călăruţa Câlâpari din Ilia, a fost întrebată de prietena ei, Tinca lui Pascu Cornea din Sulighete : „Dar tu, Călăruţa, ce vei face, pentru că nu peste mult timp, într-o noapte, pe nobili şi unguri îi vor omorî; ce ştiu aceia că tu eşu româncă ori unguroaică, şi pe tine te vor omorî, cu siguranţă, fiindcă locuieşti la unguri"** [3]**.**

Soţia unui nobil pretindea că şi copiii spuneau pe stradă: „Acum vor tătînii noştri să omoare pe niemeşi" *.

Nobilii nu au încredere în armata dislocată în teritoriu („regimentele grănicereşti"), fiindcă — spuneau cei din comitatul Hunedoarei — „o parte din această armată e de acelaşi neam şi de aceeaşi religie cu poporul de rînd". Un nobil din comitatul Hunedoarei, mergînd Ia Deva, a surprins pe uliţa Poştei conversaţia dintre doi grăniceri români. Unul, mai bătrîn, spunea celui mai tînăr că în două-trei săptămîni va veni şi la ei Todoruţ. „Aceasta o simt şi ungurii, căci, în groaza lor, nu ştiu unde să se ascundă" Cînd respectivul nobil, apropiindu-se de ei, le-a spus să nu vorbească astfel în piaţa Devei, că-i aud ţăranii, grănicerii i-au răspuns să-şi vadă de treabă, iar cînd i-a întrebat de unde sînt şi cum îi cheamă, ■ grănicerii au răspuns „din satul cu oameni"

1 *D.I.R., Hurmuzaki,* s.n., III, p. 176.
2 *Ibidem, p.* 176.
3 *Ibidem,* p. 219.

şi, respectiv, „ca pe tine"[1]. în unele ordine militare care se dă-

comandanţilor de regimente româneşti se atrăgea atenţi ca ofiţerii să nu fie ademeniţi „în partea revoluţionară". Cînd *[a] Riijlocul lunii mai, regimentul românesc din Năsaud primeşte să ocupe zona primejduită, spre Moldova, sublocotenentu- [U1] Borcocel i se atrăgea atenţia „să avertizeze pe soldaţi că la caz^de opoziţie şi neascultare vor fi predaţi Curţii marţiale" Uaca unii vorbesc de venirea „craiuţului Todoraş" în Ardeal, alţii [v]orbesc despre reizbucnirea răscoalei în Zarand, unde se pregătesc partizanii lui Horea. Un Sofronie Costea, întrebat în legă- *mti* pedepsirea unor iobagi, a răspuns : „E lucru dracului, fi- [,n]dca partizanii lui Horea vor să pornească din nou din comi- tatul Zarandului" [2]. Şi se **dă** răscoalei preconizate acelaşi caracter P[rec]umpănitor naţional românesc, ca şi în 1784.

pn Teodor Aron exprima ideea că armata imperială, dacă va [veni] în Transilvania, va fi de partea românilor. Arestat şi inte- j°8[a]ţ> el a adăugat: „Poporul român va fi pus acum pe picior J?*boi. Poporul român vrea sa se răscoale din nou, după cum [a] tacut-o cu cîţiva ani mai înainte". Cît priveşte armata, mai preciza el, aceasta „n-a fost trimisă aici în Transilvania să poto- u„[SCa] frămîntarea poporului român, ci împotriva naţiunii ma- A[ire]> pentru că armata, ridicînd arma împreună cu poporul ro- [man] unpotriva ungurilor, să-i omoare cu puteri unite" [3].

Cît priveşte temerile diplomaţiei şi ale autorităţilor militare [au].stnece, de la graniţa cu Principatele, ele s-au manifestat din primele zile ale izbucnirii revoluţiei româneşti în Oltenia. Este instructiv de reţinut temerile, dar şi unele reflecţii din care rezultă [c*ar] înrudirea de sînge şi de idealuri a românilor din Imperiu cu cei din Principate, cît şi oprimarea socială şi naţională a românilor din Transilvania.

**. 1/13.II, consulul austriac din Bucureşti, preocupat să tri- [mita] informaţii verificate, cît mai exacte, atrăgea atenţia că cele [ce] se petrec în Ţara Românească „ar putea avea o influenţă nefavorabilă asupra graniţei cezaro-crăieşti" **

devenind cu informaţii la 5/17.II, consulul austriac scria: *pot ascunde îngrijorarea* întemeiată, anume *că spiritul . . "iertate şi nesupunere, insuflat de slugerul Tudor şi tovărăşii [70r]nânilor*

---

1 A. Oţetea, *Solidaritatea românilor..., loc. cit.,* p. 24.
2 V. Şotropa, *loc. cit.,* p. 138—140.
3 A. Oţetea, *Solidaritatea românilor..., loc. cit.,* p. 23.

oprimaţi, va cuprinde ca o boală contagioasă şi pe românii vecini din Transilvania, care nid ei nu sînt trataţi cu blîndeţe de stăpînii lor domeniali şi îi va determina, dacă nu la o răscoală similară, dar cel puţin la o emigrare, în număr mare, spre Ţara Românească — o situaţie rea şi într-un fel şi în altul, a cărei prevenire din timp, prin mijloacele cele mai eficiente, este de cea mai mare importanţă" '.

Diplomaţii îşi exprimau temerile, „ecourile" revoluţiei nu întîrziau nici ele să vină la Curtea vieneză şi la comandamentele de poliţie ori la cele militare. în consecinţă, împăratul dispunea masive concentrări de trupe pe linia Carpaţilor, spre graniţa Principatelor [1], iar cînd Tudor, cu „Adunarea", pornea spre Bucureşti, comandantul de la Sibiu al trupelor imperiale privea aceasta ca
o „eliberare" de sub „presiune" a frontierelor Transilvaniei (firește, din zona lui)[2]. în aceeaşi ordine de idei reţinem că întărirea lui Tudor la Cotroceni, din momentul instalării sale acolo, a neliniştit cel mai mult Agenţia austriacă — şi aceasta nu întîrzia să întrebe „vremelnica ocîrmuire" (la 28.III/9.IV) „pentru acel vorbung ce... se strînge" \ Curtea de la Viena şi comandamentele militare au fost continuu în stare de alertă pînă în vara anului 1821, cînd situaţia s-a „liniştit" în Principate. Neliniştea era amplificată şi de prezenţa celor trecuţi din Ţara Românească şi Moldova în Transilvania, în special oameni politici (mari boieri), în Braşov mai ales şi în zonă, cu care revoluţionarii puteau conlucra.

Şi, mai departe, chiar după ce revoluţia a fost înfrîntă, după ce Tudor n-a mai fost, ecourile şi implicaţiile acesteia în Tranal- vania n-au încetat, nu s-au încheiat. De fapt, abia urmau să neliniştească din ce în ce mai mult nobilimea de aci, covîrşitor maghiară, şi pe habsburgi deopotrivă. Din nou considerăm că o cercetare sistematică în arhive ne poate duce, în acest sens, la constatări extrem de instructive, de natură să ne releve un aspect inedit
al tezei că revoluţia românească din 1821 a slujit interesele majore ale întregului popor român, că în ea

1 *„Graniţa Transilvaniei eu Ţara Românească este înţesată de armată“* — constata, cu satisfacţie neascunsă, dar şi ca o uşurare, corespondentul din Bucureşti al gazetei „Wiener Allgcmeinc Zeitung* *(Revoluţia din 1821..., Doc. ext.,* p. 114; s.n., G.D.I.); v. ţi V. Şotropa, *loc. cit.,* ordine militare transmise regimentelor de graniţă. Vezi ţi, mai recent, despre alte ordine militare — Al. Matei, *Revoluţia de la 1821 — moment al afirmării unităţii fi solidarităţii româneşti,* în .Tribuna", an. XXIV, 1980, nr. 25/19. V1.1980, p. 6—*7,* anexă.

2 *D.l.R,, Hurmuzaki,* s.n., III, nr. 29, p. 81—82.

* *DJ.R, 1821,* I, nr. 257, p. 417.

şi-a întrupat dorinţele şi speranţele „tot norodul românesc” — cum scria pe Steagul cel mare al revoluţiei, chiar dacă *materializarea* ideii nu era posibila atunci; dar revoluţia era un pas foarte important către acel posibil, dorit a se împlini cît mai curînd.

2. „Sîntem de un neam, de o lege"

Pe aceeaşi direcţie a unor consideraţii de prim plan ne reţin atenţia preconizatele legături cu Moldova, puse în evidenţă de documente — din fericire, păstrate (deşi încă puţine; sîntem siguri că au fost mai multe !) — provenind din sursa directă, adică de la Tudor însuşi şi de la unul din principalii săi colaboratori în cadrul „vremelnicei ocîrmuiri", marele vistier Alecu Filipescu- Vulpe.

Să rememorăm, după izvoare — supuse, acestea, unei analize calificate.

Boierii pămînteni din laşi, şi din întreaga ţară românească de dincolo de Milcov, ca şi cei din Ţara Românească, urmînd linia politica a opoziţiei pămîntene antifanariote, fără a respinge sau ignora cauza justă a luptă pentru eliberare a popoarelor din sud- estul Europei, nu s-au lăsat antrenaţi sau implicaţi, concret, în vreun fel, în acţiunea eteristă declanşată aci de prinţul Alex. Ipsilanti în strînsă colaborare cu domnul fanariot şi eterist Mihail Suţu \ Dacă i-au „ajutat" în vreun fel, *au fost siliţi s-o facă,* în condiţii de veritabilă ocupaţie şi de nesiguranţă extremă pentru persoana şi averea lor.

Domnul Moldovei — fanariotul şi eteristul Mihail Suţu —, primind răspuns negativ la cererea de ajutor adresam ţarului, dar şi asigurarea că i se va acorda azil politic \ la 29.III/11.IV, prin hrisov, anunţă că părăseşte „vremelniceşte" ţara, recomandînd mitropolitului şi Divanului să se constituie o „vremelnică căimăcămie“[1]. într-adevăr, a şi părăsit Iaşii în dimineaţa aceleiaşi zile \ lăsînd ţara, practic, pe mina eteriştilor.

Preluînd conducerea ţării, în condiţii încă

1 *Ibidem,* nr. 264, p. 422—424.

foarte grele, mitropolitul şi Divanul au căutat mai întîi să liniştească ţara şi să obţină ieşirea grecilor eterişti de aci[1] şi, îndată, au asigurat Poarta de supunere, cerîndu-i protecţie [2].

Cu data de 1/13 aprilie luăm act de un document foarte interesant, original românesc : *legămîntul unui grup de boieri moldoveni,* în care, practic, *se pun bazele unui program politic de guvernare asemănător celui al conducerii revoluţionare din Ţara Românească.*

Mai întîi, se face *critica celor vinovaţi* (sub domniile fanariote, *„mai nainte cu un rînd doă de oameni"*, raportîndu-ne la data actului) *pentru vătămarea drepturilor patriei*; a celor care au făcut ca „cinste şi avere fiiştecăruia pămîntean" să fie „în tot ceasul" în „primejdii prăpăstuirii" ; critica ultimelor legiuiri — „pravile înprumutati de la noroadile ce au ştiut să le de fiinţă*

— c a r e , aplicate, „mai de tot au stîrpit pe ale vechimii"

Se trasează apoi *linia directoare a noului program*, „spre zădărnicirea răului ce s-au întins obşteşte pînă la nesuferire". Anume, cei „mai gios iscăliţi"[3], autodefimndu-se ca „adivărat patrioţi, neamuri boiereşti şi însuşi boieri", uniţi „întru o sfîntă legătură cu numile viului Dumnezău, cunoscut şi slăvit în sfînta troiţa [4], hotărăsc" : *„Să stăm întru o adivărată uniri şi dreaptă credinţă şi* pren chipurile cele mai înţălepte şi bine chibzuite către locurile cuviincioasă ce ne va povăţui vreme, şi primesc, *să instatornicim,* pri cît să va pute, *binele obştesc* *, să lucrăm *pentru înflorire obiceiurilor vechi a pămîntului,* unindu-le, pre cît să poate, *şi cu ho- tarîrea pravelilor politiceşti potrivite cu sistima patriei, sigurip- sind,* prin o urmare ca aceasta, *cinste şi*

1« *Ibidem,* nr. 269, p. 428—429 ; doc. din 30.III/11.IV.1821.

2 *Ibidem,* nr. 279, p. 441—442; doc. din 31.III/12.IV.

3 In textul publicat lipsesc iscăliturile.

4 ..Sfînta Troiţă" este şi pe steagul revoluţiei din Ţara Românească şi —. în versurile de acolo — „tot norodul românesc* şi alesul lui, la persoana I fac apel la aceasta.

averea fieştecăruia patriot" . Dacă împlinirea acestora va necesita cheltuieli, ei, cei „legaţi" astfel şi „uniţi", vor constitui o „casă... spre întîmpinarea cheltuielii", „cu o *dreaptă analoghie, după starea şi putinţa persoană".*

Apoi — mai departe, —, concret, cum să se procedeze în continuare : *„prin sfat obştesc să să aleagă,* dintre noi, 15, mult 20 persoane[1], atît *din bătrînii ispitiţi* cît şi *din tinerii cu ştiinţă şi purtători frumosului santiment,* cari *întru o adunari* la un loc ce să va socoti, împărtăşind şi tălmăcind între sineşi împrejurările lucrărilor povăţuitoare către bunul sfîrşit, *să alcătuiască înscris m puncturi sau capite,* anume cu *pre largă arătare,* care apoi *să să facă cunoscute tuturora,* ca de iznoavă giudecîndu-să şi socotin- du-sa cu (s)cumpătate, să fie gata în toată vremea ce ne va chema prilejuri către lucrarea totului*. Astfel, — se prevede mai departe — *„pe temeiul dobindirii binelui obştesc,* ne alcătuim toţi întru o *uniri de bună credinţă şi dreptate prin jurămîntul cel nedezlegat".* Care dintre ei va trăda, „unul ca acela *să fie btăstămat"* — şi urmează blestemul „creştinesc" — „dar şi *de răsplătire omenească să nu scape",* ci, „îndată ce se va descoperi fapta lui, prin rminile tuturor celorlanţi *să priimască ticălosul sfîrşit din viaţa lui cea vinovată"* [2].

Este foarte posibil ca acest act — publicat, dar neobservat ori slab observat pînă acum ! — să fie actul de constituire al acelei grupări care a redactat aşa-numita „Constituţie a cărvunarilor" din Moldova anului 1822, dar — pentru noi, aici şi acum, în acest context — este important de reţinut asemănarea, pînă la identitate, a principiilor cuprinse în el, cu cele ale programului revoluţionar din Ţara Românească. Legătura cu eteriştii este exclusă — după cum reiese din litera şi spiritul documentului.

Tot dintr-un act din 1/13.IV, reiese că Divanul Moldovei deja însărcinase pe „cinstitul fratele nostru dum(nealui) vornec Aleco Calimah asupra tuturor rînduiţilor şi asupra dregătorilor*[1] din ţinuturile de Sud ale Moldovei, Galaţi, Tecuci şi Putna, cu instrucţiuni scrise, dar acesta fusese şi povăţuit „mai pre larg, prin viu grai". Şi Divanul scria dregătorilor din aceste ţinuturi ca, în unire cu cel numit mai marele lor, „să să alcătuiască unor trebuinţi în- tocma, *după*

1 Rezultă, deci, că era un grup apreciabil.
2 *D.I.R., 1821,* II, nr. 1, p.19—20 ; s.n., GXJ.I.

gingăşitura ei" (a acestei uniri — n.n., G.D.I.). Şi, prin „lipcanii" deja trimişi în zonă, ca şi prin cei ce i s-au dat vornicului Aleco Calimah, să adune „ştiinţi... de toate mişcările şi aflările" de acolo, pe care să le trimită *urgent* („în ciasul şi minutul ce să vor şti") Divanului, sub mare pedeapsă pentru ne- urmare întocmai[1].

„Gingăşitura" acelei acţiuni operative o aflăm îndată, dintr-un „raport" al unui Ion Racoviţă (din 3/15.IV, „la *9* ciasuri din zi" ; deci, se proceda operativ, conform poruncilor) către vornicul Alecu Calimah, ca răspuns la scrisoarea acestuia din 2/14.IV (trimisă la „11 ciasuri din zi"). Ion Racoviţă îi scria vornicului că „venirea dumitale aice iaste de mare trebuinţă, fiind *vreme năcazului,* căci oşteni *elini, nenădăjduită fiindu-le aceasta ce s-au urmat* (după fuga fanariotului-eterist Mihail vodă Suţu şi preluarea conducerii ţării de către Divan, în frunte cu mitropolitul Veniamin Costachi — n.n., G.D.I.), *s-au umplut de mînii,* ciudă şi cîte alte împregiurări asemine aceştii întâmplări. Ci venirea du- mitale credem să poată face mare împresăone". Mai reţinem, din acest raport, că turcii din Brăila deja îi sfătuiau pe moldoveni să stea pe la casele lor, să iasă la arat şi la lucrul pămîntului — şi raportorul era de părere că daca ar lipsi oştenii (eterişti! — n.n., G.D.I.), „ni-am împăcălui degrabă cu dînşii" (cu turcii — n.n., G.D.I.). De asemenea, tot de aci mai reţinem că *Divanul intrase deja în corespondenţă cu paşa de Brăila* (Yusuf — n.n., G.D.I.). In final, acel Ion Racoviţă îl chema grabnic pe vornicul Alecu Calimach în zonă Să reţinem : era în ziua de 3/15 aprilie 1821, cînd la Bucureşti şi în Ţara Românească se înteţeau uneltirile fa- narioţilor-eterişri şi Tudor — convins că „făr* dă arme nu o să ne putem izbăvi ţara" — îşi lua măsuri ca Bucureştii să nu încapă pe mîinile lor, scriind şi „vremelniceştii ocîrmuiri* să fie mai energică şi mai netemătoare[2].

Mitropolitul Veniamin Costachi se ifla, cu Divanul Moldovei, la Iaşi, şi preluase, jnactic, conducerea ţării, în ciuda — repetăm — unor mari greutăţi. Dregători şi oameni de mare încredere fuseseră cu prioritate trimişi în zona de sud a Moldovei, cu instrucţiuni să procedeze după „gingăşitura" misiunii şi să informeze prompt despre tot ce se petrece acolo.

Ei bine — şi aici am vrut să ajungem ! —, *exact în aceste zile „cad" cunoscutele instrucţiuni ale lui Tudor Vladimirescu către „vremelniceasca ocîrmuire", din 5/17.[V.1821, privitoare la legăturile cu Moldova*[3].

Citind atent atît de valorosul document, observam

1 *Ibidem,* nr. 2, p. 20—21.
2 Revezi *ibidem,* nr. 10, p. 27; nr. 18, p. 34 ; nr. 19, p. 35.
3 *Ibidem,* nr. 16, p. 33.

mai întîi că Tudor — cu o exactitate ce ne uimeşte şi azi! — era la curent cu evoluţia evenimentelor din Moldova **,* **aşa cum am constatat că era la curent cu cele ce se petreceau în serhaturi, la Dunăre. Dar Tudor, diplomat, lăsînd, aparent, întîietate, dar şi răspundere organului „politicesc" ţel era cu oştirea !), scria : „Prea sfiin- ţia-ta şi dumneatali (mare vistier) trebuie să le ştiţi mai bine" unele ca acelea;** *„iar mai cu dinadins trebuinţa urmează să aveţi corespondenţe cu dumnealor boier(î) moldoveni, ca uni{i) ce sîntem de un neam, de o lege şi supt aceeaşi stăpînire şi ocrotiţi de aceeaşi putere".* **Şi, în stil potrivit, continuau, ferm, instrucţiunile căpeteniei „Adunării norodului® : „Aşadar,** *urmează să ştim cele ce să fac acolo şi să le vestim ceste de aici,* **ca,** *fiind la un gînd şi intr-un glas cu Moldova, să putem cîştiga deopotrivă dreptăţile acestor prinţipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alţii".* **Este, aici, principial — dar venind şi mai dinainte — locul de „popas" pentru o clipă, de fortificare şi de pornire mai departe, cu mai mare vigoare, a efortului românesc — „ca unii ce sintem de un neam, de o lege" — pentru împlinirea idealului comun. Iar mai concret, în aceste instrucţiuni îşi află un imediat-anterior —, şi mai puternic — punct de plecare pentru ideea delegaţiei româneşti comune la Constantinopol, după ce Tudor n-a mai fost, pentru a solicita — pe linia programului revoluţiei —, „«statornicirea" drepturilor ţării, în primul rînd domn pămîntean.**

Dar Tudor Vladimirescu, aşa cum îl cunoaştem că gîndea şi lucra — cu profunzimea de cuget a unui filozof, cu abilitatea omului politic, cu meticulozitate de om de afaceri şi cu bun simţ de gospodar —, nu uita nici detaliile, calea concretă : „De aceia mă rog" -— continua el —, „de să va găsi cu cale, *să să daşchiză o corespondenţă intre otcîrmuitoriţi) acestor doaă ţări,* **în vreme că şi oameni sînt de a călători[1] şi poşte este şi înlesnire avem". EI continua, fireşte, a se informa, prin oamenii lui, cum o făcuse**

— **am văzut** — **şi pînă atunci. Dar era foarte util** — **şi**

1 Şi Divanul Moldovei, am văzut, pusese la dispoziţia dregătorilor din sudul ţării mulţi „lipcani" pentru informare şi alergătură.

era *politic,* **mai ales ! — ca cele două „ocîrmuiri" ale Principatelor — ambele,** *„vremelnice ocîrmuiri“* — **să intre în legături directe, „să dăşchiză o corespondenţă", ca între „otcîrmuitorii" de ţară. Lui, căpeteniei „Adunării norodului", ştirile ce urmau a veni de acolo îi erau necesare pentru a şi le verifica pe ale sale, dar îi erau şi mai utile pentru „sudura" politică, în vederea reuşitei comune —** *„ca unii ce sintem de un neam, de o lege“,* **repetăm. „Şi de aveţi vreo ştire de cele ce sa urmează la Moldova" — încheia Tudor Vladimirescu —, înştiinţaţi-mă, mă rog, şi pre mine, cel ce, aş- teptînd cinstit răspuns, sînt al prea sfinţii tale şi al dumitali prea. plecată slugă, Theodor" [1]. Deci, nu era timp pentru „zăbavă". „Co-**

1 *Ibidem.* Este plauzibil să susţinem că o atare „corespondenţă* între „ocîrmuirile vremelnice” ale celor două ţări româneşti s-a iniţiat. Dar, din păcate, pînă acum nu cunoaştem documente. Ar putea fi însă şi alifel — adică, un „canal* de corespondenţă să nu se fi iniţiat —, date fiind greutăţile puse de eteriști — mînioşi, cum am văzut — în zonă. Sînt, deci, de căutat documente — pentru un capitol sigur nescris, dar adt de dorit al revoluţiei româneşti din 1821.

mandirul" de la Cotroceni, ales al poporului, aştepta .cinstit răspuns", chiar dacă „rămînea", dupa formula uzuală de protocol în epocă, „prea plecată slugă".

Pe linia celor de mai sus, cu data de 13/25.IV înregistrăm o interesantă poruncă a marelui vistier către işpravnicii de Buzău [1].

Pe aceeaşi linie, o informaţie şi **mai** interesanta ne reţine încă atenţia. *La 3jl5.1V,* generalul locotenent **I.N.** Inzov, guvernator al Basarabiei, obţinea, din Iaşi, „pe cale particulară", informaţii pe care — desigur, după verificări — le transmitea, din Chişinău, mai departe, superiorilor, la data de 21.IV/3.V. Intre altele, reţinem aprecierea că „mult complicata cîrmuire din Moldova se află în mare dezordine"[2] ; că, în Ţara Românească, „Vladimirescu, preluînd cîrmuirea..., publică proclamaţii cum că el a venit pentru mîntuirea ţării de duşmani" etc. **Dar** mai ales reţinem că *„la laşi s-a raspîndit zvonul câ ar exista, chipurile, intenţia de a se trimite din Ţara Românească o parte din trupe în Moldova[1], pentru a acţiona pe aceeaşi bază ca şi în Ţara Românească şi ci vor fi impuşi şi ooierii la dări pentru acoperirea cheltuielilor de război" *.* Nu comentăm, deocamdată, mai mult acest document, dar sugerăm a se face asociaţii de idei cu acel „legămînt" din 1/13. IV, expus mai sus **(v.** p. 275—277).

În sfîrşit, un „fir" util, pentru depistarea acelui preconizat şl dorit „canal" de „corespondenţă" între „ocîrmuirile" celor două ţări **surori ne oferă o poruncă scurtă a „vremelnicei ocîrmuiri" a Ţarii Româneşti din** 29.IV/11.V : *„Taleri 272..., ce s-au dat lui sinior Sion, trimis fiind curier prin c{hesaro*) *c(răiasca) agenţie ia Eşi, cu cărţi de aici către prea sfinţia-sa părintele mitropolitul Veniamin de acolo. Orînduitule zaraf, să-i dai I'*.

---

1 «Vreme este tle cînd de acolea de la dumneavoastră nu s-au văzut nici o scrisoare aici, ca sa ştim ce să face şi ce să urmează pe acolea. De aceea, ian să trimite acest într-adins lipcan cu care numaidecît să-mi înştiinţaţi dumneavoastră curat cum vă aflaţi acolea, ce urmare să face, precum asemenea şt *ce ştiinţă aveţi despre partea mărginii fi ce să face fi să urmează in Moldava, câci trebuie să avem toată ftiinţa, ca să fdm fi noi" (Ibidem,* II, nr. 39, p. 63 ; s.n., G.D.I.).

2 Adică ce transmitea ţi N. Rosetti-Roznovanu, la 29.III/10.IV, din Iaşi, lui Capodistria, imediat după plecarea lui vodă Suţu *(D.l.R., 1821,* I, nr. 265, p. 425).

Este necesar să notăm că grija pentru legături strînse cu Moldova a existat pînă în ziua plecării „vremelnicei ocîrmuiri[a] din Bucureşti şi în preziua retragerii lui Tudor, cu „ Adunarea*, de la Cotroceni[1].

3. „Vladimirescu avu norocirea de a-şi da vieaţa pentru credinţa sa.“ Dar „revoluţia nu moare cu dînsul" [2]

Cu acest final nu vom reveni Ia lucruri deja spuse de alţii şi cu atît mai mult de noi, mai sus sau în alt loc, ci anticipăm o carte care nu s-a scris încă şi care s-ar putea intitula ori subintitula fie cu o parte din menţionatele cuvinte ale lui Nicolae Bălcescu, fie — mai *tern,* dar mai exact şi mai cuprinzător — *Tudor Vladimirescu şi revoluţia din 1821 în conştiinţa şi în tradiţia românilor*\

Căci aceasta permanenţa a existat.

Este un subiect tentant, tulburător, jiar foarte greu de realizat, marcat de un act de injustiţie faţă de conducătorul revoluţiei, faţă jde căpitanii lui; marcat, de asemenea, de o înţelegere incompletă, l[a un]ii chiar de o subapreciere — pe nedrept! — a atît de ^importantului „moment[3] revoluţionar 1821.

Pînă la semicentenarul din 1871 s-a scris puţin — desigur, se va fi vorbit mai mult —, dar revoluţia, cu însemnele ei, cu conducătorul ci au marcat adînc conştiinţa românească. Şi pe toate, cum am [s]pus şi în alt loc — eposul popular le-a preluat mai bine şi le-a transmis urmaşilor mai bine decît le-au preluat şi le-au transmis cărturarii.

Ceea ce este *esenţial* să reţinem este că în jurul amintirii revoluţiei, a însemnelor ei şi a lui Tudor Vladimirescu însuşi consta-

---

1 La 13/25.V., în baza amintitelor „instrucţiuni* date de Tudor, numind pe slugerul Nicolae Greceanu ispravnic în judeţul Jtîmnicu Sărat — la şraniţa cu Moldova —, marele vistier ii scria acestuia că *„este de mare trebuinţă a să atla lin ispravnic vrednic la judeţul Slam Rimnic*' aşa cum este el. cel numit. Şi îi explica de ce : „vno, *că este judeţ dă margine şi al doilea ca să a<C_rate cele ce să urmează in Moldova**. De aceea — continua porunca de numire —, „după plăcutele dumitali slujbe ce ne sînt cunoscute, iată te-ai orînduit dumneata ispravnic acolo". Urmau instrucţiunile : „Ci *dar numai scu- lindu-te, să treci la numitu judeţ, de unde pe dată să trimiţi un om vrednic şi cu ştiinţă de carte la Moldova, ca să vază şi si afle cele ce urmează pe acolo, ce nădăjduiesc şi ce stăpinire să urmează, ce fel de oblăduire. Şi de toate adăst in grabă curat răspuns de la dumneata, ca şi la aceasta să să cunoască vredrdciia dumitali"'* — încheia marele vistier. *(D.I.R., 1821,* II, nr. 113, p. 163 —166; s.n., G.D.I.)

2 N. Bălcescu, *Mersul revoluţiei in istoria românilor,* loc. cit.

3 M- T. Radu, *op. cit.,* p. 570.

tăm, pînă azi — şi cu atît mai mult se cuvine a fi de azi încolo — naţiunea română unită. Căd revoluţia din 1821 a fost gîndită pentru tot poporul românesc, aşa cum ideea a rămas grefată, ca o deviză, pe Steagul ei cel mare, iar ideile ei, ideile lui Tudor însuşi, s-au constituit pentru oamenii pămîntului ca lecţii ale istoriei, şi el continuă să aibă „un rol călăuzitor* \

Lucrarea de faţă se doreşte a fi, în profilul colecţiei în care apare, un studiu monografic complet asupra revoluţiei româneşti din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. în acest sens, ea valorifică principalele lucrări de interpretare apărute pînă acum la noi, cît şi izvoarele cunoscute, supunîndu-le pe toate unei noi analize şi adăugind la acest efort investigaţiile proprii în inedit.

întreprinderea a fost, din capul locului, temerară, nu atît prin bogăţia istoriografica, cît prin ţinuta polemică aproape a tuturor studiilor consacrate subiectului. Oricare dintre studiile acestea s-au dorit o replică mai ştiinţifică la altul sau altele apărute anterior, lata de ce, de cîte ori n-a putut evita tonul polemic, autorul s-a străduit ca afirmaţiile, concluziile sale să aibă o convingătoare acoperire documentară şi de logică istorică (logică reieşita ea însăşi din izvoare).

Reabordarea temei a impus autorului o bună informaţie ştiinţifică şi, deopotrivă, bună credinţă, la ce măsură a dovedit aşa ceva — este dreptul cititorului să judece.

După analiza istoriografiei şi după o scurta expunere asupra izvoarelor, autorul a sintetizat consideraţiile sale metodologice — dezvoltate într-o altă lucrare în curs de apariţie [1] —, menite să-l pregătească pe cititor pentru înţelegerea soluţiei date primei probleme majore pusa cercetării de acţiunea din 1821 : a fost, atunci, o *revoluţie ?* a fost o *răscoală* ? a fost o *mişcare revoluţionară f* Apoi, în capitolele I şi III au fost detaliate cîteva din argumentele principale în baza cărora autorul consideră că în 1821 a avut loc în Ţara Românească, sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, o *revoluţie.* Alte argumente în acest sens au fost expuse în capitolul IV.

Îndrăznim a considera că este pentru prima dată în istoriografia noastră cînd, prin amintitul efort de regîndire şi analiza, cu implicarea propriilor investigaţii în inedit, această teză de nobilă tradiţie la noi, reluată relativ recent (din 1974—1975) în *Programul Partidului Comunist Român,* dispune de o *demonstraţie completă.* Cu această demonstraţie vine autorul, în primul rînd, în faţa judecăţii specialistului cît şi a cititorului obişnuit. Desigur, discuţia rămîne deschisă şi pentru alte contribuţii ulterioare.

1 G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei modeme a României.*

Cu capitolul II al lucrării, autorul se înscrie pe linia redeschisă în 1978 ae acea „carte justiţiară" — cum i s-a spus (de M. Un- gheanu), cu o expresie fericită — a lui M. T. Radu, frecvent citată, consacrată aproape exclusiv raporturilor revoluţiei româneşti cu Eteria, mai precis cu acţiunea eteristă din Principate. M. T. Radu *a demonstrat* — atît pentru specialistul de bună formaţie, fără prejudecăţi, cît şi pentru cititorul pasionat de lecturi istorice — independenţa revoluţiei româneşti faţă de acţiunea eteristă, fără a nega prin aceasta apartenenţa ambelor mişcări la un context istoric şi geografic, întărind astfel, prin cartea sa, convingerea celor care, şi pînă atunci, pe baza unor contribuţii istoriografice anterioare, în primul rînd a izvoarelor cunoscute, se situau pe o atare poziţie. Precizăm ca, independent de M.T. Radu, autorul cărţii de faţă ajunsese la convingerea menţionata, exprimîndu-şi-o într-un curs special universitar apărut în 1975 [1]. Dar am apreciat în modul corespunzător şi apreciem şi acum meritele deosebite ale lui M. T. Radu în redeschiderea, pe un plan mai larg, în ce priveşte tema aici în discuţie, a drumului spre adevăr ştiinţific, cît şi, prin aceasta, meritele sale în alungarea unor umbre aruncate de unii asupra importantelor evenimente de la 1821 şi asupra omului aflat, atunci, în centrul lor, Tudor Vladimi$_{rescu}$ — primul „domn pămîntean", chiar dacă ne- încoronat, al românilor, după un veac de suferinţă şi de primejdii ce puteau fi şi $_{ma}$i $_{mîr}$i dacă oamenii acelei generaţii, deopotrivă cu cel care i-a condus, n-ar fi îmbrăcat „cămaşa morţii", spărgînd za gazul ce părea să fi oprit undele speranţei de mai bine în acest colţ de lume.

In înţelegerea revoluţiei din 1821 condusă de Tudor Vladimi- $^{n}V^{a}$ £^{0st} de un real folos contribuţia ştiinţifică a lui Onisifor Ghibu, învăţat de cultură enciclopedică, specialistul care a dat steagului revoluţiei *prima* interpretare şi l-a „reintegrat" pe Gheorghe Lazar in revoluţie. La steagul revoluţia au urmat — şi vor urma, desigur şi $_{a}$[$_{te}$ interpretări, completări, rectificări chiar. Acum insa putem jpune ca, stăpînind bine informaţia istorică, cu acest steag in faţa oricine poate înfăţişa obiectivele şi mesajul revoluţiei romaneşti, din 1821, locul şi rolul ei în zbuciumau noastră Jstorie.

In sfirşjt, stimulat de amintita redeschidere spre adevăr, dar conştient ca p$_{c}$ drumul astfel redeschis mai rămîneau plantate, din loc in loc, obstacole ce stînjeneau buna înţelegere, în cagitolul IV am reluat calea pandurilor, de la meterezele Padeşului pîna la Bucureşti şi de acolo înapoi, cu trecere prin cercul de durere al Goliţilor şi, avind ca însoţitor la drum izvoarele istorice, ne-am străduit sa urmăm cu fidelitate paşii acelor înaintaşi care păruseră a Ft ^{co}pleşiţi d$_{e\ r}$ăutate şi de primejdii, dar care atunci, în 1821, au pornit sa le înfrunte şi au şdut să le înfninte, cu privirea aţintită spre steaua l$_{0}$r şi cu credinţa vie în primăvara neamului lor.

CUPRINS

1 G. D. Iscru, *Prelegeri...,* Bucureţti, 1975.

INTRODUCERE ... . &
1. Istoriografia.....»
2. Izvoarele.....23

3. Scurte consideraţii metodologice..... 24

Capitolul I: SE FR AMIN TA. TARA 29

Capitolul U: ROMANII ŞI VECINII LOR BALCANICI •

Capitolul III: PENTRU DREPTATE ŞI SLOBOZENIE 80-
1. Obiectivele revoluţiei ... .80
2. Programul revoluţiei 86-

CAPITOLUL IV: ÎNCEPUTUL ŞI DESFĂŞURAREA REVOLUŢIEI[111]
1. Pregătiri militare fi politice .111
2. De la Bucureşti la Tismana.....H5-
3. La Padeş, la „metereze".....121
4. Drumul spre Craiova. Tabăra de la Ţînţăreni 125
a) Marea adeziune populară la cauza revoluţiei . . . 125
b) Ecoul revoluţiei în Bucureşti. Primele reacţii . . 128
c) Lichidarea rezistenţelor locale.....137
d) Incidentul de la Motru 141
e) Tabăra de la Ţînţăreni..... 146
f) Misiunea Văcărescu şi misiunea Samurcaş , . . 16&
5. Spre Bucureşti — .scaunul oblăduirii norodului* . . 115
a) Cazul de la Beneşti şi poziţia lui Tudor Vladimirescu .175
b) Etapa de marş şi .sfatul ostăşesc* de la Slatina
c) Marşul .Adunării norodului" spre Bucureşti. Reluarea negocierilor cu Divanul 181
d) Intrarea lui Tudor Vladimirescu în Bucureşti . 191
6. In numele revoluţiei.....199
a) «Tudor era poruncitor ţării".....199
b) Gheorghe Lazăr şi Tudor Vladimirescu 205
c) Dreptatea norodului.....218
7. Temeri, complicaţii şi speranţe.....223
a) »Şearpe galbin prefăcut".....223

b) Eteriştii-fanarioţi din Principate şi protectorii lot . 229
c) Românii şi Poarta otomana.....232

Capitolul V: SFÎRŞITUL UNUI ROMAN 240

PENTRU TOT NORODUL ROMANESC (în loc de concluzii) . .266
1* •&-> ridicat un crăiuţ cu numele Todoraş* 270
2. .Sîntem de un neam, de o lege*.....274
3. »Vladimirescu avu norocirea de a-şi da vieaţa pentru credinţa sa*. j)ar „revoluţia nu moare cu dînsul* 281

[1] In *Tablă de istorie politică a Principatului României* (1843 sau 1844), atribuită lui, apoi în studiul *Românii ţi fanarioţii* (1845) şi în *Despre starea soţială a muncitorilor plugari in Principatele Române in deosebite timpuri* (cf. N. Bălcescu, *Opere,* tom. I, partea I, ed. G. Zâne, Bucureşti, 1940, p. J4 şi 123 ; idem, *Opere,* I, ed. critică de G. şi El. Zâne, Edit. Academiei R.SJL, Bucureşti, 1974, p. 108 şi 160).

[1] N. Bălcescu, *Opere*, I, ed. G. şi El Zâne, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1974, p. 175—178.

[5] In *Question economique..., op. cit.,* p. 53.

[6] *Ibidem,* p. 101.

[1] Tn *Mersul revoluţi?!..., op. cit.,* p. 101—102 ; s. n., G.D.I.

[1] Astfel, e derutantă, pur şi simplu, expresia de revoluţie „greco-română" şi rămîne nesprijinită documentar afirmaţia privind speranţa lui Tudor în sprijinul ţarului (C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...*, p. 343 şi 355).

[1] „Adevărat că poporul i-a zis *Domnul Tudor* şi că el a făcut acte de Domn, dar titlul nu şi l-a luat niciodată" — *op. cit.,* p. 67.

[3] *Ibidem.*

* *Op. cit.,* p. 66.

[1] *Ibidem,* p. 56.

[1] N. Iorga, *Istoria românilor,* voi. VIII, *Revoluţionarii,* Bucureşti, 1938 ; aci, cap. I din cartea a IV-a se intitulează *Criza revoluţionară din 1821* (p. 261—276).

[1] N. Iorga, *Un apărător al săracilor...,* p. 124—125 ; s.n., G.D.I.

'Emil Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...,* p. 33.

[1] Lucreţiu Pătrăşcanu, *Studii economice fi social-politice, 1925—1945,* Ed.. politică, Bucureşti, 1978.

[1] *Ibidem,* p. 88 ; cuvintele citate reprezintă titlu de capitol !

[4] L. Pătrăşcanu, *Un veac Je frimintări sociale,* p. 99 şi urm.

[7] Acad. Andrei Oţ«ea, *Tu-dor Vladimirescu '821,* colecţia „Biblioteca de istorie*, Bucureşti, 1971, 214 pag.

[1] Dan Berindei, *Revoluţia de la **1821** condusă de Tudor Vladimirescu,* li> .Revista de istorie*, tom. 33, 1980, nr. 5.

* M. **T. Radu, *1821.*** *Tudor Vladimirescu fi revoluţia din Ţara Românească*, **Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1978, 590 pag.**

[1] V. articolele scrise de Dan Berindei în 19S3, în multe ziare şi reviste, încheindu-se cu studiul, citat mai sus, din „Revista de istorie" nr. 5/1980 (capitol din viitorul volum VI al Tratatului de Istoria României, noua ediţie), ca şi articolele sale din 1981, precum şi alte texte şi comentarii semnate de Geor- geta Penele.i, Florin Constantiniu şi Şerban Papacostea, Nichita Adăniloaie.

[4] *D.I.R.,. Colecţia Hurmuzaki,* voi. II, *Rapoarte" consulare austriece (1812—1823);* voi. III, *Solidaritatea românilor din Transilvania cu mişcarea lui Tudor Vladimirescu,* ambele în Ed. Academiei R.S.R., 1967, editate de acad. A. Oţetea.

[5] *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe,* Ed.

Academiei R.S.R., Bucureşti, 1980.

[1] *DJ.R., 1821,* I, nr. 112, p. 211.

[1] *Ibidem,* nr. 166, p. 273.

[4] Pe larg în lucrarea noastră : *Introducere in studiul istoriei moderne a României,* p. 221—236.

[1] Ilie Corfus, *Agricultura Ţării Româneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea,* Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1969, p. îl.

[1] N'icolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului,* ed. D. Mioc, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1969, p. 304.

[1] *Ibidem,* p. 28.

[1] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 15—16.

[8] *DJ.R., 1821,* 1, p. 112—113 ; .Revista arhivelor", 2/1970, p. 588—589.

[9] *D.I.R., 1821,* I, p. 4$—49; Em. Vîrtosu, *op. cit.,* p. 21 şi 54—56.

® Em. Vîrtosu, *op. cit.,* p. 21 ; *D.I.R., 1821,* I, p. 48—49.

[1] *Ibidem.*

[2] Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...,* p. 54—56.

[3] „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 589—593 ; Em. Vîrtosu, *op. cit.,* **p. 6C.**

[4] Em. Vîrtosu, *op. cit.,* p. 60} *D.I.R., 1821,* I, p. 116; ,Revista arhivelor* nr. 2/1970, p. 589; C. D. Aricescu, *Istoria revolmţiunii...,* p. 36.

5 *D.I.R., 1821,* I, p. 40—43, 45, 46, 48—51, 53—55, 57—58.

[4] *Ibidem,* p. 142.

[7] *Ibidem,* **p. 72—73.**

[8] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii..,* p. 21, 23—25 ; idem, *Acte justificative...,* p. 83 ; *D.IJl., 1821,* I, p. 38—40, 57, 95, 100—101, 116, 164—165.

[3] *Ibidem,* p. 49.

[1] „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 580 ; s.n., G.D.I.

[1] Em. Vîrtosu, *Mărturii noi..., op. cit.,* p. 19.

[4] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiuniiop. cit.,* p. 60.

' .Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 573 (F., conte de Karaczay, *Einiges îiber die Moldau und ihre Bewohncr,* Viena, 1815).

[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii*p. 35; Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...,* nr 40, p. 67—69.

* *Ibidem.*

[5] *DJ.R., **1821,*** nr. 79, p. 142.

[6] *Ibidem,* p. 140, nota 1.

[1] Vezi bibliografia alcătuită de Emil Vîrtosu, în cărţile sale : *Tudor Vladimirescu, Glose, fapte fi documente noi,* Bucureşti, 1927, p. 39—57 şi *1821. Date* f» *fapte noi.* Bucureşti, 1932, p. XXXIX—LVIII.

[1] C.D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 343 şi urm

[1] Cf. N. Iorga, *Istoria statelor balcanice,* Vălenii de Munte, 1913, capitolele VIII—X; N. Ciachir, *Serbia pe drumul cuceririi independenţei naţionale,* in .Revista de istorie", tom. 31, 1978, nr. 12 ; Lucia Taftă, *Mişcarea de eliberare naţională a popoarelor din Imperiul otoman în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ibidem,* tom. 32, 1979, nr. 6.

[2] I. Nistor, *Tudor Vladimirescu şi Sfînta Alianţă,* în „Academia Română, Memoriile secţiunii istorice, seria III, tomul XXII, mem. 25, Bucureşti, 1940, p. 12 (extras).

[3] Constantin N. Velichi, *La contribudon de l'emigration bulgare de Va- lachie a la renaissanee politique et culturelle du peuple bulgare (1762—1850),* Ed. de l'Acad. de la R.S.R., Bucarest, 1970, p. 120.

[4] *Ibidem,* p. 121.

[1] Fie după aresta[re]a eteristului D. Ipatros, fapt arătat de K.K.. Hatzo- poulos. fie pe alte căi mai bine puse la punct de diplomaţii otomani (cf- M. Guboglu, *Un mănunchi de documente turceşti privind evenimentele din Ţările Româneşti in jurul anului 1821,* în „Revista arhivelor", s.n.(nr. 1/1958, p. 240—241).

[1] *D.I.R., 1S21,* I, p. 355. Acesta era, probabil, „secretul" Eforului suprem, care neliniştea cercurile eteriste din Peloponez.

[1] *D-I.R., 1821,* V, p. 266—267; vezi şi o sursă narativă internă, Naum Rîmmceaau, în: *Izvoare narative, 1821,* „Scrisoarea moldoveanului[0] şi o mare parte, la început, din cea a „munteanului*.

[1] *Izvoare narative, 1821,* p. 267—268. Despre complotul contra lui Al. Suţu şi despre moartea lui — v. şi alte relatări sintetizate încă de C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 38—39 (s.n., G.D.I.).

[1] I. Filimon, care ne-a furnizat şi alte informaţii dubioase; I. Filimon, de ale cărui relatări, de unele, însuşi eteristul E. Xantos se indoia *(Ibidem*, p. 150—151).

[1] *D.IJI., 1821,* V. p 583 ; s.n„ GD.I.

* Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...,* p. 38—39 ; *D.I.R., 1821,* I, or. 94, p. 184—185.

[1] „Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 593—591.

[5] *DJ.R., 1821,* V, p. 519—520 ; s.n., G.D.I.

[1] A. Oţetea, in „Studii[0], rev. de ist., an. IX, 1956, nr. 2—3, p. 125—133. Partizanii tezei Oţetea ni l-ar putea administra ca replică la ultima consideraţie, interogativă, cu care am încheiat expunerea asupra relatării lui Gordon. în ce priveşte denumirea actului, caracterul lui, N. Camariano, care admitea existenţa documentului, se întreba totuşi de ce A. Oţetea l-a numit astfel şi nu, cum se poate deduce formal din copia-traducere, „acordul încheiat între cei trei şefi de armate* (N. Camariano, *Les relations..., loc. cit.,* p. 143). întrebările noastre pentru N. Camariano, ar fi: ce armată comanda Tudor la data propusă de A. Oţetea ca data a actului ? garda domnească şi cei 300 „palicari" ai lui Iordache erau o „armată* ? Ce „şef de armată* era Farmache ?

[1] înainte de publicarea lor în .Revista arhivelor*, or. 4/1980, turcologul Valeriu Veliman a avut amabilitatea să ni le pună la dispoziţie, fapt pentru care îi mulţumim ?i pe această cale. Volumul menţionat va fi citat: *Revoluţi* din 1821, Doc. txt.,* 1980.

[5] *Ibidem,* nr. 46, p. 175

[1] Evident, în viziunea lui Gentz, Tudor nu putea s5 (ie considerat altfel.

[1] *D.I.R., 1821,* V, **p.** 421.

[2] I. C. Filitti, *Frănuntările...,* p. 69.

* V. Veliman, *Noi documente otomane despre revoluţia din 1821,* în .Revista arhivelor*, nr. 1/1981, p. 70 (doc. din martie 1821 — Arh. St. Bucureţti. Xerografii Turcia, XV/44.

[1] *Ibidem,* p. 224 ; s.n., GX).I.

[4] *Ibidem,* p. 282 ; s.n., G.D.I

[4] Acesta din urma — notează el — .nu numai că nu a primit propunerea (lui Ipsilanti, de a adera la acţiunea grecească — n.n., G.D.I.), dar chiar a iăgăduit solemn Porţii că naţiunea sîrbă îi rămîne credincioasă*.

[1] *Revoluţia din 1821, Doc. ext.,* 1980, p. 316—317; s.n., G.D.I.

[1] Mai pe larg — în lucrarea noastră : *Introducere în studiul istoriei moderne a României,* cap. 1—III.

[1] Acest punct de vedere este ilustrat cum nu se poate mai bine de răscoala lui Horea, în Transilvania, în interpretarea recentă a acad. D. Prodan (cf. *Răscoala lui Horea,* Ed. ştiinţifică ţi enciclopedică, Bucureşti, 1979, voi. II, p. 703 şi urm. : „programul lui Horea" concretizat în „Ultimatumul de la Deva" era modul în care ţăranii concepeau ieşirea din cadrele feudalismului şi trecerea la o nouă stare de lucruri, incontestabil superioară ; din acest unghi privit, „programul lui Horea* a fose, prin excelenţă, *expresia gindirii revoluţionare ţărăneşti,* iar „răscoala* condusă de Horea, aşa cum s-a desfăşurat ea, a fost expresia acestui mod revoluţionar de a gjndi trecerea la evul modem; sub acest aspect, o putem numi *revoluţie ţărănească.*

[1] Onisifor Ghibu, *op. cit.*

• Toate variantele, la G. D. Iscru, *Prelegeri de istorie moderni a României.*

Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, Bucureşti, 1975, p. 84—97. Menţiunea despre acea .Constituţie* cu 48 de articole — la A. Oţetea, *op. cit.,* ed. 1971, p. 389—391, nou 57. De variante ţi de datarea lor ne-am ocupat în *Introducere în studiul istoriei moderne a României,* p. 302—306.

[1] *D.I.R., 1821,* I, nr. 238, p. 396—397, copie; originalul, publicat de noi în „Revista arhivelor", nr. 2/1976, p. 203—204.

[1] deşi, în secret, Tudor dispusese ca Divanul să fie instalat la m-rea Cozia, fapt care nu s-a mai produs. (Cf. C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 226—227).

[2] C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 225, citînd pe P. Poenaru, secretarul de limba română pe lîngă Tudor.

[1] „Trebuie să se înţeleagă domnii fanarioţi" — nota lui I. Iacovenco (funcţionar la consulatul ţarist). Observaţia din notă ni se pare incompletă ; credem că ea trebuie extinsă la fanarioţi în general.

[1] *D.I.R., 1S21,* I, nr. *272,* p. 433—434.

[3] *Ibidem,* nr. 10, p. 27—28.

[1] Onisifor Ghibu, *Contribuţii la istoria revoluţiei din 1821. Legăturile dintre Gbeorghe Lazăr şi Tudor Vladimirescu,* în *Repere sibiene,* II, 1980. Pînă acum, steagul acesta a fost succint descris şi parţial interpretat, în principal, de col. P. V. Năsturel *(Steagul, Stema română, însemnele domneşti, trofee,* Bucuresci, 1903, p. 45) şi de dr. Aurel Metzulescu *(Steagul lui Tudor Vladimirescu, in „Oltenia",* II, 1941, nr. 9); acesta din urmă a pus în evidenţa, primul, ciucurele tricolor şi a realizat prima reconstituire, qu ajutorul pictorului Stoica. A mai fost reprodus şi de alţii, în alb-negru; color — de Andrei Oţetea, în ediţia din 1971 a lucrării deja citate. Problema steagului revoluţiei din 1821 a fost reluată de Ele* a Pălănceanu (▼. *Steaguri din colecţia Muzeului de istorie a Republicii Socialiste România,* în „Muzeul naţional", I, Bucureşti, 1974, p. 135—139, unde se menţionează şi aproape întreaga istoriografie a problemei). Din păcate, şi acest ultim studiu a rămas, practic, fără ecou istoriografie şi pe un plan mai general, fie din cauza circuitului Testrins al publicaţiei, fie din alte motive care ne scapă.

Teza încadrării revoluţiei rominilor în Eterie a inhibat interpretarea acestui izvor do o deosebită valoare, atunci cînd n-a viciat-o. In iniţierea lui Tudor în Eterie credea însuşi Onisifor Ghibu, dar aceasta pe dînsul nu l-a împiedicat să interpreteze în esenţă corect steagul, susţinînd şi pe această bază independenţa revoluţiei româneşti din 1821.

[1] Deţinătorul steagului, G. I. Cacaleţeanu, fiul comandantului tunarilor lui Tudor Vladimirescu, observa doar, în 1873, că pînza steagului .este de mătase albastră, care şi-a pierdut oarecum culoarea sa primitivă* ; la fel vedea şi corespondentul lui C. D. Aricescu, avocatul craiovean M. T. Stătescu : „steagul este de mătase, d-o culoare havaiie (albastru), care acum a început să fie verzuie din cauza vechimei". Dublura din pînză albastră, după o mărturie de epocă, i-a fost aplicată flamurei steagului, prin încheiere, înaintea donării ei cf. Marin Iordache, *Noi contribuţii în legătură cu steagul revoluţiei din 1821,* comunicare, Craiova, 1980,

„amănunt* nereţinut în voi. *Oltenia, studii* ji *comunicări,* III, Craiova, 1981, p. 147—152, unde comunicarea s-a publicat. Despre Ioan (Ianache) Cacaleţeanu, salvatorul şi păstrătorul steagului, v. Ligia Manoli, *Un om din vremea revoluţiei din 1821,* în .Mitropolia Olteniei*, ar. 7-9/1981.

[1] Toţi au crezut, pînă la On. Ghibu, că el reprezintă, fără îndoială, pe patronul ostaşilor — şi atît. Mai întîi, Ghibu observă că este „un caz unic în iconografia noastră ca aceşti doi sfinţi să fie puşi alături; ei nu au fost nici contemporani şi nici martiriul lor nu preziată note comune sau asemănătoare. Dacă, în acest caz, ei apar împreună, aceasta are o semnificaţie aparte ; ei simbolizează, amîndoi, aceeaşi idee, urmăresc acelaşi scop, lucrează împreună pentru ceea ce vrea să realizeze revoluţia*.

[3] Onisifor Ghibu citează, din *Vieţile sfinţilor,* o atare misiune relevată, pentru Teodor Tiron, de sfîntul Grigorie din Nissa : „Sfîntul martir suna din trîmbiţă militar ească, chemînd pe mulţi din diferite patrii, la reşedinţa şi la casa lor, în vederea odihnei, fără a-i îndemna la expediţie războinică, ci la pacea cea mai dulce, nespus de priincioasă creştinilor".

[1] Cunoscuta expresie a lui Tudor că de cînd s-a născut s_a îmbrăcat cu „cămaşa morţii" ne poate duce cu gîndul la platoşa sfîntului său protector — şi, de aici, pe linia datinei, încă vie atund (de a se da copiilor [v] la naştere, numele sfîntului zilei sau al altui sfînt apropiat), la. data naşterii lui Tudor Vladimirescu, ziua în care Biserica prăznuieşte pe sfîntul Teodor 'ţiron : 17 februarie. Fireşte, rămîne o simplă ipoteză de lucru, la care ne-au condus^ consideraţiile similare ale lui Onisifor Ghibu în legăturii cu data naşterii lui Gheorghe Lazăr (v. mai jos). Vezi şi inelul-sigiliu moştenit de Tudor de la părinţii

[1] Dacă Onisifor Ghibu gre^te evident în identificarea sfîntului Gheorghe de pe steag (care este — căi! — cel de la 23 **aprilie, deşi în acea poziţie „neobişnuită", v. mai** sus), **el ne lasă cale deschisă în a considera noi, mai departe. că La/ăr putea să-ţi adopte ca sfînt protector pe sfîntul de la** 23 **aprilie (care în mod obişnuit este adoptat în onomastica creştini), şi astfel, înlă- turînd eroarea de identificare, ipoteza rămîne în continuare plauzibilă^ de luat în seamă, o „coincidenţă* ce se cere a fi reţinuta şi, în acest chip, ea urmează a se adăuga izvoarelor care permit .integrarea" — pentru noi, acum, „reintegrarea" — lui Gheorghe Lazăr în revoluţia din** 1821 **condusă de Tudor Vladimirescu (v. mai departe, p.** 205—218); **în acest caz. ar urma să mai ştim un amănunt; „opţiunea* lui Lazăr pentru sfîntul său patron.**

[1] In ^ acest sens, reţinem şi aici că la retragerea din Cotroceni Judor a declarat in fjtj „vremelnicei" ocîrmuiri* : „eu trec Oltu, cu toata Adunarea norodului, ca să ma întăresc în monăstirele ce le-am umplut cu zaherele şi cu panduri, ş; nădăjduiesc să mă ţiu acolo multă vreme, ca m nişte cetea, pană and tq! Jli pe tură să dea ţării drepturile şi privilegiile ce [no"~'" le-a cerut prin „ine de la înalta Poartă* (CD. Aricescu, *Utona...* p. 225). In ce-i priveşte pe tuna care trecuseră în ţară, şi acum, urmind consecvent linia pe care po$_{m}$ise, ordinele lui Tudor erau să se menţină faţă de ei o poziţie *defensivă* - desfcur, [0] defensivă eficientă —, astfel incit să nu se dea nia un motiv, absolv nici unul, de a-i considera pe români ca .rebeli .

[3] Covrea (sau Băşica ori Busica, după alte surse — *Ibidem,* p. 19—20 ; CD. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* **p.** 18—20), trâdîndu-l într-o afacere cu vite, Tudor l-ar fi bătut pîni l-a omont.

[1] Incepînd cu acest ân, relaţiile lui Tudor cu Nicolae Glogoveanu s-au. înrăutăţit.

[2] C.D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii...,* p. 27.
[3] *D.I.R., 1821,* I. nr. 57, p. 97.
* Avem menţiune câ la unul din procesele grtle, la Bucureşti, a venit însoţit de „li catane, toţi călări* (C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiunii—,* p. 55. nota 4).
[5] *Izvoare narative, 1821,* p. 14; că Tudor era un om temut de grecii din ţară, în anii care au premers revoluţiei, rezultă şi din alte izvoare.
[6] C.D. Aricescu, op. *cit.,* p. 25—26.
[7] Arh. St. Buc., fond Saînt-Georges, înv. 1 126, pach. III, doc. 14, f. 36 ; publicat în .Revista arhivelor* nr. 2/1970, p.-586—587.
[3] G.D. Iscru, *Tudor Vladimirescu n-a fost finanţat de Eterie.* (Continuarea unei demonstraţii), în „Arhivele Olteniei', serie nouă, nr. 2/1982.
[1] A doua zi urma si se declare oficial moartea Domnului Al. Suţu, înmormîntat Ia 20.1./1 11. (Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...,* p, 42—51.
lescu ne-ar ajuta să lămurim prab'ema. In ***Prea scurta însemnau,*** prin glasul a trei mari boieri, autorul ne spune că Tudor a plecat clin Bucureşti ***„cu treizeci de catane, numindu-i arnăuţi,*** ca să răscoleaască ţara înpotriva stăpînirii" ; puţin mai departe notează — prin răspunsul lui Gr. Ghica — nedumerirea că n-ar fi putut, oare, opri banul Brîncoveanu, marele spătar, „p-un Vladimir cu treizeci dă ***catane ?* (Izvoare narative, 1821,*** p. 230). încă puţin mai departe, în dialogul cu un alt mare boier, se precizează că Tudor, „mai dăunăzi plecă seara dă aici, cu ***treizeci de panduri înarmaţi(Ibidem,*** p. 231 ; s.n., G.D.I.).
[1] ***D.I.R., 1821,*** I, nr. 106, p. 199—202; v. ***ibidem,*** nota 1 de la p. 202 ; această scrisoare este totuşi greu de interpretat, fără semnături.
[1] N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mişcării lui Tudor Vladimirescu,* Bucureşti, 1921, p. 236; considerăm exagerat efectivul trupelor de arnăuţi ; v. discuţia ta M.T. Radu, *op. cit.,* p. 223, nota 18.
[2] In text: „luînd".
[3] N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 240—241 ; ceeace au şi făcut, continuu, pînă la arestarea lui Tudor, act în care au avut rolul principal.
* *Ibidem,* p. 269. ,
[5] *Ibidem,* p. 289—290.
[1] *Ibidem,* p. 523 ; v. şi „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 596—597.
[1] C. D. Aricescu, *op. cit.,* p. 92, unde se citează mai multe surse.
[2] In Gorj şi Mehedinţi, Tudor a pornit, în acest scop — după C. D. Ari- cescu — pe verii săi Golumbeni, pe Ioniţă Creţescu zis Ortopan, pe N. Zoican, pe căpitanul Urleanu, pe Radu Miu — vechi prieteni şi colaboratori credincioşi —, .pentru facerea de volintiri, mai ales dintre săteni, pe care îi armă cu. armele ce avea strînse pentru acest sfîrşit în diferite localităţi; iar meseriaşii. neguţătorii, proprietarii mid şi boierii de neam, cari nu puteau servi ca oşteni — mai precizează C. D. Aricescu, citind .surse vu* —, nu erau scutiţi de această sarcină decît prin dare de bani, plătind cîte 25 de lei de om* *(op. rit.,* p. 97).
[1] N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 237.
[3] *D.I.R., 1821,* V, p. 270 şi 520.
[4] Repetăm, după I. P. liprandi : „Pentru a produce impresie mai puternică, Tudor trimitea totdeauna aceste scrisori în cetăţile turceşti prin trei sau patru panduri desculţi, numai în cămăşi şi încinşi cu curmeie de tei, adăogînd în scrisorile adresate paşalelor că ei se pot încredinţa singuri, văzînd pe aceşti trimişi, de starea în care a ajuns poporul credincios Porţii, pe care fanarioţii şi boierii i-au jefuit de toate, pentru ca ei să se îmbrace în aur» samur şi caşmir, şi nimicind plugurile sătenilor să-şi procure carete bogate europeneşti. Toate paşalele primeau aceasta în chip favorabil şi trimiteau totdeauna cu răspuns pe funcţionarii lor în lagărul lui Tudor* *(D.I.R., 1821,* p. 270—271). Desigur, nu „ţinuta* indicată de Liprandi era cea posibilă m ianuarie ji nici nu cunoaştem, încă, în „etapa olteană*, vreun sol turc în „lagărul* lui Tudor, dar informaţia merită a fi reţinută.

[1] A. Oţetea, *op. cit.,* ed. 1945, p. 24, 135 ş.a.; ed. 1971, p. 242—243 ş.a.
[2] .Revista arhivelor", nr. 2/1970, p. 593—595.
[1] I. Keacşu, *Participarea locuitorilor satelor din Oltenia la răscoala Jiic 1821,* în „Studii", rev de ist., an. XI, 1958, nr. 2, p. 9J.
■ C. D. Aricescu, *op. cit., p.* 93. Prin urmare, secretul acesta — desemnarea lui Tudor de căue cei mai aleşi boieri pămînteni să pornească acţiunea, in numele lui, cu menţionatul scop, agreat şi de boieri, dar dublat, pe parcurs, de un pronunţat aspect social —, secretul acesta se cunoştea, istoriografie, din 1874, cu mult înainte de a fi publicat C. Grecescu „înscrisul dat de cei trei mari boieri şi cu şi mai mult înainte de a se cunoaşte mărturiile fraţilor Macedonschi şi memoriile lui I. P. Liprandi. Sursele de pe urmă confirmă cercetările lui C. D. Aricescu, întărindu-le. Şi nu este vorba, aici, de nici un amestec al Eteriei ; dimpotrivă, de păstrarea celui mai strict secret faţă de aceasta.
[1] N. Iorga, *Izvoarele..., p.* 18 ; *DJI.R., 1821,* V, p. 30; s.n., G.D.I.
[3] „Ciocoii" erau cei mai vizaţi de furia populara. „Lumea, opştea, toată suflarea este pornita foarte asupra a ceştii tagme*. *DJJi., 1821,* I, p. 231.
' *D.I.R., 1821,* I, p. 231.
[1] Nu este vorba despre boierii „făgăduiţi*, „iniţiaţi* în secretul acţiunii, participanţi la pregătirea ei (deşi şi pentru aceştia apăruseră unele „surprize" neplăcute, în legătură cu „lipsa de discemământ* a ţăranilor, la auzul celor vestite prin Proclamaţie, pentru jefuitorii lor). Este vorba — dintre boierii membri sau nu ai Divanului -— despre cei care nu cunoşteau „făgaduiala* şi „povăţuirile* date lui Tudor.
[4] Tot după C. D. Aricescu, este util să reţinem că atunci dnd V. Moangă a „ispitit* pe „bumbaşirul* Vistieriei, venit să ridice banii de la „sărăfia* Gorjului, despre vodă Suţu, acesta a răspuns că „Vodă fusese cam bolnav, dar ca acum se află sănătos* *(op. cit.,* p. 93). Atunci dnd avea loc această discuţie (23.I/4.II), Al. Suţu era deja înmormîntat de 3 zile. E posibil ca „bumbaşirul* sa fi fost pornit din Bucureşti înainte de anunţarea ofidală a morţii Domnului şi să nu fi ştiut nimic (mai puţin probabil). E posibil sa fi ştiut *tot,* dar să fi fost instruit să ascundă încă adevărul (moartea lui Vodă) „pînă se vor putea aduna cetele de panduri de peste Olt, pentru începerea mişcării** (cum am văzut că era „secretul* lui Tudor, încredinţat, la sosirea in Tîrju Jiu, lui V. Moangă — ceea ce mi se pare mai plauzibil, avînd în vedere că şi prin grija lui Tudor banii amintiţi au fost trimişi la Vistierie (v. pentru aceasta *DJ.JL, 1821,* V, p. 520 ; amănuntele se pot contrazice). In acest caz, „amănuntul* invocat aid („neştiinţa* „bumbaşirului*) s-ar putea constitui ca o dovada în plus că acţiunea a fost pregătita în prealabil, cu concursul celor „mai de frunte boieri ai ţării", către care, la Bucureşti — la „stăpînire* ! — erau încă trimişi banii publid aflători la sămeşiîle judeţelor, Tudor cheltuind din alţi bani la începutul acţiunii (nu din cei ai Eteriei! Revezi pentru aceasta, mai sus, p. **114).**

[1] *lbidem,* p. 231.
[1] Plecarea lui Gr. Brîncoveanu — cel mai important dregător în atari împrejurări! — la Braşov poate fi interpretată în doua feluri:

a) Ori, după declanşarea acţiunii eteriste în Moldova, el (şi alţii!) a considerat că va li primul vizat de furia eteriştilor şi atund a plecat din ţara să-şi scape viaţa, sperind să revină in împrejurări mal favorabile, mai ales că, sub presiunea consulului general rus Al. Pini, fanariotul-eterist Constantin Samurcaş urm* să plece la Craiova, chipurile pentru tratative cu Tudor, dar, in fond, ca duşman al cauzei româneşti (v. pentru aceasta *D.IJL, 1821, V,* p. 521) şi în atari împrejurări soarta Iui Tudor însuşi devenea nesigură (precum se ştie — v şi mai departe —, din puţin a scăpat la Ţînţăreni, să nu fie ucis!) ; b) Ori intervenise o discordie între „cei mai de frunte boieri" — fiecare în parte oscilant şi nestatornic în împrejurări ca acestea, cînd realmente singura forţă armată din Bucureşti era în mîinile eteriştilor fanarioţi! — şi, cum spunea însuşi Gr. Brîncoveanu, urma ca „fieştecare dă sine să îngrijească" oricum, putem admite că Tudor Vladimirescu, aflînd despre fuga marelui spătar Gr. Brîncoveanu, nu va fi fost de acord, poate chiar a devenit furios, de vreme ce chiar din prima variantă a „Cererilor norodului românesc" (y. discuţia asupra datării la G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei modeme a României,.* a prevăzut desfiinţarea dregătoriei de mare spătar, „dimpreună cu toţi dregătorii şi toţi slujitorii spătăreşti..., cu căpităniile lor cele spăthăreşti". Acesr amănunt poate fi luat în seamă şi ca element de datare a variantei respective-

— deşi ar putea si fi avut şi altă raţiune (aceea ca între Domnul ţării — un jjîmîntean, cum se preconiza! — şi comanda oştirii să nu se mai interpusa, fie şi vremelnic, un astfel de mare dregător). Revendicarea a rămas ţi în variantele ulterioare, deşi, după intrarea în Bucureşti, Tudor va conlucra bine cu nonl mare spătar, ailtivîndu-1 chiar.

[1] Prin «zavergii* se înţelegeau, atunci, eteriştii, care proclamaseră lupta „pentru credinţă" („za vera*), pentru lege (v. *Izvoare narative, 1821,* p. 183 ; prin Moldova şi în continuare eteriştii strigau ‚za vera*, adică .pentru lege* *„un glas strein la noi cu totul",* comenta Ştefan Ioan Făuţă alias Zilot Românul *(Izvoare narative, 1821,* p. 183) ; s.n., GJD.I.

* *Izvoare narative, 1821,* p. 234 ; s.n., G.D.I.

5 *D.I.R., 1821,* I, nr. 108, p. 205—20«.

[1] *Ibidem,* V, p. 523.

[4] [Est]5 notat că Pavel Macedonschi n-a plecat spre Oltenia, în misiunea dată deJDivan, pînă n-a obţinut aprobarea de la consulatul general ţarist (o declară şi el, P.M. — v. *D.I.R., 1821,* V, p. 523 ; reiese aceasta şi din documente provenind de la consulat — v. .Revista arhivelor* nr. 2/1970 P- 596—597). Este încă greu de lămurit, dar şi greu de crezut, cum fraţii Macedonschi, mai ales Pavel au ajuns oameni de mare încredere pe lîngă Tudor.

[4] De aceea, unele atitudini ale Divanului — „ţara politică", „ţara legală* de^ atunci — le înţelegem şi le putem lămuri, în temeiul documentelor ajunse pînă la noi, altele rămîn încă nelămurite sau insuficient lămurite, fie şi pentru faptul că documentului de politică de stat îi lipsesc, parţial sau total, elementele de autenticitate, sau că un act de politică de stat nu ni s-a păstrat într-un document adecvat, ci în altul îndoielnic, vădit partizan, suspect. Eforturile Divanului au fost foarte mult derutate şi încurcate — pe direcţii interne, dar şi externe — de declanşarea acţiunii eteriste şi de mersul acestei mişcări în Principate, mers periculos pentru cauza românilor, mers de natură să paralizeze viaţa internă şi să complice raporturile externe.

[1] *DJ.R., 1821,* I, nr. 114, p. 214—215.

ce nu puteau fi neglijate sau ignorate), cum scrie influentul mare boier, sa nu se «lase* de .această delicata pornire" ? (v. *D.IJt., 1821,* I, nr. 120, p. 223) ; apoi, în sfîrşit, cum am putea înţelege scrisoarea aceluiaşi către Tudor prin care îi cere să-l ucidă pe Const. Samur caş (abia trimis la Craiova — v. mai departe, p. 156 şi urm.), ca potrivnic cauzei româneşti *(ibidem,* V, p. 521) ? ; cum am putea, deci, înţelege toate acestea, alături de fermitatea afişată în adresele trimise oficial căpeteniei .Adunării norodului* în acest timp ?

[4] cf. *DJJl., 1821,* V, p. 24, nota 4.

notă că Tudor „a poruncit să zdrobească lui Nicolicescu toate coastele cu muchia toporului" (*D.I.R., 1821,* V, p. 271). După Dumitrache Protopopescu, udderea lui Nicolicescu nu s-a putut petrece la Ciovîmăşani; acesta era iaci în viaţă la m-rea Strehaia, unde memorialistul l-a găsit închis în clopotniţă, la un loc cu alţii *[ibidem,* p. 565); altă variantă — la C. D. Aricescu, *Istoria iryoluţiuni:...,* p. 103, nota 2.

1 *D.I.R., 1821,* **I,** nr. **112,** p. **211—212.**

[1] Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 32—33 ; *D.IJL, 1821,* V, 43 ; I. Neacşu, *loc. cit.,* p. 96.

[1] *D.I.R., 1821,* V, **p.** 565—566 — memoriul lui D. Protopopescu; iniţial, la Mehedinţi, fusese orînduit ispravnic N. Glogoveanu, care a renunţat, iar stolnicul Viişoreanu la Gorj ; căimăcămia Craiovei a propus apoi pe Şt. Bibescu şi Viişoreanu la Mehedinţi, iar pe Dinu Bălteanu la Gorj; şi aşa rămăsese — v. Dîrzeanu — N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 15—16 şi *D.I.R., 1821,.* V, p. 29.

[5] Dîrzeanu — *D.I.R., 1821,* V, p. 28.

[6] N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 241—242.

[1] N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 34 ; *D.I.R., 1821,* V, p. 44.

[4] De a fi izgoniţi din ţară pentru că „au îndrăznit de au ucis norodul cu arme de moarte, fără a-i întreba ce le este cererea* — *D.I.R., 1821,* I, nr. 164, p. 274.

[1] Em. Vîrtosu, *1821. Date fi fapte noi,* p. 13, 14, 27 ; *D.I.R., 1821,* V> şi. 523. D. Giuvara a rămas în preajma taberei de la Ţînţăreni pînă a 10/22.11 inclusiv, după care a trecut la Coţofeni, unde era tabăra ‚stăpînirii“ (Etn. Vîrtosu, *op. cit.,* p. 24—28, socotelile poştei). A fost, cu siguranţă, şi un gest disperat al boierilor-ispravnicL Surprinşi, probabil (fie în cimp deschis, fie în mănăstire), s-au închis acolo şi, nedorind să fie implicaţi în revoluţie ori de teama furiei populare, au refuzat să se predea fără condiţii. Cad altfel era o nebunie ca o ceată de 40 de arnăuţi să se opună cîtorva mii de oameni ai „Adunării*. Incercindu-se evacuarea cu forţa, au deschis focul.

[1] .Cazul*, cu siguranţă, fusese .dezbătut* în Adunare, sau într-un grup mai restrîns se schimbaseră asemenea vorbe, căci ele apar —■ exact aşa! — într-o scrisoare trimisă din tabăra de la Ţînţăreni tot în ziua de 4/16.II *(D.I.R., 1821,* I, nr. 129, p. 230—232). Scrisoarea aceasta nu lasă să se înţeleagă că ar fi avut loc un tumult. *.Dumnealui slugeru către toţi s-au purtat cu deosebită politicăi** — se spunea în scrisoare. Numai arnăuţii .despuiau* cîte un .ciocoiaş*, .lumea, opştea, toată suflarea* fiind pornită foarte asupra a ceştii tagme*. Oricît de nedrept se purtase N. Glogoveanu cu Tudor înainte de revoluţie, Tudor nu-i arata duşmănie — reţinem din corespondenţa acestui fin observator din tabăra de la Ţînţăreni ; de hatîrîul lui, al lui Glogoveanu, oprise chiar pe arnăuţi să-l scoată din .găurile şerpilor* pe un .logofăt Vasile*. Nu-i putea da, corespondentul lui N. Glogoveanu, vejti_bune despre isprăvnida de Mehedinţi boierului numit iniţial ispravnic acolo însă înlocuit apoi la propunerea caimacamului Olteniei i dar îl încuraja să spere *(ibidem),*

[3] Cei mai rnari boieri ai ţării, inclusiv cei trei care-

1 .desemnaseră* să ridice oorodul .în arme*, în frunte cu mitropolitul, semnau .porunca* aceea nedreaptă, din 30.1 st.v., către Tudor!

10 — Revoluţia din 1B21 condusa de Tudor Vladimirescu

[1] CI Tudor nu-i iubea pe boieri — este deja, acum, o constatare de domeniul evidenţei. Numai .cuminţenia* lui cunoscută — „deosebita politică*, de care era capabil — îl reţinea de la atitudinile dure. El era convins — cum va spune lui Ilarion, în ajunul intrării în Bucureşti — că locul boierilor este „Ia Muzeu", „lîngS hiarele sălbatice*, umpluţi cu paie (C. D. Aricescu, *Acte justificative...,* p. 123).

[4] *D.I.R., 1821,* I, nr. 128, p. 228—230.

1973, p. 61), afirmaţie nefondată (dealtfel, fără trimitere la sursă !), căci din sursele pe care se bazează (Dîrzeanu ;i Liprandi) nu rezultă aceasta; iar la Ţînţăreni Tudor a rămas *„atit timp eit aceasta a corespuns planurilor sale şi ale Eteriei, cu care era înţeles" (ibidem,* ed. 1962, p. 84; ed. 1973, p. 80; s.n., GJD.I.) ; prin urmare, un perfect acord. In acelaşi an, 1973, cînd se publica — cu titlu schimbat, după împrejurări — ed. a Il-a a cărţii din 1962, Dan Berindei, publicînd singur o carte destinată mai ales străinătăţii, .încerca* o oarecare .detaşare" de „teza" Oţetea ; dar şi acolo „l'entree des he- tairistes en Moldavie fu naturellement suivie de la mise en marche de «l'As- -semblee du peuple» vers Bucarest *(L'Annee revolutionnaire...*, p. 156) ; marţul acesta spre Bucureşti trebuia să ducă la joncţiunea, forţelor lui Vladimirescu cu armatele eteriste şi ruse pe a căror sosire se conta *(ibidem,* p. 148) — toate acestea fiind afirmaţii neacoperite documentar —, fără să-l deranjeze pe autor faptul că peste cîteva pagini va scrie, după I. Solomon, altfel *(ibidem,* p. 161—162). In economia studiului publicat în 1980 (capitol al viitorului volum IV al *Tratatului* de istoria României), Dan Berindei ocoleşte cu grijă această „delicată" problemă (v. „Revista de istorie", tom. 33, 198C, nr. 5) şi nici în alte materiale publicate în acest an n-o mai include.

[1] Cîmpul de la Ţînţăreni era un punct strategic important pentru controlul întregii provincii, prielnic pencru concentrări de trupe (vezi detalii la Dan Berindei şi Traian Mutaşcu, *Aspecte militare...,* 1973, p 69 şi urm.), bine cunoscut lui Tudor şi pandurilor săi (Em. Vîrtosu, *Mărturii noi...,* p. 17 ; „Revista arhivelor" nr. 2/1970, p. 578). „Piste cinci miie oameni s-au adunat pînă acum: neguţători, sîrbi, panduri ; şi pe tot ceasul vin necurmaţi" — se scria, din tabără, la 4/16. II (*D.I.R., 1821,* nr. 129, p. 231 ; despre recrutarea de panduri după aşezarea taberei la Motru, vezi şi Al. Bălintescu, *Problema ţărănească in Oltenia în secolul al XlX-lta.* Documente, Ed. D.G.A.S., Bucureşti, 1967, p. 46 —47).

[1] De pildă, contra lui Diamandi Giuvara, la Motru (dacă nu cumva iniţiativa n-a fost a lui D. Macedonschi însuşi, căci şi el şi Giuvara au slujit, în fond, aceeaşi cauză, în continuare, trădîndu-l pe Tudor, pe lîngă care fuseseră ataşaţi (ca D. Macedonschi) sau se ataşaseră (desigur, prin jurămînt, ca
D. Giuvara, pe care Tudor (?) l-a numit ispravnic de Romanaţi), sau

ca însoţitori ai pandurilor în diferite misiuni (dacă nu cumva iniţiativa aceasta, de însoţire, era a arnăuţilor, pentru „pleaşcă" şi jaf, sau a căpeteniilor lor, pentru a submina din interior revoluţia).

[1] Cf. *Revoluţia din 1821..Doc. ext.,* 1980, nr. 15, p. 94—95; s.n., G.D.I.; desigur, corespondentul ziarului vienez putea exagera proporţia acestor .dezertori".

[2] De pildă, o însemnare contemporană (?) pe un mss. : ci în 1821 Tudor a făcut **oaste românească* din judeţele Mehedinţi, Gorj şi Vîlcea *(D.I.R., 1821,* I, nr. 117, anexa, p. 218—219 ; s.n., GD.I.), judeţe în care elementul străin sud-dunărean era în număr mic sau lipsea.

[1] *Revoluţia din 1821..., Doc. ext.,* 1980, p. 83.

* *Revoluţia din 1821..., Doc. ext.,* 1980, nr. 16, p. 97—98 ; s.n., G.D.I. Corespondentul ziarului vienez .Wienner Zeitung" scria, din Bucureşti, la 19. II./3. III, că *„generalul comandant de la Sibiu a trimis de asemenea un ofiţer la domnul Tudor, pentru ce fi din ce pricină nu am putut afla" (ibidem* nr. 15, p. 96 ; s.n., G.D.I.).

[1] „II a declari vouîoir y atrsndre Ies rcsolutlons Ju Grand Seigneur auq.cl il doit avoir envoye une cieputation charge d'une supplique signee par ses principaux adherents tendant a le prier de vouîoir retablir ea Valachie l'ancien ctat des choses sans lequel e!le etait fiorissante sans que cependant la Pone y perdit de ses droits et de ses revenus". *(Revoluţia din 1821..., Doc.* «t., 1980, nr. 26, p. 123—124 ; s.n., GJD.I.).

[1] Apud M. T. Radu, *op. cit.,* p. 230.

lor, nu mai puteau fi controlate, în condiţiile vremii. Se ştie că Tudor a pre venit şi a combătut jaful cît a putut. Dar, pe de o parte unii panduri (ca şi sătenii ceilalţi, în satele lor sau înrolaţi în „Adunare[11]) puteau scăpa de sub acest control, pe de altă parte amăuţii erau „nărăviţi* la jaf, iar acum erau şi mat mult „stimulaţi" la aţa ceva de unele căpetenii, pentru subminarea din interior a autorităţii lui Tudor.

[1] La 7/19.II (ca răspuns la scrisoarea lui Tudor clin 4/16.11, trimisă la Bucureşti prin „lipcan"), anunţîndu-i lui Tudor numirea ca domn a lui Scarlat Callimachi — „luindu-să ştire de la consul.ituri", se adăuga, în josul paginii, ca
o intimidare în plus —, Divanul, învinuind pe căpetenia „Adunării" de „răzvrătire" şi faptă „nepatriotică" şi arogîndu-şi exclusiv conduita patriotică, îi cere, pe un ton ultimativ, să înceteze acţiunea *(D.I.R., 1821,* I, nr. 138, p. 242—243 scrisoarea Divanului a fost trimisă, probabil, tot prin „lipcan" — *ibidem,* p. 247 nr. 144 şi nota 1). Cum Pavel Macedonschi sosise deja la Motru (dar între timp- şi Nicolae Văcărescu se pornise din Bucureşti), Tudor a discutat cu acesta şi tot prin el a trimis la Bucureşti o scrisoare (n-o cunoaştem încă!), sintetizată în noua adresă a divanitilor, din 9/21.II (Dîrzeanu ştie, dar nu reproduce şi scrisoarea lui Tudor — *D.I.R., 1821,* V, p. 45), în două grupe de revendicări :

să ramînă pe loc, sa nu dea foc mănăstirii Motru, cum amenin̦ase şi „să laşi intrarea şi ieşirea aceştii mănăstiri slobodă" ; şi scrisoarea se încheie cu o arogantă amenin̦are aristocratică *(„nu cuteza a crede mai mult pentru sineţi decît ceea ce firea te-au clădit"* — s.n., GD.I.) *(D.l.R., 1821,* I, nr. 145, p. 247—248 ; Dîrzeanu — *D.l.R., 1821*, V, p. 45—46). Numai după această scrisoare a Divanului — ne informează Dîrzeanu — ispravnicilor ce se închiseseră în m-rea Motru li se permite ieşirea, cu oamenii lor, spre Craiova — „iar slugeru Theo- dor cu Adunarea sa au intrat în mănăstirea Motrului" *(ibidem***,** V, **p.** 46) ; deci. ciupă 10/22.11, cînd — cum am arătat — şi Diamandi Giuvara trece de ia Ţînţăreni la Coţofeni (v. mai sus, p.

144). Tudor, prin urmare, făcuse o concesie Divanului (nu lui D. Giuvara!), dar, în schimb, se instalase fără alte complicaţii şi în mănăstirea Gura Motrului.

‘ Dîrzeanu — *D.Î.R., 1821,* V, p. 45 ; sesizam, prin aceasta, după Dîrzeanu, o reţinere a lui Tudor, deocamdată cel puţin, faţă de Pavel Mace- donschi.

[3] *D.l.R1821,* I, p. 233—234 ; la 5/17.II, N. Văcărescu pleca din Bucureşti (Em. Vîrtosu, *1821, Date...,* p. 13), la 8/20.II era la Brîncoveni *(ibidem,*

P* [25]>- * „

[1] Socotclile poştei (din Craiova) nu înregistrează nici intimpinarea lui N. Văcărescu *din* Craiova (dar consemnează, la S/20.II, o ştafetă la acesta, la Brîncoveni — Em. Vîrtosu, *op. cit.,* p. 25), şi nici întoarcerea lui N. Văcărescu la Bucureşti, *din* Craiova, cum consemnează pentru C. Sanvircaş. E posibil ca după sosirea lui C. Samurcaş la Craiova (16/28.11), N. Văcărescu să fi venit şi el aci ^*D.l.R., 1821*, I, p. 285), «$ediul“ rămînîndu-i insa tot la Brîncoveni. De altfel, m actul de numire Divanul nu-i indică să stea în Craiova. *„Şi a)un%ind la un loc cuviincios de a $ta..“* — sc spune acolo *(D.l.R., 1821,* I, p. 234 ; s.n., G.D.I.).

[1] Este vorba despre acea *Prea scurtă însemnare...* a lui Iordache Golescu, folosită de noi şi mai sus. Am consemnat mai sus reproşul vornicului Balăceanu la adresa lui Barbu Văcărescu (mare ban şi *ban al Craiovei!),* că n-a mers personal în Oltenia, să preia puterea (repetăm: aci era caimacam *grecul* I. Tipal- dos !) şi, in calitatea astfel preluată, să se supună „stăpînirii".

Boierii s-au adunat în Divan — consemnează Iordache Golescu. In şedinţa Divanului, marele ban şi *ban al Craiovei,* Barbu Văcărescu arăta ştirile alarmante (derutante, poate deliberat mincinoase, transmise astfel din Craiova ; alte izvoare nu le confirmă : şi aceasta putea fi — cum va sesiza Tudor mai tîrziu — o „stratagemă fanarioţenscă" !) venite din Craiova. Este util să reţinem şi aici discuţia din Divan. Deci, vornicul Bălăceanu avansează, în Divan, o soluţie politică : ca unul din boieri, cu „curaj mai mare şi *rîvnă dă patriot, si să orinduiască căpetenie oştilor ţării, să ia supt a sa comandă pă toţi slujitorii, catanele şi pandurii* (N.B.: nu se vorbeşte nimic de arnăuţi ! — n.n., G.D.I.) *şi să treacă piste Olt, la Craiova, unde intilnindu-să cu Todor, să-i propicie ca să să unească şi el cu ai noştri, să să facă toţi o oaste a ţării, supt corrunda dumnealui* (a lui N. Văcărescu ! — n.n., G.D.I.), *şi aşa în urmă să chipzuim cum să să indrepteze toate neorinduielile ţării, spre scăpare de fanarioţi,* fi *cu ce cheltuială să să ţiie oştirile, ca să nu să mai frămînte ţara dă zavergii,* (= eterişti — n.n., GJD.I. ; v. mai sus, p. 133), *ci toţi să stăm pă loc, spre sprijinirea ţării, şi să nu ne mai risipim încoace şi încolo, ca puii dă potîTmchc. lar dă nu va voi Todor aceasta, atunci să să bată cu iei, păn ăl va supune la stăpînire".*

Atunci s-a oferit vornicul Nicolae Văcărescu, făgăduind să slujească ţării „pănă în ceasul după urmă", să se jertfească chiar pentru ţară. Boierii l-au aprobat, iar „tagma bisericească” l-a „blagoslovit" *(Izvoare narative, 1821,* p. 235—236 ; s.n., G.D.I.).

loace pentru liniştirea poporului răsculat" (D.l.R., 1821, I, p. 365 ; S.n., G.D.I.). Prin urmare. Al. Pini n-a reţinut că N. Văcărescu urma să .nimicească' pe „tîl- har* ţi pe „răzvrătitor*, deşi porunca oficiali cuprindea şi astfel de termeni. La rîndul lui, 1. P. Liprandi ne informează că în Bucureşti .nimeni nu se gîndea să ia măsuri împotriva rebelului* (Tudor Vladimirescu). .Acţiunea lui Tudor — continuă Liprandi — era favorabilă unei părţi dintre boieri; iar cea mai mare parte dintre aceştia nu-l socoteau periculos deoarece el nu se trăgea dintr-o familie de vază*. Nici cel puţin propunerea, de a se lua contra lui unele „măsuri generale" nu a întrunit acordul boierilor, în timp ce Tudor — ajutat şi din Bucureşti, de .agenţii secreţi* ţi de „cei trei boieri mai sus menţionaţi* — „se consolida zi de zi*. Cînd au înţeles, însă, boierii, că Tudor, astfel consolidîndu-se -continuu, putea deveni „în cele din urmă stăpînul lor* — gîndea şi interpreta 1. P. Liprandi —, abia atunci „au trimis împotriva lui Tudor pe Nicolae Văcărescu* *(D.I.R., 1321,* V, p. 272—273). Mai departe, informaţiile lui I. P. Liprandi sînt contaminate de neadevăruri care nouă, azi, ne ies la iveală graţie «nor do'umente păstrate si publicate (v. mai departe, text şi note).

Em. Vîrtosu, *1821. Date...,* p. 13.

[3] Afla<e despre trimiterea lor. Dacă erau pase svb comanda sa, Divanul l-ar fi înştiinţat, prn curier special. Dar iată că N. Văcărescu cerea lui... Const. Samurcaş informaţii despre pornirea (din Bucureşti ?) a cinci „neferi", despre care e' nu avea „nici o idee* încotro pleacă şi de ce, după cum nu cunoşte; „cu cîte unităţi au pornit", din Bucureşti, IorJache şi Farmache *(D.l.R., 1821,* 1, nr. 149, p. 255—256). Const. Samurcaş (care pornise şi el, desigur, spre Craiova) îi dădea lui N. Văcărescu un răspuns — pentru noi foarte instructiv : „cei cinci neferi cu douăzeci panduri pornesc, cred, la slugerul Solomon. *Despre unităţile ser,iar ului Iordache şi căpitanului Farmache n-tm idee. Numai adt pot să vă spun insă că eu vă iubesc fi vă respect. Domnia voastră, dacă nu mă iubeşte mă nedreptăţeşte. (D.I.R., 1821,* L p. 256 ; s.n„ GD.I.). Ulterior — v. mai departe — cei doi comandanţi de arnăuţi, şi alţii ca ei, vor primi bani de la C. Samurcaş, din banii Vistieriei. Este de acceptat că *Iordache, Farmache şi alţi* comandanţi de arnăuţi, „consemnaţi* în Capitala (v. mai sus), *au forţat Divanul să le dea bani pentru deplasarea in Oltenia,* după ce au luat act de plecarea lui N. Văcărescu^ Puteau să facă aceasta din proprie iniţiativă (nimeni nu li se putea opune!), fără consimţămîntd lui C. Samurcaş, dar la Craiova vor conlucra cu el. Bimbaşa Sava, .omul" lui Scarlat Callimachi, a rămas în Bucureşti, să-şi aştepte „stăpînul". Nu cunoaştem încă vreo poruncă a Divanului pentru trimiterea amintiţilor comandanţi de arnăuţi în Oltenia, iar în porunca dată Vistieriei formularea este că respectivii „au *plecat de aici",* fără a se invoca vreo poruncă a Divanului pentru aceasta. E drept că îo .raportul" către Scarlat Callimachi, din 10/22.11, Divanul menţionează plecarea spre Oltenia a respectivilor conform unei atari porunci. Nu excludem porunca (chiar aşa, ea putea fi smulsă Divanului de către atotputernicii căpitani!), deşi, acum, boierii divaniţi îşi puteau însuşi *adhoc* un asemenea document, în „raportul" către domnul fa-

nariot *(D.I.R., 1821,* I, p. 251). Despre o impunere a acestei plecări a amău- ţilor în Oltenia, sub Iordache, Farmache etc., împotriva voinţei Divanului, dar cu concursul consulului general Al. Pini, ne injformează Naum Rîmniceanu *(Izvoare narative. 1821, p. 69).* De reţinut că a doua zi după plecarea spre Oltenia a arnăuţilor, cu Iordache şi Farmache, la 8/20.II, Divanul aprobă cheltuielile pentru un lipcan „trimis cu scrisori la slugerul Tudor" *(D.I.R., 1821,* I, nr. 144, p. 247). Nu cunoaştem încă aceste scrisori. *i*

[1] *D.I.R., 1821,* I, nr. 145, p. 246—248.

[1] Un episod, în Oltenia, este cel consemnat în biografia lui 1. Solomon: acesta arată cum, primind o scrisoare *de la Tudor,* a mers la Cioroiu şi Băileşti, unde a zdrobit o ceată mare de arnăuţi — *.oameni ai căpitanului Iordache, greci",* care jefuiau. (M. T. Radu, *op. cit.,* p. 221—222 ; s.n„ GJD.I.; cu multă uşurinţă, I. Neacşu socoteşte aceasta o .confuzie* a lui I. Solomon — bătrîn, e drept, cînd îşi dicta memoriile : v. I. Neacşu, *Participarea locuitorilor* în „Studii", rev. de ist., an. XI, 1958, nr. 2, p. 96, nota 8). Tipic rămîne episodul de la Beneşti (v. mai departe).

Noi reţinem aici şi subliniem că pentru combaterea energică a acţiunii de jaf de la Cioroiu şi Băileşti, a acelor *arnăuţi,* I. Solomon a fost gratificat de. Divan cu daruri trimise din Bucureşti *[DJJL, 1821,* I, nr. 174, p. 287—289 ; v. şi N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 49, Dîrzeanu), dar a fost lăudat şi de Tudof printr-o scrisoare, în care scrisoare acesta încă îl mai încuraja „a prinde ş-a omorî pă toţi cîţi s-au apucat de jafuri*, Tudor asigurîndu-1 „că el s-a sculat pentru dreptate iar nu pentru pleaşcă* (C.D. Aricescu, *Istoria-..,* p. 137J.

[4] locţiitor la Armăşie, caimacam al Craiovei şi supraintendent al Băniei *(ibidem).*

[1] *Izvoare narative, 1821,* p. 43 (Naum Rîmniceanu).

2 ***D.IJi.,*** *1821,* I, nr. 152, p. 259—260.

[3] *Ibidem,* nr. 155, p. 261.

[4] Divanul ... *au priimit de nevoie eerirea lui Gbeorgache, găsind-o cu cale fi consolul Pinis, protectorul său. Şi afa l-au trimis împreună cu Farmache la Craiova...'* — ne arată Naum Rîmniceanu *(Izvoare narative, 1821,* p. 60 ; s.n., G.D.I.).

[5] *Ibidem,* p. 61 ; aici, la Naum, persistă o bănuială nejustificată.

[1] Va să zici : Const. Samurcaş sosea în Craiova pe 16/28.11 sau cel tîrziu a doua zi (Em. Vîrtosu, *1821, Date...* p. 27). Iordache (şi ceilalţi, desigur !) sosise şi el cu o zi-două mai înainte (la 15/27.11. un om al lui mergea din Craiova la Coţofeni, unde era tabăra forţelor „stăpînirii" — *ibidem).* Tot la 15/27.11, caimacamul fanariot de la Craiova, Ioan Tipaldos, într-o scrisoare prin care invita la lucrările Divanului local pe boierul pămîntean Nicolae Glogoveanu („să vii fără zăbavă aici* — îi scria), preciza şi ci „s-au pornit îndestulă oştire asupra vrăjmaşului şi avem nădejdea de la Dumnezău ca să-l înfrîngă şi să-l sfarăme[a] *(D.l.R., 1821,* L nr. 165, p. 271—272).

[4] Pe care le avea gata redactate, dar se înţelege că nu special pentru C. Samurcaş; nu aceasta „stimulase* redactarea lor ! (s. n., G.D.I.).

[1] Em. Vîrtosu, *1821,* *Date*p. 27—28.

*** Em. Vîrtosu, *1821,* *Date...,* p. 28.**

[6] Pe care-1 dăm integral în notă pentru importanţa ţi valoarea lui, căci este un document fundamental. Este scrisoarea lui Tudor, aflat — se vede. — încă sub indignarea produsă de odiosul act, către Const. Samurcaş, scrisoarea datată 28.11 sul vechi (28.11/12IU):

„Cu multă plecăciune sărut cinstită mîna dumiţale.

Slavă prea bunului Dumnezeu atotţiitorul, celuia^ ce n-au voit

pierzarea norodului sau celui nevinovat de către numele cele sîngerate ale tiranilor boieri, ci prin graiul unui iubitori de Dumnezeu ţi de dreptate, sîrb, carele de multă vreme s-au hrănit din câşcioara mea, mii-au descoperit mie vicleşugul cel sîngeros care ai umblat dumneata a-1 face, prin dare de bani, asupra mea şi asupra ticălosului norodului românesc, dintr-al cărui sînge o sută de ani sînt de cînd se hrăneşte tot neamul boieresc-fanariotăsc. Iar acum, în loc de mulţumită, umblaţi dumneavoastră ca să-i pierdeţi cu totul du pe faţa pămîntului. Numai mila lui Dumnezeu nu ne-au lăsat! Ci, dupe ce au sosit dumnealui Hagi Prodan aici, cu .cuvînt că au fugit de la dumneavoastră, şi eu l-am primit ca pe un creştin, apoi s-au apucat de au împărţit, noaptea, întru ascuns, la 270 de sîrbi, care sînt cu mine, bani, cîte talere 250 şi cîte 260 de tot omul şi la căpeteniile lor cîte cinci şi cîte şasă sute de tot omul, şi alte multe făgăduieli făgăduindu-le, cu cuvînt ca să-i tragă de la mine şi să-i aducă la dumneavoastră.

Bun lucru au făcut dumnealui Hagi pentru dumneavoastră.

Ci, prea bunul Dumnezău n-au voit precum voiesc tiranii, ci l-au dat în mîinile norodului. Pe care căutîndu-1, am găsit la dumnealui şi contractul dumneavoastră, cel cu multe făgăduieli făcut, precum şi o scrisoare a exilenţii sale donlnul gheneral şi cavaler Pini, făgăduîndu-i că, pentru uciderea mea, de la amîndouă prea puternicele înpărăţii va fi mîngîiat cu multe mili.

Aceasta o cred şi eu, că aşa va fi, fiindcă pe atîta au rămas prea putemi- cile înpărăţii: pe oastea dumnealui Hagiului, iar altă putere nu mai au !

Ah ! cilebi, dar pe sămne că numai dumneavoastră ştiţi ce este în lume, iar alţii nu mai ştiu nimic! Numai, eu voi ţinea aceste scrisori, pînă and să vor face cunoscute prea puternicelor înpărăţii, şi atunci vom vedea cine va merge la Sibir! Iar pe dumnealui Hagiu, carele, pentru lăcomia şi iubirea de argint, s-au îndrăznit a face o nelegiuire ca aceasta, era ca să-l facă norodul multe bucăţi; ci deocamdată îl scăpară becherii cu mii de rugăciuni; iar mai la urmă, după ce să va aduna mai mult norod, îşi va lua răsplătirea. Şi de vreme ce dumneata, cel ce totdeauna îm ziceai că la sînge nu te amesteci, iar acum umbli ca să pierz(i) o ţară întreagă pentru hatîrul jăfuitorilor, de aceea, de acum înainte, pentru orice rău să va întîmpla a face norodul tiranilor boieri, tot dumneata să dai sama la Dumnezău, fiindcă norodul dintr-această pricină s-au înfocat mai groaznic ; cum şi pentru aducerea turcilor, cărei, înpotriva sfintelor legături, i-aţi băgat aici în ţara, tot dumneavoastră va să daţi răspuns ! Fiindcă norodul nici un feli de înpotrivire către prea puternica înpărăţie n-au arătat, nici nu arată, ci totdeauna au fost şi este prea credincios şi siipus prea puternicii înpărăţii întru toate.

Şi măcar că ai tins dumneata mîinile şi la sîngele meu, cel nevinovat dumitale nimic, iar eu, cît voi mai avea viiaţă, nici un feli de răutate nu voi avea asupra dumitale ; ci las toate în plata lui Dumnezeu !

1821, februa rie 28 Şi cu multă plecăciune sînt al dumitale prea plecată slugă,

Theodor*.

Şi Tudor adaugă, cu o mînie nereţinută, dar şi cu o raîhnire adîncă, a unui om nedreptăţit în ţara lui de către cei care se

hrăniseră cu „pîinea ţi sarea* acestei ţări, iar acum se postau pe poziţia unei extreme ingratitudini:

„Ah! boieriule, boieriule! Ce netemere de Dumnezlu! Pe de o parte m-ai încredinţat prin jurămînt ca să viu la Craiova, şi pe de altă parte împotrivă ai făcut dumneata, de ai trimis pe Hagiu ca să mă omoare. Apoi, de acum înainte, cine din lumea aceasta va mai crede pe dumneavoastră, pe nişte oameni care nu aveţi lucru de nimic a pierde o ţara întreagă şi mai vîrtos pe un norod nevinovat şi care v-au hrănit şi vă hrăneşte ?

Ci drept este Dumnezău şi drept va judeca!". *(D.l.R., 1821,* I, p. 312— 313, doc. nr. 192).

[3] „...S-au întîmplat de au fugit atît dumnealui dvornicul Samurcaş cît şi dumnealui caimacamul i boierii divaniţi cu oştirea ce erea strînsă, din pricină ca venisă veste cum Theodor cu oastea lui soseşte în oraş *(D.l.R., 1821,*
II, p. 302—303). Vicleanul fanariot, cu 50 de cai de poştă, a luat drumul Bucureştilor (Em. Vîrtosu, *1821 Date...,* p. 29), unde, odată ajuns, mai restituie Vistieriei circa 36.000 din cei 172.000 taleri care i se trimiseseră la Craiova (*DJ.R., 1821,* I, nr. 201, p. 320) ; restul îi „economisise* sau îi împărţise căpeteniilor eteriste şi asasinilor „planificaţi* pentru suprimarea lui Tudor. De ad va trece la Braşov, unde va rămîne în tabăra partizanilor consulului Al. Pini *(D.l.R., 1821,* II, p. 330–332). Pentru poziţia lui C. Samurcaş şi Al. Pini, şi în legătură cu interpretarea scrisorii lui Tudor din 28.il/12.III vezi şi M. T. Radu, *op. eit„* p. 240—284.

[1] Beneficiind de această excelentă poziţie, Tudor şi-a organizat oştirea astfel: *infanteria,* pe polcovnicii cu cîte 1000 de oameni comandate de polcovnici (fiecare polcovnicie avînd 10 căpitănii a 100 de oameni, comandate de cîte un căpitan ajutat de un ceauş) ; armamentul — flinte, pistoale, pale, relativ puţine ; cea mai mare parte din ostaşi aveau sulițe ; *artileria* — alcătuită din tunuri de diferite mărimi, numai două avea la Ţînţăreni, restul, pînă la 7, s-au adăugat la Slatina (unul, adus din Craiova iar din Bucureşti a luai
4 tunuri) ; *cavaleria* — din arnăuţi (aceştia, relativ puţini şi, de fapt, ne- făcînd parte organică din oştirea lui Tudor, erau cei de sub ordinele lui Hagi Prodan, D. Macedonschi — n.n., G.D.I.), dar şi panduri (aceştia din urmă organizaţi, probabil, tot în căpitănii a 100 de oameni) (cf. 1. Neacşu, *Oastea pandurilor condusă de Tudor Vladimirescu in răscoala din 1821,* în *„Studii fi referate privind istoria României",* partea Il-a, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti,
1954, p. 1018, nota 3, şi 1020—1023}; *D.I.R^ 1821,* I, nr. 198, p. 317; Apostol Stan, *Renaşterea armatei naţionale,* cap. Vil.

[1] *D.I.R., 1821,* V, **p.** 582 ; de reţinut că despre asemenea „hoţomani" ştia şi Const. Samurcaş, înaintea fugii din Craiova *(ibidem,* p. 578).

' Un „lovan Bulubaşa" şi un altul, — „oameni ai căpitanului Iordache, greci" — mai jefui?eră anterior (inainte de 2C.II/4.III) în satele Cioroiu şi Băi- leşti, unde au fost surprinşi de I. Solomon, înfrînţi şi alungaţi (cf. M. T. Radu, *op. cit.,* p. 222 ; v. şi p. 224, despre rudenia acestui Iova — decapitat la Oteteliş — cu Iordache Olimpiotul şi despre misiunea lui pe lîngă Tudor, după Cioranu şi memoriile lui Nicolae Ipsilanti ; *ibidem,* p. 228, despre protecţia. rudenia şi instrucţiunile lui Iordache Olimpiotul faţă de cei doi căpitani de arnăuţi, pe baza izvoarelor, inclusiv greceşti, eteriste ; mai vezi şi *ibidem,* p. 23C, 231, 285 şi urm., 294, 465, 482, cu citarea tuturor surselor, din care ne permitem a mai cita mărturia lui I. P. Liprandi : aceasta afirmă, despre cei doi căpitani (numele diferă, pentru unul), că *„fuseseră lăsaţi din ordinul < lui~> Iordache să jefuiască pe boieri",*

dar că, *„prinzindu-i, Tudor i-a omorît"* (D.I.R. 1821, V, p. 275 ; s.n., G.D.I.).

1 *D.I.R., 1821,* \, *v.* 584—585 ; s.n., G.D.I.

[3] M. T. Radu, *op. cit.,* p. 285 şi urm.; ▼. şi C. D. Aricescu, p. 134 şi urm.; *tindem,* p. 138, nota *2,* pentru faptul că executarea celor doi s-a făcut la Oteteliş, nu la Slatina.

[1] Şi, cu deplină încredere în el, la A. Oţetea, de unde l-au preluat adepţii tezei şi toţi cei impresionaţi de autoritatea autorului (fără verificare!) — v. Dan Berindei şi Tr. Mutaşcu, *Aspecte militare^.,* ed. 1962, p. 86, ed. 1973, p. 82 ; oarecum şi A. Stan, *Renaşterea armatei naţionale,* p. 187.

[1] Apud M.T. Radu, *op. cit,* p. 230.

[5] după cum se constată că, de fapt, s-a produs marşul. Nu avem pînă acum alte documente despre .sfatul ostăşesc* de la Slatina. I. Neacşu, ioc. *cit.,* p. 1025—1028; D. Berindei şi Tr. Mutaşcu, Aspecte militare..., 1973 p. 83— 84 ; A. Stan, *op. cit,* p. 188.

[1] I. Neacşu, *op.* cit„ p. 1025,.. Efectivele crescuseră repede. I. Oteteleşeanu arată că după episodful, dramatic pentru ei, de la Benesti, .panduri creând' vedea „în toate zilele* şi ei, boierii, de frică, fugeau în pădure *(D.I.R., 1821,* V, p. 585).

[2] v. harta la I, Neacşu, *Oastea pandurilor, loc. cit.,* între pp. 1024—1025, D. Berindei şi Tr. Mutaşcu, *Aspecte militare...,* 1973, (la sfirşit).,

[3] Apud D. Berindei şi Tr. Mutaşcu, *Aspecte militare...,* p. 85; aici şi alte detalii militare ale marşului, ca şi la I. Neacşu, *loc. cit.,* p. 1:028 şi urm.

* I. Neacşu, Ioc. *cit.,* p. 1 028—1 029; *D.I.R., 1821,* II, nr. 28, p. 47— 48 ; nr. 116, p. 167; III, nr. 157, p. 424.

s *DJ.R., 1821,* V, p. 419.

[1] I. Neacşu, *Oastea pandurilor...,* p. 1029.

4 erau: Vasile Crăpatu, Barbu Urleanu, Ioan Fruntelată şi Ioan Oarcă, toţi raehedinţeni.

[5] N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 247—248 ; s.n., G.D.I.

[1] C. D. Axiccscu, *Istoria.*p. 185; poate, cea publicata de C- D. Aricescu în *Acte justificative...,* p. 123—126.

[1] După Liprandi *(D.I.R., 1821,* V, p. 277).

[2] *D.I.R., 1821,* 1, nr. 237, p. 395—396.

[3] Naum Rîmniceanu era în măsură să cunoască bine această *stare de spirit* a Divanului (căci de o legătură între Tudor şi Al. Ipsilanti nu putea fi vorba, deşi Naum afirmă şi aceasta, fără a fi în poziţia de a cunoaşte un asemenea secret, foarte greu de ajuns la el). I-a arătat: că orăşenii şi «paznicii" oraşului (Sava, cu amăuţii lui) sînt .gata spre împotrivire" ; că „această ţară ce să tâlhăreşte este patriia lui" etc.; şi Naum continuă, redind .replicile" boierului, ca şi cînd Tudor ar fi fost in legătură cu eteriştii *(Izvoare narative, 1821,* p. 73 şi urm.). Este, desigur, „varianta boierească" asupra revoluţiei, de care Naum, cînd îşi redacta cronica, va fi fost convins. Oricum, este de reţinut acest efort de .convingere", de care Tudor nu avea nevoie. El îi va fi dezvăluit teama, reală şi concretă, a boierilor, care rămăseseră în ţară nu pentru că nu putuseră fugi. Era un „teren* pe care partenerii de negoci-

eri, abordînd discuţia fără intermediari, se puteau înţelege. Intr-un fel, expunerea lui Naum confirmi părerile şi soluţiile avansate în Divan, anterior, aşa cum ni le prezintă Iordache Golescu ; confirmă — sau este conformă cu alte documente din ajunul revoluţiei în care se înfăţişează poziţia boierimii pamintene faţă de o eventuală acţiune eteristă în ţară. Este de reţinut integral această pledoarie a lui Al. •Filipescu (cf. *Izvoare narative, 1821,* p. 74—75%

[1] *Ibidem,* p. 75.

[3]. In „memorandum-ul* trimis din Slatina Tudor recunoscuse, cum am văzut, poziţia politică a Divanului (că „înfăţişează Ţara Românească* — v. mai sus), reţinută şi de M. Cioranu în comentariul său. Dar nu putea înţelege' şi nu putea ierta boierilor divaniţi, pe lîngă altele mai vechi, faptul că îl lăsaseră fără răspuns la citatul ,memorandum". Doar erau acolo şi puncte de vedere ale

multora dintre marii boieri!

[1] Cum scria în nota trimisă mitropolitului, la 17/29.111. *(DJ.R1821,* I, nr. 223, p. 375—376.

[2] Prof. Nicolae Ciachir, într-un amplu studiu ce urmează să apară în „Arhivele Olteniei", serie nouă, nr. 3/1983, studiu intitulat : *Poziţii guvernului rus faţă de mişcarea insurecţională din sud-estul Europei (1821),* 42 p. dactilo — studiu pe care ni l-a pus la dispoziţie în ms„ fapt pentru care 5 mulţumim ţi pe această cale —, demonstrează că diplomaţia ţaristă, ţarul însuşi, n-aveau, în 1821, vreun interes să promită ajutor grecilor insurgenţi şi că, efectiv, nu le-au promis nimic în acest sens; nici lor şi nici românilor. Ca atare, acum, poziţia Rusiei nu poate fi socotită „dezavuare", ci — pur şi simplu — condamnarea celor două acţiuni.

* *lbidem,* nr. 224, p. 576.

' *D-I.IL, I821,* I, nr. 234, p. 391 ; Naum omite Sf. Spiridon, trecînd în schimb Mihai Vodă.

* După Naum, reţinem că au avut loc anumite discuţii — „multă prigonire făcîndu-să" — între Tudor şi Divan în legătură cu locurile desemnate de Tudor, în Capitală, pentru încartiruirea oştirii (Mitropolia şi m-rile Radu Vodă Mihai Vodă), locuri ocupate mai dinainte de „paznicii oraşului' care „n-au vrut nici într-un chip să iasă dintrinsele" ; Tudor a ameninţat că de va găsi împotrivire, „îşi va înlesni intrarea sa cu sabia în mînă". Auzindu-se aceasta în Bucureşti, „paznicii oraşului" s-au îndîrjit şi mai mult, hotărîţi să reziste. Şi Naum afirmă că au intervenit boierii Divanului care „au înduplecat pe paznicii să să astimpere şi pe Theodor să şază în casile răposatului banului Brăncoveanul ce ănt la poalile malului Mitropoliii" *(Izvoare narative, 1821,* p. 76).

[1] „Fameux chef de brigand] Farmaki" — nota un martor ocular, Lau- renţon, apuci., Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...,* p. 18.

[1] N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 335—336 ; s.n., G.D.I.

[1] Deci, strîns apropiată de evenimente — ţi ca loc şi ca timp ; iar prin naturalei, trebuia să transmită informaţii cît mai exacte ; deci, un izvor ce prezintă mare încredere ; dealtfel, pentru unele relatări avem operativ posibilitatea să le verificăm şi cu alte izvoare.

[1] Mulţi boieri divaniţi, poate Divanul în întregul său, aflaţi sub imperiul propagandei eteriste, îl considerau pe Tudor legat de Ipsilanti. Iar Tudor însuşi avea motive să nil se încreadă complet în boieri.

[2] Sava era capabil ca militar, dar, cu atît mai mult acum, primejdios pentru Divan. El era, a:um, încă, „omul" lui Callimachi, dar semne nu mai erau că domnul fanariot va mai veni în Bucureşti. Putea fi bănuit, pe drept, de legături cu Ipsilanti, care se apropia, nedorit de boierii pămînteni ; v. şi *D.I.R., 1821,* I, p. 403 : răspunsul mitropolitului citre consulatul Rusiei.

[4] Mai pe larg — G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei modeme a României,* ms., p. 345—347.

[1] C. D. Aricescu, *Istoria..*p. 194.

[1] *Idem, Un apărător al săracilor...,* p. 96.

[1] *lbidem,* p. 55 şi urm.

[2] D. Godin, *Tudor Vladimirescu in Bucurefti,* în „Revista istorici română*, voi. XIII, 1943, fasc. 2, p. 17—36 ; teza proclamării lui Tudor ca Domn, nedemonstrată în 1943, autorul a reluat-o, pe acelaşi temei, cu puţin timp înainte de moarte, într-o comunicare.

[3] Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...,* p. U—19; citatul — p. 19.

[5] Em. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...,* p. 5—6 ţi 104—106.

[1] Ilie Corfus, *Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu (1802—18J0),* în .Studii ţi articole de istorie", VIII/1966, p. 352.

[6] *Ibidem,* nr. 257, p. 417.

[1] V. de pildă, *ibidem,* nr. 261, p. 420.

* *D.I.R., 1821,* i, nr. 254, p. 415.

[1] *D.I.R., 1821,* I, nr. 272, p. 433—434.

[2] Emil Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, Glose...,* p. 123.

[3] *D.I.R., 1821.* II, nr. 63, p. 93—94 : li 23. IV./5. V.

[3] G. Bogdan-Duica, *Gheorghe Lazăr,* Cultura Naţională, Bucureşti, 1924, p. 94—96.

[1] G. Bogdan-Duică, *oţ. cit.,* **p.** 33.

[2] Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose..*p. 23.

[3] *Ibidem,* p. 135—137; *D. I. R., 1821,* II, nr. 76, p. 75—76.

[4] *Ibidem,* p. 26—27.

[2] Gheorghe Răduţiu, *Ordinul de urmărire poliţienească a lui Gheorghe Lazăr,* în „Transilvania", III (LXXX), nr. 5/1974, p. 42, cu fotocopie a documentului.

[1] După mărturia dr-ului Octavian Ghibu, tatăl d-sale a încercat să obţină de la autor sursa afirmaţiei, clar acesta era ocupat, atunci, cu probleme diverse; apoi a survenit decesul lui Onisifor Ghibu. Noi înşine am reluat 'demersurile în toamna anului 1980, dar am primit, indirect, răspunsul că fişele i-au dispărut autorului la cutremurul din 1977. In contextul cunoştinţelor actuale, afirmaţia ar fi de o mare valoare, dar fără sursă rămîne oricînd contestabilă.

[1] G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 335—337.

’ *Ibidem,* p. 108.

[1] *Ibidem,* p. 81.

[1] G. Bogdan-Duica ţi G. Popa-Lisseanu, *Viaţa fi opera bd Gheorghe La- zăr,* p. 257.

[1] G. Bogdan-Duică şi G. Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 258 ; s.n., G.D.I.

[2] V. Proclamaţia către ţară din (post) 23.II/4.IV (*D.I.R., 1821,* I, nr- 230, p. 386).

[1] *D.I.R., 1821,* II, nr. 86, p. 114; s.n„ G.D.I.

1 *D.I.R., 1821,* I, p. 271, s.n., GD.I.

[3] C. D. Aricescu, *Istorii revoluţiunii..., p.* 219, nota

' G. D. Iscru, *Introducere...,* p. 405, 409—410.

* G. D. Iscru, *op. cit.,* p. 402—403, cu datele şi trimiterile aferente.

[6] G. D. Iscru, *Introducere...,* p. 404—408.

[1] *Ibidem,* p. 410—411.

[1] ,Om **al Iui Callimachi*, acum, e drept, dar şi Callimachi era implicat in acţiunea eteristă (din cîte cunoaştem pîni acum).**

[4] *Ibidem,* ,Tudor ocupă îndată cu pandurii săi acele mănăstiri; iar Sava îşi concentră oştirea sa în hanurile din Şerban Vodă şi de la Sf. Gheorghe* *(Ibidem).*

[1] La 30.III/11.IV, tagmatarhul Constantin Duca îi scrie liderului bulgar, simpatizant al Eteriei, Pancu Hagi Hristu, la Zinuiicea : „Prinţul (Al. Ipsi- lanti — r.n., G.D.I.) este foarte mulţumit de priceperea ta...; *să-i adormi pe turci* ci nu e nimic... ; mai ales, într-un chip serios şi fi[n>] *ri-ar fi rău să le spui, intrînd în convorbire, potrivit sistemului nostru, că [e]ele ce se petrec se văd că sînt cu mina Rusiei*“ (Em. Vîrtosu, 1821, *Date...,* p. 69 ; s.n., G.D.I.).

[2] Naum — *Izvoare narative, 1821,* p. 81.

' *D.I.R., 1821,* II, p. 73.

[1] *Ibidem,* p. 74.

[1] *Jbidem.* Acest gen de „legaturi* ţi corespondenţe întreţineau cu „prinţul etenst „Divanul* ţării şi Tudor însuşi, iar nu din acelea pe care ţine sa le reacrediteze, cu ingenuitate, Dan Berindei! (*Revoluţia....* în „Revista de istorie*, tom 33, 19S0, nr. 5, p. 841).

[1] Leon Casso, *Rusia ţi bazinul dunărean.* Iaşi, 1940, p. 213.

' *Ibidem,* p. 259.

* *Ibidem,* p. 284—286.

[4] *Ibidem,* nr. 6, p. 23—24.

[s] *Revoluţia din 1821, Doc.* fit., **p.** 207—20*.

[1] *Ibidem,* p. 210 ; s.n. GJ3.I.

* Em. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose,* p. 112—114 ; Idem, *1821, Date...,* p. 78—79, 90 ; *DJ.R., 1821,* II, nr. 36, cu anexele. Pe un ton potrivit, paşa- lelor lt se atribuia totuşi răspunderea pentru jafurile comise de „acest fetiu de eschiale* (=tâlhari).

[1] *D.I.R., 1821,* II, nr. 42, p. 74 ; s.n., GD.I.

[1] V. Veliman, *Documente turceşti...,* ms., p. 18.

* M. Guboglu, *Un mănunchi de documente turceşti...,* în „Revista Arhivelor*. nr. 1/1958, p. 236; n.n., G.D.I.; *D.I.R., 1821,* II, nr. 65, p. 95.

[4] *Revoluţia din 1821. Doc. ext.,* p. 334—335 ; s.n., G.D.I.

1 *Ibidem,* p. 579—580 ; s.n., GD.I.

[1] *Ibidem.*

[3] C. D. Aricescu, *Istoria...,* p. 225. .Sursa vie" a lui G. D. Aricescu, Simion Romanov, l-a încredinţat pe acesta că atund „cînd Tudor a fon adus la Tîrgoviţtt de arnâuţii lui căpitan Iordache, ca să-l taie*, şeful cancelariei în care lucra, Somaki, .un literator distins*, i-a dat Iui, „subalternul său,

[2] *Ibidem,* p. 225, C. D. Aricescu, citează, ca sursă, pe Petrache Poenaru.

(după Chiriac Popescu) în faţa ostaşilor, în momentul pornirii, din Cotroceni, spre Oltenia *(„să deşertăm pufc* noastră in came de turc, de vor năvăli pe noi"* — N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 194), nu trebuie înţelese chiar în litera lor —, dacă aşa vor fi fost spuse, cu adevărat. Tudor, incontestabil, îi ura pe turcii asupritori, iar ostaşii trebuiau însufleţiţi, dar lupta cu puterea suzerană trebuia, în concepţia lui Tudor — aşa cum reiese ea din izvoare —, să rămînă o soluţie extremă, legată şi de alte speranţe, cum am arătat. De asemenea, în aprecierea corectă a amintitelor accente antiotomane din menţionatul „Cuvint , nu trebuie pierdut din vedere că drumul lui Tudor trecea acum pe drumul ce flanca raionul de concentrare al principalelor forţe eteriste; şi suspiciunile acestora nu trebuiau implificate.

[1] Comenrind uciderea, de către Tudor, la Bolintinul din Vale, a doi panduri — „doi flăcăi... de cîte douăzeci de ani' — chiar cu mîna lui, pentru că „luaseră de la o casă de ţăran dintr-acel sat două trîmbe de pînză', Mihai Cioranu scrie: „Se poate a se întrebuinţa nişte asemenea severe măsuri pentru îmbunătăţirea moralului, dar nu într-o vreme and sîntem de toate părţile înconjuraţi de inamici şi cînd se lucra de către străini în lagărul nostru o conjuraţie pentru persoana noastră" (N. Iorga, *Itvoarele...,* **p.** 290).

* *Ibidem*, p. 292.

[1] *Ibidem.*

[1] .Aghiotantul" M. Cioranu scrie că îşi avea patul „lingă poarta unde sta comandirul". De aceea, afirmaţia lui că nu l-a putut preveni în nici un fel pe Tudor (desigur, fără a-şi risca viaţa, deşi datoria ii cerea să meargă pînă la capăt!), ridică asupra comportării lui un serios semn de întrebare; căci, altfel, ne spune că a auzit şi a văzut aproape tot ce s-a petrecut în preajma foişorului unde D. Macedonschi, în noaptea de 20 spre 21 mai st. v. (1/2.VI st. n.) i-a determinat pe căpitanii de panduri, adunaţi aci, să se desolidarizeze de Tudor.

[3] N. Iorga, *Izvoarele...,* p. 290.

[1] *Ibidem,* p. 291.

[1] N. Iorga, *Un cugetător...,* p. 52 ; s.n., G.D.I.

[1] *Ibidem,* p. 145—149.

[1] N. Iorga, *Acte ţi fragmente...,* II, p. 584 ; s.n., G.D.I.

' Ilie Fotino, *op. cit.,* p. 150; s.n., G.D.I.

[1] *Ibidem,* p. 145 ; s.n., G.D.I.

[1] N. Iorga, *Izvoarele...* ^ p. 296—297.

[1] Apud M. T. Radu, *op. cit-, p.* 471.

' *Ibidem,* p. 297—298 ; s-n., G.D.I.

[1] *Ibidem,* p. 152—153.

[2] Arh. St. Buc., fond. Saint Georges, înv. 1126, pach. III, doc. 14, f. 30; s.n., GD.I.

[3] Vorbind despre aceasta şi referindu-se direct la Caravia, I. P. liprandi scrie â „acest monstru a supus pe Tudor la tot felul de torturi, numai pentru a afla unde şi-a ascuns banii, crezînd că are sume mari de bam. Pentru că asemenea descoperire ii interesa pe toţi mai mult decît toate faptele lui Tudor* *(DJ.R.' 1821,* V, p. 427—428).

[1] Redlm aici, şi în economia acestui volum, succint, cuprinsul unui studiu care, in stadiul actual al cunoştinţelor, ar putea lua proporţiile unei cărţi independente.

[2] Cornelia Bodea, *Moise Nicoară (1784—1861)...,* Arad, 1943, p. 145.

[1] Şt. Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII—XX,* ed. a II-a, Ed. ştiinţifică ţi enciclopedică, Bucureşti, 1977.

[1] Studiul de referinţă rămâne cel al acad. A. Oţetea, *Ţăranii români din Ardeal şi mişcarea lui Tudor Vladumracv.* în „Studii", IX, 1956, p. 125—133, reluat şi amplificat de autor, peste 10 ani, în studiul : *Solidaritatea românilor din Transilvania cu mişcarea lui Tudor Vladumrescu,* pus (p. 9—27) în fruntea voi.: *D.I.R., col. Hurmuxaki,* sji., IIL, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1967, titlul studiului fiind identic cu subtitlul volumului de documente (culese şi publicate de acelaşi autor}.

[4] Ionel Dîrdală, *Ecoul revoluţiei din tS2t în nord-vestul Moldovei,* în -Anuarul Institutului de ist. şi arh. A. D. Xenopol*, Iaşi, X/l974, p. 277—279.

* A. Oţetea, *Solidaritatea românilor...,* în *loc. cit.,* p. 21. Alte cazuri la V. Şotropa, *Zavera din 1821 şi regimentul năsăudein,* în „Anuarul Institutului de istorie naţională*, Cluj, IV, 1926—1927, p. 137.

[4] *Ibidem.*

Revoluţia din 1821. Doc. ext., p. 76.

' *Ibidem,* p. 8.' ; s.n., GX).I.

[1] Am arătat şi mal sus că nu avem nici o dovadă ce merită a fi luată în seamă care să probeze că boierii moldoveni — fie şi ,o parte" —, ca urmare a înţelegerii, din partea lor, a cauzei juste despre care am amintit, au sprijinit acţiunea declanşată de Alex. Ipsilanti în Moldova, că l-au sprijinit cîtă vreme .au crezut" în eventualul ajutor al ţarului, trîmbiţat de propaganda eteristă, desolidarizîndu-se după aceea. M. T. Radu ***a demonstrat*** în cartea sa, apăruta în 1978, citată deja, ca ***armata eterată*** s-a purtat >n ***Moldova*** ca o ***armată de invazie.*** Documentele publicate recent — şi altele aflate în rolele de microfilm de la Arhivele Statului — confirma, odată în plus, demonstraţia lui M. T. Radu — şi noi, trimiţînd din nou la această excelentă lucrare, nu mai reluăm aici chestiunea. Vom nai da numai o aprecierе elocventă şi de la sursă, pentru zilele retragerii unor resturi eteriste înapoi prin Moldova, după ce trupele otomane au intrat în ţară. Intr-un extras din rapoartele primite de Metternich în Bucureşti, datat 25.V/6.VI, citim, despre .eterişti: ***„Aceşti rebeli parcurg*** *ţara, devastează fi jefmesc ca adevăraţi* ***tilhari, astfel*** *că* ***locuitorii aşteaptă ca pe eliberatorii lor trupele teratchierului Yussuf*** *papa..."* ***(Revoluţia din 1821 Doc. ext,,*** p. 303 ; sji^ GD.I.). Pornind de^la această demonstraţie, confirmată încă de noi surse, vom spune dnai — cUplîm- gînd apariţia, în 1980 !, a unor fraze clădite pe teza Oţetea (v. *Istoria oraşului laşi,* I, Junimea, 1980, p. 457—461) —, că din acest unghi de vedere trebuie privite .adeziunea" şi „ajutorul* date eteriştilor lui Al. Ipsilanti de boierii români din Moldova, iar nu dintr-o încredere,

chipurile naiva, în sprijinul ţarului, ca apoi să se desolidarizeze de eterişti. Ne întrebăm şi întrebăm: de ce concinuă a se ignora probele evidente şi a nu se lua în seamă, în acest sens, izvoare autentice, publicate încă la sfîrşinil secolului trecut şi la începutul secolului nostru ? Foloseşte aceasta ştiinţei istorice ? Cauzei adevărului istoric ? Ca să nu vorbim decît de ştiinţă şi de adevăr istoric! (a se vedea, selectiv: *DJ.R., 1821,* I, nr. 210, p. 352—360 ; nr. 269, 279 ; II, nr. 13, 14, 15, 25, 43, 50; IV, nr. 60, 62, 79). Jafurile şi silniciile eteriste au lăsat amintiri cumplite în Moldova. La 6 dec 1848 încă, locuitorii de pe doua moşii din ţinutul Bacău (Borzeşti şi Pătrăşcani), jeluindu-se pentru abuzurile arendaşilor, scriau: sînt atât de asupriţi încît „putem a striga *că s-au făcut voinţa pravilă şi sila dreptate, aşa precum în epoha anului 1821",* (G. Platon, *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluţiei de la 1848,* Ed. Junimea, Iaşi, 1973, p. 158; s.n., GD.I.).

i *DJ.R.. 1821,* I, nr. 263, p. 421—422.

[3] *Ibidem,* nr. 265, p. 425—426; N. Rosetti-Roznovanu, care-1 vestea pe Capodistria, prompt, despre această plecare, arăta că *„administraţia interioară a provinciei este într-o stare deplorabilă?.*

[1] Aproape în acelaşi fel se face critica „răului* în importante documente programatice din Ţara Românească.

[4] „Folosul de obşte* era — ne reamintim — şi laitmotivul din documentele programatice din Ţara Românească !

[5] Textul subliniat este — iarăşi ne reamintim — una din prevederile majore ale programului revoluţionar din Ţara Românească.

[1] *D.I.R., 1821,* II, nr. 9, p. 27 ; şji., GDI.

[4] Tudor scrie, astfel, mitropolitului ;i marelui vistier că „multe auvirî mi-au venit despre Moldova* : că boierii l-au condus pe Mihail vodă Suţu peri» Prut, „l-au lăsat acolo" şi, revenind la Iaşi, „s-au încărcat cu otcîrmuirea patrii dumnealor, adunînd pre cei răsipiţi şi liniştindu-şi ţara". Ştirile încă mai trebuiau controlate — sau se prefăcea Tudor că n-ar fi încă sigur pe ele. El mai ştia şi altele, „care nu îndrăznesc să le scriu* *(ibidem).*

[3] Nu puteau fi trupe eteriste, căci eteriştii se întăreau atunci în Ţara Românească, deşi erau într-o situaţie dificilă, iar noua conducere politică a Moldovei — Divanul, în frunte cu mitropolitul Veniamin Costachi — se situa pe fireasca ei poziţie antieteristă şi lua măsuri pentru a scoate pe eterişti cît mai grabnic din ţară.

* *D.I.R., 1821,* II, nr. 55, p. 87; s.n„ GD.I.

[1] *Ibidem,* nr. 83, p. 139. Deci, o reconstituire a succesiunii faptelor t

1. „Sinior" Sioi nu era curierul Agenţiei austriece, ci fusese doar trimis „prin K. K. Agenţie", „cu cărţi *de* aici" (din Bucureşti) către mitropolitul Moldovei, care conducea ţara, cu Divanul, de la sfîrşitul lunii martie st. v.; 2) Cheltuiala i-o suportase Agenţia sau altcineva, iar acum banii trebuiau sa i se dea pentru a fi rambursaţi ; 3) Deci, „sinior" Sion *fusese* şi *venise,* era acum din nou în Bucureşti şi zaraful Vistieriei urma să-i dea suma ce trebuia rambursată, ca pentru un serviciu adus Ţării Româneşti, iar nu Agenţiei; aceasta doar acceptase să-şi ofere „canalul* ei diplomatic, într-o vreme în care eteriştii interceptau corespondenţe trimise din Bucureşti (v. pentru aceasta, *D.IJt., 1821,* II, nr. 63, p. 93—94).

[4] Ca teză de licenţă, o asemenea lucrare a fost elaborată, sub

conducerea noastră, de absolventa Facilităţii de istorie-filosofie din Bucureşti, acum profesoara Fîntîneru Elena, în 1980.